

GÁL FERENC

*Beszélgetések
az evangéliumról*

GÁL FERENC
BESZÉLGETÉSEK AZ EVANGÉLIUMRÓL

GÁL FERENC

BESZÉLGETÉSEK AZ EVANGÉLIUMRÓL

SZENT ISTÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1980.

NIHIL OBSTAT.
LADISLAUS KORONCZ
CENSOR DEPUTATUS.

NR. 704—4/1980.
IMPRÍMI POTEST.
STRÍGONII, DÍE 16. FEBRUARÍI A. 1980.
DR. LADISLAUS CARD LÉKAI,
PÍRAMAS HUNGERIAE,
ARCHIEPISCOPUS, IN ESZTERGOM.

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bármilyen eljárással való
sokszorosítás jogát is.*

Tartalom

AZ EVANGÉLIUM MEGÉRTÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

Biblia és bibliamagyarázat	11
A Megváltó megígérése	17
Az evangélium	23
Az evangéliumok történeti tanúsága	29
Jézus a hit szemével	35
Az Ige testté lett	41
A Megváltó emberi családfája	45
Jézus működésének színtere	49

A GYERMEKKOR EVANGÉLIUMA

A gyermekkori események az apostoli igehirdetésben	55
Keresztelő János születésének hírüladása	57
Az angyali üdvözlés	59
Mária látogatása Erzsébetnél	63
Keresztelő János születése	67
József, Jézus nevelőatyja	70
Jézus születése	74
Bemutatás a templomban	78
A napkeleti bölcsek látogatása	82
Menekülés Egyiptomba	86
Húsvéti zarándoklat	90

A NYILVÁNOS MŰKÖDÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

Az Előfutár	95
Keresztelés a Jordánban	99
A megkísértés	102
Az első tanítványok	106
A kánai menyegző	109

TANÍTÁS AZ ISTEN ORSZÁGÁRÓL

Felhívás a megtérésre	113
Az Úr Lelke van rajtam	116
Betű és szellem	120
Keresztelő János küldöttsége	123
A boldogság ígérete	127
A régi törvény tökéletesítése	133
Az imádság	139
A szeretet törvénye	144
Az Atya és a Fű	148
Az Atya gondviselése	150
Beszélgetés Nikodémussal	155
Bűnbocsánat és szeretet	159
Az élet kenyere	162
Az apostolokra épült közösség	169
A színeváltozás jelene	173

PÉLDABESZÉDEK AZ ISTEN ORSZÁGÁRÓL

A példabeszédes tanítás	179
A magvető	184
A növekvő vetés	186
A búza és a konkoly	187
A szőlőmunkások	190
A gyilkos szőlőművesek	193
A királyi lakoma	196
Az okos és balga lányok	198
A talentumok	200
Az elveszett bárány és az elveszett drachma	203
A hazatérő fiú	205
Az ügyes intéző	207
A szívtelen gazdag és a szegény Lázár	210
A farizeus és a vámos	212

A CSODÁK AZ EVANGÉLIUM ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

Az Atya tanúskodása	215
A hatalommal való tanítás	221
A béna meggyógyítása	224
A vihar lecsendesítése	227
A gerázai megszállott	229
Jairus leánya és a vérfolyásos asszony	232

A második kenyérszaporítás	235
Gyógyítás a Betezda fürdőnél	238
A vak meggyógyítása	241
Lázár feltámasztása	246

A SZENVEDÉS ÉS MEGDICSŐÜLÉS

A messiási bevonulás	253
Jézus és a farizeusok	256
Az utolsó vacsora	262
Júdás árulása	267
Az oltáriszentség szerzése	270
Az Atya megdicsőítése	273
Jézus és az Atya	275
Közösségben az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel	278
A szőlőtő hasonlata	281
Gyűlölet és szeretet	283
A Lélek szerinti szemlélet	286
A főpapi ima	289
A Getszemáni-kertben	293
A főpap házában	297
A főtanács ülése	300
Pilátus előtt	302
A keresztút	309
A keresztrefeszítés	311
A temetés	316
Húsvét reggele	318
Az emmauszi tanítványok	322
Az apostolok körében	325
Tibériás tavánál	327

ELŐSZÓ

A Biblia megismerésére egyre nagyobb lett az igény. A serdülők és a felnőttek katekézisében kell, hogy az evangélium legyen a központ és a vezérfonal. Jézus személyének, tanításának, tetteinek és a megváltás művének megismerése csak így lehetséges. A könyvben szereplő „beszélések” ilyen katekéziséhez és bibliaórák tartásához akarnak segítséget nyújtani. Nem a szakbiblikus módszerével nyúltam a szöveghez, hanem azt tartottam szem előtt, hogy a mai hívő embert mi érdekli az evangéliumból. Főleg arra törekedtem, hogy a Jézussal kapcsolatos természetfölötti jelenségeket hihetővé és a hiten keresztül érthetővé tegyem. A szövegkritikai és történetkritikai kérdéseket is csak annyiban érintettem, amennyiben azok a kitűzött célnak megfelelnek. Ezen a téren sok az új kísérlet és az eldöntetlen kérdés a biblikusok között, ami nem egyszer azt a benyomást kelti, hogy papok és hívők nem tudják, végül is mit kell hinnük: mi a történeti tény és mi a történetbe foglalt teológiai szemléltetés? Az ilyen kritikai kérdéseknél nem mentem azon túl, amit a német és főleg a francia Ökumenikus Biblia megengedett magának. Ez a két nagy mű helyet ad a modern kutatásnak, de emellett a szilárd egyházi hagyományra is támaszkodik. A kiragadott és magyarázott részletek nagyjából az egész evangéliumi tanítás keresztmetszetét adják, de arra is rá akarnak mutatni, hogy minden részletnek elsősorban a hit szempontjából van mondanivalója. A módszer hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy az Újszövetség többi részének az értelmét is megtaláljuk és mások előtt feltárjuk.

Budapest, 1979. szeptember 30. Szentírás vasárnap.

SZERZŐ

AZ EVANGÉLIUM MEGÉRTÉSÉNEK ELŐZMÉNYEI

BIBLIA ÉS BIBLIAMAGYARÁZAT

A kereszténység a maga Bibliáját úgy tartja számon, mint szent könyvet, mint Istentől kapott kinyilatkoztatást, mint Isten szavát, amelyet emberek írtak ugyan, de a Szentlélek sugalmazása alapján. Más vallásoknak is vannak szent könyvei. Mióta az írást feltalálták, a vallásos tanítást mindenütt feljegyezték. Sőt az ősi írásos emlékek legtöbbször vallásos tartalmúak, hiszen a régi ember világszemléletében összeolvadt a természet és a természetfölötti. A vallások szent könyveinek közös sajátossága az, hogy az embernek az istenséghoz való viszonyát akarják megvilágítani. Felvetnek olyan kérdéseket, amelyekre a tapasztalás és a tudomány nem ad választ. Az istenség kilétét saját koruk kultúrája alapján fogalmazzák meg, azért sokat elárulnak az ember töprengéséből az élet értelmének kereséséből.

A Biblia az *istenfogalomban* különbözik minden más vallás szent könyvétől. Itt az Isten a világ teremtője, abszolút szellem, akit személyes szabadság, mindentudás, mindenhatóság jellemez. A múlt világgal szemben ő örökkévaló, mindenütt jelen van, mindent hatalmában tart és egyúttal ő az erkölcsi élet bírója. A Bibliából Istent olyannak ismerjük meg, amilyennek megmutatkozott, illetve amilyen kijelentéseket tett magáról. Ez az Isten cselekvő személy, a világ ura.

A Biblia megértéséhez ismernünk kell keletkezésének körülményeit. Isten nem írásban adott kinyilatkoztatást, hanem „szóval és tettel”. Embereket választott ki, és rajtuk keresztül közölte gondolatát és akaratát. Beavatkozását természetfölötti jelek kísérték: csodák, jövendölések, ígérek teljesedése. Ezekből lehetett felismerni, hogy a szavak és tettek mögött a mindentudó és mindenható Isten áll. Az isteni üzenet hordozására kiválasztott első em-

ber Ábrahám volt, de az üzenet kezdettől fogva az egész emberiségnek szólt. Ábrahám ígéretet kapott, hogy ivadékában áldást nyer a föld minden népe (Ter 12,3). A kinyilatkoztatás Ábrahám utódaiban, a zsidó népben egyre gyarapodik. Isten ezt a népet akaratának hordozójává tette, és úgy irányította történetét, hogy abból két igazságot lehetett leszűrni: Isten az egész világ teremtője és ura, s ő üdvösséget készít az embernek. A üdvösséget úgy készíti elő, hogy megismerteti magát, az embert bizalomra, hitre hangolja, kinyilvánítja előtte akaratát és elvárja tőle, hogy ismerje el uralmát. Akik tudatos hittel eszközeivé váltak uralmának azok az üdvtörténet hordozói és szereplői lettek. Ábrahám utódain keresztül Isten azt mutatta meg, hogy ki akar ő lenni az egész emberiség számára. Ennek a népnek a történetét tehát lehetett természetfölötti szempontból is nézni, vagyis úgy, ahogy az *üdvösség története* kibontakozik és láthatóvá lesz benne.

A Szentírás éppen ezt a szempontot ragadja meg és beszéli el. Itt a világ és az ember úgy szerepel, mint ami és aki benne él az Istennel fennálló kapcsolatban. Isten maga világosította meg és sugalmazta az emberi szerzőket, hogy valóban az ő gondolatát és akaratát örökölték meg. Ezért mondjuk, hogy a Szentírás Isten szava. De emberi mű is. A szerzők saját nyelvüket, világképüket és kifejezőmódjukat használták. Amint mondtuk, az üdvtörténetben láthatóvá válik az embernek és a világnak az Istennel fennálló kapcsolata. Az emberi szerzők nyelvén azonban a világ és az ember olyan is, amilyennek saját koruk szellemisége felfogta. A régi történeteket úgy adják elő, ahogy azok az akkori hagyományban és emlékekben szerepeltek. Istenről és a természetfölötti dolgokról is úgy beszélnek, ahogy azt koruk vallási kifejezéseivel megtehették. Isten személyességét pl. csak úgy tudják érzékelteni, ha az ember viselkedését alkalmazza rá. Az Isten is lát, hall, megy, tervez, haragszik, megbékél. Érezzük, hogy az ilyen antropomorfizmus nem fejezi ki egészen Isten szellemiségét és végtelenségét, de jó arra, hogy jelezze azt az Isten és ember között fennálló hasonlóságot, amelyet a Szentírás ebbe az állításba foglal bele: az ember az Isten képmása és hasonlatossága. Ugyanakkor a hasonlósággal már adva van az a lehetőség, hogy az isteni személy egyszer emberi természetünkben is megjelenjen, s az embert az isteni élet hordozóvá tegye.

Minden emberi könyv, sőt minden emberi beszéd magyarázatra szorul, hiszen fogalmaink és szavaink nem fejezik ki kimerítően azt a valóságot, amelyre vonatkoznak. Egy könyvet az ért meg, aki tudja, hogy a szerző mit akart kifejezni és milyen értelemben használta a kifejezéseket. A magyarázat különösen helyénvaló olyan könyvnél, amelyet a mi európai gondolkodásunktól elütő korban és kultúrkörben írtak. Ismerni kell a régi vallási kifejezéseket, a világképet, a hasonlatokat és a keleti ember elbeszélő módszerét. A mai szentírásmagyarázók gyakran emlegetik, hogy a szent szerzők az üdvtörténeti eseményekről nem fényképet, nem filmet készítenek, hanem festményt. A festmény értéke pedig nem az, hogy pontosan rögzíti az egyes részleteket, hanem az, hogy érzékelteti az eseményben benne levő gondolatot és jelentőséget. A Szentírás történetei úgy állanak előttünk, hogy a sugalmazott szerzők az eseményekből kiolvasták a kinyilatkoztatást, Isten üzenetét. Ezért sok valóságos részlet a háttérben marad, s az események történeti rögzítéséből és összefüggéseiből is csak annyit kapunk, amennyi elég ahhoz, hogy megtudjuk, ki az Isten és mi a szándéka a világgal. A kinyilatkoztatás lényeges mondanivalója az, hogy Isten az ember felé fordult. Leereszkedését abban lehet összefoglalni, hogy beszélt az emberhez, tetteket vitt véghez és állandósította jelenlétét. Ezért a Szentírásban az Isten *szava*, *tette* és *jelenléte* különös hangsúlyt kap. Az élő Isten önmagát igazolja. Vele szemben a bálványok némák, süketek és tehetetlenek (Zsolt 115,5; Bár 6,7).

Isten *szavának* teremő creje van. A teremtéstörténet mindennek a létrehozásánál ezt ismétli: Az Isten szólt. A Zsolt 33,6 azt állítja, hogy „az Úr szavára lettek az egek és szája lehelletére az ég seregei.” Az Úr szava az ember számára törvény. A Mózes által hozott törvényeknek ez a felzete: „Az Úr így szólt Mózeshez: parancsold meg Izrael fiainak . . .” Az isteni szó mindig hitteles, mindig hittel lehet fogadni, mert az Úr jelek kíséretében beszél. Az égő csipkebokor, a próféták látomása, a csodák azt igazolják, hogy a hang a világ teremőjétől jön. A Második Törvénykönyv többször ismétli, hogy az Úr szavának megtartása életet jelent, az engedetlenség pedig halált. Az ígérő szóban ezért lehet bízni, mert Isten hűséges. Szava szilárdabb, mint az égi-

testek járása: „Az ég és föld elmúlnak, de az én szavaim nem múlnak el soha” (Mt 24,55).

Ugyanez áll az Ítéző szóra is. Iz 55,10-ben ezt olvassuk: „Amint az eső és a hó lehull az égből és nem tér vissza, hanem megöntözi a földet, és termővé, gyümölcsözővé teszi, hogy magot adjon a magvetőnek és kenyeret az éhezőnek, éppúgy lesz szavammal is, amely ajkamról fakad. Nem tér vissza hozzám eredménytelenül, hanem végbeviszi akaratomat, és eléri, amiért küldtem.” A szó tehát a személy erejét és tekintélyét hordozza. Isten szavában benne van az ember megtisztelése is. Aki szóba áll velünk, aki feltárja bensejét, aki vigasztal, tanít, bátorít, az a javunkat akarja, de joggal elvárja azt is, hogy higgyünk neki és bízzunk benne. Ha Isten szól, az ember ne keményítse meg a szívét (Zsolt 95,8).

Az üdvtörténetet a szó mellett Isten *tettei* jellemzik. Ő az élő Isten és ebben különbözik a tehetetlen bálványoktól. Isten jelölte ki az égitelek pályáját, a természet rendjét, ő ad életet, ő vonja vissza az éltető lelket, s a természet bőségével vagy haragjával jutalmaz és büntet. De igazi nagy tettei azok, amelyeket az ember szabadulása, üdvössége érdekében véghezvisz. Az Ószövetségben a nagy cselekmény az Egyiptomból való szabadulás és az ígéret földjének elfoglalása. Isten erős kézzel vezeti népét és tapasztalhatóan teljesíti ígéreteit. A kérő ima azért fejlődik ki, mert Isten meghallgatja. Bátorításul tud jeleket adni és csodákat tenni. A tettekről való elmélkedés erősítette a hitet és a bizalmat. Isten úgy viselkedett, hogy az üdvtörténetből ki lehetett olvasni hűségét, s ez a népet bizalomra hangolta. Az ószövetségi vallásnak egyik központi fogalma lett Istennek népéhez való hűsége, amit a próféták már egyenesen jegyesi kapcsolatnak neveztek. Húsvétkor, a feláldozott bárány elfogyasztásakor minden családapának meg kellett emlékeznie Isten nagy tetteiről. De az Ószövetségben Isten tettei még nem zárulnak le. Két ígéret marad nyitva: elküldeni a Szabadítót és megtartani azt az ítéletet, amely meghozza az igazság végső győzelmét. Az Újszövetség a tettek vonalán is a befejezést hozza: Isten legnagyobb tette az, hogy elküldte a Megváltót, sőt a halálból is feltámasztotta és megdicsőítette. A Megváltó azt nyilatkoztatja ki, amit Isten, az Atya tenni akar az emberrel. A tettekből az szűrődik le, hogy Isten maga a szeretet, azért hihetünk neki (1Jn 4,16).

A harmadik szempont Isten *jelenléte*. Kialakul a tudat, hogy Isten mint a világ teremtője és fenntartója mindenütt jelen van. Ezt a hitet a zsolttáros így fejezi ki:

Hová futhatnék lelked elől?
Hová menekülhetnék színed elől?
Ha felszállnék az égig, ott vagy.
Ha az alvilágban tanyáznék, ott is jelen vagy.
Ha felölténém a hajnal szárnyait,
és a legtávolabbi partokon szállnék le,
ott is a te kezed vezetne,
és a te jobbod tartana. (Zsolt 139, 7-10)

De a hívő számára méginkább jelen van a vallásos jelképek alatt. A szent sátor és a templom úgy szerepel, mint „szent hely”, amelyet Isten különösképpen lefoglalt, és ahol fogadja népét. Isten ezenkívül jelen van népe körében úgy is, mint aki irányítja sorsát, meghallgatja imáit és felajánlja segítségét. A próféták által többször kifejezi, hogy nem hagyja magára népét. A legszebb szavakat Iz 49,15-ben olvassuk: „Még ha az anya megfélemedezik is szülöttéről, én nem feledkezem meg rólad; nézd, a tenyeremre rajzoltalak, hogy mindig előttem légy.” De a jelenlét még nem tökéletes, mert a nép minduntalan elfordul, és más isteneket keres. Ezért át kell alakítani, hogy ragaszkodjék Urához. A jövő itt is örömdetes. Isten elveszi népe bűneit, szívükbe írja törvényét és véglegesen lefoglalja magának (Jer 31,31-34). A messiás igazi neve az Immanuel lesz, ami azt jelenti, hogy Velünk az Isten (Iz 7,14). Az egyház azzal a tudattal indult el útjára, hogy Jézus vele van mindennap a világ végéig (Mt 28,20).

A Szentírás tehát az üdvtörténetből keletkezett: abból a történetből, amely kezdődött Ábrahámval, és csúcspontját elérte Jézus feltámadásában és menybemenetelésében. De amint említettük, az üdvtörténet csak jele és bizonyítéka annak, hogy Isten mindig munkálta az egész emberiség üdvét. Erre az összefüggésre itt külön nem akarunk kitérni. De azt hangoztatjuk, hogy a Szentírás magyarázásához ismerni kell az üdvtörténetet. Isten mindig az élő emberhez szólt, konkrét helyzetekben adott tanítást, reményt, törvényt, s ezek a részleges megnyilatkozások tük-

rözik vagy tartalmazzák az egész emberiségnek szóló üzenetet. A szövegből mindig azt kell kiolvasni, amit abban a korban le akartak írni. Minden kor emberének megvolt a stílusa, előadásmódja, irodalmi műfaja. Hozzá kell még venni, hogy a Szentírás mindig a közösség könyve volt. Olyan közösségé, amelyben Isten kegyelme is kiáradt. Az Írás rendeltetése az volt, hogy Isten népének adjon hitet és erkölcsi eligazítást, nem pedig az, hogy egyéni célra felhasználják. Ezért a magyarázata is csak az Isten népének a közösségében mehet végbe. Az újszövetségi kinyilatkoztatás fényében azt mondjuk, hogy a Szentírást a Szentlélek sugalmazására írták, tehát csak az a közösség értelmezheti, amelynek Krisztus elküldte a Szentlelket, s ez a közösség az apostolokra épült egyház. Valóban az egyház döntötte el, hogy milyen könyvek tartoznak bele a Szentírásba, vagyis az egyház alkotta meg a szent könyvek jegyzékét, a *kánont*. Az ószövetségi zsidó népben nem volt ilyen határozott kánon. Bizonyos eltérés mutatkozott a palesztinai és a diaszporában élő zsidók felfogása között. Az utóbbiak pl. a szent könyvek közé sorozták Tóbiás, Judit, Báruk, Sirák fia, A makkabeusok könyveit és a Bölcsesség könyvét, amelyek a palesztinai gyűjteményből hiányoztak (deutero-kanonikus könyvek). Az újszövetségi könyveket görög nyelven írták, és a szerzők az Ószövetséget is a görögnyelvű, úgynevezett Hetvenes-fordítás alapján idézték. Jézus Krisztus az egyházi tanítóhivatalt, az apostoli kollegium folytatását és örökösét tette meg a kinyilatkoztatott tanítás őrzőjének és magyarázójának. Ez döntött arról is, hogy milyen könyvek sugalmazottak és kánoniak. A 4-ik században már Rómában kialakul a hivatalos jegyzék mind az ószövetségi, mind az újszövetségi szent könyvekről, s az egész egyház ezt tette magáévá. Egyes keresztény egyházak ma is fenntartással élnek az úgynevezett deutero-kanonikus könyvekkel szemben (az Újszövetségben a Zsid, Jak, 2Pét, 2Jn, 3Jn, Jud és Jel).

Megkülönböztetjük a tisztán tudományos és a vallásos biblia-magyarázatot. A tudományos magyarázat arra törekszik, hogy a szövegkritika segítségével megállapítsa az eredeti értelmét, a vallásos magyarázat pedig a helyes szövegből ki akarja olvasni az isteni kinyilatkoztatást. Mi most arra törekszünk, hogy a Szentírás vallásos mondanivalóját megközelítsük. Jézus megígérte az egyháznak az Igazság Lelkét, hogy elvezesse a teljes igazságra.

Az egyháznak tehát megvan a biztosítéka, hogy az igazságot olvassa ki Isten szavából. De az igazság felismerése fokozatos, olyan mint az élet kibontakozása. Az üdvtörténet eseményeiben és a sugalmazott szövegekben vannak egyértelműen felismerhető tételek, és vannak olyanok, amelyek csak az összefüggésekből hámozhatók ki. Ezért az egyház kezdettől fogva értelmezte a Szentírást. Sőt az élő egyház és az élő tanítás előbb volt, mint az írott szöveg. A magyarázatnál tehát az egyházi hagyományt mindig figyelembe kell venni. Ennek a hagyománynak a gyakorlati kifejezője és tekintélyi képviselője az egyházi tanítóhivatal.

A vallásos szentírásmagyarázatnak az a közvetlen célja, hogy megismertesse a hitnek ezt a forrását, illetőleg hogy a hitet eleven formában közvetítse. A Szentírásban az Isten szava be van ágyazva a történeti keretbe, azért nem elvontan hangzik felénk, s így jobban megérezzük, hogy Isten személyesen szólt hozzánk. A körülmények, a helyzet, az alkalom, ahol a szó elhangzott, mind tanúságul szolgálhat, hogy jobban megértsük Isten irgalmát, leereszkedését, türelmét, szeretetét. Ezért a szentírásmagyarázat igazában elmélkedés, azaz imádság. A hitben megéljük, hogy Isten most is szól hozzánk, és egyben mi is megfogalmazzuk kérdéseinket, hitünket, reményünket és engedelmségünket. Ebben a sorozatban a négy evangéliumból ragadunk ki részleteket, és arról beszélünk, hogyan ígérte meg Isten a Megváltót, s hogy ez az Atya örök Fia volt, aki emberré lett, s ő maga tükrözte a kinyilatkoztatás teljességét. Mint Ige, mint Szó mindent magában hordozott, amit az Atya üzeni akart.

A MEGVÁLTÓ MEGÍGÉRÉSE

Isten a kinyilatkoztatást az üdvösség történetének keretében adta. Ez a történet azt tükrözi, hogy Isten maga fordul az ember felé, és az embert mint partnert kezeli a természetfölötti rend s az örök cél munkálásában. Ez a felénk fordulás először jelek által megy végbe, azután a Fiú megtestesülése által. Az ószövetségi üdvtörténet bevezetés volt Jézus eljövételéhez, sőt egészen órá irányult, és hordozta a reá vonatkozó jövődöléseket. Szent Jeromos így fogalmazta meg az Ószövetség jelentőségét: „Aki nem

ismeri az Írást, az Krisztust sem ismerheti". Ezeket a szavakat a II. Vatikáni zsinat is belevette a kinyilatkoztatásról szóló tanításba, majd így folytatja: „Jézus Krisztus fonséges ismeretét csak az ó és újszövetségi könyvekből szerezhetjük meg”.

A szentírás értelmezése és megértése az egyházban is tökéletesült. Az ószövetségi jövendöléseket vizsgálhatjuk külön-külön is, és kereshetjük megvalósulásukat Jézus Krisztusban. Az apostolok is nagyrészt ezt a módszert használták. Legszebb példája ennek Máté evangéliuma. Lehet azonban átfogó módszert is alkalmazni. Az ószövetségi üdvrend ugyanis nemcsak tanításból állt, hanem a kegyelmi rend közvetítéséből is. Isten megkezdte kiárasztását bűnbocsátó, megszentelő, életet közlő jelenlétének, amelyet majd a Megváltó visz teljességre. Ezért az ószövetségi jelek és intézmények a krisztusi teljesség *előképei*. Az Ószövetség nagy reménye a szabadulás: először a földi bajoktól, azután a bűntől és a haláltól. Isten a szabadulást és kegyelmi javainak kiárasztását királyi, papi, prófétai közvetítők által valósítja meg. A Messiás úgy jön el, mint ennek a hármas hatalomnak a teljes és végleges képviselője.

A Messiás *királyi közvetítő*. A legvilágosabb jövendölés az, hogy a Messiás Dávid leszármazottja és királyságának végleges örököse. Az angyali üdvözet is erre hivatkozik: „Az Úr, az Isten neki adja atyjának, Dávidnak trónját, uralkodni fog Jákób házában és országának nem lesz vége” (Lk 1,33). A Dávidnak szóló ígéretet Nátán próféta közvetítette (2Sám 7). Isten Dávidban uralkodóházat alapít mindörökre. Ő atyja lesz Dávid fiának, az pedig az ő fia lesz. Ez a kijelentés a mindennapi vallási nyelven Isten gondviselését jelentette, de a későbbi próféták meglátták, hogy igazában a Messiás különleges fiúságára vonatkozik.

Már az ősi jövendölések is érintik a Messiás uralkodói tisztét. Ábrahám ígéretet kap, hogy ivadékában áldást nyer a föld minden népe (Ter 12,2). Jákób áldása is kiemeli Juda törzsének előjogait, Dávid pedig Juda leszármazottja (Ter 49,8-12). A rossz feletti győzelem már ott van az ősevangéliumban is: az asszony ivadéka széttiporja a kígyó fejét (Ter 3,15). Az úgynevezett királyi zsoltárok is magasztalják a Messiás uralkodói hatalmát. A 78. zsoltárban a nép története Sion hegyének és Dávidnak a kiválasztásában éri el célját. A 89. zsoltár a Dávidnak adott

ígéretet és a nemzeti katasztrófát igyekszik összhangba hozni: az ígéret akkor is érvényes, ha a földi trón összedőlt. A 2. és a 110. zsoltár a Messiás uralkodói tisztét már földöntúli színekkel ecseteli. Sőt arról beszél, hogy különös értelemben Isten fia lesz, és az Isten jobbján dicsőül meg.

A próféták is ebbe az ígéretbe vetik bizalmukat. Iz 7,14 saját korának szorongatott helyzetéből indul ki, amikor maga a király is hitetlen. Isten azonban hű marad ígéretéhez és irányítja a jövőt. A Szűztől majd megszületik az az utód, akinek neve Immanuel lesz (Isten velünk), tehát örökre biztosítja a szabadságot. A gyermek nagyságát csak ilyen nevek fejezhetik ki: Csodálatos, Tanácsadó, Erős, Isten, Örök Atya, Béke Fejedelme. A Seregek Urának féltő szeretete adja őt népének (Iz 9,5-6). Mikeás (5,1-5) Betlehemben, Dávid hazájában látja születni az uralkodót, akinek eredete ősi időkre megy vissza, s aki majd az Úr erejével legelteti nyáját. Jeremiás is megéli a királyok fel-sülését, de ennek ellenére jövendöl: „Jönnek napok, amikor igaz sarjat támasztok Dávidnak. Királyként uralkodik majd és bölcsen kormányoz. Az lesz az új szövetség ideje, mert Isten az emberek szívébe írja törvényeit és megbocsátja bűneiket” (Jer 31,33-35). Zakariás jövendölését Máté evangéliuma a jeruzsálemi bevonuláskor látta teljesedni: „Zengj éneket Jeruzsálem leánya! Nézd királyod: igaz és győzedelmes, alázatos és számaron jön. . . Békét hirdet a népnek, uralkodik tengertől tengerig, a Folyótól egészen a föld határáig (Zak 9,9-10). Egyszerre tükröződik tehát rajta a győzelmes erő, a szerénység és az alázat (számaron jön). Tehát átéli az Istentől való függést, egészen neki engedelmeskedik, királysága azonban egyetemes és megvalósul benne az örök béke. A próféták tehát világosan hirdetik a Messiás természetfölötti és túlvilági uralmát.

Papi közvetítő. Az újszövetségi írások, elsősorban a Zsidóknak írt levél a Messiásban meglátják az emberiség főpapját. De ennek is megván az ószövetségi előzménye. A MTörv 33,8-11 (Mózes áldása) leírja Lévi törzsének papi funkcióját. Az ő tisztük Isten akaratának megkérdezése és az áldozat bemutatása. Az ároni papság külön intézmény lett, és a tisztség testi leszármazással öröklődött. De az Ószövetség említ egy másik papságot is, Melkizedekét, aki nem tartozik a választott néphez, s akiben együtt

van a királyi és a papi méltóság. Előtte Ábrahám is kifejezte hódolatát, sőt tizedet adott neki a zsákmányból. Így a kép előre jelezte, hogy a Melkizedek rendje szerint való papság felülmúlja az ároni papságot. A 110. zsoltár a Messiaszt, Dávid leszármazottját Melkizedek rendje szerint való papnak nevezi. Az ároni papság korábbi, mint a jeruzsálemi templom, s mégis Jeruzsálem lett az istentisztelet központja; nem a papság miatt, hanem Dávid miatt. A Messiaszt az Úr esküje, ünnepi ígérete tette pappá, az pedig hatékonyabb, mint a mózesi törvény. Mint király válik pappá, tehát saját népe van, akiket maga szerzett és tisztított meg a bűntől. Ezekiel (40–48) az új templomról beszél és a messiási időkről, amikor Isten jelen lesz népe körében és életet adó forrást fakaszt számára (47,1–12).

Jézusnak mint főpapnak új jogai vannak. Nem kézzel alkotott szentélybe hatol be, hanem az örök szentélybe, az Atya trónjához, és ott jár közbe értünk. Áldozatához képest a régi áldozatok csak az eljövendő javak árnyéka voltak, és csak jelképezték a bűntől való szabadulást. Jézus egyetlen áldozattal meg tudta szentelni övét, azért nincs szükség arra, hogy áldozatát megismételje. Papi méltóságát a halál sem szakította félbe, hiszen örökké él, hogy közbenjárjon értünk. Az egyház szüntelenül megújítja áldozatát, és ezzel teljesül Malakiás (1,11) jóvondolése, hogy napkeletről napnyugatig tiszta áldozatot mutatnak be az Úr nevének.

Prófétai közvetítő. A görög prophetes szó olyan embert jelöl, aki másnak a nevében beszél (héberül: nabi). Valódi próféta az volt, aki Isten nevében, az ő megbízatásából szólt. A régi szentírási könyvek még látó-nak (roeh, hozeh) is mondják őket, mert titkokat tárnak fel. A prófétai tiszt őstípusa Mózes. Meghívása, küldetése, igazolása Istentől van. A MTörv 18,15 így tekint a jövőbe: „Prófétát támaszt neked az Úr, körödből, testvéreid közül; mint énrám, úgy hallgassatok órá”. A próféta a karizmatikus küldetés képviselője: Isten akaratát kell érvényesítenie a nép között. Ebből a szempontból minden próféta az Isten országának előfutára. Küldetésük nem öröklődik. Istennek abszolút joga van ahhoz, hogy kit küldjön. De mindig Isten lelke vértezi fel őket, ezért ők a Lélek kiáradásának jelei. Izajás (11,1–2) szerint a teljes küldetést a Messiás kapja:

Vessző kél majd Izáj törzsökéből,
s hajtás sarjad gyökeréből.
Az Úr lelke nyugszik rajta:
a bölcsesség és az értelem lelke;
a tanács és az erősség lelke;
a tudás és az Úr félelmének lelke.

Különleges eszményi próféta alak lesz majd „Jahve szolgálja” (Iz 40–55), aki népéért vezekel, eleget tesz bűneiért és egyetemes megváltást hoz. Ez a jövődőlés a babiloni fogság alatt vagy után alakult ki. A templom elpusztult, áldozat nincs, a papság nem töltheti be a szerepét. Ezért a prófétákra hárul a feladat, hogy könyörögjenek, engeszteljenek, vigasztaljanak és áldozati sor-sukkal egyengessék a jövőt. Küldetésük azokhoz szól, akik fáradtak, szegények, akik gyászolnak vagy elfogultságukban vakok lettek. Isten népét kell összegyűjteniük, de szerepük már jelképezi minden népnek az összegyűjtését.

Jézusban ez a prófétai intézmény érte el teljességét. Működése alatt prófétai tiszte fokozatosan bontakozik ki. Hivatkozik arra, hogy az Úr lelke kente föl, s az ő erejével hirdeti az üdvösség örömhírét (Lk 4,18). Megtérésre hív fel, bejelenti Isten országának eljövetelét, s az emberek lelkületét úgy alakítja, hogy Isten uralmát elismerjék maguk fölött. Nem a törvény szószólója, hanem Isten irgalmának és a kegyelmi rend kialakulásának a hírnöke. Prófétai sorsa megmutatkozik abban is, hogy neki sem hisznek, sőt népe elveti. Mégis ő tárja fel a teljes titkot, s elvetése révén hozhatja meg személyes áldozatát.

Jézus arról beszél, amit lát és hall. A próféták fölé emelkedik azzal, hogy Fiúnak mutatja magát, aki közvetlenül az Atyából olvassa ki küldetését. Szembehelyezi magát a mózesi törvényhozással: kijavítja és tökéletesíti azt, amit a régieknek előírtak. Nem lehet kételkedni abban, hogy ez a többlet a teljes igazság. A prófétákat kiegészíti azzal is, hogy nemcsak a Szentlélek erejével beszél, hanem kiárasztja a Lelket követőire is, s ezzel biztosítja tanításának elfogadását. Ezért egyháza megérti őt, és nem lesz hűtlen hozzá. Tanítását meghamisítás nélkül hirdeti majd a világ végéig.

A zsidó népben alig volt visszhangja Jahve szolgálja szenved-

désének. Pedig a próféta világosan megmondta, hogy Isten állította őt oda, az ő akaratából kellett hordoznia a nép bűneit (Iz 53,6). Jahve szolgájában egészen megvalósul a helyettesítés gondolata. Az Ószövetségben egy-egy kiválasztott ember az egész közösséget képviseli. A király vagy a főpap bűne vagy erénye az egész népre csapást vagy áldást hoz.

A Messiás azonban a megváltás rendjében képviseli népét: „A mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmaink nehezedtek rá, a mi bűneinkért szúrták át, a mi gonoszságainkért törték össze, a mi békességünkért érte utól a büntetés, az ő sebei szereztek nekünk gyógyulást. Mint a juhok tévelyegtünk, és az Úr az ő vállára rakta mindnyájunk gonoszságát” (Iz 53,5-6). De áldozatának megvan a gyümölcse: „Szenvedésével sokakat megigazulttá tesz szolgám, mivel gonoszságait magára vállalta” (uo.11).

Ahol politikai szabadítót vártak, ott nem tudtak mit kezdeni ezzel a jövendöléssel. Azért amikor Jézus előre hirdette saját szenvedését, még tanítványai is értelmetlenül álltak előtte. Jézus halálakor a zsidók vezetői megnyugodtak, mert azt látták, hogy Isten nem jött segítségére, tehát nem is lehetett igazi messiás. Az apostolok csak Jézus feltámadása után hozzák kapcsolatba szenvedését Izajás jövendölésével. Akkor már meglátták, hogy az Atya valóban szerette a világot és egyszülött Fiát áldozatul adta érte (Jn 3,16). Ezt a szerepet nem lehetett politikai síkra terelni, ez egészen a vallás keretei között maradt. Az egyház meglátta, hogy Jézus a feltámadásával valóban az üdvösség közvetítője lett. A próféta leírásában benne volt az állítás, hogy Jahve szolgája szenvedésével is engesztel, és közvetítése halála után is megmarad. Halála áttöri a földi kereteket: „Ha majd odaadja életét engesztelő áldozatul, látni fogja utódait, hosszú nyúlók élete és teljesül általa az Úr akarata” (uo.10).

Az Ószövetségben tehát nem az a döntő, hogy egyes mozzanatok bejelentett Jézus életére vonatkozólag, hanem az, hogy az ott hirdetett üdvösség egy közvetítő által megvalósul. A régi közvetítők csak előképek voltak, s a történelmi erővel nem tudtak megbirkózni. A rabbik írásai és a qumráni szövegek az egységes messiási képet is megosztják és a három szerepet különválasztják. Beszélnek Izrael fölkejtéről, Áron fölkejtéről és a

törvény tanítójáról. Még kevésbé tudják összhangba hozni az isteni és emberi elemeket. Az Ószövetséget csak az érthette meg, aki Jézus életéből és megdicsőüléséből tekintett vissza rájuk. Az apostolok felismerték, hogy Jézust először az Atya igazolta, s hogy a helyesen értelmezett betű ezzel összhangban van. Viszont akik csak a betűt akarták értelmezni, azok nem tudták fel-fogni az Atya bizonyítékait.

AZ EVANGÉLIUM

Az evangélium szó jelentése: jóhír, örömhír. A régi görögök értették rajta magát a hírt és a hírhozónak szánt ajándékot. Különösképpen evangéliumnak mondták a győzelmi hírt, a jóshelyek válaszait, s az uralkodók trónralépéséről, felgyógyulásáról vagy intézkedéseiről szóló közleményt. Az újszövetségi szent könyvek azonban inkább az ószövetségi nyelvhasználathoz igazodnak. A prófétáknál az örömhír az üdvösség idejének közeledése. Iz 52,7-ben az hozza a jóhírt, aki ezt kiáltja: „Királlyá lett a te Istened...” Jézus szájában az örömhír az üdvösség tervének a megvalósulása: „Beteljesedett az idő és már közel van az Isten országa. Tartsatok bűnbánatot és higgyetek az evangéliumban” (Mk 1,51).

A szó értelme azonban hamar megváltozik. Az apostolok már nem Isten országának a közeledését hirdetik, hanem a Krisztusban történt megvalósulást. Krisztus nemcsak hirdetője volt Isten országának és az üdvösségnek, hanem szerzője és foglalata. Kereszthalála és feltámadása meghozta a bűnök bocsánatát, és igazolta az örök életet, mint üdvösséget. Ezért az apostoli igehirdetés igazi tartalma Jézus Krisztus személve és a megváltás műve (ApCsel 5,42; 8,35; 11,20). Az evangélium szót Pál apostol használja leggyakrabban (60 esetben). Emlegeti „Isten evangéliumát” (Róm 1,1; 15,16), mert az üdvösség végső fokon Istentől származik; és „Krisztus evangéliumát” (1Kor 9,12; 2Kor 2,12; Gal 1,7), mert tőle ered és róla szól; s végül emlegeti „saját evangéliumát” (Róm 2,16; 2Kor 4,3; 1Tesz 1,5). Nem mintha az ő tanítása más volna, mint a többi apostolé, hanem csak azért, mert magát „az evangélium szolgájának” tudja (Kol

1,23), és mert annak hirdetésére különleges felhatalmazást kapott. Az evangélium Isten titka volt öröktől fogva; el volt rejtve, de most nyilvánosságra került. Sokaknak azóta is botrány és balgaság, de a hívők megtapasztalják benne Isten erejét, amely az üdvösségre vezeti őket (Róm 1,16; Ef 1,13). Az evangélium egyúttal az Isten szava (Kol 1,5) és az „igazság szava” (2Kor 6,7), s mivel Istentől származik, nem lehet gúzsbakötni (2Tim 2,9). Pál szerint az evangélium lényege Jézus halála és feltámadása. Ő Jézus földi működését és csodáit alig említi leveleiben. Nemcsak azért, mert földi működése idején nem találkozott vele, hanem inkább azért, mert szerinte az üdvösség hirdetésének igazi témája Krisztus megváltó műve, amelyhez nyilvános működése csak bevezetés volt.

Az evangélium megköveteli, hogy *hittel fogadják*, és az életet szerinte rendezzék be. Az evangélium tehát az egyházban először a Jézus Krisztusról szóló szóbeli tanítást jelentette. Később azonban azokat az írásokat is, amelyekben ezt a szóbeli tanítást összefoglalták és a kötelező hit normájává tették. Ezeknek a könyveknek a célja ugyanis az volt, mint a szóbeli tanításé: a hit felébresztése és erősítése (Jn 20,31). Az evangéliumok tehát nem azonosak Jézus életrajzával. Anyagukat az apostoli igehirdetésből veszik, az ősi „hagyományból”, azoktól a szemtanúktól, akik „az ige szolgálói lettek” (Lk 1,2). Az evangéliumok még Jézus nyilvános működésének sem adják meg a „történetét”, hanem közlik mondásait, hasonlatait, példabeszédeit, vitáit, csodatetteit, különösen pedig szenvedését, halálát és feltámadását. A történeti és az életrajzi érdeklődés háttérbe szorul a tanító, a katekétikai céltat mellett. Nem tartják be az időbeli sorrendet és nem törekednek teljességre. A szenvedés történetében van ugyan valamilyen időbeli sorrend, de még ott is kitűnik, hogy az igazi cselekvő maga Isten, aki áldozatul adja Fiát, nem pedig Jézus ellenségei, a zsidók vezetői. Ennélfogva nem várhatjuk a hely és a körülmények pontos leírását sem. Az evangélisták megneveznek ismert személyeket: Heródest, Pilátust, Kaifást, hivatkoznak a főtanácsra, farizeusokra stb., de nem jellemzik őket különösképpen. Elsősorban azt adják, ami a hit tárgya és ami elég a hit igazolásához.

A 2. századból fennmaradt emlékekből kitűnik (Muratori ká-

non, Ireneüs); hogy az egyház már akkor négy hivatalos evangéliumot fogadott el. Ez mai sorrendben Máté, Márk, Lukács és János könyve. Egyes régi kódexek más sorrendet használnak: a két apostolt teszik előre, Mátét és Jánost, s utánuk a két apostol-tanítványt, Márkot és Lukácsot.

Profán történetíróknál csak gyér adatokat találunk Jézusról. Személye a külvilágban csak a kereszténység elterjedésével vált ismertté és jelentőssé. Az első és második század fordulóján pl. a római történetírókat csak annyiban érdekelhette, amennyi jelentőséget Rómában egy a zsidóságból kiszakadt szekta fejének tulajdoníthattak (Suetonius, Tacitus, Plinius). Gyakorlatilag az evangéliumok az egyedüli források Jézus életére és működésére vonatkozólag. Ezért a kereszténység szempontjából ezeknek van döntő jelentőségük. Ezen az alapon érdekel bennünket keletkezésük és történeti megbízhatóságuk.

Első olvasásra meg lehet állapítani, hogy a Máté, Márk és Lukács neve alatt szereplő könyvek stílusban, szerkezetben és a cél tekintetében nagy hasonlóságot mutatnak. Ugyanabból a szempontból (synopsis) nézik tárgyakat, ezért *szinoptikus evangéliumoknak* nevezik őket. Magukon viselik az ősi katekézis nyomát. Érezzük rajtuk, hogy a hívő közösségben keletkeztek, és annak szükségletét elégítették ki. A negyedik evangéliumról meg lehet állapítani, hogy az első század vége felé írták. Ebben már a szerző egyéni látása és szerkesztői munkája jobban érvényesül. Tudatos teológiai szemlélettel beszél Jézusról és a megváltás művéről.

Jézus maga nem hagyott hátra írást, s tanítványait sem bízta meg azzal, hogy feljegyezzék tanítását. Az apostoloknak az volt a feladatuk, hogy róla tanúságot tegyenek. Tehát be kellett mutatniuk, hogy ki ő, mit mondott magáról, hogyan igazolta magát, mit tett és tanított. Vagyis beszélniük kellett az Isten országáról, ahogy Jézus hirdette, és be kellett mutatni, hogy mit jelentett Jézus személye, működése, szenvedése és megdicsőülése az Isten országa szempontjából. Az ApCsel szerint az apostolok Jézus szavait és tetteit hirdették, az evangéliumok ezeket foglalják össze. De az eredeti szóbeli igehirdetés és a könyvben való leírás közötti időről nem sokat tudunk. Az apostoloknak időre volt szükségük, hogy a húsvéti események után megértsék Mes-

terük küldetését és tanítását. Lukács könyvének bevezetése elárulja, hogy nagyon hamar voltak írásbeli kísérletek. A hagyomány beszél Máté evangéliumának egy ősbib, arámenyelvű változatáról is. Biztos, hogy a szemtanúk, az apostolok kezdettől fogva kialakították a tanítás fő szempontjait. Nyomai vannak is, hogy Jézus szavait, beszédeit gyűjteni kezdték (logiák).

A tanítás egyes részleteit már a szóbeli katekézisben úgy illesztették össze, úgy rendezték, hogy utaljanak Jézusban az Isten Fiára, a megígért Messiásra. Az élő tanítás, a szóbeli közlés nem nagyzolhatta el az eseményeket és a történeteket. Azok az emberek keveset olvastak, tehát emlékezetük egészen a hallott dolgokra volt beállítva. De azt meg lehet állapítani, hogy Jézusnak sok mondását és sok más evangéliumi anyagot bizonyos elbeszélési formába öntöttek. Volt benne ritmus, ismétlés, kiemelés, képszerűség, mint ahogy pl. látjuk a boldogságok felsorolásánál, a példabeszédekben vagy a csodák előadásában. Az ilyen előadási forma már maga is az evangélium áthagyományozásának megbízhatóságát szolgálta akkor is, amikor még nem volt írott vezérfonal.

Az ősi apostoli tanítás nyelve az arám volt, de feltehető, hogy kezdettől fogva keletkeztek görög változatok is, hiszen Jeruzsálemben is laktak görögül beszélő zsidók (ApCsel 2,7–12). Az evangéliumok tanulmányozása közben az a benyomásunk, hogy Jézus kilétének igazolása, beszédeinek és csodáinak a közlése, továbbá a szenvedéséről és megdicsőüléséről szóló híradás főbb vonásaiban és sok egyes részletében bizonyos tanítási formát követett. Ezért a szentírásmagyarázók beszélnek valamilyen „ősi evangélium”-ról, amely már magán viselte a hivatalos tanítás jellegét. Ide tartozott mindaz, ami közös Márknál és Máténál, továbbá ide tartozott az eredeti Mátéba befoglalt beszédgyűjtemény (logia). De mint Lukács könyve mutatja, ezeken kívül sok más fontos részlet is megmaradt a szemtanúk elbeszéléséből.

Nem tudjuk megállapítani, hogy a szóbeli tanítást mikor kezdték írásba foglalni. Lukács sok ilyen kezdeményezésről tesz említést bevezetésében, s a dolog természetéből következik, hogy egészen korán kezdtek feljegyzéseket csinálni. Pál első levelei még nem tételezik fel az írott evangélium létezését, de az ApCsel 1,1 már hivatkozik rá. Biztosra vehető, hogy amikor az evangélizálás

Palesztinán kívül szélesebb körben kezdett terjedni, ott már szükség volt írott szövegre, főleg azért is, mert közben a szemtanúk is egyre kevesebben lettek.

Amint említettük, Máté, Márk és Lukács sok közös anyagot hoznak, és a nézőpontjuk is azonos. Ezért joggal vetik fel a szinoptikus kérdést: Hogyan keletkezett ez a három evangélium és milyen kölcsönös függésben vannak egymással? Nyelv, tárgy és előadásforma szempontjából Márk könyve látszik a legrégebbinek. Máté és Lukács annyiban egyeznek meg egymással, amennyiben Márkkal is megegyeznek. De amellett Máté és Lukács kb. 240 versnyi közös anyagot is hoznak, amely Márkban nem található. A három evangélium időbeli létrejöttét tehát így gondolják el: a legősibb Márk könyve, ezt követi Máté arám nyelvű evangéliuma, amely már Jézus beszédeiből is többet felölelt; azután Máté görög változata még többet merített a különálló logia-gyűjteményből, s kitért a gyermekkori eseményekre is. Lukács is felhasználta Márkot, de úgy látszik, hogy Lukács és Máté nem függnék egymástól, hanem külön-külön Márktól és egy másik közös forrástól (logia-gyűjtemény?).

A 2. századtól kezdve a négy evangélium címe ez: Máté szerint, Márk szerint stb. Ez a megjelölés nem okvetlenül jelöli a szerzőt is. Hiszen az ószövetségi könyvek között is vannak olyanok, amelynek szerzője egy történeti nagyság nevében beszél, pl. a Prédikátor könyve Salamon nevében. Különösen divat volt ez az úgynevezett apokrif evangéliumoknál. Az egyházi hagyomány azonban Papiástól kezdve úgy látja, hogy a szerzők valóban Máté, Márk, Lukács és János. Terminészetesen a szerzőséget akkori értelemben kell venni, azaz el lehet fogadni környezetük közreműködését is. János könyve különbözik az első három evangéliumtól. Amint láttuk az evangéliumok célja nem az volt, hogy történetileg minden oldalról igazolt részleteket mondjanak el, hanem inkább az, hogy Jézus életének, halálának és feltámadásának üdvszerző jelentőségét hirdessék. Ennek a gondolatnak a legeredetibb megfogalmazása a negyedik evangélium. Itt találjuk meg legjobban, hogy az evangélium szó mit jelent belső tartalma szerint. A könyv beosztása általában olyan, mint a többié: Keresztelő János működésével kezdődik és Jézus megdicsőülésével végződik. De a Jézusról szóló tanítás már mélyebb, értebb.

Kevés benne az esemény, a csoda, de annál több a zsidókkal folytatott vita és a magyarázó beszéd. A stílus elevenebb és tudományosabb. A szókincse nem túl gazdag, minduntalan ismétlődnek benne az alapvető teológiai fogalmak: a világosság, az élet, az igazság, a világ stb. Feltűnő még az ellentétek használata: világosság-sötétség, élet-halál, szabadság-ítélet stb. A beszédek igyekeznek a misztériumot egyre mélyebben megvilágítani. Jellemző példa erre a kafarnaumi beszéd (6. fejezet). Az egész azt tárgyalja, hogy Jézus az élet kenyere, s őt a hit által és az oltáriszentség által kell befogadni. A legtöbb beszéd azt fejt ki, hogy a megváltás műve milyen kapcsolatban van a Szentháromság titkával. A módszer nem az, hogy logikai lépésekkel haladjon előre, hanem inkább több oldalról közelíti meg a titkot. Ezért az egyes részeket mindig egész összefüggésükben kell értelmezni, mert csak így érthető a bennük kifejtett tanítás, pl. a Nikodémussal folytatott beszélgetés, a samáriai asszonnyal való találkozás és a vakonszületett meggyógyítása vagy Lázár feltámasztása. Az ilyen előadásban más sok szerepet kapott a fejlettebb egyházi katekézis, amely meg akarta oldani a hit mindenkori nehézségeit. De a szerző a valóság színezetét is érezteti azzal, hogy műveltebb közönség előtt (Jeruzsálemben) elmondott beszédekre hivatkozik, vagy olyan csodákat említ amelyeknek különleges teológiai jelentőségük volt, s amelyek döntő fontosságú vitákra adtak alkalmat. Itt Jézus már ugyanazt a nyelvet beszéli, mint maga az evangélista vagy Keresztelő János (1,1-18; 12,44-50). Jézus itt már nem az Isten országát hirdeti, hanem saját küldetését és istenfiúi méltóságát igazolja, és az Atya irgalmának kitérülését hangoztatja, amely az ő eljövetelében és a Szentlélek elküldésében valósul meg. Itt Jézus kezdettől fogva teljes nyíltsággal állítja istenfiúi méltóságát és az Atyával való teljes egységét. Ezzel szemben a szinoptikusok inkább azt mutatták be, hogyan bontakozott ki Jézus istenfiúi alakja fokozatosan csodáiban, tanításában, szenvedésében és feltámadásában. Jánosnál Jézus az isteni dicsőség hordozója.

Ilyen sajátosságok miatt vetették fel a kérdést, hogy a negyedik evangélium valóban János apostol írása-e? János úgy szerepel a könyvben, mint „az a tanítvány, akit Jézus szeretett”. Nyilatkozhatott egy apostol így magáról, mégha érezte is ezt a különleges

szeretetet? Ireneus lioni püspök a 2. század végéről azt a hagyományt közvetítette, hogy a könyv szerzője János apostol. Ez az Ireneus Polikárp szmirnai püspök tanítványa volt, Polikárp pedig János apostolé. A szerzőséget azonban vehetjük olyan értelemben ahogyan azt akkor értelmezték. Az apostolt akkor is szerzőnek tekintették, ha a körülötte kialakult és hirdetett egyházi tanítást munkatársai foglalták írásba. Péter és Pál apostolok is másoknak diktálták leveleiket. Mivel a negyedik evangélium sokban különbözik a szinoptikusoktól, bizonyára csak azért fogadta el az egész egyház kánoninak, mert apostoli tekintély állt mögötte.

AZ EVANGÉLIUMOK TÖRTÉNETI TANUSÁGA

A négy evangéliumban az apostoli egyház hitét rögzítették és adták tovább. Az egyház hitte, hogy a názáreti Jézusban az Isten Fia emberré lett és véghezvitte az emberiség megváltását. Ezek a könyvek tehát nem úgy készültek, mint történeti beszámolók, hanem úgy mint az igehirdetésnek, a tanításnak a vezérfonalai. De a hit mindig a názáreti Jézusra vonatkozott, aki közöttünk élt, működött, szenvedett, meghalt és feltámadt. Az evangéliumoknak megvan a saját irodalmi műfajuk. Ezen belül meg lehet kérdezni, hogy történetileg mennyiben hitelesek azaz mennyiben állítanak megtörtént eseményeket Jézus Krisztusról. Az egyház tulajdonképpen a hitével provokálja ki ezt a kérdést. Ha nem hirdetné, hogy Jézusban az isteni személy lett emberré, és hogy ő az örök üdvösséget szerezte meg, akkor a róla szóló írásokat már régen a mítoszok közé sorolták volna, és ma senki sem vitatkozna róluk. De így a megbízhatóság kérdése a hívőt is érdekli, hiszen tudni akarja, hogy a hite valóságos eseményeken nyugszik-e vagy kitalált elbeszélésen.

Az evangéliumi események hitelességét két oldalról is kétségbe vonták. Akik a természetfölöttiséget eleve elutasítják, azok Krisztus csodáit és főleg feltámadását *későbbi legendáknak* minősítik. Ezzel szemben az egyház mindig tudta igazolni, hogy az evangéliumok az első század második felében keletkeztek, s azt a tanú-

ságtételt tartalmazták, amelyet az apostolok megfogalmaztak, s amelyet szem és fültanúk között kezdtek hirdetni. Időrendben legelsőbb írott emlékek Pál apostol leveleit kell vennünk. A Teszsalonikai, a Korintusi, a Római, a Galata levél a hatvanas évek körül keletkezett (55–65). Ezekben világosan megvan a hitvallás Jézus Krisztusról, az Isten Fiáról. Az evangéliumok is a názáreti Jézusról beszélnek, aki nyilvánosan tanít, Isten küldöttének vallja magát, s akit Poncius Pilátus helytartósága alatt keresztre feszítenek. A Szentírás őróla állítja, hogy csodákat tett, új tanítást hozott, és küldetését feltámadásával pecsételte meg. Az evangéliumok ősi eredetét mutatja az, hogy már a második század első feléből emlékek, írott részletek maradtak meg belőlük, s az egyházi írók idézik őket, mégpedig Palesztinától távoli vidékeken is.

A történeti hitelesség ellen ma más oldalról is hoznak fel nehézségeket. Megkülönböztetik a *történeti Jézust* és a *hit Krisztusát*, s azt mondják, a Szentírás azt a Jézust állítja elénk, akit a keresztyének Messiásnak, Krisztusnak tartottak, s akinek elfogadása jelentette a hit terjedését. E szerint a megkülönböztetés szerint a hit Krisztusa az az eszményi alak, akiben az apostoli egyház kifejezte a megváltásról szóló meggyőződését. Az evangéliumok tehát nem a történeti Jézusról szólnak, hanem az egyház igehirdetését örököltik meg. De az egyház valóban azt hirdette-e, ami Jézus életében lejátszódott, vagy pedig külön történeteket gondolt ki a benne megjelenő kegyelmi rend érzékeltetésére? Tehát pl. a feltámadása nem valóságos esemény, hanem csak annak a hitnek a kifejezése, hogy általa Isten nekünk is megadja az örök életet? Ha ez lenne a helyzet, akkor a történeti Jézus és a hit Krisztusa között áthidalhatatlan űr volna.

Mi legyen a hívő ember álláspontja? Mi itt a valóság? Biztos, hogy az evangéliumok nem mai értelemben vett történeti könyvek. Eredetileg sem akarták Jézus életrajzát adni, hanem a róla szóló igehirdetést. De ez az igehirdetés tanúskodás arról, hogy a názáreti Jézus igazolta küldetését, istenfiúságát és valóban feltámadt a halálból. Örök fiúsága csak a feltámadásban lett nyilvánvaló, s megváltói művét is csak akkor lehetett felismerni, mint Isten egyetemes és természetfölötti beavatkozását. Az apostoli igehirdetés ebből a felismerésből tekintett vissza Jézus nyilvános működésére, s úgy beszélt az ottani eseményekről, hogy azok az

Isten Fiának megnyilatkozásai voltak. De a hit értelmetlen lett volna, ha nem a földi Jézus személyére, szavaira és tetteire támaszkodik.

Hogy az evangéliumok valóban a Jézusba vetett hit megnyilatkozásai, azt magyarázhatjuk a szerzők eljárásából. Akárhány esemény leírásánál nem a részleteken van a hangsúly, hanem a belőlük levonható és levont következtetésen. Pl. Mk 6,52-ben a vízen járás csodájánál azt olvassuk, hogy az apostolok „az ámulattól nem tudtak hová lenni”. Mt 14,33 ellenben ezt hozza: „Akik a bárkában voltak, térdre hulltak előtte és megvallották: Valóban Isten Fia vagy.” Nem nehéz meglátni, hogy az előbbi a történeti helyzetet írja le, a másik pedig a hitet vetíti bele a jelenetbe. A főparancs kerete Mt 23,34 és Lk 10,25 szerint a farizeusokkal való vita, Mk 12,28 szerint pedig egy írástudó kérdése. A szinoptikusoknál a főtanács végleges döntését az ünnepélyes bevonulás és a templom megtisztítása váltja ki, Jánosnál ellenben Lázár feltámasztását követő nagy érdeklődés. Még az oltáriszentség szerzésénél használt szavakat sem egyformán hozzák, hanem igehirdetési céljuknak megfelelően. Valódi képet kapunk tehát mégis Jézusról, és azt hisszük, amit ő tanított, aminek mondta magát, vagy pedig azt, amit az apostolok belemagyaráztak alakjába?

Az evangéliumok az isteni kinyilatkoztatást emberi előadásban közlik, azért az irodalmi műfaj megítélésétől nem szabad eltekintünk. Ha Jézus életrajzát keressük bennük, rájövünk, hogy az adatok nagyon hiányosak. Igazában csak életének utolsó éveiről, haláláról és feltámasztásáról tudósítanak. S ott sem tartják be az időbeli sorrendet, illetőleg a hely és idő megjelölésénél megelégszenek sematikus közlésekkel. A három első evangéliumból kitűnik, hogy nem olyan egyéni írói tevékenység eredményei, mint ahogy ma egy könyvet elgondolunk. Az anyag nagy része, sőt a megfogalmazása is a szóbeli hagyományból, a tanításból származik, s ezek egy részét már előzetesen írásban is rögzítették. A szerzők ilyen részeket egyszerűen belevettek könyvükbe. A továbbiakban az irodalmi jelleget a vallásos nevelő célzat határozta meg. A könyvek az igehirdetés váza és segédeszköze akartak lenni, ezért a Jézusba vetett hit lényegét fejezték ki bennük.

Az apostoli egyház meglátta, hogy Jézust pusztán történeti

szemlélettel nem lehet megérteni, ezért a történetírás nem is adhat teljes képet róla. Tetteiben és alakjában kezdettől fogva volt valami, ami nem fért a természet keretei közé, vagyis amit csak hittel lehetett felfogni. Méginkább ez a helyzet a feltámadása után. Akkor már világosan látták, hogy Jézus egész küldetése áttörte a természetes világ kereteit. Nem azért jött, hogy ennek az életnek az adottságait javítgassa, hanem azért, hogy az egész életet, az egész történetet elvezesse végső céljához. Amikor tehát az apostolok róla beszéltek, nem az volt a szándékuk, hogy felelevenítsék szavait és tetteit, hanem az, hogy bemutassák istenfiúi alakját és megváltói küldetését. Ez a szándék kimutatható az egyes részleteknél is. Amikor pl. Jézus gyógyításairól megemlékeznek, nem úgy idézik fel, mint csodálatos orvost, hanem mint az élet urát, akiben az Atya irgalma felénk fordult. A gyógyításoknál nem azt emelik ki, hogy azok a természet törvényeit felülmúlták-e vagy nem, hanem inkább a vallási hatásra hivatkoznak: nagy próféta jelent meg, Isten meglátogatta a népét. A betegségeket saját koruk és népük nyelvén tartják számon: többnyire úgy, hogy azok démoni rontás következményei. Ezért esik olyan sokszor szó a megszállottságról is. Az igehirdetés azt akarta kifejezni, hogy Jézus teljes megváltást hozott, ő még a földöntúli ártalmaktól is meg tud szabadítani.

A sajátos műfaj figyelembe vétele mellett is lehetetlen fel nem ismerni, hogy az elbeszélés szem és fültanúkra megy vissza. A hitnek nem lett volna ereje és jelentősége, ha nem arról az üdvösségről beszélnek, amely a názáreti Jézus életében, halálában és feltámadásában megvalósult. Ha nem a földi Jézus ért volna célba, ha az Atya nem őt dicsőítette volna meg, akkor nem állíthatnánk, hogy ez a földi élet az Atya elgondolása és gondviselésének tárgya. Az evangéliumok azt fejtik ki, ami Péter pünkösdi beszédében ilyen röviden elhangzott: „Isten azt a Jézust, akit ti keresztre feszítettetek, Úrrá és Messiássá tette” (ApCsel 2,36).

A történelmi hitelesség kérdését főleg a csodákra vonatkozóan vetik fel. De ne feledjük el, hogy az apostolok Jézus messiási küldetését még szem és fültanúk életében hirdették. Mégpedig abban az értelemben, hogy azt az ószövetségi jóvendölések előre érzékeltették: maga Isten jön, hogy szabadulást hozzon nektek. „Akkor megnyílik a vakok szeme és a süketek füle hallani fog,

ugrándozik majd a sánta, mint a szarvas és a némák nyelve ujjongva ujjong” (Iz 35,4–5). Ilyen teljesülésről nem lehetett volna beszélni, ha Jézus nem tett volna csodákat. Kétségtelen, hogy az evangéliumokban sem a csodák pontos leírását kapjuk, hanem a róluk szóló igehirdetést, ezért a hitre vonatkozó sajátosságok már nyomatékot kapnak bennük. De az ilyen kiemelést csak azért tehették meg, mert maga a csodálatos esemény tapasztalható valóság volt. Érthető az is, hogy Jézus beszédeit, felhívásait már a húsvéti hit fényében közvetítették, és kiemelték belőlük az egyetemes vonásokat s a természetfölötti szempontokat. A hívő ember egyúttal mindig kérdező ember is volt. Ezért már az első igehirdetéskor jelentkeztek a kérdések. Az apostolok tehát úgy adták tovább Jézus tanítását, hogy annak összefüggésében a nehézségek megoldása is benne legyen.

Az apostoli egyház érdeklődése két fő irányba mutatott. Egyrészt hirdetni kellett a Jézusról szóló tanítást, másrészt az evangéliumot a közösség életében meg kellett valósítani. Mindkét feladat követelte a tanítás hivatalos megfogalmazását. Az igehirdetést elsősorban az istentiszteleti összejövetelek alkalmával végezték, azért az bizonyos liturgikus színezetet kapott. Továbbá volt katekézis a hitujoncok számára, s elfogadhatóvá kellett tenni az evangéliumot mind a zsidók, mind a pogányok előtt, akik értelmetlenül vagy ellenségesen tekintettek rá. Ezek a szempontok is befolyásolták a tanítás megfogalmazását.

A régi keleti ember elbeszélése színesebb volt. Nála a jelkép és a jelentés sokszor többnek számított, mint a részletek bemutatása. De az apostoli egyház mindig tudatában volt annak, hogy arról a Jézusról beszél, akivel tanítványai együtt járták Palesztina útjait, s akinek rendkívüliségét ellenségei is elismerték, hiszen ezért feszítették keresztre. Az evangéliumokban valódi történeti ténynek kell elfogadnunk azt, hogy Jézus magát a *megígért Messiásnak* tudta és tartotta, s azt egyértelműen ki is fejezte, mégha szóban nem is nevezte így magát. A legnagyobb bizonyítotték Pilátus viselkedése. A kereszt felirata úgy szólt, hogy a názáreti Jézus a zsidók királya. Csak azért lehetett ezt a felírást kitenni, mert Pilátus nem talált megfelelőbbet, ami a valóság látszatát kifejezte volna.

János evangéliuma már sokkal mélyebb teológiai értelmezést

ad Jézus működéséről, mint a szinoptikusok. Ennek ellenére a történeti vonatkozások talán még erősebbek, mint amazoknál. A nyilvános működésben élesen megkülönböztet három húsvétot, s úgy látszik, még egy negyediket is. Ezzel Jézus működését kb. három esztendőre teszi. A szinoptikusok csak egy húsvétról emlékeznek meg, amelyet szenvedése megelőzött. Jánosnál a földrajzi helyek megjelölése is világos. Kána, Betsaida, Betánia, Szalim, a Siloe-tó stb. Egyébként ő a galileai működésről alig beszél, annál inkább a jeruzsálemiről, hiszen az ad neki lehetőséget, hogy a zsidók ellenvetésével szemben tisztázza a hívó álláspontot. Lehetetlen meg nem állapítani, hogy a negyedik evangélium szerzője valóságos történés mellett tanúskodik, s azt a legmélyebb teológiai értelme szerint fejt ki. A szenvedés leírásánál is pontosabb adatokat közöl, mint a szinoptikusok, főleg jobban vigyáz az időbeli egymásutániságra. Tőle tudjuk pl. pontosan, hogy Jézus felfeszítése a húsvéti előkészület napján volt, s hogy a húsvét szombatra esett. De amellet Jézust a szenvedésében is úgy mutatja be, mint az Isten Fiát, aki számára a szenvedés és a halál a megdicsőülés útja.

Lényegében a negyedik evangélium is igehirdetés, de itt már Jézus igazi titkáról van szó. Tanítása és tettei az Atya és a Fiú legmélyebb kapcsolatából erednek. Jézus arról beszél, amit az Atyától hall, s azt teszi, amit az Atyánál lát. A csodák igazi jelek (semeia), amelyek Jézus erejét és dicsőségét hirdetik. Külön hangsúlyozzuk, hogy minden teológiai elmélyítés ellenére a könyv Jézus tanítását közli, nem az evangélistáét.

Ami a történeti megbízhatóságot illeti, itt is azt kell mondanunk, hogy a történeti események nincsenek elválasztva a Jézusba vetett hittől. A hit az ő szavára és tetteire épül. János könyvében azonban érezzük, hogy Jézus kilétének, tanításának és tetteinek a megértése már előrehaladt az egyházban. A hitet a szerző is a történeti valóságra építi. „Ezeket feljegyeztem, hogy higgyétek: Jézus a Messiás, az Isten Fia, s hogy a hit által életetek legyen benne” (20,30).

A negyedik evangélium szerzőjére vonatkozólag a kisázsiai hagyomány terjedt el az egyházban. Ireneus adja tovább azt a hagyományt, hogy János a század vége felé Efezusban élt és ott halt meg. Az ő szerzősége mellett áll ki Alexandriai Kelemen és

a Muratori töredék is. A könyv gyors elterjedését sem lehet másként magyarázni csak azzal, hogy egy apostol tekintélye állt mögötte. Már a 2. század első feléből maradt ránk szövegtöredék Egyiptomból (Egerton papirusz). A könyvben gyakran szerepel „a tanítvány, akit Jézus szeret”, s ebben fel lehet ismerni Jánost. A befejezésben ezt olvassuk: „Ez az a tanítvány, aki ezekről tanúságot tett és megírta ezeket. Tudjuk, hogy igaz a tanúsága” (21,24). Ezekből az utalásokból még nem következik, hogy ő maga írta, de bizonyára ő állt mögötte, az ő környezetében alakult ki ez a tanítás és tanúságtétel. Különben is a könyv minden külön sajátosága ellenére pontosan követi azt a tanítást, amelynek első megfogalmazását a szinoptikusoknál találjuk meg, vagy további elmélyítését Pál apostolnál. Nem is alakult ki külön Péter féle, Pál féle vagy János féle kereszténység, mert az egyház mindegyik evangéliumban a maga tanítását ismerte fel.

János szerzősége ellen legnagyobb nehézségként azt szokták felhozni, hogy egy galileai halász hogyan szerkeszthetett ilyen elmélyült könyvet. Ezért a Pápiástól említett „János preszbiteren” nem János apostolt értik, hanem valaki mást. De meg kell gondolni, hogy Jézus halála és az evangélium összeállítása között 50-60 év telt el. János apostol pedig már Galileában találkozott a hellén kultúrával, s környezetében mindig lehettek olyanok, akik otthonosan mozogtak a zsidó teológiában és a görög bölcseletben.

JÉZUS A HIT SZEMÉVEL

Jn 1,1-13

Az egyház egész létét visszavezeti Jézus Krisztushoz, és belőle értelmezi magát. Hiszi, hogy őbenne az Atya örök Fia emberré lett, s az egyház ezt a hitet úgy adja tovább, mint tanúskodást. Az apostolok ezt a küldetést kapták: „Mikor leszál rátok a Szentlélek, erő tölt el benneteket és tanúim lesztek Jeruzsálemben... sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1,8). A megértő és tanúskodó hit Jézus feltámadása és a Szentlélek eljövetele után alakult ki az apostoli közösségben. Röviden így fogalmazták meg

hitüket: Isten Úrrá és Messiássá tette a felfeszített Jézust (ApCsel 2,36); Nem adatott más név az ég alatt az embereknek, amelyben üdvözülhetnének, csak Jézus neve (uo. 4,12); Jézus véteinkért halált szenvedett és megigazulásunkért feltámadt (Róm 4,25); Jézus az Úr (1Kor 12,3).

A húsvét meggyőzte az apostolokat, hogy Jézus a halál ellenére él, mégpedig az Atya dicsőségében. Ő az igazi Fiú, de amellett valóságos ember és bennünket is képvisel. Ha a Fiút az Atya küldte, akkor már emberré levése előtt is létezett. Földi élete csak kinyilvánította istenfiúságát. Pál apostol a Fil 2,5-10-ben már világosan beszél Jézus létének három szakaszáról: Isteni természetete szerint az Atyánál volt, majd kiüresítette magát és a szolga alakját vette fel, s engedelmségével meghozta a megváltást, ezért az Atya felmagasztalta és embersége szerint is részesítette isteni dicsőségében. Az egyház hitében tehát Jézus Krisztus isteni személy, aki emberré lett. De ennek a hitnek összhangban kellett maradni azzal az egyistenhittel, amelyet az Ószövetség hirdetett. Jézus ezt az Istent nevezte Atyának. Maga ugyan mindenben fiúnak mutatta magát, de a legkisebb jel sem árulta el, hogy a szigorú egyistenhitet fellazítaná. Jézus személyéről és örök létéről tehát úgy kellett beszélni, hogy Isten egysége körül semmi félreértés ne keletkezzék. A hit és igehirdetés fejlődésének ezt a folyamatát zárja le János evangéliumának bevezető része.

Máté, Márk és Lukács is Jézusnak, az Isten Fiának evangéliumát hirdetik. De könyvünkben azt mutatják be, hogyan nyilvánult meg ez a fiúság csodáiban, tanításában, szenvedésében, halálában és feltámadásában. János más módszert követ. Nem alulról fölfelé halad, hanem felülről lefelé. Abból indul ki, hogy a Fiú emberré lett, azért isteni dicsősége valamilyen módon mindennütt kicsillan belőle.

Az ószövetségi nép hitbeli meggyőződése az volt, hogy Isten szólt hozzájuk a próféták által. A keresztények azt vallották, hogy Isten a Fia által szólt hozzájuk. A Fiú eljött, valóságos emberként élt és halt meg, de személyileg mindig az örök Fiú maradt. Benne tehát két jellemző sajátosság van: az egyik az, hogy a teljes kinyilatkoztatást hozta, mindent feltárt előttünk, amit az Atya közölni akart, a másik meg az, hogy őbenne megvalósult az ígéret, amely szerint Isten örökre velünk marad. Jézus tehát *isteni*

személy és közvetítő egyszerre. Ezt a kettős sajátságot a Fiú név is kifejezte. Ha ő a Fiú, akkor lehet egyenlő az Atyával, de egyben lehet küldött is, és ha emberré lett, akkor nálunk az Atyát képviseli, az Atyánál pedig bennünket. Az apostoli egyház talált egy másik elnevezést is, amely a Fiúnak az Atyával való kapcsolatát még jobban kifejezte. Ez a név a Logos, amely Szó-t, Igé-t jelent.

János evangéliumának első fejezete (1-18) beszél az Igéről, s ez a néhány vers a Krisztusról szóló hit összefoglalása. A Logos szó csak itt fordul elő, a könyv a későbbiekben mindig csak Fiút említ. Talán az evangélista is úgy érezte, hogy amit ebbe a névbe belefoglalt, azt csak Jézus egész működésének teológiai átgondolásával lehet érzékeltetni.

A régi fordítók a Logos-t Igé-vel fordították, és ez maradt meg a magyar vallási nyelvben. De ma nálunk az „ige” csak nyelvtani alakzat, azért újra meg újra emlegetnünk kell, hogy a logos eredetileg élő szót, értelmes szót akart jelenteni. Az Újszövetségben ezen a helyen kívül csak 1Jn 1,1-ben és Jel 19,13-ban fordul elő. A görög filozófusoknál a logos a világot átható és összetartó elv. A hellenista zsidó filozófus, Philo az isteni értelmet értette rajta, amely a világot érthetővé teszi. A palesztinai rabbiknál is volt valami hasonló. Mivel a Jahve szót nem ejtették ki, azért a „mem-rá”-val helyettesítették, ami szintén „szó”-t jelent. János valószínűleg az ószövetségi bölcsességi irodalomhoz nyúlt vissza. Ott a bölcsesség öröktől fogva Istennél van, közvetítőként szerepel a teremtésben, és ő hozza az embernek az üdvözítő ismeretet. Ezek a szövegek megszemélyesítik a bölcsességet, amely életet, tudást, szabadulást ígér. Hasonló szoros kapcsolat van Jézus és Isten között: ő az igazságunk, életünk, világosságunk forrása. A logos szó ilyen értelemben fejezi ki a Fiú méltóságát.

A Fiú istenségének bizonyítéka az *örökkévalóság*. A különleges hatalom és tudás nem elég, hiszen csodákat a próféták is műveltek. A zsidók akkor akarták megkövezni Jézust, amikor így nyilatkozott: Mielőtt Ábrahám lett, én vagyok (Jn 8,58). Ez a kijelentés igazolta a földre jövele előtti létet, de még nem volt benne az igazi örökkévalóság. Itt az evangélium első mondata ezt állítja: Kezdetben volt az Ige... A megfogalmazás pontos. Az evangélista azt hangsúlyozza, hogy a Fiú nem teremtmény, ha

nem megelőz minden teremtményt. Kezdetben a világ teremtését érti: ekkor indult el mindaz, amit időnek, anyagnak, életnek, mozgásnak nevezünk. Az Ige már volt, amikor ezek elkezdődtek, mégpedig Istennél volt. Az „Isten” az újszövetségi frásokban mindig az Atya. Az Ige, a Fiú nála volt, de nem úgy, mint teremtmény, hanem mint Isten. A gondolkodó ember itt jogosan megkérdezi: ha az Ige maga is Isten és az Atyánál van, akkor hogyan marad meg az egyistenhit? A felelet könnyebb akkor, ha az Ige helyett a Szó-t használjuk. A Fiú úgy volt az Atyánál, mint az ő örök Szava, akiben egészen kimondja magát. Isten tökéletességéhez és szellemiségéhez tartozik, hogy egészen ismeri magát, öbenne nincsenek a létnek olyan zugai, ahová nem tudna behatolni. Ő tiszta szellem, azért egész lénye értelmes. Tudatosan ki is mondja kilétét, és ez az örök Szó egészen tükrözi őt. A Szó egyúttal kép, amely mindenben egyezik az eredetivel, s benne van végtelensége, mindenhatósága, tudása, szentsége, hatalma. A kimondott Szó tehát egylényegű az Atyával. De mivel tőle születik és az ő vonásait hordozza, azért egyben ő a Fiú. A Fiú születése tehát kifejezi az Atya ismeretét, amellyel átfogja önmagát és mind azt, ami rajta kívül lehetséges. Amikor az Atya elgondolta a világot és megteremtette, ez a gondolata és terve is a Fiúban, az örök Szó-ban tükröződött. Úgy, ahogy a szöveg mondja: „Minden általa lett, nélküle semmi sem lett, ami lett.”

Az evangélista itt párhuzamot von az ószövetségi teremtetéstörténettel. Ott a mindenség Isten szavára jön létre. Ott a kinyilatkoztatott tartalom az, hogy Isten abszolút ura teremtményeinek, egyedül ő az örökkévaló, minden más időben keletkezett, s amellett Isten mindent megfelelő céllal alkotott. Itt az isteni szó az Ige, a Fiú, az Atya képe, aki majd emberré lesz és üdvösségre vezet a világot. A párhuzamot tovább folytathatjuk. Amikor Isten a mindenséget szavával teremti, akkor tulajdonképpen mindent megfogalmaz és kimond. A dolgoknak azért van értelmük, azért lehet megnevezni őket, mert Isten elgondolásai. Ha pedig az Igében, személyes Szavában teremti őket, akkor már felsőbbrendű megfogalmazást és rendeltetést is ad nekik. Nemcsak azt mondja ki, hogy mit jelentenek önmagukban, hanem azt is, hogy milyen szerepük lehet abban a terészetfölötti rendben, amelyet a Fiú emberré levése és a megváltás műve hoz. Krisztus való-

ban hivatkozott később arra, hogy az Atyának gondja van a mezei virágra, az égi madarakra, és tudta nélkül hajunk szála sem esik a földre. Amikor az Atya a világot az Igében megfogalmazta, tudta, hogy a világ az ő dicsőségét fogja szolgálni. Ezért mert szabadakaratot adni az embernek annak ellenére, hogy előre látta engedtlenségét és bűnét. A világ nemcsak esékeny képződmény, hanem az Igének, az isteni Szó-nak a jegyeit is magán hordozza, s ezt a szent vonást az ember bűne sem teheti tönkre. Ez a világ kezdettől fogva el volt jegyezve az Igével: őt kellett hordoznia, azért az Ige úgy lépett a világba, mint sajátjába. A világ az övé marad akkor is, ha idegenkedik tőle, vagy nem akarja felismerni. Az Igére való rászorulásunk legnagyobb bizonyítéka az, hogy magunktól nem érhetünk el megnyugtató végső célt. Nem biztosíthatjuk megmaradásunkat és boldogságunkat. Él bennünk a vágy a megmaradás, az összhang, az igazságosság után, de azt is látjuk, hogy minden pusztulásra van ítélve. A rendet, az összhangot, a boldogságot csak az hozhatja, aki ott állt a világ teremtésénél. Az Ige elküldésének végső célja az volt, hogy általa az Atya összefoglaljon mindent, ami a mennyben és a földön van (Ef 1,10). Akkor lesz igazán nyilvánvaló, hogy az Atya Szava mit akart kifejezni.

A teremtő szó és az Ige közötti különbséget az jelzi, hogy az Igében benne van az élet, s ez „az élet lett az emberek világossága”. Az Ige az Atya élő Szava, azért lehet külön személy az egy Istenben, s ezért veheti magára az emberi természetet. Amikor megjelent mint ember, az élet birtoklása akkor is külön ismertető jele maradt. Úgy nyilatkozott magáról, hogy ő az élet, ő az élet kenyere, a feltámadás és az élet, s az apostolok megdicsőülése után is úgy emlegetik, mint az „élet szerzőjét” (Ap Csel 3,15). Az élet és a világosság összekapcsolása is tudatos náluk. A földön minden élet el van jegyezve a halállal, a megsemmisüléssel. Krisztus világossága lesz azoknak, akik a halál árnyékában ülnek (Lk 1,79). Nála a betegek gyógyítása, a holtak feltámasztása és főleg saját feltámadása azt mutatja, hogy joga van osztogatni az életet, hiszen úgy birtokolja, mint az Atya. „Amint az Atyának élete van önmagában, úgy megadta a Fiúnak is, hogy élete legyen önmagában” (Jn 5,20).

A teremtő szó és az Ige között van még egy különbség. A te-

remtő szó a semmiből hozta létre a világot és adott neki életet. Az Ige megjelenésének pedig az volt a célja, hogy a bűn sötétségében világítson. Isten nem hatalmi intézkedéssel akarta megtörni a sötétséget, hanem meggyőzéssel és szeretettel. Jézusban az élet és a világosság úgy jelent meg, hogy csak hittel lehetett felismerni. Az ószövetségi próféták ezt a hitet készítették elő, és végül Keresztelő János tanúskodott mellette. János is isteni küldött volt, de közte és Jézus között nagy a különbség. János csak tanúskodott a világosságról, Jézus ellenben maga volt a világosság. János és a próféták csak külső jelekkel és beszédekkel irányították az embereket a világosság felé, Jézus ellenben úgy világít, hogy benső fényt is kigyullaszt az emberben. A világ általa lett, tehát rendelkezik vele. A fény, a kegyelmi segítség a hitben adja meg az igazi látást. Aki hisz, az átveszi Jézus gondolkodásmódját és magatartását. Aki ezt a világosságot fogadja be, az részese lesz az isteni életnek, vagyis megkapja a felhatalmazást arra, hogy az Isten gyermekének tudja magát. A bűn okozta sötétséget csak így lehet leküzdeni. Jézus tehát abban az értelemben az élet és a világosság forrása, hogy meghozza a természetfölötti újjászületést. Földi születésünk testi és ösztönös, a hitbeli újjászületés forrása a Szentlélek, azaz Isten. Az apostoli egyház erre a meggyőződésre építette erkölctanát. Megvan a lehetőségünk a krisztusi ember kialakítására, mert újjászülettünk a kegyelmi rendben és megkapjuk az isteni segítséget.

Az apostoli ígéhirdetés tehát valóban a hit szempontjai szerint beszélt Jézusról. Meglátta benne, hogy felülről jött. A Fiú lett benne emberré, aki az Atyától születik és aki egylényegű az Atyával, azért őbenne az Atya nyilatkoztatta ki magát. Nekünk is atyánk akart lenni, és pedig úgy, hogy gyermekeivé tesz bennünket. Nemcsak új nevet ad, hanem belülről alakítja ki bennünk Krisztus képét. A tudatos hitben nekünk is ezt kell tennünk. Ezért a hit igazi átalakulás: az életnek és a világosságnak a megnyilatkozása. De ebben van a nehézsége is. Földi eredetünk miatt magunkban hordozzuk azt az alapvető sötétséget, amely el akar nyelni minden felsőbbrendű fényt. Ezért Jézus úgy intézkedett, hogy az egyház lankadatlanul tanúskodjék mellette és hirdesse őt. Arról azonban nekünk kell gondoskodnunk, hogy legyen fülünk a Szó meghallására és legyen szemünk a Világosság felfogására.

AZ IGE TESTTÉ LETT

Jn 1,14-18

A beszédben a kérdéses dolognak akárhányszor csak a részét nevezzük meg, és mindenki tudja, miről van szó. Ha pl. valaki „menti a bőrét”, az valójában egész életét menti. Itt az evangélista azt akarja kifejezni, hogy az Ige emberré lett, de csak testet mond, sőt a görög *sarx* valójában húst jelent. Az ember test és lélek egysége, tehát az Ige úgy lett emberré, hogy valóságos emberi testet és lelket öltött magára, illetőleg abban fejezte ki magát. A Szentírásban azonban sokszor mind a test, mind a lélek az egész ember helyett áll. Pl. a Ter 2,7-ben az ember teremtéséről ezt olvassuk: az Úristen az orrába lehelte az élet lehelletét. Így lett az ember „lélekké”, azaz élőlényé. A jelen esetben az evangélista a megtestesülés valóságát, tapinthatóságát akarja nyomatékoztatni. Az Ige úgy jelent meg, hogy igazi földi életünket és annak minden problémáját magára vette. Nem látszólagos testben, nem álruhában jött közénk, hanem beleszületett az emberiség családjába, éppen úgy növekedett, érzett, gondolkodott, mint mi.

Már említettük, hogy János evangéliuma égi magasságokban kezdődik, ahol az Ige az Atya ölné van, de a szerző vigyáz arra, hogy Jézust valóságos embernek is mutassa. Az első század végén ugyanis a kereszténységbe kezdett belopózkodni az a görög eredetű vallási irányzat, a gnoszticizmus, amely az anyagot, a testet a rossz szüleményének tartotta, s úgy gondolta, hogy Isten semmiképpen sem kerülhet vele érintkezésbe. Ha a kereszténység helyt adott volna ilyen nézetnek, azzal veszélyeztetette volna a teremtetés tételét és a megváltás valóságát.

Csak akkor lehet bizonyítékunk Isten igalmáról és szeretetéről, ha nem idegenkedik tőlünk. Csak akkor lehet megértő bíráink, ha maga is átéli kísértéseinket és gyengeségeinket. Az emberi munkának, türelemnek, a küzdelemnek és a többi erőnyeknek az értékéről is csak akkor győződhetünk meg, ha az Ige is érdekesnek tartotta, hogy ezzel töltse ki földi létét.

Ezek a szavak: „és közöttünk élt”, a *velünk való egységet* tanúsítják. Jézus nemcsak hírnök akart lenni, aki átadja az Atya

üzenetét, hanem beilleszkedett a közösségbe, a társadalmi, vallási, állami rendbe. Ezzel igazolta, hogy összhang van a teremtés és a megváltás között. Isten nem szégyenli azt, amit alkotott, s az ember gyarlósága nem döntheti romba az ő tervét. Jézus abba a történelmi helyzetbe lépett be, amely akkor keleten és a Római Birodalomban kialakult. A külső keretet nem változtatta meg, hanem abban valószínűsítette meg küldetését. Bemutatta, hogy az ember mindig és mindenütt az üdvösség útján lehet. Tőle függ, hogy a lelkiismeret szavát vagy az isteni tanítást hogyan követi.

Az Ige itt lakása megcsillogtatta a reményt. Az élt közöttünk, aki maga az élet és a világosság. Az Isten leszállt életünk minden napi adottságai közé, és megszentelt minden helyzetet. Tőle nem idegen a gyermek születése, játéka, útkeresése, de éppen úgy nem idegen a felnőtt törekvése, tervezése, szenvedése és halála sem. A hívó ember külön még arra is gondol, hogy a megtestesülés óta az emberiség nem függetlenítheti magát Krisztustól. Az Atya akaratából jött, nem mi hívtuk vagy érdemeltük ki. Az Atya tette meg közvetítőnek és a kegyelem forrásának, ezért történeti tényező marad. Történetünket üdvörténetté tette, s elhatározását nem vonja vissza. Ő nemcsak azokban az években élt a földön, hanem megígérte, hogy velünk lesz a világ végéig. Természetfölötti módon, de valóságosan közöttünk maradt. Mindig jogunk van az ő nevében imádkozni, s igaz marad az is, hogy ha vele együtt szenvedünk, vele együtt meg is dicsőülünk (Róm 8,17).

Mi volt a *közvetlen hatása* az Ige emberré levésének és földi működésének? A három első evangélista és Pál apostol azt emeli ki, hogy érdemszerző életével, szenvedésével, halálával meghozta a bűnök bocsánatát és megszerezte az örök életet. János evangéliuma is hivatkozik erre, de ő ezen túlmenően a végső eredményt is jelzi: „Láttuk az Atya egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be.” Keresztény hite mindig annak volt és van, aki Jézusban felismerte az Isten Fiát. Az evangélista Isten egyszülöttének dicsőségéről beszél. Ez a nyelvhasználat ószövetségi eredetű. Már ott meglátták, hogy Isten a teremtésben kinyilvánította dicsőségét, hiszen minden az ő hatalmáról és bölcsességéről tanúskodik. Még jobban megnyilatkozott ez a dicsőség Isten

üdv történeti tetteiben, amelyeken keresztül megismertette irgal-
mát és gondviselését. Az egész hívő nép Isten dicsősége hordozó-
jának tudta magát, hiszen ismerték őt, eléje járulhattak imájuk-
kal, és hatalmának védelmében érezték magukat. Az emberi
gyarlóság ott is megmaradt, de tudták, hogy Isten végtelenül
irgalmas.

Jézusban az isteni dicsőség egészen megmutatkozott, már
amennyiben földi és teremtetett keretek között megmutatkozhat.
Dicsősége az volt, hogy egészen fiúnak mutatta magát. Semmit
nem mondott, nem tett, ami méltatlan lett volna az Isten Fiához.
Megvolt benne a teljes bizalom, az engedelmesség, a bölcsesség
és a szentség. Fiúi dicsősége az volt, hogy az Atyát tükrözte.
Elmondhatta magáról, hogy aki őt látja, az az Atyát látja (Jn
14,9). Az evangélista így részletezi ezt a dicsőséget: „igazság
és kegyelem tölti be.”

Az *igazság* lehet elméleti állítás: ha egy dolog valóban az,
aminek mondjuk. Az ilyen igazság kívül esik rajtunk. Az evangé-
lista olyan igazságra gondol, amely az Isten és az ember kapcso-
latát érinti. Jézus egész életével erről az igazságról akart tanú-
ságot tenni (Jn 18,37). Az igazság az, hogy az Atya szereti a
világot, irgalommal tekint rá és maga felé irányítja. Jézusban
láthatóvá vált Isten szándéka, terve, ereje. Őbenne az ember egé-
szén az Isten képe, amelyet a gyarlóság és a bűn nem homályosí-
tott el. Ezért lehet a mértéke minden erkölcsi törekvésnek. De ő
egyben a biztosítéka annak, hogy a világ elérje azt a rendet és
harmóniát, amelyet az Atya elgondolt róla. Ezért van reményünk
az igazság megtalálására. A hívő érzi, hogy Krisztusban feleletet
kap vívódásaira.

Az igazság önmagában nem lett volna elég a megváltáshoz.
Krisztus nem egyszerűen a korlátozott képességű emberhez jött,
aki örül az eszmény meglátásának, hanem a bűnös emberhez,
aki szembefordul az igazsággal és esetleg sárba tapossa az esz-
ményt. Krisztus a *kegyelem* teljességét hozta, s így gyógyította
elesettségünket. A kegyelem szó az apostoli egyházban kimon-
dottan vallási kifejezés lett. Jelentette Isten kegyét, leereszke-
dését és irgalmát. De jelentette azt a hatást is, amit Isten szere-
tete létrehoz az emberben. A kegyelem kiáradásával együtt jár
a bűn eltörlése és az ember beöltöztetése az istengyermeki mél-

tóságba. A kegyelem szót különösen Pál apostol levelei és János írásai emlegetik. A hitbeli tapasztalás meggyőzte az egyházat arról, amit Krisztus hozott. Megélték azt, hogy a megtérés és a keresztség valóságos lelki újjászületést ad, a Szentlélek kiáradása pedig lelki emberré tesz. Mindezt Krisztustól kaptuk, hiszen embersége tartalmazta mindazt, amit az Atya örök Szavába belemondott, s amit az üdvösség rendjében nekünk akart adni. Érezzük, hogy amikor az egyház így beszélt Krisztusról, a messiásfogalom már egészen megtisztult. Lehullt róla minden földi és politikai fű, amely belevegyült az ószövetségi várakozásba. A megváltó azt adja, aminek segítségével Isten országának polgárai lehetünk, s ami alkalmassá tesz bennünket az örök élet hordozására. Keresztelő János Jézusnak erről a nagyságáról még csak annyit tudott mondani, hogy „előbb volt mint ő, és nagyobb nála”. Az egyház megértette, hogy Jézust más mértékkel kell mérni, mint a prófétákat. A próféták csak szolgák, Jézus pedig a Fiú, aki az Atya minden javával rendelkezik.

A megtestesült Ige az üdvösség egyetlen forrása. „Mindnyájan az ő teljességéből részesültünk.” Feltámadása után nyilvánvaló lett, hogy az Atya őbenne mutatta meg irgalmát. A világ bűnére azzal válaszolt, hogy akit az ember keresztre feszített, azt tette meg áldozati báránynak, a bűn kiegyesztelőjének. Jézus elmondta magáról, hogy „minden, ami az Atyáé, az az övé is” (Jn 16,15). Ebből a teljességből juttat nekünk. A részesedés tehát ajándék, nem a mi jogunk. De az ő teljessége kifogyhatatlan. Olyan bőség áll rendelkezésére, hogy az emberiség „kegyelmet kegyelemre halmozhat”, de csak a benne való hit által. Előbb hallottuk, hogy azokat teszi az Atya gyermekeivé, akik hisznek az ő nevében. A természetfölötti javak értékelése szempontjából még egy összehasonlítást kapunk. Mózes, a régi szövetség közvetítője törvényt alkotott, Jézus ellenben az igazságot és a kegyelmet hozta. A törvény csak szabály és felhívás: alkalom lehet az engedelmisségre és engedetlenségre egyaránt. Attól függően, hogy az ember a törvényt útjelzőnek tekinti-e vagy szabadsága korlátozásának. Krisztus úgy közvetíti az új és örök szövetséget, hogy belénk oltja az igazságot és a kegyelmet. Teljességéből tehát nemcsak tudást, világosságot merítünk, hanem valódi természetfölötti életet.

Amikor az evangélista megjegyzi, hogy Krisztus teljességéből kegyelmet kegyelemre halmozva meríthetünk, akkor tulajdonképpen célzást tesz a megváltás kiteljesedésére. Krisztus nem olyan értelemben az üdvösség forrása, hogy itt van ugyan, mint az Atya ajándéka, de elfogadása ki van téve az ember közömösségének vagy előítéletének. Krisztus úgy van itt, mint akit az egyház hirdet, de egyúttal úgy is, mint akiből minden ember felé kiárad a megvilágosítás és az ösztönzés, hogy keresse az igazságot és reménykedjék az Atya irgalmában. Hatása nem is marad visszhang nélkül.

Az evangélistának van még egy megjegyzése, amelyben összefoglalja mindazt, amit az Igéről mondott: „Istent nem látta soha senki: az egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölen van.” A Fiú megtestesülése nélkül nem volna igazi fogalmuk Istentről. Jézus az Atya belső életének birtokosa, azért teljes képet adhatott róla. Ez a kép nem merev. Az apostoli egyház még szem- és fültanúja volt Krisztusnak, és átvette tőle azt a megvilágítást, hogy Istent csak az Atya és a Fiú kapcsolatában lehet igazán kinyilatkoztatni. Isten az üdvtörténetben mindig a beszélő, a cselekvő személy: személyes mozzanatok és érzelmek kísérik szavait és tetteit. Krisztusban a kinyilatkoztatás végleges formát öltött. Ő mint Fiú úgy beszélt az emberekhez, mint testvéreikhez, s Istentről úgy nyilatkozott, mint atyáról. Az újszövetségi istenkép övele teljes és tökéletes lett, s a végtelen misztériumban mégis van valami emberi közelség és melegség. Ezért a hívő ember valami többletet érez az életében. A régi kinyilatkoztatással el lehetett érni, hogy az ember a törvény alattvalója legyen, de ahhoz a Fiú megtestesülése kellett, hogy gyermeki bizalommal és igazi reménnyel tekintsünk fel az Atyára.

A MEGVÁLTÓ EMBERI CSALÁDFÁJA

Mt 1,2—17; Lk 3,23—38

Két evangélista is közli Jézus „családfáját”. A sok név csak annak mond valamit, aki eligazodik az ószövetségi történetekben, és aki tudja, hogy a régi törzsi szervezetben a nemzetség-

táblák milyen szerepet töltöttek be. Az ősök kutatása és számon-tartása megtalálható a legtöbb népnél. A zsidóknál a törzsi összetartozáshoz hozzájárult a vallás is. Az igazi zsidó azt is igazolni akarta, hogy ő valamilyen módon Ábrahám leszármazottja, tehát a választott néphez tartozik, s a testi leszármazáson keresztül kapcsolódik bele az egyistenhitbe, illetve a szövetségbe. Azonkívül a népen belül az egyes törzsekre külön ígéretek és jogok is vonatkoztak. A papságot Áron utódai örökölték, Lévi törzsének többi tagja a templomnál szolgálhatott, a királyi méltóság Dávid családjához volt kötve. A babiloni fogság után pl. aki nem tudta igazolni származását, azt nem fogadták be a nép közé, vagy még kevésbé jöhetett szóba a templomi szolgálatnál (Ezd 2,59—62; Neh 7,64). Ezért a papok és a leviták külön gonddal őrizték nemzetségtáblájukat. Az ellenőrzés a főtanács joga volt.

Az ószövetségi könyvekben találunk családfákat, amelyek egy-egy személyt egyszerűen igazolnak, és találunk olyanokat, amelyek vallásos gondolatot fejeznek ki. A Teremtés könyve pl. felsorolja Ádám leszármazottjait egészen Ábrahámig. Tíz nemzetség Ádámtól Noéig és tíz nemzetség Szentől Ábrahámig. Itt a szimbolikus jelentés a fontos: az a meggyőződés, hogy az egész emberiség eredete visszanyúlik a teremő Istenhez. Ugyanaz az Isten ad hivatást Ábrahámnak, aki a világot teremtette. Ezért jogosan ígéri meg Ábrahámnak, hogy „ivadékában áldást nyer a föld minden népe.”

A családfáknak bármennyire is megvolt a társadalmi és vallási jelentőségük, azokat mégis a keleti ember szellemi beállítottsága szerint kezelték. Emlékeztető ritmust vittek bele a felsorolásba, egyszerűsítették, rövidítették vagy bővítették. A Krónikák első könyve pl. az 1—9 fejezetben úgy csoportosítja a nemzetségtáblákat, hogy azok előzményül szolgáljanak Dávid kiválasztásához. A családfák az egyes tagok kapcsolatát a „nemzette” vagy a „fia” szóval jelzik. A keletiek nyelvén azonban ez szóhasználat, nem a szoros értelemben vett apa-fiú kapcsolatot jelenti. Náluk a távoli leszármazott is fiúnak számít, sőt az örökbefogadott is. A sógorházasság esetében az első fiú úgy szerepelt, mint a meghalt nagybácsi fia. Azonkívül a családfák akárhányszor a személynevek mellett összefoglaló nemzetség-

neveket is tartalmaznak. Mindezeket nem pontatlanságnak kell venni, hanem más társadalmi berendezkedés és más kifejezés-mód megnyilatkozásának. Az 1Tim 1,4-ben és a Tít 3,9-ben az apostol helyteleníti a „végnélküli családfákkal való vesződést”. Valószínű, hogy az ilyen spekulációra már a gnosztikus emana-ció-tan is hatással volt.

Az ószövetségi könyvekben a Messiásra vonatkozóan két ki-emelkedő ígérettel találkozunk: az egyiket Ábrahám, a másikat Dávid kapta. Jézus igazolásánál mindkettőnek szóba kellett kerülnie. Ábrahámnak tett ígéret azért volt fontos, mert ott a Messiás egyetemes küldetése is kifejeződött (Benne áldást nyer a föld minden népe). A Dávidnak adott ígéret pedig örök uralmát tartalmazta. A „Dávid fia” elnevezés külön messiási cím lett. Az apostoli egyháznak szilárd meggyőződése volt, hogy Jézus Dávid családjából származott (ApCsel 2,31; Róm 1,3). Máté (1,18—24) és Lukács (1,34—35) amellet hivatkoznak a szűzi fogantatásra is, és ennek ellenére mind Máté, mind Lukács József nemzetségtábláját közli, nem pedig Máriaét. Eljárásuk érthető a kor felfogásából és az adott helyzetből. Jézus a köz-vélemény előtt József fiának számított, s rajta keresztül olvadt bele Izrael törzsi rendszerébe. A szűzi fogantatás csak akkor kerül előtérbe, amikor Jézus messiási küldetése és istenfiúsága igazolódott nyilvános működésében és feltámadásában. Egyéb-ként a Máténál közölt nevek valamennyire különböznek mind az ószövetségi héber szövegtől, mind a Hetvenes görög fordítás-tól. De látszik, hogy Máté a görög szöveg alapján állította össze.

Legjobban szembetűnik az az eltérés, hogy Máténál József apjaként Jákób szerepel, Lukácsnál pedig Héli. Megvan az írásbeli emlékünknél arra, hogy a különbséget a harmadik század elején már Julius Africanus is magyarázta. Jákób és Héli testvé-rek voltak. Ha Jákób meghalt gyermek nélkül és Héli elvette az özvegyet, akkor József a törvény előtt Jákób fiának számított, pedig valójában Hélié volt. A két család között a további eltérések ilyenek: Máté Dávidtól lefelé Salamonon keresztül vezeti a sort, Lukács ellenben Dávid másik fián, Nátánon keresztül. Mindketten a Hetvenes fordítást veszik alapul, de szabadon kezelik. Máté felsorolásának külön érdekessége az, hogy Ábra-hámtól Dávidig tizennégy nemzetséget sorol fel; Dávidtól a

babiloni fogságig és a babiloni fogságtól Józsefig szintén 14-14 nemzetséget. Ezért kihagy olyan tagokat, akiket egyébként az Ószövetségből ismerünk (Joram és Uzia között három tagot), másutt viszont Jechoniást kétszer említi, hogy kijöjjön a 14-es szám. Eljárásában kettős szimbólum van. A héberben a számokat betűkkel írták, így a 14 (dvd) éppen Dávid nevét adja. A Messiás családfájában tehát háromszor is ismétlődik Dávid neve. A mi számunkra ez a számmisztika idegen, de akkor divatos volt. A másik jelkép lehet az, hogy a 14 a hétnek, a szent számnak a kétszerese, s Máté ezért a különleges ritmusért választotta a 3×14 -es beosztást.

Nők általában nem szerepeltek a családfákban. Itt azonban Máté megemlíti négy asszonyt: Támárt, Rachabot, Rutot és Uriás feleségét. Mind a négy idegen származású volt. Máté talán ezzel is utalt arra, hogy a Messiás nemcsak a zsidóké, hanem a pogányoké is. Ugyanezt a gondolatot Lukács azzal érzékelteti, hogy Jézus családfáját alulról visszavezeti Ádámgig, az első emberig.

A két nemzetségtábla tehát nem mai értelemben vett történeti okmánya Jézus dávidi származásának, hanem inkább az apostoli egyház hitbéli meggyőződését fejezi ki, mégpedig korának a nyelvén, hogy ti. Jézus az, akit az ószövetségi *jövendölések alapján* várni lehetett. Ezen túl azonban a családfa közlésének van dogmatikai jelentősége is. Jézus úgy jött, mint *közvetítő*, aki képviseli a választott népet és az egész emberiséget. A megváltás kegyelmi hatása visszafelé is kiterjed az egész emberiségre, hiszen Jézus mindenkivel azonosította magát. Magára vette a világ bűneit, ahogy az az első embertől kezdve szétterjedt a történelemben. Csak azért kaphatott megbízatást mindnyájunk képviselőre, mert valóban egy lett közülünk. Lukács előadásában valamit érezhetünk a Krónikák könyvének módszeréből is. Ott a szerző a Teremtés könyvéből tulajdonképpen csak a családfákat veszi át annak kimutatására, hogy Istennek örök terve volt Dávid kiválasztása és benne az ígértetetésének a kiszemelése. Amikor itt Lukács Jézus eredetét Ádámmal vezet vissza, nem úgy ír, mint profán történész, hanem mint a kinyilatkoztatás közvetítője. A saját korának nyelvén és üdvtörténeti szemlélete alapján ezt akarja kijelenteni: a teremtő Isten kezdettől fogva a

Messiásra irányította a történelmet. Az előző korok feladata az volt, hogy előkészítsék az „idők teljességét,” vagyis azt a helyzetet, amelybe beléphetett az emberré lett Isten, és amelyet betölthetett teljességével. A Megváltás előkészítése tehát tervszerű volt. Pál apostol Isten örök tervéről beszél, amely a világ teremtése előtt megvolt. Isten mint a történelem ura irányította a teljesedést, de nem úgy, hogy az emberek szabadságát megkötötte volna. Akik hordozták ezt a tervet, vagy szereplői voltak, sokszor nem is tudtak róla. Olyanok is akadtak, akik küzdöttek ellene vagy méltatlannak bizonyultak a kiválasztott szerepre. Isten terve ennek ellenére megvalósult.

A családfa a kegyelmi rend *ingyenességét* is elénk vetíti. Máté Ábrahám meghívásával kezdi a terv megvalósulását. Az ő meghívása pedig teljesen ingyenes. Sem Ábrahám, sem pogány ősei nem mutattak fel semmi érdemet, amely meghívásukat megalokolta volna. Éppen ilyen ingyenes Lukács előadásában Ádám teremtése. A hívó ember ma Jézus családfájában az emberi történelem előképét láthatja. A nemzedékek váltakozása, a kultúra és a technika fejlődése, a nemzetek kibontakozása és eltűnése külsőleg a kiszámíthatatlanság képét mutatja. A történelmet mégis átfogja Isten terve és gondviselése. A keresztény hit legjobban kifejezésre jut a Jelenések könyvében. Az élet könyve hét pecséttel van lezárva, s csak egy valaki törheti fel a pecségeket: az isteni Bárány, akit feláldoztak, de aki él és minden hatalommal rendelkezik. Az ítéleten ő fogja megmutatni, hogy az emberi kitérők ellenére Isten elgondolása mégis mennyire tervszerűen valósul meg, s hogy mindenkinek mennyire megvolt a helye az üdvösség rendjében.

JÉZUS MŰKÖDÉSÉNEK SZINTERE

A prófétai kinyilatkoztatást és a Messiásra vonatkozó ígéreteket a zsidó nép hordozta. Jézus ennek a népnek a körében született, és Palesztinában élte le életét, Palesztina pedig a Római Birodalom tartománya volt. A zsidók a babiloni fogság után csak a Makkabeusok korában éltek önálló állami életet. Különben

perzsa, görög, szir és római megszállás alatt voltak. A fogság után visszatelepült zsidók élete vallásilag is megváltozott. Egyre inkább meg kellett látniuk, hogy Isten ígéretei szellemiek, s hogy a vallásos hit állandóan ki van téve veszélynek. Ekkor már nem zárkózhattak el az idegen hatás elől, mint korábban. Nagy Sándor óta a hellenista szellemiség határozta meg Kelet életét, s ezen nem változtatott a Római Birodalom sem. Pompejus Kr. e. 63-ban foglalta el Jeruzsálemet, s a rómaiak kegyéből nemsokára az idumeai származású Heródes lett a zsidók királya, aki újjáépítette ugyan a templomot, de inkább a császár alattvalójának érezte magát, mint Istenének. Mint uralkodó kegyetlen és zsarnok volt, aki még feleségétől és fiaitól is féltette hatalmát. Halála után három fia osztozott országán, mint tetrarcha, mint negyedes fejedelem. Archelaus kapja Judeát, Heródes Antipás Galileát és Pereát, Fülöp pedig az északi vidéket. Kr. u. 9-ben Archelaust kegyetlenkedései miatt letették és Judea császári tartomány lett, amelyet proconsul azaz helytartó kormányzott. Jézus születése Nagy Heródes utolsó éveire esik, nyilvános működését pedig Tibériusz uralkodásának 15-ik évében kezdte meg, amikor Pontius Pilátus volt Judea helytartója.

Jézus idejében a palesztinai zsidóság bizonyos belső feszültségek ellenére homogén vallási és társadalmi közösséget alkotott. Vallási meggyőződésük az egy Istenbe vetett hit és a mózesi törvényhez való ragaszkodás volt. A törvényt isteni eredete miatt egészen tökéletesnek tartották. De mint minden törvény, egyes esetekben ez is magyarázatra szorult. Évszázadok folyamán az írott Tóra mellett kialakult a szóbeli tóra, amelyet a régiek hagyományának neveztek, s azt tartották róla, hogy a rabbik szakadatlan során keresztül visszanyúlik Mózesig, a nagy törvényhozóig. Az evangéliumok a Tóra magyarázóit írástudók néven emlegetik. Tekintélyük igen nagy volt, különösen a nép középső rétegeiben. Ők voltak a teológusok és a jogászok, ezért minden vallási és társadalmi kérdésben illetékesnek tartották magukat. Később, a templom lerombolása és a nép szétszóródása után ezt a magyarázó hagyományt kezdték írásba foglalni, s az volt a „misna”, amely később a Talmud részévé vált.

A törvény mellett a zsidó élet másik támpontja a jeruzsálemi templom maradt. Az egész nép vallási és nemzeti érzülete innen

táplálkozott. A templomot úgy tekintették, mint a világ közép-pontját. Isten a végső napon majd itt nyilvánítja ki magát. Minden nagykorú zsidó férfinak kötelessége volt, hogy a templomadót, a két drachmát megfizesse. A papok itt végezték az istentiszteletet a leviták segédletével. A papság különleges kapcsolatban érezte magát Jeruzsálemmel, s lehetőleg a közelében lakott. A Krónikák könyvében felsorolt osztályokba voltak sorolva, s a főpap vezetése alatt álltak, aki egyébként a főtanács ülésein is elnökölt. A főtanácsnak, a szinedrionnak hetven papi és világi tagja volt, s hatásköre kiterjedt a vallási és világi ügyekre.

A vallási és társadalmi élet nem volt mentes a feszültségektől. Az írástudók a törvény betűjéhez ragaszkodtak és szigorú külsőséges magatartást tanúsítottak. Ők voltak a farizeusi szekta (parusim = elkülönültek) vezetői, s magyarázataikat a zsinagógákban adták elő. A főpapság jó viszonyt tartott fenn a megszálló rómaiakkal, s a törvény megtartásában nem voltak olyan ridegek, mint a farizeusok. Ők képviselték a szadduceus-pártot (Szádok leszármazottai). Az evangéliumok is említik, hogy a szadduceusok nem hittek a lélekben, sem az angyalok létében, sem a feltámadásban. A rómaiakkal való barátkozás miatt eléggé elvesztették a nép bizalmát. Velük szemben a farizeusok a chassideusok (jámborok, buzgók) utódainak vallották magukat, akik IV. Antiochusz Epifánész idejében a Makkabeusok vezetésével a szabadságharcot vívták. A farizeusok ezt a nacionalista többletet vallásilag is kihasználták tekintélyük emelésére.

A két nagy irányzat mellett voltak kisebb szekták is. A zelóták (buzgók) talán a farizeusi párt radikális szárnyát alkották. Csak a mózesi törvény tekintélyét ismerték el, s ellenséges szemmel nézték a rómaiakkal való együttműködést. Hajlandók voltak halálal büntetni mindenkit, aki a törvény ellen súlyosan vétett. Később a 67—70 közötti háborúban jelentős szerepet vállaltak. Az esszének még kisebb csoportot alkottak. Nevük főleg a qumráni leletekkel kapcsolatban vált ismertté. Kivonultak a zsidó közösségből és szinte szerzetesi életet éltek a Holt-tenger mellett. Ellene voltak a papság világi uralmának, az idegen hatások elől elzárkóztak, vagy amit átvettek, azt hozzáalakították saját teológiai szemléletükhöz. A történelmet úgy szemlélték, mint a jónak és a rossznak, a világosságnak és a sötétségnek a harcát. Ez a dua-

lizmus minden bizonnyal Perziából jutott el hozzájuk. Az evangélium nem említi őket, de úgy látszik, hogy Keresztelő János és Jézus első tanítványai közel álltak hozzájuk. Jeruzsálem pusztulása után szektájuk megsemmisült.

A Krisztus előtti században elterjedt apokaliptikus irodalom erősen hatott a zsidóság lelkületére. A pogány megszállást úgy vették, mint Isten népének megalázását, ezért Izrael szabadulását, Isten közeli beavatkozását várták. A Szabadító rendkívüli jelek kíséretében jön el, és legyőzi ellenségeiket. Az apokaliptikus irodalomban a Messiás alakja egyre inkább égi színeket ölt. Bár alkalomadtán Emberfia néven emlegetik, mégis inkább égi lény marad, mint földi, s mint ilyen nem is lehet kitéve szenvedésnek, s nem állhat benne a mindennapi küzdelmes életben. Ez az elképzelés magyarázza, hogy a hivatalos zsidóság miért idegenkedett attól, hogy Jézusban felismerje az Isten küldöttét. Jézus a köznépből emelkedett ki, élete a szegény ember élete volt. Galileából jött, ahol már sok pogány is lakott. A régi próféták közül senki sem származott Galileából, ezért Jézus sem lehetett igazi próféta (Jn 7,52).

Az egyszerű nép is a vallási korszellem hatása alatt állott. Mindenképpen nemzeti messiást vártak, aki majd gazdaggá és hatalmassá teszi őket. Jézus gyógyításait lehetett úgy értelmezni, mint a választott nép felkarolását, ezért megkezdődik a suttogás, hogy Jézusban Isten nagy prófétát támasztott számukra (Lk 7,26). A kenyérszaporítás után is királlyá akarják tenni, s ilyen okok alapján ünneplik Jeruzsálemi bevonulásakor is. De mindez nem igazi hit, hanem inkább várakozás, amelyet a vallási vezetők következetes ellenpropagandája eloszlatozott.

Jézus ebben a szellemi légkörben akart igazi hitet adni. Tudta, hogy az előítéleteket csak fokról-fokra lehet megszüntetni, s az embereket nem könnyű felemelni Isten gondolatához. Nyilvános működése idején említi ugyan Isten országának jelenlétét, de inkább csak közeledéséről beszél. Szenvéde, halála és feltámasdása előtt nem is lehetett volna részleteiben megfogalmazni. A végérvényes hitnek új utakon kellett elindulnia. Ki kellett vetköztetni a nacionalizmusból és a földi érvényesülés vágyából. Jézus maga mindezt előre hirdette ugyan, de a tanítványok sem értették. Így az összeütközés közte és népe között elkerülhetet-

lenné vált. Akik nem kaptak saját képükre alkotott messiást, azok az Isten küldöttét sem akarták elfogadni.

Jézus mindezt előre tudta, ennek ellenére ment a maga útján. Ezzel is Istent, az Atyát nyilatkoztatta ki. Isten nem bánja meg ígéreteit, és a Fiú elküldésében épp úgy kimutatta türelmét, mint előbb a próféták küldetésében. Ő az ellentmondó, a nehezen értő embernek készített megváltást, tehát számolt a nehézségekkel. A vallásos lelkület vonalán is azt kell mondanunk, amit a királyi, papi és prófétai közvetítésnél megállapítottunk, hogy ti. a régi szövetség csődbe jutott. Új kezdeményezésre volt szükség, hogy Isten elfogadtassa saját tervét az emberrel. Teljesedni kellett annak a jövendölésnek, hogy Isten új népet szerez magának.

Hasonló szembeállással találkozik később az evangélium a *hellenista* pogány világban. A hellenizmus kiszélesítette ugyan az emberek látókörét és az embertárs fogalmát, de a meglevő vallások gyakorlatilag egy irányba állították be az egész életet, s aki új meglátásokkal állt elő, az a hagyomány és a közrend ellenségének számított. Az ösztönösségen és anyagiasságon kívül a Római Birodalomban főleg császárkultusz akadályozta a keresztény hitet. Augustus és Tiberiusz még inkább csak eltúrték, hogy az alárendelt szervek a keleti királyok mintájára isteni hódolattal illessék őket. A későbbiek már maguk szorgalmazták a kultuszt. Az egyes vidékeknek megvoltak a külön istenei és vallási hagyományai, s ezt az állam nem is zavarta. Viszont a pogány vallások nem láttak nehézséget abban, hogy egy istennel többet vagy kevesebbet tiszteljenek. A kereszténység úgy lépett fel, mint kizárólagos vallás, és a világleletti Istenen kívül mindent és mindenkit csak teremtménynek tekintett. Hajlandó volt megadni a császárnak, ami a császáré, de Isten jogait nem engedte csorbítani. A későbbi üldözés a pogány kultusszal egyesült államhatalom túlkapása volt.

A GYERMEKKOR EVANGÉLIUMA

A GYERMEKKORI ESEMÉNYEK AZ APOSTOLI IGEHIRDETÉSBEN

Biztosra vehetjük, hogy az apostoli igehirdetés először csak Jézus nyilvános működésével, szenvedésével, halálával és feltámadásával foglalkozott. Mátyás apostol megválasztásakor Péter olyan emberek jelölését indítványozza, akik Keresztelő János működése óta velük együtt voltak, s így tanúi lehetnek az eseményeknek (ApCsel 1,22). Márk és János evangéliuma ezt a keretet őrizte meg. Máté és Lukács azonban visszatérnek Jézus születésének idejéhez, és onnan is kiragadnak egy-két történetet. Biztos, hogy ezt az eljárást az egyház élete követelte meg, s ők itt sem a történetíró száraz adatközlésével dolgoznak, hanem az egyházban kialakult igehirdetést rögzítették le.

Amikor a keresztények elfogadták Jézus istenfiúságát és az Atyától való küldetését, tudni akarták azt is, hogyan ment végbe a Fiú emberré levése. Ezenkívül Jézust igazolni akarták azokkal az ellenvetésekkel szemben, amelyeket a zsidók felhoztak. Az egyháznak érdekében állt annak kimutatása, hogy Jézusban az őszö-vetségi ígérek teljesedtek. A gyermekkorra való visszpillantás annál könnyebben ment, mivel Jézus mennybemenetele után még élt Mária. A negyedik evangéliumból tudjuk, hogy Jézus a kereszten János apostolra bízta anyját. Pál apostol viszont a Galata levélben említi, hogy Jánossal 50-ben a jeruzsálemi apostoli zsinaton találkozott. Valószínű, hogy János addig nem hagyta el Palesztinát, amíg Mária életben volt, s így Mária benne élt a keresztény közösségben.

Jézus gyermekkorához kapcsolódnak Keresztelő János születésének körülményei is. Előtte három évszázadon keresztül nem hallatszott prófétai hang, tehát nem csoda, ha János működésének nagy volt a visszhangja. Tanítványai később is csak fokozatosan

olvadtak bele a kereszténységbe. János tanítványai is bizonyára összegyűjtötték a mesterükről szóló emlékeket. Lukács valószínűleg ilyeneket vett bele evangéliumába. Ezt abból is gondolhatjuk, hogy ezekben a részletekben felütően sok az aramaizmus. A Jánosra való hivatkozás hitvédelmi célt is szolgált. Maga Jézus is értékelte János tanúságtételét, sőt hivatkozott arra, hogy ő a Malakiás (3,1) által említett előfutár (Mt 11,10). Az egyház a tanúságtételt kibővítette azzal, hogy párhuzamot vont János és Jézus születésének körülményei között. Ugyanaz az isteni terv valósult meg mindkettőnél. Isten teljesítette ígéretét és következetesen valósította meg akaratát. Az egyház a teljesedést már úgy szemlélte, mint a kegyelem kiáradását, mint az idők teljességének elérkezését. A gyermekkori események a kegyelem kiáradásának érzékelései lettek. Az apostoli igehirdetés ezt a kegyelmi folyamatot nem elvont kifejezésekkel ismertette, hanem képekkel szemléltette. A régi keleti embernek külön is ez volt a stílusa. El is mondhatjuk, hogy náluk nem az esemény pontos leírása a cél, hanem a kegyelmi valóság bemutatása. Mai szóval élve, ők nem fényképet készítenek, hanem festményt, amelyben már a gondolat is kifejezésre jut. Az igehirdetés nyelvét a vallási hagyományból kölcsönzik. Nem nehéz megállapítani, hogy az evangéliumokban a gyermekkori történetek eléggé különböznek a nyilvános működés eseményeinek a bemutatásától. Több bennük a jelkép, az ószövetségi párhuzam, és jobban kiemelik a természetfölötti vonatkozásokat. Emlékeztetnek a korabeli zsidó igehirdetés egyik alakzatára, a midrás-ra, amely az Ószövetségből kölcsönzött történeteket színezte ki természetfölötti elemekkel és erkölcsi követelményekkel. Az evangéliumban azonban a mondanivaló világos: Jézusban az istenfiúság igazolódott, őt valóban az Atya küldte, tehát minden esemény, amelyen keresztül ez a terv megvalósult, a hit tárgya lehet. Ha pl. a mai szemmel olvasuk a Jézus születéséről szóló híradást, azt sem tudjuk megállapítani, hogy pontosan mikor volt, de a hívő érzi, hogy a leírásban feleletet kap olyan kérdésekre, amelyekre csak Istentől jöhet válasz. Az apostoli igehirdetés számára éppen ez volt fontos.

KERESZTELŐ JÁNOS SZÜLETÉSÉNEK HÍRÜLADÁSA

Lk 1,5-25

Az Ószövetségben nem volt ismeretlen a gyermek születésére vonatkozó ígélet. Izsák, Sámuel, Sámson esetében hallunk erről. A szülők valójában azt élik meg, hogy imájuk meghallgatásra talált. Az üdvösség történetében azonban az esemény azt is jelenti, hogy Isten a kezében tartja a jövőt és gondoskodik alakításáról. Lukács itt bemutatja a szereplőket. Nagy Heródes uralkodásának a vége felé vagyunk. Ő Krisztus előtt 73 körül született, mint Antipaternek, a Makkabeusok családjából származó II. Johannes Hyrcanus király háznagyának a fia. Kr. e. 37-től uralkodott a rómaiak megbízásából, s időszámításunk előtti 4-ik esztendőben halt meg. Halála fontos dátum Jézus születési dátumának megállapítása céljából. Zakariás (Jahve megemlékezett) Áron családjából származó pap volt. A papságot a fogság után huszonnégy osztályba sorozták, s Ábia osztálya, amelybe Zakariás tartozott, a nyolcadik volt. Felesége, Erzsébet (Isten a teljesség) szintén Áron családjából való volt. Mindketten „igazak voltak Isten előtt”. Ez az ószövetségi kifejezés azt jelenti, hogy hűségesen megtartották a törvényt. Egyetlen szomorúságuk az, hogy nincs gyermekük. A meddőség szégyennek számított, s benne volt az az érzés, hogy Isten elhagyta vagy bünteti őket. A régi ember számára az élet Isten közvetlen ajándéka volt, ezért a gyermek születése vagy hiánya vallási kérdés is lett. Már a reményük is gyengült, hiszen előre haladtak a korban.

Az angyali híradás színhelye a templom. A papok szolgálatának napjait sorshúzással jelölték ki. Nagy számuk miatt csak ritkán, esetleg életükben csak egyszer jutottak hozzá, hogy a jeruzsálemi templomban nyolc napon át, reggel és este bemutassák az áldozatot. Zakariás a szentélyben tömjént hintett az illat-áldozat oltárára, s akkor kapta az üzenetet. A kinyilatkoztatás leírása követi a hagyományos stílust. Isten üzenetét angyal közvetíti: Gábel annyi jelent, mint Isten embere. Zakariás félelme abból a hagyományból táplálkozik, amely végigvonul az ószövetségi történeten: aki tanúja lesz Isten megnyilatkozásának, az nem

marad életben. Az angyal ezért bátorítja, hogy ne féljen. Zakariás és Erzsébet imádságuk meghallgatásaként kapják gyermeküket, s a gyermeket Jánosnak kell nevezni (Jochanan = az Úr irgalmas). Úgy él majd, mint az Istennek szentelt férfiak. Bort és részegítő italt nem iszik. Ugyanezt halljuk Sámson esetében (Bir 13,4). Sámuel anyja maga tesz ígéretet, hogy gyermekét Istennek szenteli (1Sám 1,11).

Az angyal a gyermek nagyságát és küldetését is felvázolja. Születése sokakat örömmel tölt el, nagy lesz az Úr előtt, s a Szentlélek már anyja méhében eltölti, s feladata az lesz, hogy népét előkészítse az Úr eljövetelére. Az öröm itt már a messiási idők öröme, mint ahogy a későbbiek elárulják (28, 44, 47 vers és 2,10). Az „anyja méhében eltelik Szentlélekkel” szavak a prófétai küldetésre vonatkoznak. Jeremiás is így kapta meghívását: „Mielőtt megszületté volna, fölszenteltelek” (Jer 1,5). A héber nyelvben a megszentelés elsősorban lefoglalást jelent, itt tehát azt, hogy Isten kezdettől fogva prófétának szánta. A gyermek szerepét a Mal 3,23-ból és a Sir 48,1-ből vett szavak jelzik: Illés buzgósága él majd benne, az atyák szívét fiaik felé fordítja, a fiaikét pedig az atyák felé, vagyis belső megbékélést és a szövetséghez való hűséget hirdet; az engedetleneket az igazak okosságára vezeti, s így készíti elő a Messiás útját.

Lukács párbeszédben adja elő a kinyilatkoztatást. Ugyanezt tesz majd Mária esetében is. Jelzi azt is, hogy az isteni üzenet a címzettet nem forgatja ki emberi mivoltából. Zakariás kérdez, el akarja oszlatni nehézségeit, bizonyosságot akar szerezni, azért külön jelet kér. Annak idején Ábrahám nem kért jelet, később Mária sem, legfőljebb felvilágosítást. Az angyal úgy fedi fel kilétét, mint Ráfael Tóbiás könyvében: ő az, aki az Úr színe előtt áll, és kész végrehajtani parancsait. A Gábiel név ugyanaz, mint Dán 8,16-ban és 9,21—27-ben. Az Ószövetségben kialakult az angyali jelenés leírásának stílusa, s Lukács ezt követi. A képek a perzsa udvar színeit utánozzák: csak a legmagasabb tisztségviselők léphettek a király színe elé. Zakariás megnémulása egyrészt büntetés a kételkedésért, hiszen a kapott jel elég lett volna arra, hogy higgyen, másrészt a büntetés maga is jellé válik: némasága és majd gyógyulása az igazság bizonyítéka lesz.

A nép észrevette, hogy Zakariás tovább maradt a szentélyben.

A hagyományos szertartásnak megvoltak a kialakult formái, tehát tudták, hogy mennyi ideig tart az illatáldozat bemutatása. Zakariás csak jelezni tudta az áldást, amelyet az áldozat bemutatása után a nép fölött kellett elmondania. Ebből megértették, hogy valami rendkívüli dolog történt vele. A némaság egyébként azt is célozta, hogy a titok egyelőre maradjon rejtve. Amikor Erzsébet felismerte, hogy gyermeke lesz, ő is titkolta az esetet. Mária is csak az angyali üdvözlétből hallott róla. Erzsébet Ráchel szavaival fejezi ki érzéseit: Isten rám tekintett és megszabadított szégyenemtől (Ter 30,23). A természetes anyai érzesen kívül valóságossága is hálára kötelezte. Izrael vallásossága egészen a jövőre irányult. A családok úgy gondolták, hogy gyermekeiken keresztül érik el azt a jövőt, amelyről a próféták jövendöltek. A sorok között észrevehetjük, hogy Lukács ezzel a befelé forduló hallgatással egészen mélyen jellemzi Zakariást és Erzsébetet, akiket előbb már igazaknak mondott. Isteni titok hordozói lettek, amelyet nem értenek egészen. Azt tudják, hogy Isten meghallgatta imájukat, sőt többet adott, mint amit várhattak, hiszen gyermekük is különleges isteni terv hordozója lesz. A kívülálló úgysem tudnának felvilágosítást adni, legföljebb kíváncsiságukat fejeznék ki. Ezért jobbnak gondolták, hogy csendes imában készüljenek további feladatukra.

AZ ANGYALI ÜDVÖZLET

Lk 1,26-38

Zakariás látomása után hat hónappal Mária kap kinyitkoztatást Jézus születéséről. Ezt is Gábor angyal közvetíti. Lukács itt is az Ószövetségben megszokott stílust használja az angyali jelenés leírásánál. Zakariás és Mária esetében azonban meg lehet figyelni mind a párhuzamot, mind az ellentétet. A párhuzam abban van, hogy Isten mindkét esetben irgalmát és mindenhatóságát nyilvánítja ki, s a Messiásra vonatkozó ígérétet teljesíti. Az ellentét pedig abban, hogy Lukács érzékelteti Mária és Jézus nagyságát Zakariáshoz és Jánoshoz viszonyítva. Zakariás látomásánál a hely előkelőbb: a jeruzsálemi templom, Máriánál

pedig az alig ismert kis falu, Názáret. Zakariást a legszentebb cselekmény közepette éri el az isteni szó, Máriát pedig valahol mindennapi életében. Ez is jelképnek számít. Megszűnik a kiváltságos hely és az idő. Isten azt akarja, hogy az egész élet őrá irányuljon, s mindent az ő jelenléte hasson át. A Messiás éppen azt fogja megmutatni, hogyan lehet a hétköznapiakban is Isten gyermekei módjára élni.

Mária jegyese volt Józsefnek, aki Dávid családjából származott. A zsidóknál a jegyesség jogilag egyenlő volt a házassággal. Benne volt a szülők megegyezése, és a vőlegény bármikor házába vezethette a menyasszonyt, sőt a jegyességet is csak váláslevéllel volt szabad felbontani. A hűtlen menyasszonyra a törvény a megkövezést írta elő (MTörv 22,22). Az angyal köszönti Máriát, ilyen köszöntés Zakariásnál nincs. Az már bizonyára Lukács fogalmazása, hogy a köszöntés a görög „üdvözlég” (khairé = = örvendj), nem pedig a szemita „béke veled” (shalom). A „kegyelemmel teljes” (kekharitoméné) jelentése az, hogy Isten különlegesen szereti, és ennek jelét is adja. Ez a természetfölötti szeretet bensőleg is alakítja Máriát. Az egyház ezt a helyet is felhasználta annak igazolására, hogy Mária mentes volt minden bűntől, még az áteredő bűntől is, továbbá, hogy egész élete legtökéletesebb válasz volt az isteni szeretetre. Így tudta még a bocsánatos bűnöket is elkerülni. Az „Úr veled van” kijelentés az Ószövetségben is az isteni kegy megnyilvánulása (Izsák, Ter 26,24; Mózes, Kiv 3,12). A látomás Máriát is meglepi, de ő nem fél, mint Zakariás (1,12). Lukács itt sem beszél külön a jelenés természetéről, s arról sem, hogy Mária miből szerezte a bizonyosságot. Zakariást a szent hely és a cselekmény is befolyásolhatta volna, de itt még az sincs. Tehát érezzük, hogy Lukács egyszerűen hagyományos vallási nyelven fejezi ki magát, de kétségtelen, hogy a híradás szellemi természetét igyekszik megőrizni. Bár a Gábiel név Isten emberét jelenti, semmi sem mutat arra, hogy az angyal emberi alakban jelent volna meg. De Isten bizonyára olyan jelet adott, amelyből Mária felismerhette a kapott kinyilatkoztatás természetfölötti eredetét.

Az angyal szavában ószövetségi elemek ismétlődnek. Az üzenet az, hogy Máriának gyermeke lesz, akit majd Jézusnak nevez

(Jesua = Isten szabadít). Lukács itt mindenképpen jelezni akarja a szűzi fogantatást, azért a névadásnál sem hivatkozik Józsefre. Máté (1,21) szerint József adja a nevet a gyermeknek, hogy ezzel a törvény előtt elismertesse a Dávid családjából való származást. Mária fia „nagy” lesz, sőt a Magasságbeli Fia lesz. Ezekben a szavakban is benne van, hogy Mária gyermeke több lesz, mint Zakariásé. Teljesedik benne a Dávidnak adott ígélet: ő lesz a Messiás. A leírás itt még követi a nemzeti vonatkozású messiási ígéretekét. Majd csak a 2,32-ben beszél arról, hogy a pogányoknak is világosságot hoz.

Máriának is van nehézsége, csak az övé más természetű, mint a Zakariásé. Hogyan válik valóra az ígélet, amikor „férfit nem ismer?” Egy törvényes jegyes természetesnek találta volna, hogy gyermeke születik, s az Ószövetség említ is eseteket, amikor házastársak ígéletet kapnak leendő gyermekükre vonatkozólag. Ha Lukács ezt a kérdést éppen Mária ajkára adja, jelezni akarja vele a természetfölötti titkot. Az angyal szava ezt a titkot világítja meg: „A Szentlélek száll rád, és a Magasságbeli borít be árnyékával.” A gyermek fogantatása tehát Isten teremő tevékenységének következménye lesz. A szöveg ószövetségi kifejezésekből áll. A Szentlélek az Isten Lelke, aki a teremtésben a „vizek fölött lebeg”, aki eltölti a hősöket, a bölcseket, a szenteket, mindazokat, akik által Isten üdvörténeti tervei megvalósulnak. A Magasságbeli ereje úgy árnyékozza be, mint ahogy az ószövetségi teofániáknál a felhő betakarta a Sinai-hegyet, vagy betöltötte a szent sátor és az újonnan felszentelt templomot. Lukács egyúttal már a Szentháromság titkára is utal. A Magasságbeli az Atya, aki a Szentlélek által alakítja ki a Fiú emberi természetét. Ő lesz a „Szent”, az Isten Fia. Szent volt mindaz, amit Isten lefoglalt, ami vele kapcsolatba került. A Messiás azért különlegesen szent, mert ő a Fölkent, aki egészen Isten ügyét képviseli.

Isten teremő közbelépése egészen más, mint a pogány mítoszok elbeszélései, ahol istenek és földi asszonyok házasságából születnek a hősök. A világfeletti szellemi Isten szavával, akaratával alkot. Azt is megteheti, hogy a természetes okok maguk fölé emelkedjenek és többet hozzanak létre, mint amire eredetileg képesek volnának. Ezt akarja kifejezni az angyal, amikor

azt mondja: Istennél semmi sem lehetetlen. Mária bizonyosságul még kinyilatkoztatást kap arról, hogy idős rokona, Erzsébet Isten különös áldása folytán vár gyermeket. Lukács tehát itt nem egyszerűen egy történeti eseményre utal, hanem kifejezi az apostoli egyház hitét, amelyet így fogalmaztak meg: Jézus szüzi fogantatásból született. Az egyház azóta is úgy tanítja ezt a tételt, mint Isten mindenhatóságának megnyilatkozását. Ez a tétel tehát a hit tárgya, nem a tudományos lehetősége.

De miért ezt az utat választotta Isten? Miért nem akarta, hogy a Megváltó a földi élet keletkezésének természetes útján jöjjön el? Nincs kétségünk aziránt, hogy a Fiú a megtestesülésben az emberi természetet egy férfi és egy nő házasságának közbejöttével is magára vehette volna. De ha a szüzi fogantatást választotta, abban bizonyára valamilyen mélyebb természetfölötti igazságot akart jelképezni. Jézus működésének igazi kerete az Atya és a Fiú kapcsolata: „Az Atya úgy szerette ezt a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte” . . . Isten atyaságának és Jézus fiúságának kellett tükröződnie a szüzi fogantatásban is. Jézus különleges értelemben az Isten Fia, az Atya pedig egészen atyának akart mutatkozni vele szemben. Ezért teremtvő erejével kivette őt a földi atya hatásköréből.

Az ilyen atyaságnak hitbeli jelentősége van: ha Isten egészen atyja egy hozzánk hasonló embernek, akkor mindnyájunkat gyermekévé fogadhat, s mindnyájunk felé kitárulhat egész megértésével. Krisztus tanításából később valóban megtudjuk, hogy a keresztségben újjászületünk és az Atya fogadott gyermekei leszünk. Ez az újjászületés hasonlít Jézus emberségének megteremtéséhez: ott is a Szentlélek ereje működött, mi „vízből és Szentlélekből” születünk újjá. A szüzi fogantatás tétele tehát nem pusztán érdekessége az üdvrendnek, nem a természetes emberi szaporodás megbélyegezése, hanem annak kifejezése, hogy Isten valami újat akar hozzáadni földi létünkhöz, mint fogadott gyermekeit saját életében akar részesíteni.

A kinyilatkoztatás Máriának egyelőre nem igen mondott többet, mint amit az ószövetségi jövendölések alapján érthetett az angyali üzenetből. Annyit tudott, hogy gyermeke valamilyen formában Isten fia lesz, de ez a fogalom az ószövetségben még nincs eléggé körülhatárolva. Egész Izrael Isten fiának számít,

s annak számítanak mindazok, akik népüket képviselik, különösen a királyok. A Szentháromság titkáról Mária is csak Jézus feltámadása és a Szentlélek eljövetele után szerezhetett teljes hitbeli meggyőződést. Előtte az ő hite is emberi módon bontakozott, mind tartalomban, mind intenzitásban. Annyi hite azonban kezdettől fogva volt, hogy készségesen ki tudta mondani: Íme, az Úr szolgáló leánya vagyok, s vállalom a kapott hivatást. A „szolgáló leány” nem annyira az alázat kifejezése, mint inkább az engedelmes készségé. Mária alakja ebből a szempontból a keresztény magatartás példaképe lett, és viselkedése visszhangra talált azokban, akik életfeladatukat vallásos lelkülettel vállalták. De elmélkedésünk tárgya még több joggal lehet a Fiú elhatározása. Az örök isteni személy úgy jön közénk, hogy magáévá teszi a legbensőségesebb emberi kapcsolatot, az anya és gyermek kapcsolatát. Isten itt mutatta meg igazán, hogy a mienk akar lenni, s hogy benne is megvannak azok az érzések, amelyek bennünket felemelnek és vigasztalnak. Mária anyasága a megváltás tételének a hitelképességét is szolgálja. Nem azért, mintha Jézus csodái, élete és feltámadása nem adna elég bizonyítékot, hanem azért, mert kifejezi a hozzánk való tartozást, a velünk vállalt közösséget és a leszállást a földi élet minden örömébe és szenvedésébe.

MÁRIA LÁTOGATÁSA ERZSÉBETNÉL

Lk 1,39—56

Az isteni kiválasztás egyben küldetés is. Akit Isten lefoglal és megbíz, az az ő gondolatának, tervének a hordozója, ezért nem fér bele a megszokott környezetbe, összeütközésbe kerül a hagyományos berendezkedéssel s az emberek véleményével. Küldetése nemcsak megtiszteltetés, hanem teher is. A Fiú emberré levése a legnagyobb megtiszteltetés az emberiség számára, de Jézus egyben „jel lett, amelynek ellene mondanak”. Mária és utána József az isteni titkok hordozói lettek, de hamar megmutatkozott, hogy kiválasztásuk egybe van kötve az áldozat vállalásával. Lukács Máriát állítja elénk, Máté pedig Józsefet.

Mária Erzsébethez menekül, József pedig nem talál kiutat töprengéséből.

Mária nem kapott felhatalmazást arra, hogy titkát bárkivel is közölje. De ha meg is tenné, nincs semmi bizonyíték a kezében. Hivatkozhat ugyan isteni híradásra, de ki hiszi el neki? Elsősorban József van érdekelve a dologban, akihez ő már a törvény szerint is hozzátartozik, s aki bármikor felelősségre vonhatja. Az angyali szózat Erzsébetet emlegette: ő is valamilyen isteni titok hordozója lett, nála megértésre találhat. Mária útjának tehát menekülés jellege volt. Nem Isten elől menekült, mint Jónás, nem is a kötelesség elől, hanem inkább támaszt keresett nehéz helyzetében. Az ószövetségi történetek az ő számára is igazolták, hogy Isten a választottait nem kímélte meg a megpróbáltatástól. Ábrahám, Jákób, József, Illés és mások példája eléggé illusztrálja ezt a gondolatot. De Mária a megoldást is az egyetlen helyes úton keresi. Olyan valakihez menekül, akinek van hite, aki tapasztalásból ismeri Isten útjait, azért melléje állhat. A hívők összetartozásának, szeretetének képe ez.

Mária sietését a körülmények magyarázzák. A hagyomány arról beszél, hogy szülei már nem éltek, a rokonság úgy látta jónak, hogy menjen férjhez. Pedig lelkileg valami más hivatást érzett, amelyet ki is fejezett az angyali üdvözlétnél: férjet nem ismer, illetőleg a görög szöveg pontos értelmé az, hogy nem is akar ismerni. Benne tehát már eredetileg ott volt a kegyelmi hivatás és a külső körülmények összeütközése.

Zakariás és Erzsébet Juda hegyei között laktak, a hagyomány szerint Ain-Karim-ban, ami „bő forrást” jelent, s a Názárettől való távolsága kb. 140 km. Az evangéliumi szöveg itt is csak azt mondja el, ami az egyház igehírdetése szempontjából fontos volt: Isten kellő időben közbelép és megcsillogtatja a megoldás útját. Amikor Mária megérkezik Zakariás házába, Erzsébet kinyilatkoztatást kap titkáról. Valószínű, hogy Erzsébet szavai ebben a megfogalmazásban, ahogy előttünk állanak, már a pünkösd utáni egyház hitét is tükrözik. De a kegyelmi valóságot éppen így fejezik ki. Akkor még Erzsébet sem értett többet a megváltás misztériumából, mint amennyit ószövetségi hite alapján felfoghatott. Mária áldottabb minden asszonynál, s az áldás gyermekéből fakad, akit méhében hordoz. Mária az Úr

anyja lett, vagyis a Megváltóé, akit a zsoltárban Dávid is az „én Uramnak” mond (Zsolt 110,1). Teljesedik az az ígélet is, amit Zakariás kapott, hogy Erzsébet gyermekét anyja méhétől kezdve eltölti a Szentlélek. Erzsébet úgy érzi, hogy Mária belépésekor szíve alatt felújjong a gyermek. Ez a kép az egyház nyelvén már azt jelentette, hogy Jézus embersége szerint a kegyelem forrása. Ahová megy és ahol befogadják, ott érezteti Isten országának a hatását. Végül Erzsébet még utal arra, hogy Mária több hittel fogadta a kinyilatkoztatást, mint Zakariás: „Boldog, aki hitt annak beteljesedésében, amit az Úr mondott neki.” Biztos, hogy az apostoli egyház is így értékelte Mária nagyságát. A kinyilatkoztatást ő is jelekben kapta, amelyek önmagukban elégségesek voltak az igazság felismerésére, de minden homályt és minden kételyt nem oszlattak el. Mária tudatos hittel fejezte ki engedelmisségét, s ezzel a hittel járta végig életét. Az Isten Fiának misztériuma őt is nehéz helyzetek elé állította, de a hite nem rendült meg. Ebből a hitből táplálkozott reménye és szeretete. Ahogy Fiában teljesedtek a jövődőlések, úgy erősödött a hite, s úgy növekedett reménye és szeretete. A teljesedés mögött mindig Isten irgalmát látja, amelyel kezdettől fogva az ember felé fordult, s erről az irgalomról beszél dicsőítő énekében is.

Mária éneke a zsoltár formáját követi, mint Zakariásé is. Könnyű felismerni benne az ószövetségi elemeket. Egyes régi szentírási kéziratok Erzsébetnek tulajdonítják az éneket. Lehet, hogy eredetileg sem Mária, sem Erzsébet neve nem volt benne a szövegben, hanem csak az összefüggés utalt Máriára. Az ének tartalma csak az ő lelkületének és érzéseinek kifejezése lehet. Ő joggal mondhatta, hogy boldognak hirdeti minden nemzedék. Egyes sorok Sámuel anyjának, Hannának az énekéből valók (1Sám 2, 1—10), mások pedig a hálaadó zsoltárokból. A szentírásmagyarázók itt is feltételezik az ősegyház liturgikus hatását. Más helyről is tudjuk, hogy az egyházi istentiszteletben egészen korán énekeltek himnuszokat, amelyek a zsoltárokkal szemben már Krisztus misztériumát dicsőítették (pl. Fil 2,5—10; 1Tim 3,16). Lehet, hogy Mária egyszerűbb hálaimáját is kibővítette az egyházi használat, s ez lett a sugalmazott szöveg.

Az Úr magasztalása és a szív újjongása a hála kifejezése azért,

mert Isten letekintett szolgáló leányára, akit kezdettől fogva boldognak hírdet minden nemzedék. Jézus nagysága csak a feltámadása után bontakozott ki, s Mária is csak akkor vált az üdvrend nagy alakjává. Igazán akkor érezte, hogy a hatalmas és szent Isten nagy dolgokat tett vele. Az Ószövetségben is az üdv-történeti nagy események, Isten nagy tettei alapozták meg a hitet és készítették hálára a hívő népet. Mária most a legnagyobb isteni beavatkozást saját magán éli meg. A Fiú megtestesülése felülmúlta Isten irgalmának eddigi megnyilatkozásait. Az előző nemzedékek is csak ebben az irgalomban reménykedhettek. Most megvan a biztosíték, hogy Isten többé nem fordul el az embertől. Az irgalom megnyilatkozásának van egy különleges atyai vonása: a gyenge, a rászoruló, a védtelen felé fordul, s egyben igazságot is szolgáltat: a gyengét fölemeli, a gőgöset meg-alázza. A próféták még egy síkban szemlélték a Megváltó első és második eljövételét. Egyszerre beszélnek arról, hogy szabado-lást hoz és ítéletet tart. Ezt a stílust utánozza az ének az ellen-tétek hangsúlyozásával: Isten letaszítja trónjukról a hatalmaso-ka-t, az alázatosokat fölmagasztalja; az éhezőket jóllakatja javaival, a gazdagot üres kézzel bocsátja el. Ez a kimondottan ószövetségi stílus igazolja a Magnificat ősiségét. Az apostoli egyház nem a saját érzelmeit akarta Márián keresztül meg-szólaltatni, hanem az maradt ránk, ami Máriát eltöltötte. Ott szószerint még csak arról van szó, hogy Isten teljesíti ígéreteit, amelyeket Ábrahámnak és utódainak adott, s a népet úgy emeli magához, mint gyermekét. Az apostolok azonban később már világosan hírdették, hogy az ószövetségi nép csak előkép. Az ígé-ret az egész emberiségnek szól.

Mária három hónapig maradt Erzsébetnél. Biztosra vehetjük, hogy megvárta Erzsébet fiának születését, hiszen az beleesett az említett három hónapba. Ő pedig hasznosította magát azzal, hogy segítségére volt rokonának. Lukács kifejezetten nem mondja hogy Mária ott maradt János születéséig. Az ő előadásmódja az, hogy befejez egy témát és utána kezd a másikról beszélni. Itt is befejezi Mária látogatásának történetét, s akkor tér rá az új témára.

KERESZTELŐ JÁNOS SZÜLETÉSE

Lk 1,57—80

A Szentírás az üdvtörténet eseményeinek a hívő leírása. A szerzők tehát csak olyan részleteket örökítenek meg, amelyek közelről vagy távolról tükrözik Istennek és az embernek az üdvrendi kapcsolatát. Lukács János születésénél is csak arról beszél, hogy az angyali híradás hogyan teljesedett, és hogy az eseményt valóban Isten beavatkozásának tekintették. A rokonoknak is az a meggyőződésük, hogy Isten irgalmat gyakorolt a házaspárral, amikor mégis gyermeket adott nekik, s ezért osztoznak örömükben. Az újabb jelek azonban nem a születéshez, hanem a névadáshoz, a körülmetéléshez kapcsolódik. A gyermek a körülmetéléssel vált Izrael tagjává. Ez volt az Ábrahámmal kötött szövetség jele, s ez hatalmazta fel az egyes embereket arra, hogy Isten ígéreteinek hordozói legyenek. Akit körülmetéltek, az Ábrahám utódának számított. A szertartást a nyolcadik napon végezték, s ezt a szabályt olyan szigorúan megőrizték, hogy a szombati nyugalom miatt sem halasztották el.

Az ősidőkben még a születéskor adtak nevet a gyermeknek (Ter 4,1; 21,3; 25,25), csak később kapcsolták egybe a körülmetéléssel. Általában az apa nevét ritkán adták a gyermeknek, inkább a nagyapáét vagy más rokonét. Itt azonban már az apa idősebb, s úgy látszik más közeli rokon sem volt, azért a vendégek csodálkoznak, hogy Erzsébet a János nevet akarja a gyermeknek adni. Viselhetné az apja nevét, hiszen az összetévesztés veszélye kevésbé áll fenn. Erzsébet azonban ragaszkodik a látomásban kapott névhez, mert ez fejezi ki az ő anyai érzelmeit is: Isten valóban irgalmas volt hozzá. Azonkívül a gyermek később is Isten irgalmának jele lesz. Fellépése igazolja, hogy a Megváltó közel van, tehát Isten megkönyörült a bűnös emberen. A vitát Zakariás dönti el. Mivel nem tud beszélni, viasztáblát kér, és arra írja rá kívánságát: János legyen a neve. Most már teljes a hite és az engedelmissége, s egyben a kiszabott büntetés is véget ér. A jelenlevők nem tudnak szabadulni Isten közbelépésének hatásától. Ki lesz ez a gyermek, akinek születését ilyen jelek kísérik? A prófétai szó már régen elhallgatott, csodákat és jele-

ket sem láttak. De most egy gyermek születése körül tapasztalják a felsőbb beavatkozást. Nem a jövő ígérete ez, amire régóta várnak?

Lukács elbeszélése olyan, mint egy liturgikus dráma. A feszült várakozásban felhangzik Zakariás éneke, s jelzi, hogy a válasz felülről jön. Zakariás „eltelik Szentlélekkel.” Az Ószövetségi könyvek még úgy mondják, hogy „eltölti az Isten lelke.” De Lukács már a keresztény nyelvet használja, mert tudja, hogy a prófétákat sem személytelen erő ihlette, hanem maga a Szentlélek. Egyébként Zakariás éneke is a zsoltár-irodalomhoz tartozik. Még több benne az ószövetségi utalás, mint Mária énekében. Illetőleg a megváltás titkát még egészen ószövetségi oldalról nézi, nem azzal a keresztény világossággal, amelyben a hűvét utáni apostoli közösség élt. A szentírásmagyarázók itt is megkérdezik, hogy mi származik eredetileg Zakariástól, és mit adott hozzá János tanítványainak a közössége. A szöveg azt mutatja, hogy Lukács egy meglevő arám forrást vehetett át, amely még nem utalt a Megváltó eljövetelére, hanem csak a várakozásra és készületre. Lukács egyébként ezzel az énekkel írja körül János küldetését, mint ahogy később Simeon énekével és Anna prófétaaszony szavaival Jézus küldetését jellemzi (2,29—31).

Az ének a dicsőítés ősi formulájával kezdődik: Áldott az Úr, Izrael Istene! Isten látogatása a kegyelem kiáradása. Az Újszövetségben egyedül Lukács használja azt az ószövetségi képet (Ter 21,1; 50,24; Kiv 3,16; Zsolt 65,10). A látogatás jelenthet büntetést is (Iz 10,12; Ez 23,21). Itt azonban örömhírt jelent. Isten azt a szabadulást hozza, amelyet megígért. Az evangéliumban ez a szabadulás már a megváltás a bűntől és a haláltól. A Szabadító Dávid házából jön, Isten ott állította fel a „szabadulás szarvát”, vagyis a hatalmas szabadítót. Egyúttal hűségét is megmutatta, hiszen az válik valóra, amit a „szent” próféták előre hirdettek. A próféták neve előtt ez a „szent” jelző nagyon ritka (ApCsel 3,21; 2Pét 3,2), de az apostoli egyház úgy tekintett rájuk, mint akik az Isten országának igazi szellemi arculatát mutatták be, s ezért különlegesen értékelte őket. Isten az ígéretek teljesedésében kimutatta az atyák iránti irgalmát, illetve jóindulatát, hiszen az utódok azt érték el, amit nekik ígért, s amire ők is vágyakoztak. Az igazi hívő különben mindig biztos lehetett abban, hogy való-

ra válik, amit Isten Ábrahámnak esküvel ígért. Az ellenség kezéből, a fogságból való szabadulás mindig a végleges megváltás előképe volt. Az apostoli egyház azután már a bűn hatalmából való szabadulásról fog beszélni.

Isten nemcsak a múlt kínjait törli el, hanem a jövőt is biztosítja: alkalmassá teszi népét, hogy „szentségben és igazságban szolgáljon” neki, azaz teljes odaadással és hűséggel. A Messiás országa tehát nem politikai hatalom lesz, hanem a szív és a lélek jámborságán alapszik, ahogy arról Jeremiás és más próféták jövendöltek (Jer 31. fejezet). Zakariás fiának küldetése is egészen valóságos színezetű: a Magasságbeli prófétája lesz, előtte jár és előkészíti útját. Bűnbánatra tanítja a népet és az lesz számukra az üdvösség útja. A bűnbánat Isten irgalmának ajándéka, nem pedig a mi érdemünk. Ő irgalmából ereszkedik le azokhoz, akik sötétségben és a halál árnyékában ülnek. A sötétség a kinyilatkoztatás nélkül élő ember sorsa: nem tudja, mi a végső értelme életének, s nem látja, van-e maradandó jövője. Kinyilatkoztatás nélkül a halál végérvényesen ráveti árnyékát az életre. Ha nincs örök élet, akkor a halál örök sötétség. Isten a megváltással lábunkat a béke útjára tereli. A béke a Szentírásban az élet teljessége. Ez lesz a messiási idők ajándéka (Iz 9,5—6; Mik 5,4). Lukács ezt a békét újra meg újra emlegeti (2,14,29; 7,50; 8,48; 19,38; 24,36). Jézus születésénél különlegesen felhangzik a béke üzenete. A béke útja jelenti a hazatalálást is. A keresést felváltja a megismerés és a megtalálás nyugalma.

A János gyermekkorával foglalkozó szövegnek megvan a jellegzetessége. Kicsillan belőle az az üdvtörténeti szemlélet, hogy a földön végbemenő történés Isten üdvözítő gondolatának hordozója és vetülete. Az ember nem jelentéktelen halandó többé, hanem Isten szeretetének és irgalmának tárgya. Hitével bekapaszkodhat Istenbe és reményével reá támaszkodhat. János későbbi gyermekkoráról csak annyit hallunk, hogy „a pusztában élt, amíg Izrael előtt fel nem lépett.” Ez a pusztai a Holt-tenger melletti síkság. Jánost ezért kapcsolatba hozzák az esszéekkel, akik itt alakították ki közösségüket. Itt találták meg 1946 óta az elrejtett irataikat is (qumráni leletek). Lehet, hogy János náluk nevelkedett? Egyesek úgy vélik, hogy a negyedik evangéliumban sok ki-fejezőmód hasonlít az esszének vallási nyelvére, a negyedik evan-

gélium szerzője pedig János apostol, aki Keresztelő János hallgatója volt. Ezek a szálak azonban nagyon bizonytalanok. Az esszének megszakították a kapcsolatot a jeruzsálemi templommal és a papsággal. Zakariás pedig pap volt. Nehéz elgondolni, hogy a fia, aki örökölte a papságot, más utakon járt volna. Lukács szövegét értelmezhetjük úgy is, hogy János megmaradt vidéki ismeretlenségében mindaddig, amíg indíttatást nem kapott küldetésének teljesítésére. Mindenesetre a szöveg jelzi, hogy a megváltás művében mindig Isten a kezdeményező, ő az igazi cselekvő, s a maga idejében minden terv megvalósul.

JÓZSEF, JÉZUS NEVELŐATYJA

Mt 1,18-25

Máté könyvének végigvonul az a törekvés, hogy Jézus életének eseményeit ószövetségi jóvendölésekkel igazolja. Így a régi és az új szövetség egybekapcsolásával rámutat az egységes üdvtörténetre. Isten maga irányítja az eseményeket, s az embert mint önálló, szabad és felelős partnert vonja bele üdvözítő tervébe. Máté az ígéretek teljesedésével természetesen azt is igazolja, hogy Jézus az igazi Messiás. Egyébként Máté nem szól a Máriának adott kinyilatkoztatásról. Az ő könyve palesztinai környezetben keletkezett, ahol a nyilvános vallási és társadalmi életben csak a férfiaknak volt szerepük. A gyermek Jézust a nyilvánosság előtt csak József képviselhette, az ő nemzetsége szerint lehetett törzsének tagja. József pedig Dávid leszármazottja volt. Ugyanakkor azonban Máté hitet tesz Jézus szüzi fogantatása mellett is, és azt úgy adja elő, ahogyan József átélte a misztériumot. Az elbeszélés már a kialakult apostoli ígehirdetés nyelvét használja. Máriát úgy említi, mint „aki gyermeket fogant a Szentlélek erejéből.”

József töprengése akkor kezdődhetett, amikor Mária Erzsébet meglátogatása után visszatért Názáretbe. Máté „igaz embernek” mondja őt, aki nem akarta meghurcolni jegyesét, azért úgy döntött, hogy titkon elbocsátja, vagyis váláslevéllel felbontja a jegyességet. Ószövetségi értelemben az számított igaznak, aki megtartotta a törvényt, és ezzel igazolta a szövetséghez való ragasz-

kodását. József elgondolása ebből a szempontból nem felelt meg a törvénynek. Ha ugyanis felmerült a hűtlenség gyanúja, akkor nyilvánosan vádolnia kellett volna menyasszonyát. Ezért gondolhatjuk, hogy Lukács az „igaz” jelzót már a keresztény szóhasználat szerint alkalmazza. Az evangéliumban már az a felhívás áll, hogy „igazságtok múlja felül az írástudókét és a farizeusokét” (Mt 5,20). Már Szent Jeromos úgy magyarázta ezt a helyet, hogy József valami titkot látott, amit nem értett. Bizonyára ismerte és becsülte annyira Máriát, hogy nem tételezett fel róla semmi rosszat, de a megmagyarázhatatlan valósággal nem akart közösséget vállalni.

Mi a viselkedését már arról az oldalról szemléljük, hogy ha Isten Mária és Jézus gondviselőjének szemelte ki őt, akkor bizonyára előre fel is vértette minden kegyelemmel, amely hivatásához szükséges volt. Ez a kegyelem sugallta neki a türelmet és az okosságot. Nem akart fájdalmat okozni, mert nem volt bizonyíték a kezében. Neki is meg kellett tapasztalnia, hogy a hit és az istenfélelem mellett szükségünk van imára, mert az élet minduntalan nehéz és értelmetlen helyzetek elé állít, ahol nem könnyű megtalálni a kellő tapintatot és az okosságot.

József álmában kapja a kinyilatkoztatást. Az ilyen álomlátás az Újszövetségben elég ritka, az Ószövetségben is főleg egyiptomi József történetében ismétlődik. Lehet, hogy az apostoli igehirdetés Józsefet az ószövetségi pátriárka mellé akarta állítani, amit a név azonossága is sugallt, azért öltöztette a neki adott kinyilatkoztatást az álom képébe. Lukács különben itt sem beszél arról, hogy Józsefnek mi adott bizonyosságot, miről ismerte fel, hogy ez az álom valóban isteni üzenetet tartalmaz. Itt is arra hivatkozhatunk, hogy a természetfölötti indíttatásokról szóló igehirdetésnek már az Ószövetségben kialakult az előadásmódja. A sokszor visszatérő kételkedés azt mutatja, hogy a lényeg akkor is a bizonyosság megszerzése volt. Isten adott elég világosságot a hithez, de nem kényszerítette az embert. Ezért az állásfoglalás mindig érdemszerző engedelmesség is volt. József is ilyen felvilágosítást kapott. Az evangélista azért sem tér ki az álomnak, illetve a kapott kinyilatkoztatásnak a magyarázására, mert Jézus később eléggé igazolta magát és mindazokat, akik vele kapcsolatban voltak, tehát az ilyen tanuk elbeszélését el lehetett fogadni.

Jelen esetben az „Úr angyala” ugyanaz a kifejezés, mint amely az Ószövetség régi könyveiben a teofániát jelzi. Az angyal Józsefet Dávid fiának mondja, s ebben benne van a korabeli meggyőződés, hogy jogilag József biztosítja Jézus számára a Dávid családjához való tartozást. Az üzenet két dolgot tartalmaz. József tegye félre aggodalmát, mert a Máriában fogant élet a Szentlélektől van. Máté itt a megtestesülést nem öltözteti abba a szentháromsági misztériumba, amelyet Lukácsnál láttunk, de a Szentlélek szerepe ugyanaz. Máté is tudja, hogy az ószövetségi nagy események Isten lelkének erejéből jöttek létre, tehát a reá vonatkozó utalás egyenlő Isten teremtettségének a megnevezésével. Az üzenet másik része az, hogy a gyermeknek József adja a Jézus nevet. Lukácsnál Mária kapta ezt a feladatot. Itt a névadás az apai jog gyakorlása. Józsefet tehát megilletik a törvény szerinti apai jogok, s egyben vállalnia kell a köteleességet is. Jézusnak az ószövetségi néphez való tartozás nem volt mellékes dolog. Csak akkor számíthatott elismerésre, ha igazolni tudta törzsébe való beletartozását, ami egyúttal a jövődőlés teljesedése is. De a családfa bemutatásánál láttuk, hogy a zsidó népen belül igazában nem a testi leszármazás volt a döntő, hanem a jogi kapcsolat. Az Istentől akart összetartozás és a képviseleti elv erősebb volt, mint a testi rokonság közelebbi vagy távolabbi foka.

A Jézus név jelentése az, hogy ő szabadítja meg népét bűneitől. A régi jövődölésekben maga Jahve a szabadító, a későbbiek szerint a szabadítást a Messiás által végzi. Amikor az apostoli egyház a bűntől való szabadulást kiemelte, elhatárolta magát minden politikai messiásvárástól.

Máté elbeszélésében benne van a szűzi fogantatás tételének megvallása is. Sőt, úgy mondja el azt, mint egy ószövetségi jövődőlés teljesedését. Az idézet Izajás 7,14 görög szövegéből való: „Anya lesz a szűz és fiút szül; Emmanuel lesz a neve. Ez azt jelenti: Velünk az Isten”. Izajás eredetileg Acház királynak adott jelet, amikor az ellenség szorongatta Jeruzsálemet. Ott nincs szó szűzi fogantatásról, hanem csak arról, hogy a királyi családban egy gyermek születése abban a helyzetben Isten segítségének a jele lesz, vagyis igazolása annak, amit a nép a Dávidnak adott ígéretből kiolvasott, hogy Isten velük marad. A prófétai ígehirdetés azonban meglátta, hogy a szavakban benne van a mes-

siási jövő ígérete is. A Hetvenes görög fordítás a héber szót (ha alma = fiatal nő) parthenos-szal adja vissza, ami szűzet jelent, Máténál az Emmanuel név is a beteljesedést akarja jelezni. Az egyház akkor már Jézustól megkapta az ígéretet, hogy vele marad a világ végéig. Őbenne Isten a jelenlétét nemcsak jelek által fejezte ki, mint a régi időkben, hanem úgy, hogy megosztotta velünk emberi problémáinkat. Úgy maradt velünk, hogy emberileg is átéli mindazt, ami bennünket lelkesít vagy terhel, ami nekünk örömet vagy fájdalmat okoz. Ezért könnyebb reménnyel beléje kapaszkodni és jóindulatában megnyugodni.

Máté még külön jellemzi József engedelmességét is: „Magához vette feleségét, de nem ismerte meg, amíg világra nem hozta fiát, akinek a Jézus nevet adta.” Házasságuk tehát törvényes házasság volt. A „megismerés” a régi nyelvben a házaselet kifejezése. A szöveg állítja, hogy Jézus nem József és Mária házasságából született. Természetesen mindig akadtak, akik ezt a hittételt kétségbevonták. Akadtak, akik a természet törvényeire hivatkoztak, mások pedig arra, hogy a régiek vallásos nyelve a mítoszok képeivel dolgozott, s ma a Szentírást mítosztalanítani kell. Úgy gondolják, hogy a szűzi fogantatásról szóló képek semmi más nem akarnak jelenteni, csak azt, hogy „Jézust különösképpen Isten adta nekünk.” Az egyház ezekkel szemben isteni kinyilatkoztatásra hivatkozik és arra, hogy amit hittételként felismert és kihirdetett, az mentes a tévedéstől.

Jézus szűzi fogantatásán kívül az egyház kezdettől fogva vallja azt is, hogy Mária mindenkor ékeskedett a szüzesség erényével. Az egyház ezt úgy tanítja, mint az apostoli hagyományban kapott kinyilatkoztatást. Máté ugyan itt csak a Jézus születését megelőző időről beszél, de őt ezen a helyen csak Jézus születésének körülményei érdeklik. A Szentírás későbbi adatai sem rontják le a hagyomány tanítását. Nem lehet kimutatni, hogy Jézusnak testvérei lettek volna. Akiket a Szentírás az ő testvéreiként említ, azok legfőljebb unokatestvérei. Az említett „testvérek” között első helyen állanak Jakab és József (Mt 13,55; Mk 6,3). De az evangélisták ennek a testvérpárnak más helyen az anyját is megjelölik. Ő a „másik Mária” (Mt 27,56; Mk 15,40), s valószínűleg ugyanaz, akit János (19,25) Kleofás feleségének mond, s egyúttal Jézus anyja nővérének. Maga a testvér és a nővér szó itt

nem bizonyították, hiszen az a törzs vagy a nemzetség minden tagjára vonatkozhatott. Nyomós érv az is, hogy Jézus a kereszten anyját János apostolra bízta. Erre sem lett volna szükség, ha lettek volna testvérei. Ezeket a kérdéseket már Hegesippos tárgyalta a második század végén, s ő még érintkezett Jézus rokonainak a leszármazottaival.

JÉZUS SZÜLETÉSE

Lk 2,1-11

Az evangélista Jézus születését kapcsolatba hozza egy népszámlálással, amelyet Augusztus császár rendelt el, és amely Cirinus (Publius Cornelius Quirinius) szíriai helytartósága alatt játszódtott le. Lukács az egész „lakott föld” összeírásáról beszél, vagyis az egész Római Birodalomról. A történelemből tudjuk, hogy Augusztus idejében voltak ilyen összeírások, Cirinus szerepét azonban nem tudjuk pontosan azonosítani. Arról megemlékeznek a források, hogy Kr. u. 6-ban, tehát Heródes halála után 10 évvel végzett ilyen összeírást Palesztinában. Azt is tudjuk, hogy már Kr. e. 12-től kezdve foglalkozott keleti ügyekkel. Lehet, hogy a Kr. u. 6-i összeírást már előbb megkezdte, s utána félbeszakadt, majd újra folytatódott. Másrészt éppen Máté evangéliumából tudjuk, hogy Jézus születése még Heródes idejére esik. Ilyen nehézségekkel kellett Dionysius Exiguus-nak megküzdenie, amikor 530 körül visszafelé számolva, Róma alapításához viszonyítva próbálta Jézus születésének évét meghatározni. Arra az eredményre jutott, hogy az Róma alapítása után 753-ra esett. Ma már tudjuk, hogy 4—7 évet tévedett, de egészen pontos számítást ma sem végezhetünk, mert az adatok hiányosak.

Az összeírás módjára vonatkozóan Lukács azt állítja, hogy azt a törzsi hovatartozás szerint végezték, azért kellett mindenkinek a törzs eredeti szálláshelyére mennie. Egyiptomból is maradt ilyen emlék a római korból. József és Mária Názáretből Betlehembe mennek, mert Dávid családja onnan származott. Az ószövetségi írások ugyan Jeruzsálemet nevezik Dávid városának, nem Betlehemet, mint Lukács teszi, de az evangélista valószínűleg

Mik 5,1 jövendölésére akar utalni, amely a Messiást a júdeai Betlehemből eredezteti.

A karavánzálláson nem jutott nekik hely, azért olyan földbe vájt barlangban húzódtak meg, amelyet a pásztorok istállónak használtak. Igazában a legtöbb lakás Betlehemben vagy akár Názáretben szintén ilyen volt. Mária itt szüli meg gyermekét, pólyába takarja és jászolba fekteti. Lukács, „elsőszülött” fiút mond, mert arra a törvény különös előírásai vonatkoztak (Kiv 13,2—15), nem pedig azért, mintha Máriának más gyermekei is lettek volna. Itt kezdődik Jézus földi élete, amely igazolja, hogy ő, az Isten Fia valóban emberi életünket vette magára, és azt akarta leélni. Azt az életet, amely látszólag ki van téve a természeti, társadalmi és politikai tényezők ütközésének vagy szeszélyének.

A Megváltó születéséről azok a pásztorok kapnak kinyilatkoztatást, akik Júdea pusztáin Ábrahám nomád életét éltek, és akik bizonyára osztoztak keresetlen hitében is. Ezek egyébként a valósi és a társadalmi életnek eléggé a szélén maradtak, és a törvény aprólékos magyarázatát sem értették. Az isteni üzenet leírásánál Lukács itt is a hagyományos stílust használja. Az Úr angyala jelenik meg nekik, és az Úr dicsősége ragyogja be őket. Az angyal tehát Isten követje és semmi más. Amit mond, az Istentől származik. Az „Úr dicsőségére” való hivatkozás azt akarja mondani, hogy mindaz folytatódik és teljessé válik, ami a régi időkben Isten népe kiváltságának számított. Az Úr dicsőségét képviselte a felhő a szent sátor felett. Ez a dicsőség most az egyszerű hívőket ragyogja be, nem Izrael vezetőit. Isten a maradékból készít új népet magának. Lukács ezt a dicsőséget említi később a színeváltozás leírásánál (9,32) és a feltámadásnál (24,26), s Jézus ezzel jön el majd a világ végén is (21,27). Isten dicsősége tehát mostantól kezdve teljességben megmutatkozik és kiárad az emberekre. Jézus az utolsó vacsorán hivatkozni is fog arra, hogy az atyától kapott dicsőséget átadta az embereknek (Jn 17,22). Arról az istenfiúi létmódról van szó, amely benne valósult meg, és amelynek az emberek részesei lesznek.

Az üzenet olyan, mint ahogyan a húsvét utáni egyház továbbadta meggyőződését és tanúságtételét: Megszületett a Megváltó, a Krisztus, az Úr, Dávid városában. A Megváltó, a Szabadító címet a görög Soter-t a Hetvenes fordítás Jahvéra alkalmazza.

De használták a hellenista uralkodók is, mint népük és a világ „jótévői”. Az evangéliumokban csak itt és Jn 4,42-ben fordul elő, de sokszor esik szó arról, hogy Jézus megszabadít a betegségtől és a bűntől. A Krisztus szó a Messiás görög megfelelője, és Fölkenetet jelent, vagyis olyan valakit, akit Isten különlegesen megszentelt és felhatalmazott tervének végrehajtására. Az Úr címet az apostoli egyház szintén csak a feltámadás után alkalmazta Jézusra, amikor már meggyőződtek arról, hogy az Atya dicsőségében van, és részese egyetemes uralmának. A szó egyébként Jézus istenségét is jelölte, hiszen az ószövetségi könyvek Jahvét mondták ilyen értelemben „Úr”-nak. Ezért állítjuk, hogy az angyali szózatnak ebben a megfogalmazásában már benne van az egyház hite: Jézus a születésekor is az volt, aminek a feltámadásban mutatkozott: az Isten Fia, a Megváltó. Az ő eljövele az örömhír, amely az egész népnek szól, vagyis amit hirdetni kell mindenfelé.

A pásztorok jelet kapnak, hogy arról ismerjék fel a gyermeket: pólyába takarva fekszik a jászolban. Uralkodásra hivatott király, de olyan szegény, mintha a pásztorok valamelyikének a családjából származnék. Isten tudatosan választotta ezt a módot. Igazolni akarta, hogy a Megváltó mindenkié lesz, elsősorban azoké, akik legjobban rászorulnak. De igazolni akarta azt is, hogy életünknek minden terhét magára veszi, szegénységünket és kiszolgáltatottságunkat is. Megmutatja, hogy ilyen körülmények között is meg lehet tartani az Isten Fiának szentségét és méltóságát. Lukács ezután a kegyelem kiáradását akarja jelezni, s erre szolgál az angyali karok éneke. Isten az Ószövetségben is angyalok kíséretében közeledik, a szellemi udvartartás földöntúli királyságának a képe. Jézus is átvette ezt a képet, amikor második eljövételéről beszélt. De mivel ő valóban Isten Fia, azért első eljövetele sem lehet szegényesebb, mégha a földi keretek szegényesek voltak is. Ezt a természetfölötti valóságot világítja meg Lukács a karácsony éjszakájának jelenetével. Az angyalok éneke bejelenti a programot: Dicsőség a magasságban Istennek és békeség a földön az Istennek tetsző embereknek. Ettől a naptól kezdve Isten megdicsőítése tökéletes lesz. Jézus a Fiú engedelmességével és hódolatával teljesíti az Atya akarátát, s lelkületét átadja azoknak is, akik követői lesznek. Ezekre az emberekre kiárad az a béke, amelyről Iz 9,5—6 jövendölt. A görög szöveget lehet így is

fordítani: Béke az embereknek, az Isten szereteteinek. Azok kapják a lelki békét, és azok lesznek a béke apostolai, akik átéljük, hogy Isten szereti őket és megváltást készített nekik. Ez a béke már itt megkezdődik a hívők lelkében, s egyetemesen teljeseedik az örök életben.

Az evangélista saját korának kifejezéseit használja. Az angyalok az égből jönnek, s oda mennek vissza. A pásztorok számára a természetfölötti jel olyan volt, amelyet egymás között megvitathattak és amelynek értelméről elgondolkodtak. Hitük és engedelmességük tudatos megfontolás eredménye. Ezért mondják egymásnak: Menjünk Betlehembe, hadd lássuk ezt a „szót”, amelyet az Úr tudtunkra adott. Hitük akkor vált teljessé, amikor megtalálták a gyermeket. Itt elmondták, hogy milyen üzenet vezette őket ide, s nyilván remélték, hogy többet is megtudnak a gyermekről. De Lukács csak annyit jegyez meg, hogy Mária emlékezetébe véste a szavakat és elgondolkodott rajtuk. A jelek alapján tehát az ő hite is erősödött és tartalma gazdagabb lett. A gyermekkori eseményekről éppen azt adta át az egyháznak, ami a mindenkori keresztények hitének a gazdagodását szolgálja. A pásztorok nem kutatják a jövőt. Akármilyen lesz is a gyermekből, a kifejelethez még idő kell. Vallásos lelkületüket azzal fejezik ki, hogy hálát adnak Istennek a titok feltárásáért. Mária többet tudott a gyermekről, de a jövő előtte is homályos maradt. Ha a szövegben azt olvassuk, hogy gyakran elgondolkozott a hallott szavakon, ebben az ő visszaemlékezéseit kell meglátnunk. A korabeli apokrif irodalom sokat foglalkozott Izrael jövőjével, amelyet a Messiás készít elő és valósít meg, tehát ez a kérdés még konkrétan jelentkezett annál, aki Isten tervében tapasztalható szerepet kapott. Jézus igazi kiléte és a megváltás módja Mária előtt is csak Fiának megdicsőülése után tisztázódott, amikor a hívő közösség egybevetette az ószövetségi jóvendöléseket a megtörtént eseményekkel, és a kapott hit világosságánál meglátta a nagy összefüggéseket. Mária is csak akkor ismerte fel gyermekében teljesen az Atya örök Fiát, de előzetesen már a szenvedés idejéig is összegyűjtött annyi jelet, hogy őt a kereszt botránya sem ingatta meg.

A pásztorokról nem mondja az evangélista, hogy imádták a gyermeket. Ők még nem tudták, hogy benne az isteni személy lett

emberré, akinek imádás jár emberi alakjában is. Máté a napkeleti bölcsekről külön megemlíti, hogy leborulva hódoltak a gyermek előtt. De Máté nem annyira a bölcsek viselkedéséről akar beszélni, hanem a Fiúról, akinek istenségét ők is csak később ismerték fel.

A történelem folyamán a Megváltó születése, a Fiú emberré-levése a legkedvesebb misztérium, a karácsony pedig az érzelmekkel leginkább feltöltött ünnep lett. Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen az anya és gyermeke, továbbá az égi hatalmak leereszkedése mind meghittséget, békét és örömet árasztanak. A hívő emberiség itt ébredt rá, hogy az Isten irgalmát és szeretetét tapintani lehet, s hogy a történelem látszólagos céltalan homályában ki nem alvó világosság derengett fel. Aki hisz, az nem érzi magát többé egyedül, s megsejti azt is, hogy milyen erő lakik a reményben.

BEMUTATÁS A TEMPLOMBAN

Lk 2,22-40

Lukács követi Pál apostolnak azt a tételét, hogy Jézus alávetette magát az ószövetségi törvénynek, mert így akart annak terheitől megszabadítani, és számunkra az Isten gyermekeinek szabadságát megszerezni (Gal 4,5). A templomban való bemutatásról szóló részlet ebbe a keretbe tartozik. A Lev 12,1—8 szerint az asszony a fiúgyermek születése után negyven napig tisztátalannak számított. Ennek leteltével áldozatul be kellett mutatnia egy bárányt, vagy ha szegény volt, egy pár galambot. A gyermeket nem kellett magával vinnie, de ez legtöbbször magától adódott, hiszen az anya csak így tudta táplálni. Lukács ezt a szertartást Keresztelő János esetében nem említi. Ott természetesnek találja, de Jézusnál ez a bemutatás a Fiú első megjelenése volt az Atya házában. Mária pedig a törvény előírásán kívül lelkének érzelmeit is követhette, hiszen gyermekét Istentől kapta, s így igyekezett felhasználni az alkalmat, hogy hálát adjon érte.

Lukács a tisztulás törvényét összekapcsolja az elsőszülötthez vonatkozó törvénnyel, amelyről a Kiv 13,11—15-ben esik szó. Az

elsőszülött fiút az Úrnak kellett szentelni, illetőleg a templom pénztárába befizetett díj fejében meg kellett váltani. Az ősi időkben ugyanis a családban a papi feladat az elsőszülöttre hárult, de amikor azt Mózes Áron családjára bízta, az elsőszülöttek mentesültek alóla, és mentességükért le kellett fizetni a váltságdíjat. Ezt bárhol, bármely papnál megtehették. Lukács külön nem említi a váltságdíj fizetését. Csak azért nem, mert az ószövetségi rendelkezésekből csak annyit ragad ki, amennyi az evangélium mondanivalójának megfelel? Vagy mások is vezette benne? Ő már Jézus életére a kerszthalál és a feltámadás távlatából tekintett vissza, s látta benne megvalósulni az áldozati bárány sorsát. Ha az állat elsőszülöttét nem váltották meg, fel kellett áldozni, le kellett ölni. Jézus áldozattá vált, tehát áldozata helyettesítette a váltságdíjat.

A szöveg a maga egészében azt mutatja, hogy a bemutatás és a tisztulás szertartása Lukácsnak inkább csak alkalmul szolgál arra, hogy közölhesse a gyermekről szóló tanúskodást. Két próféta alakot vezet a gyermekhez, Simeont és Annát, akik a Megváltó küldetéséről beszélnek. Simeon igaz és istenfélő ember volt, akit „eltöltött a Szentlélek”. Ez már az apostoli egyház szóhasználatára a kegyelmi adományok megjelölésére. Simeon valamilyen vallási élményben ígéretet kapott, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem látja a Messiást. Most a Lélek ösztönzésére jött a templomba, és megérte az ígéret teljesedését. Zakariáshoz és Máriához hasonlóan ő is énekkel ad hálát Istennek ezért a kegyért. Az éneknek, ahogy előttünk áll, már bizonyos egyházi liturgikus íze is van. Úgy látszik, Lukács azt örököltette meg, ami az egyházban mint emlék és gyakorlat élt. Igazában a fő gondolat már nem Simeon halála, hanem az, amit Jézusról állít. Ő maga megkapta a kiváltságot, hogy láthatta azt, akit „sok király és próféta szeretett volna látni,” sőt karjába vehette, tehát békében távozhat el az életből. Isten beváltotta ígéretét, az üdvösség szerzője megérkezett. Sőt a szöveg egyszerűen „üdvösségnek” mondja Krisztust, s ebben már kétségtelenül benne van az apostoli egyház reflexiója. A megigazulás révén beöltözzünk Krisztusba, az ő életének hordozói leszünk. Számunkra ő az élet, az igazság és az üdvösség. Amennyiben azonosítjuk magunkat vele, annyiban részeseivé válunk megdicsőült életének.

Jézus az *üdvösség egyetemes forrása*: ő a pogányok világossága és az ószövetségi nép dicsősége. A hangsúly azon van, hogy Jézus világosságot hoz azoknak, akik eddig nélkülözték az isteni útmutatást és vigasztalást. Itt van valaki, aki megtanít hinni, remélni, szeretni, aki igazi képet ad Istenről, az élet értelméről és az igazságosság érvényesüléséről. Lukács a maga idejében már látta, hogyan teljesedik ez a jövendölés, amely végső fokon nem is Simeon gondolata volt, hanem Izajásé és más régi prófétáké. Mi kétezer év távolából méginkább látjuk a teljesedést. Jézus egyedülálló tanítása és példája rányomta bélyegét az emberiség szellemi és erkölcsi haladására. A kereszténység abban a meggyőződésben él, hogy valóban isteni világosság váltotta fel azt a tapogatózást, amellyel a népek az örök igazságokat keresték. Jézus egyúttal megmaradt az ószövetségi nép dicsőségének is. Erre Pál apostol is kitér a Róm 9,4—5-ben. Az atyák érdemeit a későbbiek elfordulása nem homályosította el, s különben is Isten nem bánja meg adományait.

Jézus istenemberi alakja, tanítása, csodái, halála és feltámadása újdonság volt még az ószövetségi hit számára is. Mária és József saját koruk gyermekei voltak, így ők sem fogták fel egészen a Messiás igazi küldetéséről szóló híradást. Csodálkozásuk azt jelenti, hogy a valóság itt is több, mint amit ők elgondoltak. A sorok közül kiolvashatjuk azt is, hogy az apostoli egyházban Krisztus misztériumát legtartósabban és legmélyebben Mária élte meg. Neki kezdettől fogva látnia kellett, hogy gyermeke az ellentmondás jele. Úgy látszik, hogy József már Jézus nyilvános működése előtt meghalt. Mária tanúja volt annak az ellentétnek, amely Jézus kereszthalálához vezetett, és annak is, amelyet apostoli egyház az üldözésekben átélt. Ezért Lukács úgy közli Simeon szavait, mintha azok csak Máriát érintenék: „Sokak romlására és feltámadására lesz ő Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak, s a te lelkedet is tör járja át.” A nép egy része valóban hitt neki, a másik ellene fordult. Mária tanúja lesz az eseményeknek, s a lelkét tör járja át, hiszen az elvetett és megfeszített Megváltó az ő gyermeke. Ő lesz a Krisztussal való együtt szenvedés példája. A kép egyébként Ez 14,17-re emlékeztet.

Mária fájdalmára való utalás csak közbevetés. A következő kijelentés az ellentmondás jelére vonatkozik: Jézus úgy lép fel,

hogy előtte a szívek titkos gondolatainak meg kell nyilvánulniuk. Beszédeiben és csodáiban maga az Isten szólította meg az embert, s az embernek döntenie kellett, hogy mit válaszol. A későbbi teológia meg is látta, hogy Jézus működésének ez a jellemző vonása: mindenkit szembesít az Istennel. Ő nem saját véleményét közli, nem elméletet hirdet, hanem úgy áll elénk, mint aki Istent képviseli. Tettei és szavai olyanok, hogy eszünkbe juttatják az Isten előtti felelősséget és az élet értelmének keresését. Akik ezekkel a kérdésekkel nem akarnak foglalkozni, azok is megérik, hogy itt nem egészen közömbös tételekről van szó. Emellett Simeon szavait úgy is értelmezhetjük, hogy Jézus maga hozza nyilvánosságra sokak titkos gonolatát. Őt népének elfordulása nem éri váratlanul.

Még egy prófétai alak lép a színre: Anna, akiről semmi közelebbit nem tudunk. Ő is az ószövetségi vallásosság igazi példája. Ismétlődik benne Judit életfelfogása: férje korai halála után szigorú, erényes özvegységben él, s Isten imáadásában keres vigasztalást. Az már a keleti elbeszélő stílushoz tartozik, hogy „nem hagyta el a templomot soha, éjjel és nappal böjtölt és imádkozott az Isten szolgálatában.” Tudjuk, hogy az asszonyok csak a számukra kijelölt csarnokban tartózkodhattak, s éjszakára nem maradhattak a templom területén. De az ideális vonások ellenére sem kell gondolnunk, hogy Simeon és Anna képzeletbeli alakok, s szerepeltetésük csak arra való, hogy az evangélista szavukon keresztül szemléltesse Jézus kilétét. Amint már megjegyeztük, a gyermekkori események előadásának megvan a sajátos műfaja, de ez nem jelenti azt, hogy a háttérben nem valódi személyek és tettek húzódnak meg. Lukács mindenütt az Isten Fiáról beszél, akinek születését angyalok jelentik be, s akinek érkezését a kiválasztott emberek hódolattal fogadják: ilyenek a pásztorok, Simeon, Anna és Máténál a napkeleti bölcsek. A „prófétanő” megjelölés nem azt jelenti, hogy Annának nyilvános szerepe is volt, hanem inkább csak azt, hogy a jelenetben úgy szerepel, mint aki Istentől kap megvilágosítást. Felismeri az üdvtörténeti helyzetet és tanúságot tesz a Messiás mellett. Őbenne Lukács már elővételezi a keresztények általános prófétai küldetését, a tanúságtételt. Egyébként egy asszony szerepeltetése már magában véve is újszövetségi vonás. A zsidóknál a nőnek a vallásos életben nem volt közösségi szerepe. Az apostoli egyházban azonban Jézus fel-

támadásának első hírnökei is ők voltak, ezért lehetett őket szerepeltetni a gyermekkor evangéliumában is. Így kapott prófétai szerepet Erzsébet is, Zakariás felesége. Az egész probléma mögött különben is Mária alakja áll, aki maga a hiteles tanú, s akire támaszkodik ez az egész apostoli tanítás.

A törvényes előírások teljesítése után a szent család Lukács szerint visszatér Názáretbe. Lukács hallgat a napkeleti bölcsek látogatásáról. Helyette Jézus igazi emberségére vonatkozóan tesz megjegyzést: „A gyermek nőtt és erősödött, bölcsesség töltötte be, és Istennek kedve telt benne.” Hasonló, bár kevesebb megjegyzést találunk Keresztelő Jánosra vonatkozóan is: vele volt az Úr keze és Istennek kedve telt benne (Lk 1,80). A bölcsesség már az Ószövetségben különleges isteni adomány. Lukács később is hivatkozik rá (2,52; 11,31; 21,15). Jézusnak megvolt az igazi gyermekora és bontakozó élete. Annak ellenére, hogy embersége az örök Fiú megjelenési formája lett, emberi természete mindenben emberi volt. Az isteni személy semmit sem szorított ki emberségéből és nem is pótolta semmit. Emberi értelmé éppen úgy bontakozott, mint más gyermeké. Ennek a bontakozásnak megfelelően ismerte fel azt is, hogy ő az Atya Fia, s gyermeki lelkületének megfelelően kereste akaratának teljesítését. Az „Istennel kedve telt benne” kifejezés elővételezése annak, ami majd a Jordán mellett és a megdicsőülés hegyén hangzik el. Jézus életének tehát kezdettől fogva megvolt a megváltói jelentősége. A bűnös emberség között már itt él valaki, aki a legnagyobb hűséggel és engedelmességgel néz az Atyára. Hódolata és szeretete ellensúlyozza a világ bűneit. Jelenléte a bizonyítéka annak, hogy az Atya irgalommal tekint a világra.

A NAPKELETI BÖLCSEK LÁTOGATÁSA

Mt 2,1-12

Máté semmit sem jegyzett fel Jézus születésének körülményeiről, de abban megegyezik Lukáccsal, hogy a születés helyül ő is Betlehemet jelöli meg. Annál fontosabbnak tartja a keletről jött

bölcsek látogatását. Ha ez a történet így belekerült az evangéliumba, az annak a jele, hogy az apostoli ígéhirdetésben különös hangsúly volt rajta. Ma a szentírásmagyarázók párhuzamot vonnak közte és a Mózes gyermekkorát tárgyaló korabeli elbeszélés között, amelyre Josephus Flavius is utal. Az egyiptomi csillagjósok beszéltek arról, hogy Izráel népének szabadítója születik, azért a fáraó féltékeny Mózesre. Ha az ilyen zsidó elbeszélés a napkeleti bölcsek történetének formáját befolyásolta is, a benne lévő tanítást akkor is keresnünk kell. Kétségtelen, hogy Heródes féltékenyen őrizte hatalmát, s mivel edomita származású volt, a zsidó messiás-királyra vonatkozó hit eleve felkeltette haragját. A történet középpontjában mégsem ő áll, nem is az újszülött gyermek, hanem a keleti jövevények. Igaz, hogy az Újszövetségnek talán nincs is még egy olyan része, amelyben a rendkívüli jelenségek és a csodás elemek úgy halmozódnának, mint itt, azért joggal tesz fel a kérdést, hogy valóságos történettel van-e dolgunk, vagy jelképes elbeszéléssel, afféle midrás-sal, amely egy történeti magot teológiai és pedagógiai célzattal kiszínezve ad elő.

Itt a teológiai célzat a pogányok meghívása lehet. Az Apostolok Cselckedeteiből és Pál apostol leveleiből tudjuk, hogy a pogányok térítése nem kis problémát okozott a megtért palesztinai zsidók számára. A pogányokból lett keresztényeket arra akarták kötelezni, hogy tartsák meg a mózesi törvényt, vagyis előbb legyenek zsidóvá. Péter a jeruzsálemi zsinaton arra hivatkozott, hogy Kornéliusz esetében külön isteni figyelmeztetést kapott, s ennek alapján nem tett különbséget zsidók és pogányok között, s ebbe a visszatekintésbe viszi bele azt a meglátást, hogy a megtért pogányokra nem szabad rárakni a mózesi törvény igáját. Ilyen visszatekintés lehet a keleti bölcsek története is.

Az esemény magját elfogadhatjuk történeti valóságnak. A mezopotámiai és perzsa papok, mágusok foglalkoztak asztronómiával: a csillagok állásában bekövetkező változást isteni jelnek tekintették. Tudjuk pl. hogy Krisztus után 66-ban a perzsa Tiridates király kíséretében varázslók és bölcsek jöttek Néro császárhoz, és csillagjósolás alapján úgy üdvözölték, mint a nyugati világ királyát. A zsidó messiás-várás ismert volt keleten, hiszen a babiloni fogság óta állandóan éltek ott zsidók. Az Ószövetségben Bileám jövendölése említi a Jákóbból felkelő csillagot. Nem látunk benne

lehetetlenséget, hogy Jézus születése után valóban jöttek ilyen emberek keletről, akik valamilyen csillagjelenségre hivatkozva és belső kegyelmi ösztönzésre keresték a Megváltót. Ezt a történeti magot használta fel az apostoli ígehirdetés arra, hogy a pogányok meghívásának teológiai alapot adjon, és azt egyben ünnepélyessé tegye. Annál könnyebben megtehetette, mert erről a meghívásról beszéltek a próféták és maga Jézus is. A szöveg olvasása közben az az érzésünk, hogy a bölcsek egy vonalban állanak a patriarkákkal, Ábrahámmal, Izsákkal, Jákóbbal, akiket különféle jelek formájában ért el az isteni üzenet. A pogányokból lett keresztények a hit területén saját őseiknek tekintették őket, akik éppen úgy hordozói lettek az isteni tervnek, mint a patriarkák.

A keleti elbeszélés stílusa erősen érezhető pl. az ilyen kitételekben: a bölcsek megjelenésére Heródes és vele együtt egész Jeruzsálem meghökken. Azt hallják, hogy ezek az emberek egy csillag útmutatása alapján érkeztek ide. A keresztény csillagászok azóta is kutatták, hogy volt-e abban az időben valamilyen csillagászati jelenség, amely alapul szolgálhatott a bölcsek elhatárolásához. Gondolnak a Jupiter és a Szaturnusz együttállására, valamilyen üstökösre, vagy úgynevezett szupernová-ra. De az evangéliumi szöveg alapján itt nehéz volna eligazodni. Még feltűnőbb az a megjegyzés, hogy a csillag Jeruzsálemtől Betlehem felé haladva vezette őket. A valódi csillag nem mozog észak-dél irányba, itt pedig ez lett volna a helyzet. Sőt a csillag megállt a hely fölött, ahol a gyermek volt. Könnyebb a dolog, ha a csillagra való hivatkozást egyszerűen kegyelmi megvilágosításnak vesszük, illetve arra gondolunk, hogy a bölcsek isteni vezetés alatt állottak, s így jutottak el a gyermekhez.

Heródes a főpapoktól és írástudóktól kérdezősködik a Messiás születése felől. Vallási kérdésekben a főtanácsnak volt joga dönteni. Heródes azonban ennek is megnyírbálta a hatalmát, sőt élete vége felé nem engedte ülésezni. A főpapok ószövetségi idézettel válaszolnak Heródesnek, s ebben felismerjük Mík 5,1—et és 2Sám 5,2 szavait, de a két hely összekapcsolása nagyon eredeti. Nem egyezik sem az ószövetségi héber szöveggel, sem a Hetvenes fordítással. Máté itt is inkább az egyház meggyőződését fejezi ki, s azt ószövetségi adatokkal támasztja alá.

A történetben maga Heródes igazítja útba a bölcseket, de

előbb megtudakolja a csillag megjelenésének idejét, azután kétszínűen arra kéri őket, kutassák fel a gyermeket, s adjanak neki is hírt róla, mert ő is fel akarja keresni, hogy kifejezze hódolatát. Valójában volt annyira ravasz és zsarnok, hogy kémeit is utánuk küldhette. A katekétikai elbeszélés azonban megelégszik a helyzet általános felvázolásával. Inkább azt akarja érzékeltetni, hogy a hívő a maga útján mennyi kísértésnek van kitéve, és mennyire törekednie kell arra az okosságra, amelyet Jézus ajánlott. A bölcsek ajándékokat hoznak: aranyat, tömjént és mirhát. Az arany mindig a királyoknak kijáró ajándék volt. A tömjén és a mirha olyan illatszer és gyógyszer, amely a hazájukban termett, és amelynek megvolt a kereskedelmi értéke. A három ajándék után a hagyomány három bölcsről beszél, sőt megtette őket királyoknak. De sem számukat, sem igazi kilétüket nem ismerjük. Máténál az ajándék még csak a hódolat kifejezése. Talán utal velük Iz 60,6 jövendölésére, hogy a föld királyai ajándékot hoznak a Messiásnak. A későbbi hagyomány jelképeket látott bennük. Az arany a Messiás királyságának az elismerése, a tömjén az isteni személy imádását jelképezi, a mirha pedig a szenvedő Megváltó szerepét juttatja eszünkbe. Amellett Máté külön kiemeli, hogy a bölcseknek igen nagy volt az örömük, amikor megtalálták a gyermeket. Ebben is elővételezi a pogány népek örömet, akik az evangélium révén rátaláltak a Megváltóra és az üdvösség forrására. Jézus messiási, sőt isteni méltóságára gondol, amikor azt írja, hogy leborultak előtte és úgy fejezték ki hódolatukat. Az ilyen leborulás keleten nem volt okvetlenül az imádás jele, hiszen ezt a tiszteletet megadták az uralkodónak, sőt a magasabb tisztségviselőknek is.

Nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a szentírási történetek elsősorban mindig a kinyilatkoztatott örök igazságok hordozói. Egyrészt elmondják azt, hogy Isten mit tett a múltban az ember üdvössége érdekében, másrészt jelképezik azt, amit mindenkor tenni akar kegyelmi beavatkozásával. A kinyilatkoztatott igazság itt is az, hogy Jézussal megjelent az Isten országa és Isten mind külső eseményekkel, mind belső kegyelmi megvilágosítással vezeti feléje az embereket. Jézus majd így fogalmazza meg ezt az igazságot: „Senki sem jöhet hozzám, csak akit az Atya vonz” (Jn 6,44). Aki meghallotta a hívó szót, az vegye megtisz-

teltetésnek és kövesse kitartóan. Példájával másokat is arra fog indítani, hogy nyomába szegődjenek. De ne tévessze szem elől, hogy a hit útja minden természetfölötti világosság mellett keresztút marad. Számolni kell nehézségekkel, megtévesztéssel, rossz-akarattal. Aki azonban mindvégig hűséges, az eléri célját.

MENEKÜLÉS EGYIPTOMBA

Mt 2,13–23

Ismerve Heródes gyanakvását, feltételezhetjük, hogy nagyon is résenállt minden olyan mozgolódással szemben, amely uralmát veszélyeztethette, vagy amely kapcsolatban volt a zsidó messiási eszmével. Ha tehát idegenek a messiás-királyt keresték országában, azokat buzgón figyeltette. Máté azonban itt sem profán történetet ír, hanem Isten útjait vázolja fel a történelemben, ezért csak azt mondja el, hogy Isten terve minden emberi rossz-akarattal ellenére megvalósul. Sőt, az egész elbeszélés arról győző meg, hogy a megváltás és Isten országa kimondottan kegyelmi ajándék lesz. Isten megkönyörül a vétkes emberen, aki még akkor is ellene fordul, ha ajándékot ad neki. A Messiásnak kellett meghozni azt a világosságot is, amely képesít bennünket Isten akaratának felismerésére.

A bölcsek álomban kapnak figyelmeztetést, mint ahogy már előbb József is álomban kapta a felvilágosítást Mária titkáról. Máté a kinyilatkoztatásnak ezt a formáját említi még újra Józseffel kapcsolatban, hogy siessen Egyiptomba, illetőleg hogy onnan a veszély elmúltával visszatérjen. Említettük, hogy az álomra való hivatkozás is része annak a párhuzamnak, amelyet az evangélista megvon az ószövetségi patriarkák és a pogány népek „hitbeli ősei”, a bölcsek között. A lényeg az, hogy isteni figyelmeztetést kapnak, hiszen az álom önmagában csak bizonytalan sejtelmet hoz létre. Szükség van olyan tárgyilagos megerősítésre, amely igazolja, hogy az üzenet valóban Istentől jön. A bölcsek tehát nem mennek vissza Heródeshez, hanem más úton térnek vissza hazájukba. Betlehemtől azonnal eltérhettek keletre, a Holt-tenger irányába.

József azt az utasítást kapja, hogy a gyermeket és anyját vigye Egyiptomba. A patriarkák korában is Egyiptom volt a menedék, valahányszor Palesztinát szárazság és inség fenyegette. A vallásos gondolat itt kettős. Máté bemutatja az Atya gondviselését, továbbá József feltétlen engedelmességét és hitét. József előbb is az engedelmesség példája volt, amikor az angyali üzenet után félreteszi Mária iránti bizalmatlanságát. Ő itt már a keresztyén ember példaképe, aki a hitből kapja feladatát, és azt áldozatos lélekkel kell vállalnia. Ugyanakkor József a régi patriarkákkal is egyvonalba kerül. Annak idején Ábrahám és Jákób is lemennek Egyiptomba és látomásban kapnak ígéretet, hogy Isten velük lesz és visszahozza őket. József is megtapasztalja, hogy Isten útjai titokzatosak. Nem menti meg az igazakat a gondtól, a szenvedéstől, hanem inkább alkalmat ad nekik, hogy a küzdelmekben igazolják bizalmukat és hűségüket. Máté az egyiptomi útban még egy ószövetségi jövendölés teljeseződését is látja. Ózeás (11,1) visszatekint Izrael történetére, és az Úr szájába adja ezeket a szavakat: „Gyermek volt még Izrael, amikor megszerettem. Egyiptomból hívtam meg fiamat.” A prófétánál tehát a kijelentés nem a Messiásra vonatkozik, de az előkép jelezhetette a későbbi eseményt. Ha majd Heródes halála után a szent család visszatér Názáretbe, igaz lesz, hogy az igazi Fiút is Egyiptomból hívtá.

Az Újszövetség többi könyveiben nem találjuk nyomát az egyiptomi menekülésnek. Lukács ezt a hagyományt nem jegyezte fel. Nála a gyermek születése után a negyvenedik napon megtörténik a bemutatás a templomba, s utána visszatérnek Názáretbe. Ezért a mai magyarázók itt is felvetik a kérdést, hogy Máté jelképes elbeszéléssel akarja-e a hitbeli tanítást kifejezni, vagy valóságos eseményt használt fel, hogy megvilágítsa Jézus messiási szerepét. Nincs semmi okunk arra, hogy a történet magvát ne tartsuk valóságnak. Annál inkább, mert Heródes kegyetlensége sok zsidót kényszerített hazájának elhagyására. Egyiptomban ekkor már különben nagy zsidó telepek voltak, tehát a szent család könnyen találhatott ott menedéket.

Amikor Máté az isteni gondviselésnek és a megváltásnak a titkát így történeti tényezővé teszi, rámutat arra is, hogy Isten országa abban a történelemben kezd megvalósulni, amely tele van bűnnel és gyarlósággal. A földön egyszerre van jelen az Isten

szeretete és a bűnből származó szenvedés. Heródes a bölcsektől megtudott idő szerint Betlehemben és környékén megöleti a két-évesnél fiatalabb fiúgyermekeket. A történelem Heródesnek sok kegyetlenségéről megemlékezik. Saját felségét és fiait is megölette, ha gyanút fogott ellenük. Augustus császár egyszer állítólag úgy nyilatkozott róla, hogy jobban szeretne Heródes sertése lenni, mint fia (játék a hys és hyos szavakkal), mert a sertést nem eszi meg, de fiait megöleti. Máté a maga módján itt is ószövetségi előkép teljeseződését látja. A betlehemi anyák sírására visszhangként idézi Jer 31,15 szövegét: „Kiáltozás hallik Rámában, keserves sírás és jajgatás. Ráchel siratja fiait, s nem akar vigasztalódni, mert nincsenek többé.” Jeruzsálem elfoglalása után, 586-ban Krisztus előtt, Rámában, Betlehem mellett gyűjtötték össze a foglyokat, hogy Babilonba hurcolják őket. Ráchel, Jákób felesége, József és Benjamin anyja itt úgy szerepel, mint az egész nép anyja. Máté valószínűleg abból a téves hagyományból indul ki, hogy Ráchelt Betlehemben temették el. Pedig sírja inkább Ráma és Bétel között keresendő.

A világi történelem nem jegyezte fel a betlehemi gyermekgyilkosságot, még kevésbé azt, hogy nemzeti gyász lett volna, amelyet össze lehet hasonlítani a babiloni fogság keserveivel. Az evangélium szerzője azonban üdvtörténeti szempontból nézi az eseményeket, azért őt elsősorban a természetfölötti jelentés érdekli. Jézus működése igazolta, hogy az ember gyarlósága és Isten irtógalma, továbbá az ember bűne és Isten igazságossága hogyan áll egymással szemben. A betlehemi gyermekek megöletése az ártatlanok szenvedését jelzi. Camus az istenhitet nem tudta összeegyeztetni az ártatlan gyermekek szenvedésével, azért úgy gondolta, hogy a földi élet ki van szolgáltatva a végzetnek, az értelmetlenségnek. A kérdés számunkra is a hit problémája maradt. A gyermek Jézus menekülése azt az érzést szüli, mintha Isten gyenge volna az ember gonoszságával szemben, s mintha a történelmet csak az ember hatalmi vágya irányítaná. Pedig Isten csak azt mutatta meg, hogy az embert valóban autonóm személynek teremtette. Kiélheti képességeit és vágyait jó vagy rossz irányban. Jézus úgy jelent meg, hogy az üldözöttek sorsát vállalta, s ígérete kettős: segíti azokat, akik a megpróbáltatásban a türelem, a megbocsátás, vagyis az erény útját járják, s biztosít arról, hogy

a jó megkapja a jutalmát a rossz pedig a büntetését. Az örök élet reménye nélkül a rossz és a szenvedés kérdése felelet nélkül marad.

Az egyház aprószentek néven ünnepli a betlehemi gyermekeket, akiket a vérkereszttség üdvözített. Öntudatlanul, de mégis Krisztusért haltak meg, s haláluk az Isten országának ittlétét tanúsította. Heródes alakja pedig azt példázza, hogy minél jobban szereti valaki a hatalmát, annál inkább rabszolgája annak. Mindig fél, hogy elveszti, s még az ártatlan gyermekben is ellenfelet lát. Krisztus alakjára ebből a szempontból is szükség volt. Kellett, hogy egyszer valaki megmutassa a világnak a hatalom igazi rendeltetését: arra való, hogy szolgáljon, javítson, életet adjon. Minden földi hatalom véges, maradandó hatása annyi, amennyi áldozatkészség volt benne.

Betlehem kis falu volt, nem gondolhatunk 20—25 gyermeknél többnek a megölésére.

Heródes halála után József újra figyelmeztetést kap, hogy térjen vissza Izrael földjére. Az elbeszélés stílusának megfelelően az intelmet most is álmában kapja. De a szöveg a sorok között jelzi József külön kiváltságát is: a bölcseket külső jel, a csillag vezeti, József közvetlenül kapja a kinyilatkoztatást. A bölcsek csak akkor részesülnek álomlátásban, amikor már hódoltak Jézus előtt. Heródes halála után Júdeában a legidősebb fia, Archelaus uralkodott Kr. e. 4-től Kr. u. 6-ig. Kegyetlenkedése miatt a zsidók és a samariaiak küldöttséget menesztettek Rómába, Augustus császárhoz, aki végül is megfosztotta hatalmától, és Galliába száműzte. Tartománya élére pedig római helytartó került. József ismerte az Archelausról szóló híreket, azért nem Betlehembe ment vissza, hanem Názáretbe, amely Galileában, tehát Heródes Antipás tartományában feküdt.

Máté a Názáretben való letelepedésben is jelképet lát, de megelégszik a név hasonlóságával. A „nazariaios”-t lehet ugyan „názáretinek” fordítani, de pontosabban „nazarenos” lenne. Később a keresztények úgy szerepelnek, mint a názáretiek szektája (ApCsel 24,5). Lehet, hogy Máté a „nazir”-ra is gondol, aminek az értelme: elkülönített, felszentelt, vagy akár a „nezer”-re, ami sarjat, virágzó ágat jelent. A próféták ezzel a szóval is jelölték az eljövendő Messiást (Iz 11,1; Jer 23,5; Zak 3,8). Itt rámutatha-

tunk arra a módszerre is, amellyel az evangéliumi szerző az ószövetségi jövendöléseket kezelte. Ők meg voltak győződve, hogy Jézus az eljövendő Messiás, aki valóban igazolta istenfiúságát, azért a jövendöléseket úgy kellett érteni, ahogy Isten terve Jézusban megvalósult, nem pedig ahogy a betű, vagy a korabeli várakozás mutatta. Az apostolok tudták azt is, hogy az egész régi szövetség Jézus előképe. Az ottani kegyelmi kiáradás bevezetés ahhoz a teljességhez, amely Jézusban elérkezett. Ezért engedik meg maguknak, hogy a nevek és helyek hasonlóságánál is párhuzamot vonjanak. Jézus názáreti tartózkodása ilyen alapon értelmezhető úgy, hogy ő a megígért „kiválasztott”, vagy a megígért „hajtás” vagy virágzó ág, akiben a Dávidnak adott ígélet teljesült.

HÚSVÉTI ZARÁNDOKLAT

Lk 2,41-52

Jézus serdülő-korából a kánoni evangéliumok csak ezt az eseményt közlik. Ezt sem a kíváncsiság sugallta, mint pl. az apokrif Tamás-evangélium gnosztikus ízű elbeszéléseit a második században. A Lukács által közölt jelenetben nincs semmi rendkívüli, semmi csodálatos. Csupán azt mutatja be, hogy a tizenkétéves Jézusban megvolt az istenfiúi öntudat, de olyan fokban, ahogy az egyáltalán egy tizenkétéves serdülőben meglehetett. Az evangélisták a valóságos Jézusról beszélnek, aki tudja magáról, hogy az Isten egyszülött Fia, de emellett egészen ember, és egészen emberi életet él. Öntudata, emberi magatartása bontakozik és tökéletesedik.

A törvény szerint (Kiv 23,14; MTörv 16,16) a zsidóknak évenként háromszor kellett Jeruzsálembe zarándokolniuk, húsvétkor, pünkösdkor és ősszel a sátrak ünnepén. A húsvéti zarándoklatot vették a legszigorúbban, hiszen ez volt a legnagyobb ünnep. Jézus számára valószínűleg ez volt az első zarándoklat. A tizenkettedik életévet tartották a törvény előtti érettség korának. Galileából rendszerint lementek a Jordán völgyébe, és Jerikó felől közelebbítették meg Jeruzsálemet. A Szamarián át vezető

rövidebb utat lehetőleg elkerülték, mert a samariaiak régi vallási vitában álltak a zsidókkal az áldozatbemutatás helyét illetően, és barátságtalanul fogadták az átvonuló csoportokat, mint ahogy Lk 9,54-ből tudjuk. Az egyes csoportoknak bizonyára megvolt a hagyományos szállása Jeruzsálemben. Az ünnepi szertartásokon a férfiak, a nők és a fiatalok a maguk szokásos rendjében vettek részt. Délvidéken egy tizenkétéves fiú már meglehetősen önállónak számított. Így történhetett, hogy Jézus elmaradását csak a hazafelé vezető út első napjának végén veszik észre. József és Mária visszatérnek a városba, és harmadnap találják meg a templom valamelyik csarnokában, ahol a törvényt magyarázó tanítottak. Egy ilyen hallgató csoporthoz szegődött, és maga is feltett bizonyos kérdéseket a törvény értelmére vonatkozólag. Biztos, hogy semmit sem elővételezett későbbi igehirdetéséből és bizonyítékaiból. De a kérdések olyan összefüggésben hangzottak el, hogy a jelenlévők csodálkoztak okosságán. Más volt ez, mint amit Josephus Flávius saját magáról mond, hogy tizennégy éves korában neves rabbik tőle kértek tanácsot. A templomi jelenet olyan volt, hogy Mária és József sem számítottak rá. A szöveg azt mondja, hogy megdöbbenek. Szembe találták magukat Jézus misztériumával, amely ott lebegett körülötte az angyali üdvözlét óta. Nem fiatalos kedvtelés miatt maradt el, hanem az Istennel kapcsolatos dolgok miatt. Ezért Mária szava nem figyelmeztetés, hanem inkább a fájdalom kifejezése: Miért tetted, miért okoztad ezt a bánkódást? A felelet újra meglepő: Nem tudtátok, hogy Atyámnál kell időznöm? Az egész történet jelentőségét ez a válasz adja meg. Jézus emberi öntudatával már ismeri az Atyát, felismeri saját fiúságát is, de még nem tudja milyen lesz a küldetése. Még csak arra képes, hogy fiúsága miatt elkülönytse magát a világtól, de részletek még nem alakultak ki benne. Később sokkal több tapintattal és megértéssel intézi el a kényes kérdéseket. Tökéletesül benne az érzék, hogy az Atya iránti szeretetet és engedelmességet összhangba hozza az emberek szeretetével.

Mária és József sem fogták fel a felelet teljes értelmét. Főleg azt nem, hogy mi az igazi kapcsolat az Atya és a Fiú között. Jézus igazi fiúságának kinyilatkoztatásához az ő egész élete, tanítása, halála és feltámadása kellett. Csak onnan visszatekintve lehetett

őt megérteni. Mária és József egyelőre még csak annyit tudnak, amennyit az ószövetségi jóvendölések és a születésével kapcsolatos jelenségek elárultak. De érezhető, hogy a jeleket különös odaadással figyelik, hiszen tudják, hogy Isten nagy terve egyszer megvalósul. A következő évek azonban még nem hoznak semmi újat. Mária úgy gondol vissza ezekre az évekre és erre a családi együttlétre, hogy „engedelmeskedett nekik”. A kijelentés első sorban a nehéz jeruzsálemi napokat akarja enyhíteni. Az kifelé engedetlenségnek látszott, de később Mária megértette, hogy Jézus viselkedése mögött az igazi fiúság titka húzódott meg.

De ha a sugalmazott szöveg kiemeli Jézus „engedelmességét”, abban meg kell látnunk a minden időkre vonatkozó tanítást is. A Fiú egészen ember lett, s ezzel vállalata a beilleszkedést az élet jogos kereteibe. Egészen elismerte a szülők tekintélyét, s egészen átélte, hogy az engedelmesség és a többi erény gyakorlása vezetni erkölcsi teljességre. A megtestesülés mint természetfölötti beavatkozás nem törte szét a természetes kereteket.

Lukács itt is értékes utalást tesz Mária lelkületére. Érezhető, hogy őt érdekelte legjobban fiának titka. Ahogy megőrizte a betlehemi pásztorok szavait és Simeon kijelentéseit, úgy megtartotta emlékezetében ezeket a szavakat is. Mária az apostoli egyházban a hit példája. Kegyelmi teljessége folytán egészen kitért Isten felé. Volt szeme, hogy észrevegye a természetfölötti jeleket, és volt füle, hogy meghallja az isteni üzenetet. Mindent igyekezett feldolgozni magában.

Jézus ifjúkoráról még csak annyit hallunk, hogy gyarapodott korban, bölcsességben, Isten és emberek előtti kedvességben. Tulajdonképpen minden egészséges gyermekről el lehetne mondani, hogy a korral együtt gyarapszik tudása és bölcsessége. De itt a szöveg többet állít. Jézus később különleges tudást és bölcsességet árult el. Úgy tudott viselkedni, mint az Isten Fia, aki egyesíti magában a teljes prófétai és papi küldetést. Nála a tudás az Atya közvetlen ismeretéből táplálkozott. Tehát ahogy bontakozott földi élete, ahogy bővült a tapasztalás köre, úgy tökéletesedett benne a fiúság megnyilvánulása is. Ez adta szellemének azt a vonást, amit Lukács kedvességnek nevez. Úgy tudott az Atya kedvében járni, hogy nem lett rideg az emberekhez, viszont az emberek jóakarátát is úgy kereste, hogy semmit sem áldozott

fel az Atya előtti hódolatból. Ezt a kiegyensúlyozottságot később is megtapasztalták benne mindazok, akik előítélet nélkül tekintettek rá, és figyelték szavait. Csak azok számára lett botránkozás tárgya, akik féltették tőle hatalmukat, befolyásukat, kiváltságukat, vagy akik ösztöneik síkjáról nem tudtak felemelkedni arra a szellemi magaslatra, amelyet ő mutatott.

Jézus embersége tehát a lét síkján a Fiú megjelenési formája volt. Ezt a fiúságot azonban ő is csak összeszedettségével, magatartásával és tetteivel fejezhette ki. Ebben a magatartásban és kifejezési módban egyre tökéletesedett. Még a szenvedés elviselésével is mélyült benne az Atya iránti engedelmesség (Zsid 5,8). Hasonló a mi életutunk is. A kegyelem által a lét rendjében Isten fogadott gyermekeivé válunk. De ennek a belső tartalomnak bennünk is tudatosulni kell, sőt, erkölcsi erőfeszítésünkkel egyre jobban hozzá kell idomítanunk ösztönös természetünket a krisztusi eszményhez.

A NYILVÁNOS MŰKÖDÉS ELŐKÉSZÍTÉSE

AZ ELŐFUTÁR

Mt 3,1-12; Mk 1,1-8; Lk 3,1-18.

Ha hűek maradunk ahhoz a megállapításhoz, hogy az evangéliumok az apostoli egyház igehirdetésének összefoglalását, illetve vezérfonalát adják, akkor minden történetben meg kell látnunk az igehirdetési célt, vagyis a Krisztusról szóló tanúságtételt. A Keresztelő Jánosról szóló megemlékezés különlegesen ezt a célt szolgálja. A zsidók körében Malakiás (3,23) jövődölése alapján élt a meggyőződés, hogy a Messiás megjelenését megelőzi Illés próféta újra eljövetele. Jézus később azt állítja, hogy ez a jövődölés Keresztelő Jánosban teljesedett (Mt 17,12). János tanúskodott Jézus messiási küldetése mellett, és a bűnbánatra szóló felhívással előkészítette működését. Amikor tehát az apostolok Jézust hirdették, Jánosról sem feledkezhetek meg. Mind a négy evangélista beszámol Keresztelő János fellépéséről, prédikációjáról és főleg tanúskodásáról. János működése kb. fél esztendeig tartott, utána Heródes Antipás börtönbe vetette. Jézus csak ekkor kezdett nyilvánosan tanítani.

Lukács Jézus születésénél is felvázolta a történeti hátteret azzal, hogy hivatkozott az Augusztus által elrendelt összeírásra. Keresztelő János fellépését is ilyen történeti keretbe helyezi el. Tiberiusz császár uralkodásának tizenötödik évében vagyunk, amikor Poncius Pilátus volt Júdea helytartója. Palesztina többi részét Heródes Antipás, Fülöp és Lizániász kormányozták. A főpapi tisztet Kaifás töltötte be, aki mellett még mindig sok szava volt apósának, Annásnak. Akkoriban a rómaiak adományozták a főpapi hivatalt. Valamikor életfogytiglani méltóság volt, most azonban a politika erősen belejátszott. Annás elérte, hogy letétele után (Kr. u. 15) egymásután négy fia, majd pedig veje Kaifás lett a főpap. Tiberiusz 15-ik esztendeje pontos időbeli adat volna,

ha nem tudnánk, hogy Augusztus már halála előtt három évvel társcsászárként maga mellé vette, ezért uralkodásának mindkét kezdetét alapul lehet venni, s ez vezet bizonytalansághoz.

Lukács hangoztatja, hogy János az „Úr szózata” alapján kezdte meg a bűnbánat hirdetését. A szinoptikusok megjelölik János prédikációjának tartalmát is. János maga a küldetését az ószövetségi előképekből vezeti le. Izajás (40,3—5) a fogságból való hazatérést úgy rajzolja meg, hogy Isten maga vezeti vissza népét hazájába, azért a pusztában felhangzik a kiáltás, hogy a hegyeket és a halmokat hordják le, a völgyeket töltsék fel, a göröngyös utat tegyék simává, mert maga az Úr közeledik. János a Messiás érkezését hirdeti, azért erkölcsi és vallási előkészültre gondol. Ami az emberben kirívó és bűnös, azt kell eltüntetni; az Úr eljövetelére lelkileg kell előkészülni. Lukács úgy idézi Izajás fenti szavait, hogy közben Iz 2,2—16-ra is gondol, ahol Isten maga alázza meg a hatalmaskodókat és maga készít új idöket népének. Ezért úgy közli a próféta szövegét, hogy a „völgyeket fel fogják tölteni, a hegyeket le fogják hordani, a görbe utak egyenessé válnak”. Sőt, a messiási ország egyetemes-ségére is gondol, amikor így folytatja: „minden ember meglátja az Úr üdvösségét”.

Márk a legrövidebb a Jánosról szóló híradásban, de megemlíti, hogy János külső megjelenésével is utánozta a régi prófétákat. Ruhája teveszőrből készült köntös volt, étele pedig az egyszerű puszta népek tápláléka: szárított sáska és erdei méz. Valamikor Acház király a szőrruháról és a bőrvőről felismerte a tisbei Illést. János megjelenése és buzgósága őrá emlékeztetett. Arra azonban vigyázott, hogy működésének ne tulajdonítsanak politikai jelentőséget. Bejárta a Jordán mellékét és bűnbánatra hívta fel a népet. Nagy tömeg vonult ki, hogy hallja szavát, s akik beszéde nyomán bűnbánatot tartottak, azokat alámerítéssel megkeresztelte a Jordán vízében. A szertartásos lemosás ismeretes volt az ószövetségi törvényben is, tehát az ilyen keresztelés önmagában nem volt új jelenség. Izraelben tulajdonképpen mindenkinek joga volt másokat jóra indítani, bűnbánatra figyelmeztetni és a szertartásos fürdést megszervezni, de ez a tömeges megtérés mégis János szavának erejét mutatta. Így működése a hivatalos körök figyelmét nem kerülhette el. A főtanács különben is fenntartotta magá-

nak a jogot, hogy minden vallási kérdésben döntsön. János papi családból származott, ezért nem lehetett kalandornak tekinteni. A főtanács küldöttei fel is teszik neki a kérdést, hogy ki ő és miért keresztel?

János határozottan elhárította magától a messiási címet. Nem akar az a próféta sem lenni, aki a hiedelem szerint az „Úr napja” előtt végső bűnbánatra szólítja fel a népet, hanem csak az a pusztába kiáltó szó, akiről Izajás szövege beszél. Keresztelése sem a messiási idők jele, hiszen ő csak vízzel keresztel, de utána jön majd az, aki Szentlélekkel fog keresztelni. Ezt a szembeállítást később az Apostolok Cselekedeteiben is megtaláljuk (1,5; 11,16). Máté ezen a helyen azt írja, hogy a Messiás Szentlélekkel és „tűzzel” fog keresztelni (3,11). A tűz említése utalás az ítéletre, amit szintén a Messiás tart. Ebben a kétfajta keresztségben megnyilvánul a régi és az új szövetség különbsége. A régi szertartás csak előkép, csak jelképezi a bűn eltörlését és az ember megszentelését. A Messiás az Isten Lelkének kiáradását hozza, azért lesz joga ahhoz, hogy vízzel és Szentlélekkel kereszteljen. A régi időkben Isten lelkének kiáradása jelezte a küldetést is. Aki majd a Messiás keresztségében részesül, az küldetést kap, hogy Isten ügyét képviselje. Ez az ügy az Isten országa. János tudja az Ószövetségből, hogy a Messiást eltölti az Úr lelke (Iz 11,2), és külön kinyilatkoztatást kap arról, hogy ki lesz ez a Messiás: „Akire látod, hogy leszáll a Lélek és rajta marad, az majd Szentlélekkel fog keresztelni” (Jn 1,33). János a kinyilatkoztatásból megérti a Messiás nagyságát és saját kicsiségét: arra sem méltó, hogy sarusziját megoldja, vagyis hogy a szolga szerepét betöltse mellette. Ha majd hallgatói átmennek Jézushoz, akkor is ki tudja mondani, hogy az ő szerepe csak átmeneti volt: ő kisebbedni fog, Jézus pedig nagyobbodni. A küldetés hasonlósága miatt mégis a Völgény barátjának érzi magát, s megvan a reménye, hogy megvalósul az a „jegyesi viszony” Isten és népe között, amelyet az Énekek éneke előre hirdetett. Ennek a kegyelmi időnek a közeledése örömmel tölti el.

János működésének színtere a Jordán melléke. Úgy látszik, többször változtatta helyét. Jn 1,28 szerint egy alkalommal a Jordánon túli Betániában van. Valószínűleg Jézus is itt fogadta tőle a bűnbánat keresztségét. Más alkalommal (Jn 3,23) Ainon-

ban, Szalim mellett keresztelt; talán nem is a Jordánban, hanem az ott levő vadvizet tavakban. Arról nem értesülünk, hogy csodákkal igazolta volna működését, de annyira a próféták szellemében beszélt, hogy a nép elfogadta prófétának. Az evangélisták néhány kitévelt megőriztek beszédeiből. A nép szellemi vezetőit, a farizeusokat megrója azért, mert a templom, a hagyomány és az ígéretek jelenléte miatt elbágyasztják magukat. Viperafajzatnak nevezi őket, akik mérget hordanak, és mások lelkét megmérgezik. Isten nincs kiszolgáltatva a törvény magyarázóinak, sem a zsidó népnek. Tud a kövekből is Ábrahámnak utódokat támasztani. János itt a Messiás megjelenését összekapcsolja az ítélettel, mint a régi próféták. Ezért alkalmazza rá a terméketlen fát kivágó vagy a szérűjét takarító ember képét. Máté és Márk csak a bűnbánati felhívást közlik, Lukács ellenben felsorolja a különféle csoportokhoz intézett szavait. A bűnbánat mellett hivatkozik a szeretet fontosságára, amelyet főleg a szegények és nyomorgók iránt kell gyakorolni.

Ennek az erőteljes prófétai és mégis megfontolt, tartózkodó fellépésnek megvan a hatása. Lukácstól megtudjuk, hogy „a nép feszülten várakozott”. Biztos, hogy a nép a maga messiási képét vitte bele a várakozásba és politikai szabadítót remélt. Ezért kellett Jánosnak rámutatni arra, aki utána jön. A várakozást így Jézus felé terelte. De kimondottan vallásos magatartása már előre vetette fényét annak az országnak, amelyet Jézus fog hirdetni. A lelki megújulás a fontos, mert csak ezzel lehet felkészülni az örök életre. Hogy mennyire került a politikai vonatkozásokat, arra igazi példa a katonáknak és a vámosoknak adott figyelmeztetés. A vámosok az adót hajtották be, amit a megszálló rómaiaknak kellett fizetni, ezért a buzgó zsidók a nép elárulóinak tartották őket. János csak azt kéri, hogy ne követeljenek többet, mint amennyi meg van szabva. A katonákat pedig arra inti, hogy ne zsaroljanak, ne kegyetlenkedjenek és elégedjenek meg zsoldjukkal.

A prófétáknál már felcsillant egy-egy sugár abból az egyetemes vallásosságból, amely mellőzi Izrael kiváltságait. János következetes ebben, ezért lehetett a messiási ország hírvivője. Az evangélisták nem mondják meg pontosan, hogy meddig tartott János működése, de az adatok alapján kb. egy fél évre

tehetjük. Lukács itt azonnal jelzi, hogy Heródes Antipás vetett véget igehirdetésének, mert őt is megfeddte házasságtörése és egyéb bűnei miatt. De mi volt János igazi hatása és jelentősége? Látszólag az, hogy felhívta népe figyelmét a messiási ígéretek teljesedésére és tanúskodott Jézusról. A háttérben azonban észre kell venni a fontosabb jelentőséget. Mivel Jézusban az ószövetségi vallásossághoz és hagyományokhoz mérten sok volt a meglepő újdonság, azért Isten Jánost állította oda, hogy tiszta vallásosságával az átmenetet szolgálja a régi és az új között. Isten egyúttal megmutatta benne azt is, hogy betartja ígéreteit, de adományai osztogatásában teljesen szabad. Az ember csak azzal készülhet elő a fogadásukra, hogy megtisztítja lelkét és kinyilvánítja engedelmességét.

KERESZTELÉS A JORDÁNBAN

Mt 3,13; Mk 1,9-11; Lk 3,21-22

János működésének vége felé Jézus megjelent a Jordán partján. Lukács azt írja, hogy amikor „már az egész nép megkeresztelkedett, Jézus is fölvette ezt a keresztséget”. Tehát nem az elején, hanem a vége felé. Az atyák óta sokszor felvetették a kérdést, hogy miért vette magára Jézus ezt a bűnbánati keresztséget, hiszen neki nem volt szüksége sem bánatra, sem megtérésre. A válasz nem lehet az, hogy magára vette bűneinket, hiszen mindenki csak saját bűneit bánhatja meg. Mások bűneiért legföljebb vezekelhetünk. A szövegben a keresztelest mind a három evangélistánál az Atya megnyilatkozása követi, tehát Jézus tettének indítékát és értelmét ebben kell keresni. Alkalmat adott Jánosnak arra, hogy a teofániából meggyőződjék kilétéről és ezáltal tanúskodhassék mellette.

Márk szerint „az emberek megvallották bűneiket és János megkeresztelte őket”. Nem kell valami különleges bűnvallomásra gondolni, hanem inkább arra, hogy kifejezést adtak bűnbánatuknak, s a vízben való alámerítést úgy fogadták, mint a lelki tisztulás jelképét. Máté a történetbe már beleviszi a keresztyének kérdését is, és úgy adja elő a jelenetet, hogy erre is meglegyen a

válasz. A kérdés ez lehet: Az Isten Fia hogyan állhat a bűnösök közé és hogyan fogadhatja egy nálánál kisebb személyiség kezéből a tisztulás szertartását? Máté a könyvében másutt is elővételezi az Isten Fiának azt a felismerését, amit az apostoloknak csak a Mester feltámadása hozott meg (vö. 14,33; 16,16). Feltételezhetjük, hogy Jánosnak is csak a következő látomás adta meg a bizonyosságot Jézus kilétéről. De amikor közeledett hozzá, láthatta összeszedettségét, komolyságát és megérezhetett valamit személyes nagyságából. Ezért vélekedik úgy, hogy inkább neki lenne szüksége Jézus keresztségére. Jézus azzal válaszol, hogy neki és Jánosnak teljesíteniük kell minden „igazságot”. Ez az igazság lehet az a jövendölés, hogy a Megváltó szolidaritást vállal a bűnösökkel, s kiengeszteli Istent helyettük, vagy pedig lehet annak a kinyilvánítása, hogy mindezt érdemszerző emberi tettekkel valósítja meg, nem pedig olyan feltűnő jelekkel, amilyeneket a zsidók vártak. Lukács még megjegyzi, hogy amikor Jézus kijött a vízből, imádkozott, s akkor hangzott el az Atya tanúsága, s a Szentlélek akkor ereszkedett le föléje galamb képében. Lukács egyébként sokszor említi Jézus imáját. Gondja volt rá, hogy a pogányokból lett keresztények előtt bemutassa Jézust úgy is, mint az Atya előtti hódolat példaképét. Valószínűleg ez is Pál apostol hatása nála. Márk és Lukács az Atya szavait így közlik: Te vagy az én szeretett Fiam... Máté pedig így írja: Ez az én szeretett Fiam... A lényeg mindenütt ugyanaz: annak az érzékeltetése, ami a negyedik evangéliumból különösen kitűnik, hogy Jézus mellett maga az Atya tesz tanúságot, és tanúsága alapján kell őt elismerni, mint Fiát. A „te vagy” kijelentés pedig tükrözi azt a bensőséges kapcsolatot, amely az Atyát és a Fiút összeköti. Ezt az utóbbi formát egyébként úgy is felfoghatjuk, mint a Zsolt 2,7 idézését. Későbbi adatok alapján tudjuk, hogy Jézusnak emberileg is különleges ismerete volt az Atyáról, emberi értelmével is felfogta az Atya örök szavait, tehát az ilyen megszólítás magától értetődött. A közvetlen hang igazít el bennünket a mennyei szózat értékelésében is. Ha Jézus látta az Atyát, akkor a saját fiúságáról megvolt a biztos tudata, s így nem szorult külön kinyilatkoztatásra. A jelenet hagyományos egyházi értelmezése valóban az, hogy a teofánia elsősorban Jánosnak szólt, őt akarta felvilágosítani Jézus kilétéről, hogy az-

után bizonytságot tegyen róla a nép előtt. János a nép előtt nem annyira az Atya hangjára, mint inkább a Lélek megjelenésére hivatkozik: „Láttam a Lelket, amint galamb képében leszállt rá, és rajta is maradt” (Jn 1,32).

Meg kell jegyeznünk, hogy János látomásában is együtt kell látnunk a képet és a belső hitbeli meggyőződést, amelyet a kegyelem vált ki. A teofánia nem kényszeríti az embert, hanem csak tükrözi a természetfölötti valóságot, amit az ember vagy elfogad, vagy visszautasít. Az ilyen jelenetek a Szentírásban mindig a hit kiemelt aktusai, ahol az ember teljes szabadságával és engedelmisségével hozza meg a döntést. Egy-egy ilyen természetfölötti közlés a későbbi kételkedés lehetőségét sem zárja ki, mint ahogy Jánosnál is látjuk, amikor fogságából követeket küld Jézushoz, és újra bizonytságot kér küldetéséről. A Szentlélek galamb képében való megjelenésének előzményeit, illetve a benne levő jelképet nem könnyű kifejezni. Talán azt az „új teremtetést” jelképezi, amit a megigazulás létrehoz bennünk, hiszen a teremtés történetében arról van szó, hogy „Isten lelke lebegett a vizek felett.”

Az Atya szózata és a Szentlélek megjelenése az apostoli igehirdetésnek még egy döntő szempontot adott. Világossá tette, hogy a Jézus által rendelt kerestségnek valódi kegyelmi tartalma van, s hogy a háromszemélyű Isten működik benne. A Jordán folyónál az Atya a Szentlélek közbejöttével nyilvánította ki Fiát. A hívő ember a keresztésben újjászületik vízből és Szentlélekből, s ezáltal az Atya fogadott gyermeke lesz, akiben neki kedve telik. A keresztyén lét fölött tehát ott lebeg az Atya megszólítása, amely kifejezi az örökbefogadást, a kiválasztottságot és küldetést. Kell, hogy a keresztyén élet tudatos felelet legyen erre a megszólításra.

Már Origenes felhívta a figyelmet még egy érdekességre, amelyet Márk szövegében olvashatunk. A népről azt mondja, hogy János alámerítette őket a Jordán folyóban, Jézusról pedig azt állítja, hogy alámerítette a Jordánba. Vagyis Jézus alámerült, jelképesen beletemetkezett abba a vízbe, amelyben az emberek megvallották bűneiket és várták a tisztulást. Márk tehát a sorok között arra hivatkozik, hogy Jézus adta a keresztésnek a megszentelő erőt. Csak ő tehetette meg, hogy az újjászületés fürdőjé-

ben a Szentlélek működjék (Tit 3,5). Mivel ő leereszkedett a keresztségbe, azért az hatékony jelkép lett. A keresztségben őt magát öltjük magunkra, s úgy válunk Isten gyermekeivé.

A keresztelessel kapcsolatos látomás alkalmat adott Jánosnak arra, hogy tanúskodjék Jézus mellett, illetőleg, hogy bemutassa őt a népnek. A negyedik evangélium számol be erről a jelenetről (Jn 1,29—34). Jézus másnap újra megjelent a Jordán partján a nép között. Amikor János meglátta, rámutatott: „Nézzétek, az Isten báránya! Ő veszi el a világ bűneit! Róla mondtam, a nyomomba lép valaki, aki nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én.” Ez a kijelentés már egészen újszövetségi. Az ószövetségi könyvekben sehol sem szerepel a Messiás úgy, mint az Isten báránya. Legföljebb Iz 53,7 hasonlítja leölésre szánt bárányhoz a szenvedő Megváltót. A negyedik evangélium azonban (Jn 18,28) Jézus halálát párhuzamba állítja a húsvéti bárány feláldozásával. A Jelenések könyvében Jézus már úgy szerepel, mint a feláldozott Bárány, aki meghalt és feltámadt.

János tanúskodása mindenesetre olyan volt, amely Jézust mint a bűntől való szabadítót jelölte meg, nem pedig mint politikai Messiást. Még feltűnőbb az az ellentét, hogy a keresztelezés utáni teofániának szentháromsági tartalma van: együtt szerepel az Atya, a Fiú és a Szentlélek. János azonban csak arról beszél másnap, hogy „látta rászállni a Lelket.” Ő tehát még a szentháromsági vonatkozást nem fogta fel. Csak annyit lát, hogy Jézust az Isten Lelke tölti el, mint az ószövetségi prófétákat. Az egyházat azonban már jobban érdekelte a Szentháromság megnyilatkozása, és az a szempont, hogyan vonja bele Isten a hívő embert a keresztség által a maga szentháromsági életébe.

A MEGKÍSÉRTÉS

Mt 4,1-11; Mk 1,12-13; Lk 4,1-13

Jézus emberi érdemeivel lett a Megváltónk. Amikor megkezdte nyilvános működését, a lehetőségek közötti válogatás éppen úgy felmerült benne, mint ahogy minden más ember mérlegeli teendőit. Biztos, hogy a kísértésről szóló híradás visszamegy Jé-

zus elbeszélésére. Az apostoli igehirdetésnek később az volt a feladata, hogy az ő fiúságát és megváltói küldetését megvilágítsa, nem pedig valamilyen lélektani elemzés. Nem tudunk felhozni semmi olyan okot vagy célt, ami miatt az apostoli egyház ezt a történetet kitalálta volna, ha az nem Jézustól magától eredt volna. Így viszont a mondanivaló fontosságát jelzi az is, hogy mind a három szinoptikus evangélista közli, s mindegyik a keresztelés utáni időre teszi. Márk itt is a legrövidebb. Csak annyit mond, hogy „a sátán a pusztába megkísértette”. Máté és Lukács s kísértés tartalmát is elmondják, ha nem is ugyanazon sorrendben. Márk a böjtölést sem említi, Máté és Lukács viszont negyvennapos böjtről beszélnek. Itt gondolhatunk az őszövétségi előképekre. Izrael népe negyven évig vándorolt a pusztában. Mózes negyven napig böjtölt, s Illés is ugyanannyi napig gyalogolt és böjtölt, amíg elérkezett a Hóreb-hegyhez. A negyvenes számnak tehát inkább jelképes értelme van, s nem készítenek arra, hogy pontosan számláljuk a napokat.

A szöveg azt mondja, hogy a Lélek ösztönzésére ment a pusztába. Jézus egész működése a Szentlélek irányítása alatt állt, tehát ez a kezdet is. Az apostolok megértették, hogy az a történet kinyilatkoztatást tartalmaz. A téma a messiási küldetés megvalósításának módja. Jézus ismeri a zsidó nép várakozását és reményét. Földi uralkodót várnak, aki felemeli a népet, és a mózesi törvény igája alá hajtja a pogányokat. Az előtte eltelt évtizedekben az apokrif könyvek apokaliptikus képekkel színezték ki Izrael jövőjét, s a Messiást úgy képzeltek el, mint aki feltűnő jelekkel mutatja meg hatalmát. Jézus azonban nemcsak saját népét képviseli, hanem az egész emberiséget. Ő az első Ádám ellenképe. Ahogy az első ember átélte a kísértést és elbukott, úgy a második Ádámnak is át kellett élni, de győzelemmel. A kísértő a sátán, az ellenség, aki összefoglalja magában mindazt, ami a világban kísértésül szolgálhat. Ha el is fogadjuk a sátánnak, mint bukott angyalnak a szerepét, nem gondolhatunk arra, hogy Jézust, az Isten Fiát ide-oda cipeli, a templom oromzatára vagy egy magas hegyre, s hogy szentírási idézetekkel vitatkozik Jézussal. A párbeszédes forma és a képek az elbeszélő műfaj kellékei, s az apostoli katekézisben megvolt a szerepük. Szemléltették a belső eseményt és igazolták, hogy az a messiási

eszmény, amelyet Jézus mutat, összhangban van az ószövetségi jóvendölésekkel.

Izrael a maga jövőjét az üdvtörténeti múlt alapján színezte ki. Isten a pusztában mannával táplálta őket és vizet fakasztott a sziklából. A Messiásnak mindezt felül kell múlnia, vagyis eddig nem tapasztalt földi jólétet kell teremtenie. Itt most Jézus bűntől és megéhezik, tehát kézenfekvő a vágy felkeltése, hogy csodatevő erejével változtassa a követ kenyérré. A sátán mindig ezzel vezet be mondanivalóját: ha Isten Fia vagy. A jelen szövegben ez már utalás a keresztség jelenetére és az Atya bizonyosságára. Nem arról van szó, hogy a sátán felismerte Jézus istenfiúságát, hanem arról, hogy Jézus mint ember így élte meg a kísértést. Ő tudta magáról, hogy ő a Fiú, s neki hatalma van választani a módszerek között. Úgy döntött, hogy elhatározását ezzel a szentírási idézettel lehetett kifejezni: „Nemcsak kenyérrel él az ember” — s ezt már Mózes is megmondta (MTörv 8,3). A Messiásnak lelki javakat kell hoznia, s azokat csak érdemszerző, áldozatos életével szerezheti meg.

A templomi jelenet abból a hiedelemből fakad, hogy a Messiás az ismeretlenből jön, csodálatos jelek kíséretében jelenik meg, és úgy toboroz követőket. A zsoltáros szavát, hogy „Isten angyalaival őrizteti az embert” (91,12) a Messiásra vonatkoztatták, és úgy értelmezték, hogy neki joga van különleges mutatványokra is. A megoldást itt is az Írás adja: Ne kísértsd Uradat, Istenedet (MTörv 6,16), azaz nem kívánhatjuk, hogy Isten a hiú dicsőségre vonatkozó vágyainkat is kielégítse.

A harmadik kísértés a gazdagságra vonatkozik. Nincs olyan hegy, ahonnan a föld minden országát látni lehetne, tehát itt is csak képről van szó. A gazdagság és a hatalom ára az, hogy ne Istent ismerje el urának, hanem a sátánt. Talán célzás ez arra, hogy a hatalom megszerzése rendszerint igazságtalansághoz és kegyetlenséghez van kötve. Lélektanilag pedig az a veszély is fennáll, hogy a gazdagság megkeményíti a szívet és önzővé teszi az embert. Jézus mindezt elutasítja: úgy indul útjára, hogy csak az Atya akaratát tekinti, nem pedig az egyéni érdeket. Ezért amikor később csodákat tett, karizmatikus hatalmát az Atya irgalmának kinyilvánítására használta fel, szegénységével pedig biztosította szabadságát és függetlenségét. Elutasított mindent,

ami az Atya iránti hódolatot és engedelmességet akadályozta volna. Ezért élete nem volt más, mint kibontakoztatása annak a megállapításnak, hogy „az Atyának kedve telt benne.”

A kísértés befejezése is tanulságos. Lukács azt írja: „Miután a sátán hiába próbálkozott, egy időre elhagyta Jézust.” Itt is meg kell értenünk az evangélista nyelvét. Ahogy ők sokszor a betegséget saját koruk nyelvén démoni hatásnak tulajdonítják, úgy az emberi gonoszság mögött is a sátánt látják. Később az írástudók és a farizeusok gyűlölete valóban ördögi méretet öltött, ezért mondotta Lukács, hogy „egy időre elhagyta.” Máténál a böjtölés marad a téma, és a befejezés is erre épül. Jézus visszatért a kísértést, hogy csodatevő erejével szerezzen enni-valót, ezért jutalma az, hogy angyalok szolgálnak neki. A szolgálni szó itt az asztalnál való felszolgálatot jelenti. De ezt sem kell okvetlenül valamilyen feltűnő természetfölötti jelenségnek gondolnunk. Jézusnak nem volt rá szüksége, hogy csodák erősítsék a „hitét”. Elég annyit mondanunk, hogy mivel ragaszkodott az Atya akaratahoz, az Atya küldött neki táplálékot. A pusztában vándorló nép mannával táplálkozott, ami egyébként egy ottani cserje termése volt. Mászor átvonuló fürjek szolgáltatták a húst. A hívő emberek azonban ebben Isten gondviselését látták, aki a természetet is az ember szolgálatába állítja. Amíg Isten a természet közvetítésével eléri célját, addig nem tesz csodát, hiszen a természet is az ő alkotása.

A kísértések tehát kapcsolatosak a hamis messiási eszmével. Jézus kezdettől fogva határozottan elutasított mindent, amibe a gonoszság hatalma belekapaszkodhatott volna. Ezért a kísértéseket nem foghatjuk fel úgy, mint amelyek tipikusak lennének az egyes ember életére. A tanítás inkább az egyház magatartására és lelkipásztori módszereire vonatkozik. Ne csodavárással, ne szédületes mutatványokkal vagy hatalommal és gazdagsággal akarja az embereket Isten országába vezetni, hanem a megfeszített Krisztus hirdetésével (1Kor 2,2). A legnagyobb karizmat, a szeretetet kell gyakorolnia, és szabadságát azzal kell megmutatnia, hogy nem félti anyagi javait és kiváltságait. Megfelelő áttétellel mindez vonatkozik az egyéni keresztyén hívőre is.

AZ ELSŐ TANÍTVÁNYOK

Jn 1,35-51; Mt 4,18-22

A negyedik evangélium őrizte meg az emlékét annak, hogy Jézus első tanítványai Keresztelő János hallgatói közül kerültek ki. Tehát olyanok közül, akik keresték az idők jeleit és fogékonnyak voltak az isteni dolgok iránt. A leírás egyes részletein meglátszik, hogy szemtanú emlékét rögzítik. Keresztelő János a nyilvános tanúságtételt követő napon két tanítványa társaságában volt, és látta, amint Jézus elhalad előttük. Valószínűleg már oszladozott a tömeg, mert amint az evangélista megjegyzi, a nap tizedik órája volt. Náluk a mi reggeli hat óránk volt az első óra, tehát a tizedik óra a délután közepének felelt meg. A két tanítvány már közelebbi ismeretségben lehetett Jánossal, ezért előttük külön hangsúlyozza a Jézusról szóló tanúságot: Nézzétek, az Isten báránya! Az egyik tanítvány András volt, Simon-Péter testvére, a másik pedig az, akitől az elbeszélés származik, vagyis János apostol, Zebedeus fia, Jakab testvére. Keresztelő János szavaiban felszólítást látnak, ezért elindulnak Jézus után. Apostoli hivatásuk ezzel a „véletlen” találkozással kezdődik. Jézus megvárta őket és megkérdezte, hogy kit keresnek. Feleletük újabb kérdés: Mester, hol lakol? A Mester, a Rabbí elnevezést minden vallási tekintélynek megadták, tehát valószínű, hogy valóban így szólították meg. Jézus magával vitte őket arra a szállásra, amelyet igénybe vett, amíg a Jordán folyónál tartózkodott.

A beszélgetés témáját az evangélista nem említi, de könnyű kitalálni, hiszen utána András így számol be róla testvérének, Simonnak: Megtaláltuk a Messiást, az Isten Fölkentjét... Bennük tehát már jelentkezett valamilyen hit. Ezt a hitet János tanúságtétele indította el, s az ő útmutatása alapján fordultak magához Jézushoz. A hit továbbadásának ez a menete. Ráterelni az emberek figyelmét Jézusra, aki megváltást hozott a bűntől, aki biztosít a feltámadásról és az örök életről. De utána mindenkinek magának kell Jézushoz fordulni. Tanulmányozni kell az evangéliumban tetteit, szavait, szenvedését, feltámadását és ezek alapján a hitet tisztázni. András és társa így hívták fel Simon figyelmét Jézusra, és mindjárt el is vezették hozzá. Simon

most megtapasztalja, hogy az első kereső találkozás is maradáni-dó élménnyé válhat. Jézus rátekint és ezzel fogadja: Simon, a neved Kefa, azaz Kőszikla (görögül Petros) lesz. Az új név az Ószövetségben is különös hivatást jelentett. Péter tehát tudja, hogy Jézusnak terve van vele és magához akarja láncolni. A bizalomnak ez a kifejezése azt eredményezte, hogy a többi apostolnál jobban meg akarta mutatni hűségét. Későbbi botlása is újabb alkalmat adott neki a hűség igazolására.

András, János és Simon után a betszaidai Fülöppel találkozik Jézus, és őt is felszólítja követésére. Feltételezhetjük, hogy mivel András és Péter falujából való volt, ők/vezették Jézushoz. Fülöp aztán Natánaelnek így mondja el az újdonságot: Akiről Mózes és a próféták jövendöltek, ti. a Messiást, megtaláltuk, József fiát Názáretből. Jézus eddig nem tett csodát, nem is tanított, tehát ezeknek a tanítványoknak a hite még csak Keresztelő János tanúságán nyugodott, és azon a határozottságon, amellyel Jézus fogadta őket. Jánost prófétának tekintették, azért a szavát elfogadták. Natánael azonban itt megszemélyesíti azokat a zsidókat, akik később is előítéllettel viseltettek Jézus iránt galileai származása miatt (Jn 7,52). Názáret Galileában, a félreeső tartományban is kis falu. Az Ószövetségben még a neve sem fordul elő. A közhiedelem azt tartotta, hogy a Messiásnak Jeruzsálemben kell kinyilvánítania magát, hiszen az az Isten városa. Natánael ezért lekicsinylően megjegyzi, hogy jöhet-e valami jó Názáretből. Fülöpnek azonban már van némi hitbeli tapasztalata, azért csak ennyit mond: Jöjj és lásd magad. A módszer tehát ugyanaz, mint előbb. Istent csak üdvtörténeti működéséből lehet megismerni, hiszen természetfölötti erői ott fejtik ki hatásukat. Aki nem veszi magának a fáradságot, hogy tanulmányozza Isten megnyilatkozásait, az nem is jut el a kifejezett hitre. Natánaelt egyelőre talán csak a baráti ösztökélés hajtja, de meglepődik, amikor Jézus így fogadja: Lám, az igazi izraelita, akiben nincs semmi álnokság. Ilyen nagylelkű fogadtatásra nem számított. Az eset mutatja, hogy nem baj az, ha vannak kételyeink, csak keressük a megoldáshoz vezető utat, s akkor Isten segítségünkre jön. Jézus magyarázata titokzatos: Mielőtt Fülöp hívott, láttalak a fügefá alatt. A szavak utalhatnak egy határozott eseményre, Natánaelnek valamilyen tetteire; talán ott végezte imá-

ját vagy töprengett egy problémán. De lehet utalás általános magatartására is. A rabbik stílusában ugyanis a fügefát a jó és rossz tudás fájához hasonlították. A fügefa alatt ülni jelentette a törvény odaadó tanulmányozását.

Jézus szavai mindenesetre Natánael személyes titkát érintették, azért kiáltott fel: Mester, te vagy az Isten Fia, Izrael királya. Az Ószövetség beszélt arról, hogy a Messiás valamilyen értelemben az Isten fia lesz és királyi hatalmat gyakorol, tehát végeredményben Natánael tehetett ilyen vallomást. De valószínű, hogy szavainak ebben a megfogalmazásában már benne van az apostoli egyház hite. Az evangélisták sok esetben belevetették a történetekbe a későbbi hitüket, s így akarják jelezni, hogy Jézus kezdettől fogva az volt, akinek feltámadása után elismerték. Jézus itt nem tér ki tanítványa hitvallására, sőt válaszában magát szerényen Emberfiának nevezi. Ellenben rámutat arra, hogy általa a kinyilatkoztatás eléri a teljességét. Natánael hitt azért, mert megtapasztalt valamilyen természetfölötti jelet, ti. azt, hogy Jézus olvas a szívében. A tanítványok azonban nagyobb dolgok tanúi lesznek: „Látni fogjátok, hogy megnyílik az ég és az Isten angyalai föl és leszállnak az Emberfia fölé.” Az Emberfia név Dániel könyvéből való, s ott a Messiásra vonatkozik, aki hatalmat kap az ítélet tartására. De az „emberfia” szót akkor is használták, ha valaki önmagáról beszélt harmadik személyben.

A fel- és leszálló angyalok képe Jákób életéből való. A régi szemlélet szerint Isten világát az égbolt zárja el a mienktől, ezért ha Isten szól, akkor megnyílik az ég. Isten üzenetét az angyalok közvetítik. Jézus tehát arra utal, hogy általa Isten és az ember közötti kapcsolat állandó lesz és a titkok teljességének feltárásához vezet. Elsősorban a tanítványok lesznek tanúi mindennek. Az utolsó vacsorán majd meg is mondja: „Amit hallottam az Atyától, azt mind tudtotokra adtam” (Jn 15,15). De a képben benne van az egyház feladata is. Jézust úgy kell bemutatni, mint aki az égi dolgokat közvetíti, vagyis aki által az Atya mutatja meg magát. A hívő ember ennek a kinyilatkoztatásnak lesz a részese.

Az első tanítványok meghívásáról Máté is megemlékezik (4,18—22), de csak a két testvérpárnak, Simonnak és Andrásnak,

továbbá Jakabnak és Jánosnak a Jézussal való találkozásáról beszél. Mind a négyen halászok voltak, és Jézus a Genezáreti-tó partjáról hívta el őket. De amint János szövege alapján láttuk, ennek a meghívásnak már megvoltak az előzményei. A tanítványok tehát nem ismeretlen személy követésére határozta el magukat, hanem olyan valaki mellé szegődtek, akit meggyőződésük szerint Isten igazolt. Ez a meggyőződés ugyan a nehéz napokban még ingadozik, csak Mesterük feltámadása után válik egészen határozottá.

A KÁNAI MENYEGZŐ

Jn 2,1-12

Az evangélista kiemeli, hogy Jézus a kánai menyegzőn művelte első csodáját tanítványai és rokonai körében, s tanítványai hittek benne. Ezért az eseményt úgy vehetjük, mint a tanítványok első megerősítését és mint a jövődő ígérését. Ezért is tárgyaljuk a nyilvános működés előkészítésének keretében. Igaz, hogy az evangélisták általában nem követik az időbeli sorrendet, de a negyedik evangélium a húsvéti ünnepek feltüntetésével mégis ad bizonyos időbeli áttekintést és keretet. A kánai menyegzőt a Natánaellel való találkozás utáni harmadik napra teszi, utána pedig az első húsvétról beszél, amelyen Jézus kiúzi a kereskedőket a templomból, csodákat tesz, tanít és sokan hisznek benne. Nyilvános fellépésének tehát ezt az első húsvétot tekintjük.

Kána közel volt Názárethez. Az apostoli igehirdetés számára nem az volt a fontos, hogy kinek az esküvőjét tartották, hanem az, hogy Jézus kinyilatkoztatott valamit istenfiúi dicsőségéből. Ezért mellőzik azokat a részleteket, amelyek csak az emberi kíváncsiságot elégítenék ki. Ma különben akadnak magyarázók, akik Jézusnak csak gyógyításait ismerik el történeti eseménynek. Az úgynevezett természeti csodákban csak az apostoli igehirdetés képeit látják, amelyek meg akarják világítani a természetfölötti erők jelenlétét, illetve amelyek utalnak a megváltás valóságára. Biztos, hogy Jézus nem érdekesség kedvéért tett csodá-

kat, hanem azokat jelképeknek szánta, tehát kell bennük keresnünk a mélyebb teológiai értelmet is. De semmi sem akadályoz bennünket abban, hogy a történet magját valóságos eseménynek és valóságos csodának fogjuk fel, amit az igehirdetés aztán a katekézis kellékeivel adott tovább. A történet alkalmas volt arra, hogy az apostoli egyházban nemcsak Jézus hatalmát mutassák be, hanem kiemeljék Mária közbenjáró szerepét is.

Mária jelenléte mutatja, hogy valamelyik rokon tartotta menyegzőjét. Ekkor még a tizenkét tanítvány csoportja nem alakult ki, ezért közülük valószínűleg csak azok voltak együtt Jézussal, akik a Jordántól való visszatérés közben csatlakoztak hozzá, tehát Péter és András, Jakab és János, Fülöp és Natánael. A zsidóknál a lakodalom hagyományosan hét napig tartott, s mivel Palesztina bortermő vidék volt, az iddógálás hozzátartozott minden ünnephez. A történet az itt következő mozzanatokra hívja fel figyelmünket.

Mária figyelmezteti Jézust, hogy a bor fogytán van. Neki tehát van szeme az emberek problémáinak, bajainak meglátására, s megvan a lehetősége is arra, hogy ügynöket továbbítsa Fiához.

Máriának ezt a szerepét azok az évek is kiemelhették, amelyeket még Jézus megdicsőülése után az egyházi közösségben töltött. Az ApCsel 1,14 is megjegyzi, hogy Mária az első naptól kezdve egynek érezte magát a könyörgő egyházzal. Jézus lát-szólag elutasító választ ad: „Mit akarsz tőlem, asszony? Még nem jött el az óráim!” Az „asszony” megszólítás egyszerűen követi a régi arám és görög nyelvhasználatot. A családi körben inkább ünnepélyességet jelentett, nem tiszteletlenséget. De mit akar azzal kifejezni, hogy még nem jött el az órája? Egy határozott időpontnak, mint az ő „órájának” emlegetése a negyedik evangélium sajátja (4,21; 7,30; 13,1; 16,2; 17,1). Ezen az evangéliumon végigvonul továbbá az a tudat, hogy Jézusban kinyilvánult az Isten Fiának dicsősége. A gondolat teljes összefoglalását kapjuk a 17,1-ben: „Atyám, elérkezett az óra, dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged.” A dicsőség végleges megnyilvánulása szenvedése, halála és feltámadása lesz. De ennek a dicsőségnek egy-egy szikráját már elővételezte csodáiban és tanításában. A Máriához intézett szavakat tehát kétféleképpen ma-

gyarázhatjuk. Egyrészt úgy, hogy még nem dicsőült meg, tehát nincs igazi helye közbenjárásának. Másrészt úgy, hogy még igazában nem kezdte meg nyilvános működését, tehát csodáinak sem jött el az ideje. Ez a megszorítás azonban nem olyan, hogy kivételt ne tehetne. Sőt a megszorítás éppen Mária közbenjárásának a jelentőségét és hatékonyságát emeli ki. Annak ellenére, hogy még nem jött el az órája, anyja kedvéért elővételezi karizmatikus hatalmát. Mária maga is így értelmezte a szavakat, azért figyelmeztette a szolgálkat, hogy tegyék meg, amit majd Jézus mond nekik. Számolt valamilyen feltűnő jelenséggel, azért tartotta szükségesnek a szolgálk figyelmeztetését.

Jézus hat vizeskorsót választ ki, amelyekben a tisztálkodásra szánt vizet tartották. A szolgálknak ezeket a 20–40 literes edényeket kellett vízzel megtölteniük. Azután felszólította őket, hogy vigyenek belőle a násznagynak, aki a menyegzőn a házigazda szerepét töltötte be, és főleg arra ügyelt, hogy a bort megfelelő módon keverjék vízzel. A hosszú mulatozásban és a meleg vidéken erre is szükség volt. Miután a násznagy megízlelte az új bort, csodálkozva kérdezi a vőlegénytől, hogy miért tértek el a szokástól. Mindenütt előbb a jó bort adják, csak ha már megittasodtak, akkor veszik elő a gyengébbet. Itt pedig fordítva történt.

Már említettük, hogy János evangéliuma Jézus szavainak és tetteinek teológiai elemzését is nyújtja. Természetesen ez a „teológia” itt kinyilatkoztatás, nem pedig emberi értelmezés, hiszen a sugalmazó Szentlélek áll mögötte. Biztos, hogy Jézus ebbe az első karizmatikus tettébe sok szimbólumot vitt bele, és a jelképek értelmezését az apostoli igehirdetés is folytatta. Nekünk most mindezt figyelembe kell vennünk. A Jézus által hozott bor jobb, mint az előbbi. Ebben benne van a régi és új szövetség szembeállítása, Mózes törvényt adott, Jézus a kegyelmet és az igazság teljességét hozta. Ő a természetet fel tudja emelni a természetfölötti világba, a bűnös embert Isten gyermekévé teszi.

Külön hangsúly van azon, hogy ez volt az első csoda. Jézus nem a nagy tömeg elé állt ki vele, hanem a családi kör bensőséges és ünnepi keretét választotta. Ő az életet gyökerétől kezdve akarja megszentelni. Van ereje hozzá, hogy az egyéni és társas kapcsolatokat átszöje kegyelmével. Talán még nagyobb jelentő-

sége van számunkra annak, hogy Jézus egy jókedvű társaságban indul el megváltói útjára, s itt igazolja, hogy Isten országának erői kiáradnak. Nem félti az Isten ügyét az embertől, és nem sajnálja tőlünk az örömet. Tudja, hogy kezdeményezése győzelemre van hivatva. A jókedvű elindulás a remény kifejezése. Jézus nem azért bízott küldetése sikerében, mert nem látta a nehézségeket. Ő kezdettől fogva tudta, hogy „mi lakik az emberben” (Jn 2,24). Ismerte a bűn okozta lesüllyedést, az ember földhöz tapadtságát, telhetetlenségét, elkeseredését és dühét. De azt is tudta, amit Pál apostol majd az ő működése nyomán fog megfogalmazni, hogy ahol elhatalmasodott a bűn, ott túlaradt a kegyelem, (Róm 5,20). Jézus az Atya irgalmát tárta ki a bűnös világ felé azt az irgalmat, amely Isten minden tetteinél nagyobb.

Az evangélista ebben foglalja össze a csodáról szóló igehirdetést, hogy „Jézus kinyilvánította dicsőségét, és tanítványai hittek benne”. A csodák csak azoknál válnak a hit támaszává, akik Isten irgalmának, szeretetének, dicsőségének a jelét látják meg benne. Annak a dicsőségnek jelét, amelynek az embert is részesevé akarja tenni. Az evangélista itt a karizmatikus tett megnevezésére a görög „semeion” szót használja, amelyet magyarul jelnek lehet fordítani. A csoda jele az Isten erejének és országának, amely már itt van és kifejti hatását. Másutt a csodák úgy szerepelnek mint „dynameis”, azaz erőnyilvánulások, amelyek felülmúlják a tapasztalati élet körét. Jézus nem változtatta át az életet menyegzős lakomává, de reményt adott, hogy a megváltás erői bennünk működnek és minket alakítanak.

TANÍTÁS AZ ISTEN ORSZÁGÁRÓL

FELHÍVÁS A MEGTÉRÉSRE

Mt 4,12–17; Mk 1,14–15

Máté és Márk közlik, hogy Keresztelő János elfogatása után Jézus visszavonult Galileába. Előtte ugyanis Jeruzsálemben volt, húsvéti ünnepen, és utána egy ideig még Júdeában tartózkodott. Ekkor játszódhatott le az a jelenet, amelyről Jn 3,22–36 értesít. Jézus is tanít a Jordán mellékén, és vagy ő, vagy tanítványai alkalmazzák azt a bűnbánati keresztséget, amelyet János is gyakorolt. Egyre több ember ment át Jánostól Jézushoz, s ezt János hű tanítványai szavá is tették. János ekkor mondta, hogy neki kisebbednie kell, Jézusnak pedig növekednie. Az evangélista ezen a helyen magyarázatul kifejti, hogy Jézus nagysága a fiúság. Ő felülről jött, s neki Isten nem mérte szűkön a Lelket. Az Atya szereti a Fiút, ezért mindent kezébe adott.

Heródes Antipás Jánost hamarosan börtönbe vetette, mert őt is megfeddte testvére feleségének elcsábítása miatt. Jézus számára János letűnése volt a jel, hogy megkezdje nyilvános működését. De nem Jeruzsálemet választotta, nem is Júdeát, ahol hamar összeütközésbe került volna az írástudókkal és a farizeusokkal, hanem a távolabbi Galileát. Itt a lakosság egy része már pogány volt, és a hellenizmus is éreztette hatását, ezért a vallási látókör nem volt olyan szűk, mint Jeruzsálemben, és a nacionalizmus, sem volt olyan erős. Az evangélisták még azt is megjegyzik, hogy Názáretből levonult Kafarnaumba, a tó partjára, és ettől kezdve itt volt állandó lakhelye. Kafarnaum jelentősebb hely volt, mint a félreeső Názáret, és a tavon meg is közelíthették a környező falvakat. Végül talán közrejátszott az a tény is, amit később állapított meg, hogy még a prófétának sincs becsülete saját hazájában. Ilyen emberi szempontokkal neki is számolnia kellett. Áttelepülését megkönnyítette az, hogy Péternek volt háza Kafar-

naumban. Mt 8,14—16 szerint Jézus itt gyógyította meg Péter anyósát is. Péter feleségéről azonban egyáltalán nem hallunk. Úgy látszik, fiatalon meghalt, és Péter nem nősült meg újra.

Máté a galileai tartózkodásban régi jövendölések teljesedését látja, de Izajás (8,23—9,1) szövegét meglehetősen átformálja. A próféta általánosságban beszél arról, hogy Isten megalázta ugyan Zabulon és Naftali földjét, de a jövőben majd megdicsőíti a távoli tartományokat is, és világosságot ad mindazoknak, akik sötétségben járnak. A „pogányok tartományát” (gelil ha gojim) Máté a szó hasonlósága miatt Galileának veszi. Minden esetre a szöveg feltünteti az apostoli egyház meggyőződését, hogy Jézus lelki világosságot hozott a népeknek. Bár ő maga csak a zsidók között működött, de azzal, hogy Palesztina szélein is hallatta szavát, előre jelezte az evangélium egyetemes rendeltetését.

Jézus felhívását Márk így fogalmazza meg: „Beteljesedett az idő, és már közel van az Isten országa. Tartsatok bűnbánatot és higgyetek az evangéliumban.” Amikor az apostolok visszatekintettek Jézus működésére és képet akartak róla adni, úgy látták, hogy kezdeti beszédei ebben a négy kijelentésben foglalható össze röviden.

Az *idő beteljesedése* azt akarja mondani, hogy elérkezett, amit a jövőtől várni lehetett, s amit az ószövetségi jövendölések tartalmaznak. A második és az első század apokrif irodalma sokat foglalkozott Izrael jövőjével, s annak megvalósulását káprázatos események keretében várták. Jézus mindezt tudatlanra veszi. Ellenben állítja, hogy az a kegyelmi jövő, amelyet Isten ígért, az ő személyéhez van kötve. Nem mást kell várni, hanem őrá hallgatni. Pál apostol majd az „idő teljességéről” fog beszélni, vagyis arról, hogy az idő megkapta teljes tartalmát, mert Isten belépett a történelem folyásába. Jézus valóban azzal az igénnyel lépett fel, hogy kitárja előttünk az Atya gondolatait, terveit, és kiárasza természetfölötti adományainak összességét. Ettől kezdve az üdvösség útja nem bizonytalan. Nem kell az igazság után tapogatózni, hanem őbenne kell felismerni.

Közel van az Isten országa. A kifejezés nem volt új. A régi időkben a próféták ismételten beszéltek Isten királyságáról, uralmáról, amit az embernek el kell ismernie. A Messiás Isten teljes uralmát állítja helyre, a Dávidnak megígért örök királyság formájában.

De a próféták csak egyes vonásokat ragadtak ki belőle. Utaltak Isten irgalmának kiadására, az igazság győzelmére és az ítéletre, de keveset emlegették azt, hogy milyen kapcsolatban áll ez az ország a konkrét emberi történelemmel. A zsidók azt hitték, hogy Isten csodálatosan, ellenállhatatlan erővel valósítja meg uralmát, s annak bekövetkezése teljesen átalakítja a földi életet. Jézus azonban azt emeli ki, hogy Isten uralma az ember engedelmességével valósul meg. Ezért egyelőre csak közeledik. Az embernek alkalmassá kell válnia Isten akaratának teljesítésére, az alkalmasságot pedig Isten kegyelme adja meg, amelyet Jézus életével és kereszthalálával érdemel ki. Hogy mit hoz Isten országa az embernek, azt igazában majd csak Jézus feltámadása mutatja meg, tehát mindenképpen helyénvaló közeledésről beszélni. Egyébként az Isten országa olyan gazdag fogalom volt, hogy csak Jézus egész tanítása, csodái, példabeszédei adhattak róla megközelítő képet. De aziránt az első naptól kezdve nem hagy kétséghen, hogy az ország elfogadására alkalmassá kell válni. Ezt fejezi ki a két következő felhívás.

Térjétek meg! A görög metanoia éppen úgy, mint a magyar megtérés az iránynak, az életfelfogásnak a megváltoztatását jelenti. A próféták szájában a megtérés a bálványok elhagyásában és Jahvéhoz való visszatérésben fejeződött ki, amivel együtt jár a szövetség törvényeinek megtartása is. Jézus most mélyebb átalakulásra gondol: a törvény betűje helyett a szellemét kell megérteni és megtartani, s azt a belső lelkiületet kialakítani, amely az Isten iránt való szeretetből és az emberek szeretetéből táplálkozik. Ennek az átalakulásnak kifejezése lesz majd a hegyi beszéd. Természetesen az elindulás a bűnök megbánása és elhagyása. Aki összeveti magát Isten gondolataival és szentségével, az mindig talál viselkedésében javítani és kivetni valót.

Higgyetek az evangéliumban! Az evangélium az örömhír. Annak a bejelentése, hogy Isten országának minden kegyelme itt van. Az Isten országát a hitben lehet felismerni, s a hit egyúttal megadja a benne való részesedést. De hinni Jézusnak kell, nem pedig saját hagyományaiknak és előítéleteiknek. Amit ő hirdet, az örömmel töltheti el az embert. Arról győz meg, hogy Isten mint atya irgalmában üdvösséget szerez az embernek, s megad minden segítséget az üdvösség elérésére. A hit felismerés és elfogadás.

Jézus azt akarja, hogy a hitet az ő tanúságtétele alapján fogadjuk el. Ezért viselkedik úgy, mint próféta, mint isteni küldött. Igazolja magát szent életével, az isteni titkok ismeretével, csodáival és jövődőléseivel. Aki hisz benne, az elfogadja őt az Isten országa közvetítőjének, sőt azonosítja magát vele. A benne való hit majd a feltámadása után lesz teljes. Akkor már nyilvánvaló lesz, hogy az üdvösség őbenne valósult meg, s hogy ő valóban osztogathatja azt az örök életet, amelyet már birtokol.

Az első felhívástól kezdve érezni lehetett Jézus nagyságát és jelentőségét. Isten nevében szólt, de úgy, hogy egészen azonosította magát küldetésével. Úgy is mondhatjuk, hogy őbenne saját küldetése testesült meg. Ezért egész megjelenése, minden szava és tette felhívás, hogy az ember gondoljon Teremtőjével való kapcsolatára és tisztázza függését. Aki megismerte és elfogadta őt, az meggyőződött, hogy benne a Fiú jelent meg, mint az Atya üzenete, ezért a hitben mindig benne van az atyai leereszkedésnek az átélése is.

AZ ÚR LELKE VAN RAJTAM

Lk 4,16-36; Mk 6,1-6; Mt 13,54-58

A zsinagóga intézménye a babiloni fogság idejére nyúlik vissza. Idegen földön szükségét érezték a vallásos összejövetelnek, hiszen a közös ima erősítette az összetartozás tudatát, a Szentírás olvasása és magyarázása pedig erősítette a hitet. A szombat megüléséhez hozzátartozott az ilyen összejövetel, s ott minden nagykorú férfi jelentkezhett olvasásra és magyarázásra. Lukács itt ugyanazt a képet tárja elénk, mint amilyeneket az Apostolok Cselekedeteiben is találunk Pál apostol kisázsiai utazásánál. Felolvasásra lehetett önként jelentkezni, vagy a zsinagóga előjáróra kért fel valakit. Az illető aztán a felolvasott részhez elmondta a buzdító beszédet.

Lukács szövegét alapul véve úgy látszik, hogy ő itt Jézusnak két názareti látogatását kapcsolja össze. Az egyik működésének elején játszódtott le és akkor még lelkesedéssel fogadták szavait. Később azonban úgy érezték, hogy Názárettel szemben előnyben

részesíti Kafarnaumot és a tóparti falvakat. Irigykednek azért, mert náluk nem tesz annyi csodát, s nem fordítja feléjük az idegenek figyelmét. A 23-ik verset csak akkor értjük meg, ha a 31—41-et elolvassuk. Jézusnak ezt a második látogatását már idegenkedve fogadták, sőt kifejezték ellenszenvüket. A názáretiek viselkedése Lukács számára az egész zsidóság magatartásának a képe. Eleinte lelkesedtek Jézusért, úgy érezték, hogy Isten újra meglátogatta népét, és talán előkészíti a dicsőséges jövőt. De mivel csalódtak nemzeti törekvéseikben, ellene fordultak.

Jézus Izajás (60,1–2) szavait idézi. A próféta itt úgy beszél, mint annak a dicsőséges jövőnek a hírnöke, amelyet Isten szánt népének: „Akkor majd megvigasztalják a gyászolókat és hamu helyett koszorút raknak a fejükre”. A betű szerinti értelem az, hogy a fogság kereséségét felváltja a hazatérés öröme. De ez az öröm előképe a Messiás által hozott kegyelemnek és boldogságnak. A próféták hivatkoznak arra, hogy őket az Isten lelke vezeti, s tudják, hogy a lélek teljességét majd a Messiás birtokolja. Izajás könyve így részletezi a Messiás küldetését: „Az Úr lelke nyugszik rajta, a bölcsesség és az értelem lelke, a tanács és az erősség lelke, a tudás és az Úr félelmének lelke” (11,2). Jézus beszédében az Úr Lelke már a Szentlélek, a harmadik személy. Ennek a Léleknek a bírása egyben a messiási küldetés bizonyítéka volt. Jézus azért választotta éppen az idézett részletet. Az apostoli igehirdetés később úgy látta, hogy ez a jövődőlés teljesedett benne, azért annak kifejtése Jézus titkának megismeréséhez vezet.

A názáreti hallgatók, — ha egyáltalán hittek Jézusban — még csak úgy értették szavait, hogy neki különleges megbízatása van Istentől. Mi azonban már egész működése és megdicsőülése alapján értelmezzük azokat. Jézus azért birtokolja a Lélek teljességét, mert ő a Fiú, és az Atya Lelke, a Fiúnak is Lelke. Embersége különleges fölkenést kapott. A régieket külső szertartással kenték fel, őt a Lélek belülről hatja át. Embersége az örök Fiú személyének földi megjelenési formája lett, azért a Lélek minden szavát és tettét irányította. Mint fiú a Lélek segítségével az Atya irgalmát és üdvöztető tervét valósítja meg. Az Ószövetség még csak jelképekben beszél a megváltásról. Ilyen jelképek az idézett szavak is, de az egyház megértette, hogy azokat egyetemes és természetfölötti értelemben kell venni. A Megváltó örömhírt hoz

a szegényeknek, hiszen Isten éppen azok felé tárja ki irgalmát, akik az élet terhét hordozzák, és akik ki vannak szolgáltatva a hatalmasok önkényének. A fogság itt már a bűn és a halál fogsága, amely minden embert terhel, s amitől csak Isten hozhat szabadulást. Az élet értelmét, az erkölcsi nagyságot és a boldogság reményét illetően mindnyájan vakok voltunk, s a tiszta látást csak felülről kaphattuk. Az elnyomottak azok, akik igazságtalanság miatt szenvednek, s akik várják, hogy a jó elnyerje jutalmát, a rossz pedig a büntetését. A szabadulás, a megváltás a jubileumi esztendő képében közeledik: Isten örömet, békét hoz és kimutatja gondviselését. A régi időkben a jubileumi esztendő különösen figyelmeztette Ábrahám utódait arra, hogy ők Isten népe, azért joguk van örülni, remélhetnek benne, de kötelességük is van iránta és egymás iránt. Jézus ezt azzal teszi teljessé, hogy meggyőz az Atya szeretetéről, és a Lélek kiárasztásával bennünket is képessé tesz a szeretetre.

A názáretiek csodálkoznak a fönséges szavakon, de nem valószínű, hogy Jézus igazi messiási küldetéséből sokat felfogtak. Népükkel együtt ők is valamilyen titokzatosan megjelenő Messiást vártak, Jézus pedig úgy áll előttünk, mint József fia, akit gyermekkorra óta ismernek. Honnan szerzett volna különleges tudást és hatalmat?

A további szöveg csak úgy érthető, ha feltételezzük a második názáreti látogatást (23—36). A próféták őstípusa Illés volt, aki sajátos öltözetben távoli vidékről jött és jelent meg Acháb király előtt. Hasonlóképpen Ámosz is más tartományból jött Bételbe, hogy a visszaéléseket ostorozza. Jeremiást ellenben már mint gyermeket sokan látták a szomszédos Anatótban, azért a Jeruzsálemiek kezdetűl fogva elnéztek a feje fölött. Jézus ilyen esetekre gondol, amikor kijelenti, hogy a prófétának sincs becsülete saját hazájában. Nem tudják elképzelni, honnan vette tudományát és hatalmát. Úgy hallják, állítólag gyógyít, csodákat tesz, de maga továbbra is szegény, jelentéktelen ember marad. Ezért joggal megjegyezhetik: Orvos, először magadat gyógyítsd meg. Lehet, hogy az idegenek elfogadják csodáit, de mutassa meg itt közöttünk, hogy mit tud. Mivel ők gyermekkorra óta ismerik, azért meg tudják vizsgálni tetteit is, hogy valóban Istentől származnak-e vagy csak megtéveszt vele másokat.

Jézus nem kezd személyes vitát velük. Ő a próféták, sőt az Isten Fiának horizontjában gondolkodik. Megállapítja, hogy Isten nincs lekötelve senkinek. Az ember nem követelhet tőle jeleket, ellenben tanulmányoznia kell azokat a jeleket, amelyeket önszántából ad. A jelenetbe Lukács belevisz olyan elemeket is, amelyet Jézus valószínűleg más alkalommal mondott el, amikor még élesebbé vált az ellentét a zsidók sovinizmusa és Isten nagy-lelkűségének hirdetése között. Isten a jótéteményeit szabadon osztogatja, s nincs kötelezve arra, hogy csak Ábrahám ivadékait részesítse kegyeibe. Jézus ennek igazolására két ószövetségi eseményt hoz fel. Illés idejében, amikor rájuk tört a hároméves szárazság, sok éhező özvegy volt Izrael földjén is, de a próféta csak a pogány száreptai asszonynak szaporította meg a lisztjét és olaját. Elizeus idejében is akadt elég sok leprás Izrael földjén, de a próféta csak a szíriai Námánt gyógyította meg, aki szintén pogány volt (1Kir 17,7—16). Isten tehát a régi időkben is megmutatta, hogy előnybe helyezi azokat a pogányokat, akik töreksenek a jóra. Lukácsnál a száreptai özvegy és a szíriai Námán már a megtért pogányokat jelképezik. A Jordánban megfürdött Námán előképe azoknak a pogányoknak, akik a keresztség fürdőjében a bűntől tisztulnak meg. Isten ezt az ajándékot akarja osztogatni, s az ember is ezt kérje tőle, ne pedig saját kiváltságainak dédelgetését.

A názáretiek csodálkozásával kapcsolatban még egy problémára kitérhetünk. Máté és Márk szerint a názáretiek szemében Jézus Mária fia, Lukácsnál ellenben József fiának mondják. Az eltérés származhat onnan, hogy József akkor már valószínűleg nem élt. Lukács könyvének elején világosan beszél a szűzi fogantatásról, tehát ha Jézust itt mégis József fiaként szerepelteti, ezzel csak a falubeliek véleményét közli, ami egyúttal a törvény szerinti helyzet is volt. Az itt szereplő „testvérek”-ről és Mária mindenkori szüzességéről már előbb szóltunk. Itt még hozzávehetjük azt, hogy Jn 7,3-ban Jézus testvérei tekintéllyel és követeléssel lépnek fel vele szemben. Tehát ezek a törzsnek csak idősebb tagjai lehetnek, nem fiatalabb testvérek. A törzsi szervezetben a testvér és a nővér elnevezés a nemzetség minden férfi és női tagjára vonatkozhatott.

Aki a pogányokat egy vonalba merte helyezni a választott néppel, annak számolnia kellett azzal, hogy magára vonja haragjukat. Főleg akkor, ha a pogányokat adott esetben főfjük helyezi. Ők nem azt nézték, hogy az Istentől kapott kiválasztás kötelességgel jár, hanem csak azt, hogy a földön egyedül ők számítanak Isten népének. Isten nem fordulhat el tőlük, hiszen elkötelezte magát nekik. Aki az ellenkezőjét állítja, az megmástja Isten szavát. Mivel így gondolkoztak, a vita érzelmi síkra terelődött, s dühökben le akarták Jézust taszítani arról a magaslatról, amelyen a falu épült. A régészek valóban feltárták a régi Názáret helyét, s ott a falu végén volt egy völgyre néző szakadék. Az evangélista valószínűleg erre gondol. De nála ez a múltbeli esemény is már csak előképe annak a végleges felháborodásnak és gyűlöletnek, amellyel Jézust keresztre juttatták vélt sérelmeik miatt. Aki maga akarja megszabni Istennek, hogy mit tegyen, annál a vallál is csak az önszeretet kifejezője marad.

BETŰ ÉS SZELLEM

Mt 12,1-14; Mk 2,23-3,6; Lk 6,1-11

A szombat megszentelésének megvolt a régi hagyománya. A hetedik nap neve a sabbat hasonlított az akkád-babiloni sabbatához, amely a holdhónapban hól a tizennegyedik, hol a hetedik napot jelölte. Az Ószövetségben a legrégibb törvényes előírás a Kiv 23,12-ben olvasható. A törvény pihenőnapot írt elő ember és állat számára. Iz 1,13-ból és Óz 2,13-ból tudjuk, hogy a szombatnak vidám ünnepi jellege volt, amellettilos volt a mezei munka és a kereskedelem. A Teremtés könyve Isten példájával erősítette meg a szombat vallásos hangulatát. Az asszír és a babiloni fogság idején a körülmetélés mellett a szombat megtartása lett a vallási összetartozás külső jele, ezért különleges hangsúlyt kapott. Később a törvény magyarázóí aprólékos gonddal dolgozták ki a szombat megtartásának körülményeit. Úgy gondolták, hogy a nyugalom az egész természetet kötelezi, azért nem volt szabad kétezer lépésnél messzebbre gyalogolni, levelet letépni, vagy olyan gyümölcsöt megenni, amely szombaton esett le

a fáról. Természetesen emellett a szombat az imádság napja is volt, ezt a qumráni iratok is hangsúlyozzák.

Mindent egybevetve, a szombat ebben a korban már úgy szerepelt, mint a nemzeti felsőbbrendűségnek a jele, azért a megsértését az egész vallási közösség elleni támadásnak vették. A külsőségekbe és előírásokba merült vallásosság hovatovább eljutott oda, hogy az ember volt a szombatért, nem pedig megfordítva, mint eredetileg. Jézus Isten atyaságát akarta kinyilatkoztatni, azért megmutatta, hogy követelményeiben mindig felismerhető az atyai jóság és megértés. Ő maga fiúként viselkedik, aki tisztában van az Atya gondolataival. Az evangéliumok megőriztek számunkra néhány olyan összetűzést, amely a szombat körül forgott, s amelyből kiolvasható, hogy Jézus valóban egyetemes vallást adott, s ebben az embernek az Istenhez való viszonya az atya és a gyermek kapcsolata marad.

Egyik szombaton Jézus tanítványaival vetések között haladt át. Valahol a falu végén lehettek, hiszen szombati napokon a zsidók nem mentek messzire a lakásuktól. Tudunk eseteket, ahol jelképesen zsineggel összekapcsoltak egész házsorokat, hogy így mind saját otthonuknak számítson, s ezzel nagyobb mozgási körzetet kapjanak. A tanítványok a falusi ember szokása szerint letépnek néhány félérett kalászt, kidörzsölik a szemeket és megesszik. Önmagában az ilyen eljárás senkire sem volt sértő, hiszen a vándor levehetett annyi gyümölcsöt, amivel éhségét és szomjúságát csillapította. De a farizeusok a tettben a szombat megsértését látták, azért tették szóvá az esetet.

Jézus tudja, hogy csak ószövetségi szövegekkel cáfolhatja meg őket. Igazolja, hogy a törvénynek van más értelmezése is, mint amit ők hangoztatnak. Az 1Kir 21,2 kk. szerint, amikor Dávid Saul elől menekült és éhes volt, a főpaptól a szent sátorba kitett áldozati kenyereket kapta meg, amit egyébként csak a papok költhettek el. Márk Abjatar főpapot említi, de ez későbbi elírás lehet, mert akkor Abjatar apja, Achimelek volt a főpap. Azután Jézus hozzáfűzi saját megállapítását, hogy a szombat van az emberért, nem megfordítva. A baj gyökere az volt, hogy a farizeusok a saját szektájukban kialakult hagyománynak éppen olyan tekintélyt tulajdonítottak, mint a szentírási törvénynek. Ezzel pedig a régi népek tabu-rendszerét vezették be újra. Jézus

most azért jött, hogy az embereknek minden vonatkozásban visszaadja Isten gyermekeinek a szabadságát, s ehhez elsősorban tiszta látásra volt szükség. Különbséget kellett tenni az isteni törvény és az emberi hagyomány között. Sőt, Jézus szándéka még több. Ő tudja, hogy a régi törvény csak bevezetés az ő eljövételéhez. Ha ő meghozza a megváltást, a bevezető intézkedések elvesztik hatályukat. Az apostolok később meg is értették az új helyzetet, s a jeruzsálemi zsinaton (50-ben) már egyetemesen ki merték mondani, hogy a megkeresztelt embert nem kötelezi az az ószövetségi törvény, amelynek terhére sem ők, sem atyáik nem bírták hordani (ApCsel 15,10).

Jézus nyilvános működése alatt ismétlődtek olyan esetek, amelyeket a farizeusok a szombati nyugalom megsértésének mondtak. Ezért tudatosan figyelték viselkedését. A szinoptikus evangélisták a kalászszedés után azonnal másik esetet is elmondanak. Az egyik szombati napon, valószínűleg a kafarnaumi zsinagógában, Jézus meglát egy bénakezű embert. Kíváncsi szemek nézik, hogy meggyógyítja-e. Jézus türelmes magyarázattal igyekszik felvilágosítani ellenfeleit. Most nem az ószövetségre, hanem az emberi jóérzésre és szeretetre hivatkozik. A beteg embert középre állítja, s utána megkérdezi a jelenlevőktől, hogy szabad-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy veszni hagyni? A törvény szigorú hirdetése ellenére ellenfelei is természetesnek vettek sok olyan tettet, amely a mindennapi élethez hozzátartozott: gyermekeket, állatokat etetni, itatni kellett, s ha valaki megsérült, be kellett kötni, ha a borjú vagy a szamár a gödörbe esett, ki kellett húzni. A jelenlevők mégis konokul hallgatnak. Nagyobb bennük az elfogultság és a gyűlölet, mint a készség arra, hogy az Istentől kapott figyelmeztetést mérlegeljék. Az ilyen magatartás a vallásosság csődje és szomorú karikatúrája. Minden intézmény beleeshet ebbe a hibába, ha vakon fenn akarja tartani önmagát, s nem azt nézi, hogy mi lenne igazi rendeltetése. Jézus nem azért jött, hogy törvényt alkosson, hogy előírásokat adjon, hanem azért, hogy az emberi szellemet fel-emelje Isten gondolatához, és így megneemesítse. A vallási és erkölcsi magatartást abban foglalja össze, hogy szeretni kell Istent és embertársainkat. Ezt a parancsot sem elméleti normának szánta. Ő maga bemutatta, hogy az Atya szeretetéből hogyan

következik az emberek szeretete. A törvény betűje mögé rejtőzve már sok kegyetlenséget vittek végbe az emberek, s még gyakrabban álcázták vele szívük keménységét. Jézus ezért az Isten országát nem törvényekbe foglalta bele. Az Isten országa ott van, ahol az ember magára ölti az ő gyermekének lelkületét, s az Atya irgalmának, megértésének hordozója lesz a világban.

KERESZTELŐ JÁNOS KÜLDÖTTSÉGE

Mt 11,2–19

Amint az események igazolják, Jézus módszere nemcsak a farizeusok számára volt új és szokatlan, hanem még Keresztelő János számára is. Ő ugyan kinyilatkoztatást kapott Jézus kiletéről, s azt is tudta, hogy Isten Lelkének különleges vezetése alatt áll, de egyébként ő is korának gyermeke maradt. A próféták jövendöléseit ő is úgy értelmezte, hogy a Messiás elsősorban a zsidó népet karolja fel, és egy dicsőségesebb dávidi ország keretében újíttja meg lelkileg is. János a börtönben tanítványaitól hallotta a beszámolót Jézus működéséről. Ő annakidején olyan erőteljes színekkel emlegette Jézus nagyságát, hogy fellépését könnyen valamilyen nagy erőnyilvánulás keretében képzelte el. S lám, Jézus gyógyítja a betegeket, bűnbánatot hirdet, beszél az Isten országáról, de semmi nem árulja el, hogy általa Isten elvégzi azt a nagy beavatkozást, amelyet mindenki vár. János, mint Jézus nyilatkozata később igazolta, kivételes prófétai egyéniség volt, de az ő hite is csak olyan jeleken nyugodott, amelyeket értelmezni kellett. Az értelmezésbe ő is belevitte emberi várakozását. Jánosban és tanítványaiban felmerült a gondolat, hogy talán Jézus nem is a tulajdonképpeni Messiás, hanem szintén csak valamilyen előfutár, próféta, aki talán majd az igazi Messiást fölkeni. Annál inkább gondolkodhattak így, hiszen pl. a qumráni közösségről is tudjuk, hogy két messiást vártak: a törvény magyarázóját és az uralkodót. Ezért érkeznek János követői ezzel a kérdéssel: Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várunk? Hasonló kérdéseket a jeruzsálemi zsidók is felvetettek később (Jn 10,24). Jézus mindig olyan választ adott, amelyben benne

volt saját küldetése, és egyúttal a felhívás arra, hogy őt Isten eredeti gondolata szerint kell értelmezni. Jézus tudja, hogy az igazi Messiás küldetését majd csak szenvedése, halála és feltámadása után fogják megérteni, azért addig mindenkinek türelemmel kell keresnie az igazságot. Az emberek higgyenek az általa nyújtott bizonyítékoknak, és imádkozzanak nagyobb világosságért.

János tanítványai óvatosan teszik fel a kérdést: Te vagy-e az eljövendő, vagy mást várjunk? Akörül nincs kételyük, hogy Jézus igazi küldetést kapott. De miért késlekedik? Miért nem nyilvánítja ki magát? Itt azt is megkérdezhetjük, hogyan lehettek Jánosnak kételyei, ha egyszer isteni kinyilatkoztatást kapott Jézusról? Nem szabad elfelejtenünk, hogy a kapott jel vagy sugallat soha nem kényszerít, hanem csak alapot ad a hithez. Maga a hit is homályos ismeret marad. Úgy jön létre, hogy a jelekben meglátjuk Isten tanúskodását, de azért a természetfölötti rend titkai titkok maradnak. A kétely főleg akkor jelentkezik, ha egyéni életünkben nehézségekkel kell megküzdeni, s szeretnénk érezni Isten hatalmának vagy szeretetének közelebbi megnyilvánulását. A kétely János esetében is érthető. Heródes Antipás Macherusz várába záratta, amelyet még apja, Nagy Heródes építtetett a Holt-tengertől keletre, a kopár hegyek közt, hogy neki és családjának menedéke legyen. János alig fél éven át tanított, s most úgy látszik, többé nincs rá szükség. Jézus viszont nem öltözik be abba a hatalomba, amelyet a Messiástól elvárnak. De Jánosnál a kétely csak odáig terjed, hogy megfogalmazza kérdéseit. A kérdést pedig ahhoz intézi, aki egyedül illetékes a válaszra. Eljárása egyúttal az engedelmesség kifejezése is. Kész elfogadni azt a magyarázatot, amit kap.

Jézus Izajás szövegével válaszol: „A vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegényeknek pedig hirdetik az evangéliumot”. Valószínű, hogy az így megfogalmazott válaszban már benne van az apostoli egyház meggyőződése és reflexiója is, hiszen Izajás könyvének különböző helyeiről gyűjtötték össze a szöveget (26,19; 29,18; 35,5—6; 61,1). Az egyház igehirdetése már azt nézte, hogy Jézus azt az egész programot megvalósította, amelyet a próféták előre jeleztek, s ez a program az üdvösség megszerzése és

a hozzá vezető út megmutatása volt. Jézus csodáit lehetett úgy nézni, mint Izajás jövendölésének szósznerinti teljesedését. De Jézus nem gyógyított meg minden vakot, sántát vagy leprást. A csodák tehát csak jelei a végleges szabadulásnak, az üdvösségnek.

Jézus válaszában nincs szó a zsidó nép kiváltságairól, sem arról a színes jövőről, amelyet a Messiás eljöveteléhez hozzákapcsoltak. Jézus az Isten irgalmának kiáradását, a bűntől való szabadulást és az örök üdvösséget hirdeti. Szavai és tettei elárulják, hogy a régi jövendöléseket szellemi, egyetemes és természetfölötti értelemben veszi, s azt is tudja, hogy erre nem képes mindenki. Azért hozzáfűzi a figyelmeztetést: Boldog, aki nem botránkozik rajtam. Feltételezhetjük, hogy János maga nem botránkozott. Jézus felszólítása szélesebb körnek szólt. Azoknak, akik kifogásolták szegénységét, türelmét, lelkiségét, és inkább saját vágyaik eszközévé szerették volna tenni. Az ilyen botránkozás veszélye mindig benne van a vallásban. Pál apostol a Korintusi levélben hivatkozik arra, hogy az a Jézus és az a megváltás, amelyet ő hirdet, a zsidóknak botrány tárgya, a pogányoknak pedig ostobaság. Isten gondolatát csak a lelki ember teszi magáévá, aki az örök élet távlatában gondolkodik.

Jézus az alkalmat kedvezőnek látja arra, hogy viszonozza János tanúskodását. Előfutára nagyságát szónoki kérdésekkel világítja meg. A nép tódult hozzá a pusztába. Széltől lengetett nádszálát akart látni? Vagy díszes ruhába öltözött embert? A nép meg volt győződve, hogy János próféta, s Jézus még a prófétáknál is nagyobbnak mondja, hiszen küldetése már nem a „jövendő javak árnyékával” kapcsolatos, hanem a teljesüléssel és a világossággal. Ő volt az, akiről Malakiás (3,1) jövendölt, hogy Isten elküldi követét útjának előkészítésére. János küldetése tehát felülmúlta a prófétákét, de igazi nagyságát az adta meg, hogy egész egyéniségével belenőtt küldetésébe. A kettős kép erőit akarja jellemezni: nem ingó nádszál volt, hanem egyenes, bátor ember. Nem az emberek tetszését kereste, hanem Isten akaratát, s tudott érte áldozatot is hozni. Másik erője az volt, hogy nem akart két úrnak szolgálni. Nem kereste a földi javakat, a kényelmet, dicsőséget, hanem egész életfelfogása azt hirdette, hogy egy a szükség.

A kimagasló dicséret mellett Jézus mégis rámutat egy ellentétre: aki az Isten országában a legkisebb, az nagyobb Jánosnál. Máté itt is „mennyeek országát” ír, de csak a korabeli zsidó nyelvjáráshoz igazodik, amely Isten neve helyett „mennyeit” mondott. Az Isten országa, amelyről Jézus beszél, nem a túlvilág, hanem a kegyelmi ország, amely itt kezdődik és az örök életben teljeseedik. A fenti ellentétet nem szabad úgy értelmezni, mintha János csak a természetes emberi nagyságot képviselte volna, Jézus országának tagjai pedig a természetfölöttit, hiszen a régi időkben is Jézus elővételezett kegyelme működött. Inkább arról van szó, hogy Jánossal lezárul a régi értékrend, és új kezdődik. Aki Jézusban hisz és őt követi, az már ismeri a megváltás misztériumát, sőt, a hit és a keresztség által kegyelmileg őt ölti magára. A hívő ember nagysága az, hogy Krisztus tükröződik benne.

Valószínű, hogy a további szavakat Jézus más alkalommal mondta, de az evangélista ide csatolta, mert kapcsolatosak Jánossal. Isten országának az a kegyelmi nagysága, amelyet Jézus ígér, természetfölötti adomány lesz, de az embernek meg kell küzdeni érte. János és Jézus működése egyformán mutatja, hogy Isten országa nem feltűnő, káprázatos eseményekben jön el, hanem az emberek megtérésében. Isten országa „erőszakot szenved”. Az embert gátolják a külső körülmények: a rossz példa, megfélemlítés, előítélet és a belső nehézségek: a kényelem, önzés, testiség, kevélység. A nehézségeket csak határozottsággal és áldozatvállalással lehet legyőzni. Az Isten országa úgy jelentkezik, mint szeretet, irgalom béke és üdvösség, s ennek ellenére kiváltja a külső és belső ellentmondást. Különben már a régi próféták sorsa is ezt igazolta. Különösen szemlélhető ez Illés alakjában. Az ő sorsa szinte ismétlődött Keresztelő Jánosban. Azért lett vértanú, mert buzgólkodott Isten ügyéért. Akinek van füle a hallásra, vagyis aki felfogja Isten gondolatát, az megérti Isten országának ezt a titokzatosságát.

A nagy tömeg azonban megmaradt beszűkült életfelfogásában. Nekik senki sem volt jó, aki erkölcsi erőfeszítést követelt. Minden ellen van kifogásuk, mert olyanok, mint az utcán játszó gyerekek. Vitakoznak, egymást vádolják, ha nem sikerül a játék: Furulyáztunk nektek, és nem táncoltatok, siratót énekeltünk és nem jajgattatok. János külsőleg is kemény, vezeklő életet élt,

azért azt mondták rá, hogy az ördög szállta meg. Az Emberfia úgy él, mint a többi ember, nem vonul vissza, velük együtt eszik, iszik, azért azt fogják rá, hogy falánk, iszákos ember és a bűnösök barátja. Azért tesznek ilyen kijelentéseket, hogy mentegessék saját hitetlenségüket. Nagyszerű lélektani megfigyelés van ebben. Aki előítéletből nem akar és nem tud kivetközni, az úgy nyugtatja meg magát, hogy bírálja az eszmény hirdetőit és követőit. Az Isten országának terjesztése ezért soha nem lesz könnyű, Isten terve mégis megvalósul: a bölcsesség igazolja magát tetteivel. A kijelentés lehet gúnyos célzás: az evilági bölcsesség előbbutóbb felsül, mert a belőle fakadó, tettek elárulják tarthatatlanságát. De a szavakat értelmezhetjük úgy is, hogy Jézus az igazi bölcsesség és őt elsősorban tettei igazolják. Azokból kiolvasható, hogy egy az Atyával, és hogy valóban az üdvösséget hozza. A hívők ezt ismerik fel benne.

A BOLDOGSÁG ÍGÉRETE

Mt 5,1-16; Lk 6,20-26

A nyolc boldogság az úgynevezett hegyi beszéd bevezető része. Máté úgy állítja eléink Jézust, mint aki működése elején programbeszédet tart. De könnyű meglátni, hogy nem egy beszédet ír le, hanem saját írói terve szerint összeszedi Jézus tanításából azt, amit a keresztény lelkület kialakításához fontosnak tart. Hasonló csoportosítást találunk Lukácsnál is (6,17—49). Valószínű, hogy Máté itt már felhasznált olyan logia-gyűjteményt, amelyet kezdettől fogva használtak az igehirdetésben. Máté szövege hosszabb, mint Lukácsé. Mindkét evangélista keretet ad a beszédnek. Máté a bevezetésben egészen ünnepélyes. Jézus a tömeg láttára fölmegy a hegyre és leül. Tanítványai köréje gyűlnek, ő pedig szólásra nyitja ajkát. Lukácsnál Jézus lejön a hegyről, hatalmas tömeg sereglük köréje, de szavait elsősorban tanítványaihoz intézi, mint Máténál. A helyet közelebbről egyik evangélista sem jelöli meg, és nem is kell azt keresnünk, hiszen nem egy helyen elmondott beszédről van szó, hanem Jézus tanításának egy bizonyos részletéről. Ettől függetlenül a későbbi hagyomány

Galileában megjelölte a Qorun-Hattin-i fennsíkot, vagy az Um-Barakat magaslatot.

Lukács azt emeli ki, hogy Jézus maga kereste a tömeget, Máté ellenben arra tér ki, hogy mi a különbség Jézus tanítása és az ószövetségi törvény között. Mózes a törvényt a Sinai-hegyen hirdette ki. Az újszövetségi tanítás ennek a tökéletesítése, ezért Jézus egy képzeletbeli hegyen áll, s ott beszél, mint új és nagyobb törvényhozó. A hegyi beszéd fontos része az evangéliumnak, de nem szabad úgy tekinteni, mint az újszövetségi tanítás összefoglalását. Hiszen lényeges tételek hiányoznak belőle, pl. a keresztség és a megváltás, az eukarisztia, az egyház, a Szentlélek működése stb. Máté itt elsősorban azt fejt ki, hogy Jézus a törvény vallásával szemben a lelkiület kialakítását tartja fontosnak. Az Isten országában való részesedés megköveteli az embertől az Istenhez való hasonlóságot. Ezért az ő akaratát és magatartását úgy kell követni, ahogy az Jézusban megnyilatkozott.

A nyolc boldogság mindegyike rövid pedagógiai összefoglalás. Az ellentét a régi és az új szövetség között már a fogalmazásban szembetűnő. A próféták így vezették be beszédeiket: Ezt mondja Jahve. Később a törvényt, a köteleességet így idézték: Írva van. Jézus nem azért jött, hogy köteleességekre emlékeztessen, hanem azért, hogy megmutassa az élet értelmét, célját és boldogságát. Azt tárja elénk, hogy a magát kinyilatkoztató Isten a mi Atyánk, s gyermekeit boldoggá akarja tenni. Az örömhír az, hogy a földi küzdelmek között is megérezhetünk valamit abból az el nem múló örömből, amit Isten nekünk szánt. Ha magunkra öltjük azt a lelkiületet, amelyet Isten országa megkíván, akkor hordozói leszünk a boldogságnak. Megvilágosodik előttünk, hogy a követelmény magában hordozza a jutalmazást is. Isten nem akarja úgy szétválasztani a földi és az örök életet, hogy itt csak szenvedünk, s odaát majd boldogok leszünk, hanem éreztetni akarja a vele való kapcsolat és az erény felemelő voltát. Ezért Jézus nem úgy fejezi ki magát, hogy boldogok lesznek, hanem azt állítja, hogy az erény gyakorlása eltölti őket valamilyen boldogsággal és biztosítja számukra az örök boldogságot.

Jézus más alkalmakkor is célzott erre az örömré. A tanítványok boldogok, mert a szemük látja azt, akit sokan kívántak látni, és fülük hallja azt, amit sokan szerettek volna hallani (Mt 13,16).

Péter boldog azért, mert az Atyából kapta a Jézusba vetett hitet (16,1b). Boldog az is, aki megérti Jézus viselkedését, és nem botránkozik rajta (11,16). Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ére nyek gyakorlásával a kegyelmi állapot is növekszik bennünk, azzal pedig együtt jár a fogadott gyermekség tudata, ami szintén az öröm alapja lehet.

Máté egyszerűen felsorol nyolc erényt anélkül, hogy bármilyen logikai vagy lélektani sorrendre törekednék. Még csak fontossági sorrendet sem állapít meg. De a kiinduláson és a befejezésen különös hangsúly van. A kiindulás a lelki szegénység, s ezzel utalni akar az ószövetségi ígéretekre. Isten elsősorban a szegényeknek, az elnyomottaknak, a rászorulóknak ígért szabadulást, s ez a szóhasználat irgalmának a kifejezése akart lenni. A befejezésben pedig már visszacseng az apostoli egyház történeti helyzete. Krisztus követése akadályokba ütközött, a hívők ki voltak téve üldöztetésnek, ezért hangsúlyozni kellett, hogy ilyen viszontagságos környezetben is meg kell őrizni azt a lelkiületet, amelyben kifejeződik az Isten országa.

Boldogok a lelki szegények, illetve a lélekben szegények. A lélek itt valójában a szívet, az ember belső világát és vágyait jelenti. Már a zsoltáros így érvelt (34,19): „A megtört szívűekhez közel van az Úr, s a bánatos lelkűt meggyógyítja”. Vagy más helyen: „Én nyomorult és szegény vagyok, Úram, siess segítségemre” (40,18). Az élet megoldásának, céljának elérésében mindnyájan szegények és gyengék vagyunk. Jézus konkrét helyzetben beszélt, de az örök élet szempontjai szerint. Szavaiban benne van a szociális helyzet és az egyetemes igazság, azért azokat úgy kell értelmezni, hogy minden kornak szólnak. Ő meg akar menteni a reménytelenségtől. Igazi erőnk az Istenbe vetett bizalom. Tőle reméljük bűneink bocsánatát, a kegyelmi segítséget és a megerősítést. Mindezt akkor kapjuk meg, ha a szívünk nem nehezedik el az élvezetekben és nem üresedik ki a földi vágyakban. Aki így átéli Istentől való függését, az meglátja mások szükségleteit is, és együttérez velük. Isten nem akarja állandósítani a nyomort, a lemondást. Reménye annak is van, akivel az élet mostohán bánik.

Az Isten országa csak a lelkiületnek és a szeretetnek a jutalma lehet. A szeretet arra készlet, hogy kívánjuk a földi javak igazságos elosztását és az emberhez méltó élet kialakulását mindenütt.

De a vallásnak ott is kell tudni vigasztalást adni, ahol épp ez nincs meg, vagy ahol az emberek éppen az igazságtalanság miatt szenvednek. Lukács a szegénység és a gazdaság szembeállításával jobban kiemeli a gazdagok felelősségét és az örök életnek mindent megoldó hatását.

Boldogok a szomorúak, mert megvigasztalják őket. Az eredeti szó igazában gyászolókat jelent, s valójában minden szomorúság az élet veszélyeztetettségéből fakad. A vigasztalás viszont az életkedv visszaállítása. Jézus az utolsó vacsorán megismételte ígérését: „Most szomorkodtok, de szomorúságtok örömmre fordul” (Jn 16,20). Isten maga akar vigasztalónk lenni. A Messiás várása a vigasztalás várását jelentette (Lk 2,25). A Szentlélek is úgy jön el, mint vigasztaló (Jn 14,16). Az örök életben pedig Isten letöröl minden könnyet (Jel 21,4). Lukács itt is jobban szembeállítja a földi sírást és a mennyei örömet. A földi öröm nem végleges, azért nem is lehet az élet megoldása. Ha Isten a maga jóságát vigasztalásban fordítja felénk, akkor nekünk is gondoskodnunk kell egymás vigasztalásáról. Aki részt vesz más szomorúságában, az külön irgalomra számíthat.

Boldogok a szelídek, mert övék lesz a föld. A régi szövetség nagy ígérete a nekik adott föld békés birtoklása volt. Általános emberi meggyőződés szerint egy országot háborúval lehet megvédeni. Jézus a szelídség erejét emeli ki. A görög szó (praos) egyúttal olyan embert jelent, aki hatalom nélkül van, aki alázas. A föld birtoklása itt előképe az Isten országa birtoklásának. Szelídek azok, akik nem arra törekszenek, hogy féljenek tőlük, hanem akik elviselik embertársaikat, és mindenkinek jót akarnak. Az ilyen vallásosság vonzóerőt fejt ki és barátokat szerez.

Boldogok, akik éheznek és szomjazzák az igazságosságot. Nem egyszerűen az emberek közötti igazságosságról van szó, és nem is arról, hogy Isten igazságossága minél hamarabb megnyilvánuljon az ítéleten, hanem inkább arról, hogy mi magunk akarjuk tetteinket és viselkedésünket az igazsághoz hozzámérni. Vagyis tetteink legyenek minél tökéletesebbek, hiszen az az emberek közötti igazságosságnak is az előfeltétele. Akik így viselkednek, azok megtalálták az élet értelmét és megnyugszanak. Az örök élet majd a végső kielégítést és megnyugvást hozza. Benne lesz az igazság teljes megismerése is.

Boldogok az irgalmasok, mert nekik is irgalmaznak. Jézus a tanítását szembeállítja a farizeusok törvényt magyarázatával és kultikus viselkedésével. Azok a formára ügyeltek, s nem akarták meglátni embertársaik szenvedését vagy nehézségeit. Jézus másutt is kijelenti, hogy csak akkor nyerhetünk bocsánatot, ha mi is hajlandók vagyunk megbocsátani. Az irgalom abban áll, hogy megértünk másokat, és részvéttel vagyunk irántuk. Közben abból indulunk ki, hogy mi is esékenyek vagyunk, és rászorulunk mások segítségére. A betegség, a szomorúság, a tudatlanság és a szerencsétlenség ezer és ezer alkalmat nyújt ennek az erénynek a gyakorlására. Viszont a bosszúvágy, az önzés és a gőg nehezé teszi a megvalósítását. Ezért Jézus külön kiemelte a megbocsátásnál, hogy legyünk tökéletesek, mint a mennyei Atya, aki fenntartás nélkül gyakorolja az irgalmasságot (Mt 5,48). Amikor irgalmasok vagyunk, mindig legyőzzük magunkat. Feláldozunk valamit kényelmünkéből, önérzetünkéből, anyagi előnyeinkből, s a lélek, a szellem nagyobb teret kap bennünk. Ezért ez a tökéletesség útja is.

Boldogok a tisztaszívűek, mert meglátják Istent. A szív az egész ember magatartását jelzi: a szívből törnek elő a jó és a rossz gondolatok (Mt 15,19). A szív tehát a benső ember kifejezése, s a jelképet az apostolok is szíviesen használják (1Tim 1, 5; 2Tim 2,22), mert tudják, hogy nem a külső tisztálkodás a döntő, nem is a látszat, hanem a lelki magatartás. Isten a szívet és a vesét vizsgálja, tehát az embernek bensőleg kell tisztának lennie. Az ilyeneknek szól az ígélet, hogy meglátják Istent. A színélátás a végső jutalom, de Jézus megígérte, hogy az Atyával együtt beköltözik azok szívébe, akik szeretik őt. Tehát a hitből és a szeretetből fakadó megismerésre már itt is van lehetőség.

Boldogok a békességszerzők, mert ők Isten fiai. A béke az apostoli igehirdetésben jelzi a kiengesztelődést Isten és ember között, s az emberek egymásközi megértését. Itt azokról van szó, akik kitartóan munkálják ezt a kiengesztelődést. Tehát azokról, akik a tévelygő embert visszavezetik Istenhez, és akik elsimítják a földi ellentéteket. Az apostoli egyház értékelte ezt a fáradozást: „Az igazság gyümölcset békében vetik el azok számára, akik bűkét teremtenek.” (Jak 3,18). Miért éppen Isten gyermekeinek nevezik őket? Azért, mert a viszályban Isten pártjára álltak,

és az ellentéteket az ő szemszögéből nézik. Egyúttal hasonlítanak a Messiáshoz, akit a jövődőlés a béke fejedelmének nevez. Amikor Isten fiaivá fogadja őket, még több segítséget ad nekik, hogy tevékenységük hatékony legyen. Jézus a saját békéjét adja övéinek (Jn 14,27), ezért van mit továbbadniuk.

Boldogok, akik üldözést szenvednek az igazságért, mert övék a mennyek országa. Az apostoli egyháznak ez az ígélet adott erőt, azért az üldöztetés nem tudta eltéríteni küldetésétől. Jézus maga is átmént az üldöztetésen. Ha a szolga olyan sorban részesül, mint ura, akkor minden oka megvan az öröme. A hegyi beszéd más részében Jézus kifejezetten ajánlja az ellenség szeretetét, és azt, hogy követői imádkozzanak üldözőikért. A tanítványok másutt utasítást kapnak, hogy ha egyik helyen nem fogadják be őket, menjenek máshová. A tanítvány ne legyen kihívó, hanem szelíd, mint a galamb és okos mint a kígyó. De ha vannak ellenségei, akkor is maradjon Isten gyermeke. Gyakorolja a türelmet, a megbocsátást, a nagylelkűséget és álljon helyt a megpróbáltatások között. A mennyek országa ezeknek az erényeknek lesz a jutalma. Jézus is csak ellenségei között gyakorolhatta hősi fokban a szeretetet és a többi erényt. A küzdelmes élet mindig alkalom a tökéletesség megszerzésére.

Lukács egyszerűbb szerkesztésben beszél a boldogságokról. Megemlíti a szegények, az éhezők, a sírók, az üldözöttek jutalmát, s a gazdagok, a dúskálók, a mulatozók és az üldözők büntetését. De ő sem áll meg ott, hogy a keresztény ember megnyugodhat, mert Isten megalázza ellenségeit, hanem a boldogságok után rögtön hozza az ellenség szeretetének parancsát, mint a szeretet gyakorlásának legmagasabb fokát. Aki csak azért tesz jót, hogy hálát és elismerést kapjon, az már itt a földön elvette jutalmát. Magatartása egyébként sem múlja fölül a pogányokét. A benső lelki békét csak akkor lehet megtapasztalni, ha Isten kedvéért gyakoroljuk az erényeket.

Jézus a lelki élet és az erényes élet kialakításával azt akarta elérni, hogy ő maga tükröződjék követőiben, s így ezek vigyék tovább Isten országának örömét és javait. Saját magát a világ világosságának nevezte (Jn 8,12), s valóban világosság akart lenni az emberek számára. Nemcsak úgy, hogy az evangéliumban előttünk álljon egy róla megrajzolt kép, hanem méginkább

úgy, hogy követői éljék az ő életét és tükrözzék lelkiületét. Ami őbenne kegyelmi erő és követendő példa, azt átadja a benne hívőknek. Ezáltal a föld sója és a világ világossága lesznek ők is. A só ízt ad az ételnek és megóvja a romlástól. Isten gyermekei így hatnak környezetükre, ha valóban Krisztus ereje, szelídsege és okossága él bennük. A hit Isten ajándéka, s jótetteinket is az ő kegyelmének segítségével visszük véghez. Tehát igaz, hogy ő maga gyűjtja meg bennünk a világosságot, s azt kívánja, hogy ezzel irányt mutassunk másoknak is. A cél nem az, hogy jótetteink miatt az emberek megbámuljanak, hanem hogy dicsőítsék a mennyei Atyát a kapott jókért, és utána ők is felbuzduljanak a jó követésére.

A RÉGI TÖRVÉNY TÖKÉLETESÍTÉSE

Mt 5,17-48

Jézus hallgatóinak kezdettől fogva feltűnt, hogy az ő tanítása különbözik a törvény magyarázóitól. Az eltérés kettős volt. Az írástudók az írott törvényt és a hozzá fűződő hagyományt értelmezték; többnyire abból a szempontból, hogy mikor kötelez és mikor nem. Jézus ellenben Istennek, mint atyának az akaratára hivatkozott. Másodszor az írástudók állandóan a hagyomány tekintélye mögé rejtőztek, Jézus ellenben úgy beszélt, mint isteni küldött, aki ismeri az Atyát és joga van újakat mondani. Ez a kettős különbség felkeltette a gyanút, hogy Jézus felforgatja azt az üdvrendet, amelyet a zsidók Istentől eredeztettek és változatlanul tartottak. Belenőttek hagyományaikba, és nem látták meg az ószövetségi törvény fogyatkozásait. Az Ábrahám utódainak szóló küldetést nemzeti kiváltságnak vették, azért az egyetemes üdvösség kérdése nem háborgatta őket. Az ő idejükben a tudományos, kulturális és társadalmi haladás nagyon lassú volt, ezért nem ébredtek rá, hogy a nomád-földműves életformára szabott vallásosság formái nem elégíthetik ki a magasabb élet követelményeit. Végül az írott törvény lehetőséget adott nekik arra, hogy a hangsúly a belső lelkiület helyett a betűre és a

külső formára tolódják át. Jézus működése folyamán az ellentét egyre mélyült, míg végül szakadáshoz vezetett. Jézus azonban küldetést érez népéhez, és fel akarja világosítani őket arról, hogy szándéka nem a törvény eltörlése, hanem tökéletesítése, fogyatékoságainak a megszüntetése.

Máté itt a hegyi beszédben *öt szembeállítással* mutatja meg, hogy miben áll ez a tökéletesítés, ez a teljesség. Nem valószínű, hogy Jézus egy alkalommal és ilyen elsorolással fejtette ki a mózesi törvényhez való viszonyát, hanem alkalomszerűen tette megjegyzéseit. Az egyháznak az ígehirdetésben azonban már módszeres igazolásra volt szüksége, ezért összegyűjtötték az adatokat. Itt tehát már a témaszerű tanítás ősi formáját látjuk.

Jézus tartja magát ahhoz az elvhez, hogy az embert formálja, a lelkiületet tökéletesíti, nem pedig törvényt elemez vagy parancsokat osztogat. Azért járhat el így, mert ő osztogatja a belső kegyelmet is, amely képesíti a tökéletesebb magatartásra. Máté felsorolásában egyébként folytatódik az a kép, amely a „boldogság hegyét” szembeállította a Sínai-heggyel, a törvényhozás helyével. Az igazi ellentét azonban saját személyének a kiemelése: a régiek ezt a parancsot kapták, én pedig ezt mondom nektek... Ilyen fellépés csak Jézus isteniúi öntudatából fakadhatott. Többnek tudja magát Mózesnél, akit Isten igazolt, mint prófétát, és akihez a zsidók legtöbb törvényüket visszavezették.

Jézus nem úgy tökéletesíti a törvényt, hogy az egyes előírások értelmét és alkalmazhatóságát boncolgatja, hanem úgy, hogy végérvényesen rendezi az *embernek Istenhez való viszonyát*. Az embernek bele kell élnie magát abba, hogy ő Isten gyermeke, szeretettel kell föltekintenie az Atyára, és egész lélekkel vállalni az engedelmisséget. A régiek úgy tartották, hogy az Istentől akart üdvrend szilárd, hiszen az ő mindenhatósága és irgalmassága áll mögötte. Elfogultságukban nem látták meg, hogy Isten maga időlegesen szánta a mózesi törvényt s a régi szövetséget. A megváltáshoz és az üdvösséghez nem volt elég az, hogy a törvény mutatta az utat és figyelmeztetett a kötelességre, hanem magát az embert kellett alkalmassá tenni Isten szavának meghallására és akaratának teljesítésére. Az írástudók féltő gonddal kezelték és másolták a szent könyveket. Megszámolták a betűket, nehogy egy is kimaradjon. Jézus ezt a képet veszi hasonlatul. Ő sem

akarja, hogy akár a legkisebb frásjel, az i betű vagy egy vesszőcske elvesszen. Ő azt a teljességet akarja, amihez az egész régi szövetség csak előkészített. Meg kell tanulni szeretni az Istent egész lélekkel; embertársainkat pedig úgy, mint magunkat. Jézus nem akar azokhoz hasonlítani, akik alkudoznak a törvény-nyel. A rabbik az emberek magatartásának jellemzésénél használták ezt a kifejezést, hogy valaki „nagy lesz az Isten országában” vagy „kicsi lesz az Isten országában”. Jézus olyan értelemben veszi át ezt a jellemzést, hogy az lesz nagy, aki a törvényt a szelleme szerint tartja meg. Aki másokat is így tanít, az még nagyobb lesz. Tőle tehát nem kell félni a törvényt. Azután öt példával megvilágítja, hogyan érti a törvény szellemének megtartását, illetve a törvény tökéletesítését.

1. Régi törvény volt pl. az, hogy ne ölj. Aki ölt, azt kellőképpen meg kellett büntetni. A törvény tehát legfőljebb elriasztotta az embert a bűntől. Jézus szerint az ember már akkor is ítélet alá esik, ha haragot táplál embertársa iránt, hiszen az ártalom és a gyilkosság gyökere a harag. Isten uralmát akkor kezdjük elismerni, ha benső gondolatainkat és indulatainkat is hozzámérjük akarataához. A harag és a gyűlölet leküzdése azért is fontos, mert az ilyen lelkület az ima és az áldozat értékét is lerontja. Isten előtt kedvesebb a kibékülés, mint az áldozatbemutatás. Azért aki áldozati ajándékot hoz, és közben eszébe jut, hogy embertársának jogos panasza van ellene, előbb béküljön ki vele, és csak utána mutassa be az áldozatot. Istennek nem anyagi adományainkra van szüksége. Előtte a bűnbánó és a békülékeny lélek az érték. Az igazságosság és a szeretet követelményeinek itt a földön kell megfelelnünk, mert ha egyszer az örök bíró elé kerülünk, akkor már csak a büntetés letöltése marad. Érezzük, hogy Jézus tanítása megfellebbezhetetlen. Istent nem lehet kihasználni az emberekkel szemben, s nem lehet az értékeket felforгатni. Jézus törvénymagyarázata mögött igazi istenismeret és igazi emberszeretet van. A keresztény erkölcs tan azóta is hirdeti, hogy az okozott sérelmet jóvá kell tenni, azt nem lehet imádsággal vagy más jámbor tettekkel helyrehozni. Ugyanez áll arra a felelősségre is, amely állásunkból vagy vagyoni helyzetünkől folyik. Mások nehéz helyzetén, kínján, nyomorán képességeinkhez mérten kötelesek vagyunk segíteni. A szociális

felelősség elől nem lehet imádságba vagy szertartásokba menekülni.

2. A régi törvény tiltotta a házasságtörést. Jézus megbélyegzi azt, aki bűnös vágygal tekint más feleségére. A törvény szellemét az követi, aki uralkodik belső vágyain. Az ember azzal még nem lesz jobb, ha a törvényt az egyes kigondolt helyzetekre alkalmazza és megkérdezi, meddig lehet elmenni, mennyit engedhet meg magának? Ennél sokkal fontosabb a belső elszántság, hogy kerüljük mindazt, ami bűnre vezet. Ezt fejezi ki a képekbe öltöztetett figyelmeztetés: Ha a szemed botránkoztat, azaz bűnre visz, vájd ki és dobd el magadtól. Jobb fél szemmel az életre jutni, mint két szemmel elkárhozni. A szavakat nem úgy kell érteni, hogy az örök életben esetleg csonka tagjaink is lehetnek. Ott az élet teljessége és befejezettsége kizár minden fogyatékoságot. A kép csak azt akarja mondani, hogy az örök életért ne féljünk áldozatot hozni, s ha itt nagyon keressük az ösztönös boldogságot, azzal a nagyobb javakat veszélyeztetjük.

Máté ide illeszti be az elválásról szóló vitát is, amire Jézus bizonyára más kérdéssel kapcsolatban tért ki. De meg kell jegyeznünk, hogy az nem mai értelemben vett válási ügy volt. A mózesi törvény ugyanis a keleti hagyományt követve a férfinak megengedte, hogy bizonyos okok miatt elbocsássa a feleségét, de a nő magától nem hagyhatta el a férjét. A zsidók között volt szigorúbb irányzat, amely súlyos okot követelt, és enyhébb irányzat, amely a férjnek már kis kellemetlenség esetén is szabad kezét adott. Máté Jézus válaszát így fogalmazza meg: „Aki elbocsátja feleségét, — hacsak nem paráznaság miatt — okot ad neki a házasságtörésre. Aki elbocsátottat vesz feleségül, házasságot tör.” Az egyházban is sok vita volt már ennek a szövegnek az alapján arról, hogy a keresztény házasságot fel lehet-e bontani, ha az egyik fél házasságtörést követett el. Itt erre nem térünk ki. Jézus másutt világosan megmondja, hogy amit Isten egybekötött, ember ne válassza szét (Mt 19,6). Ő itt is úgy nyilatkozik, hogy aki elbocsátottat vesz nőül, az házasságot tör. Mindenestre Máté legalább is azt állítja, hogy Jézus a házasság kérdésében az eszményi felfogást vallotta, s követőitől is azt kívánta meg. Az eszmény követését azért írhatta elő, mert megnyitotta előttünk a kegyelem forrását. Magát a házasságot is

szentségi rangra emelte, hogy a felek erőt kapjanak a hűségre és a kölcsönös szeretetre.

3. A régi törvény tiltotta a hamis esküt és megkívánta annak a teljesítését, amit az ember esküvel ígért (Lev 19,12; MTörv 23, 22). A rabbik ezen a téren is vitatták, hogy a különféle esküformulákban mennyi a kötelező erő, Istenen kívül esküdtek az égre, a földre, a templomra, az oltárra és egyebekre. Jézus nem tiltja a komoly szándékkal tett esküt, de inkább azt ajánlja, hogy a beszéd legyen óvatos, megfontolt és kísérje a személyes felelősség. Ha igen-t mondunk, akkor teljesítsük, ha nem-et akkor az is fejezze ki meggyőződésünket. Nem kell magyarázni, hogy ez a megfontoltság mennyire visszahat jellemünk alakulására. De csak akkor sikerül megvalósítani, ha minden kijelentés és ígélet esetében tisztában vagyunk azzal, hogy embertársaink is be vannak építve Istennel fennálló kapcsolatunkba.

4. A régi törvény az igazságszolgáltatásnál a mennyiségi viszonzást írta elő: szemet szemért, fogat fogért. Jézus most azt hirdeti, hogy a rosszat igyekezzünk legyőzni jóval. Ez a kijelentés, hogy „ne szálljatok szembe a gonosszal”, eredeti értelemben azt jelenti, hogy ne támadással, visszafizetéssel akarjuk megfékezni a rosszat, hanem szelídséggel és nagylelkűséggel. Jézus nem akarja eltörölni a jogos önvédelmet és a hivatalos igazságszolgáltatást. De hirdeti azt a magasabb szellemiséget, amely bízik a jónak, a szeretetnek a vonzóerejében és gyógyító hatásában. Jézus itt is a keleti elbeszélés meglepő képeit és fordulatait használja: aki megüti jobb arcodat, nyújtsd neki a másikat is. Már Origenes rámutatott a szószerinti értelmezés tarthatatlanságára: csak a balkezes ember ütheti meg a másiknak a jobb arcát. A másik két hasonlat is azt ajánlja, hogy az ellenséggel, a támadóval szemben is érvényesítsük a szeretet és megbocsátás követelményeit: aki el akarja perelni ruhádat, add neki a köntösödet is; aki kényszerít, hogy menj vele ezer lépésre, tégy meg vele kétszerannyit. A nagylelkűséget természetesen csak akkor lehet gyakorolni, ha reméljük, hogy lesz foganatja, és ha mi magunk is kapunk érte valami jutalmat. Ezért a Jézus által megkívánt erkölcsant nem szabad elválasztani az élet céljától, az örök élettől. Jézus azt akarja, hogy egyre inkább Isten gyermekeivé váljunk, s ő maga vállal kezességet, hogy a mi példánkkal

együtt dolgozik az emberekben az ő kegyelme is. Az örökös megtorlás csak a gyűlöletet táplálja. A békesség akkor áll helyre, ha valaki megkezdi a megbocsátást. Különösen időszerű volt ez a követelmény akkor, amikor a vérbosszú a véletlen sértésre is kiterjedt.

5. Az ötödik szembeállítás annak a szeretetnek és nagylelkűségnek a kiszélesítése, amely már az előbbiekben is szerepelt. A hagyományos ószövetségi gondolkodás az emberekkel fennálló kapcsolatot így fogalmazta meg: szeresd felebarátodat, gyűlöld ellenségedet. Az Ószövetségben nincs olyan kifejezett parancs, hogy „gyűlöld ellenségedet.” De amikor nem volt pozitív parancs a megbocsátásra és az ellenség szeretetére, ott egyszerűen követték az ösztön szavát, amely a gyűlöletet sugallta. A qumráni esszénus szekta irataiban kifejezetten szó van arról, hogy akik nem tartoznak a világosság fiai közel azokat gyűlölni kell. Az ószövetségi könyvekben is ilyen gyűlölet száll a vallásos közösség ellenségei felé, gondoljunk pl. az úgynevezett átok-zsol-tárokra.

Jézus ezt a kérdést is magasabb szempontból nézi. Tudja, hogy olyat követel, ami az ember szellemi-érzéki természetét felülmúlja. Azért itt a mennyei Atyára hivatkozik. Az előbbi eseteknél még lehetett volna mondani, hogy ez a józan ész követelménye is. Az ellenség szeretetében azonban csak a hit igazít el. Ha nem hiszek Istenben, a megváltásban és az örök életben, akkor ennek az életnek a kényelme, békéje és öröme az egyetlen érték, és semmi nem mond ellene annak, hogy megfékezzem azokat, akik veszélyeztetik érdekeimet. Ellenségének csak az akarhat jót, aki benne is Isten teremtményét látja. Feltételezi, hogy esetleg tévedésben van, ezért a szeretet példája jobb belátásra bírhatja. Főleg akkor, ha elfogadja Isten kegyelmének megvilágosító és ösztönző hatását. Aki a jót jóval viszonzza, az még nem emelkedett felül az ösztönös mérlegelésen. Igazi erényt akkor gyakorolunk, ha a rosszért nem állunk bosszút, sőt alkalomadtán jóval viszonzozzuk. De nem fölényesen, nem gögtől vezetve, hanem szerényen és a jó győzelmének a tudatával. Ha így viselkedünk mások előtt, észrevevesszük, hogy mi az örök életért és az Istennel fennálló barátságért tudunk áldozatot hozni, s ez esetleg gondolkodásra készíti őket. Az ilyen viselke-

dés hasonlónak tesz bennünket a mennyei Atyához, aki atyaságából kiindulva tekint az emberekre, s „felkelti napját jókra és rosszakra egyaránt.” Krisztus maga adott példát az ellenség szeretetére: életében és halálában egyaránt. Figyelemre méltó az is, hogy csodái között nincsenek büntető és megtorló tettek. Az Újszövetség magasabb lelkiisége tehát valóban tökéletesíti a régi törvényt, sőt olyan eszményt tár elénk, amelyet nem lehet felülmúlni. Ezt a tökéletességet csak a hitben értékeljük, azért az nem lesz mindenkinek az eszménye. A kereszt balgasága ide is bejátszik.

A felsorolt összehasonlítások, illetve ellentétek úgy tükrözik Jézust, mint a végső erkölcsi rendnek és az üdvösség rendjének szerzőjét. Amikor a tömeg elé állt, az „én mondom nektek” kijelentésben nemcsak istenfiúi öntudata nyilvánult meg, hanem az a biztatás is, hogy az ő segítségével elindulhatunk a tökéletesebb úton. Kimutatta azt is, hogy az erkölcsi rend célja nem egy fennálló jogrend öncélú megtartása, hanem az ember tökéletesítése. Olyan erkölcsi rendet hirdetett, amelynek alapja saját istenfiúi életszemlélete volt. Ő az Atyából táplálkozott, belőle olvasta ki teendőit. Egyszerre tökéletesítette előttünk az istenképet és az erkölcsi rendet. Szavaiból ma is kiérezzük, hogy ő valóban az Isten országát képviselte; s csak ő képviselhette, mert ilyen tökéletességet senki más nem hirdetett és nem valósított meg.

AZ IMÁDSÁG

Mt 6,5–15; Lk 11,2–4

Mi újat hozott Jézus az imádságban? Az ima minden vallásnak lényeges eleme, akár dicsőítés, hálaadás, kérés vagy engesztelés formájában jut kifejezésre. Megnyilvánulhat pusztán szavakban, de kísérheti testtartás, viselkedés vagy tevékenység. A tettekben való megnyilvánulásnak legnagyobb foka az áldozatbemutatás. Ennek alapvonása a felsőbb hatalomnak ajándékkal való elismerése. A vallástörténet sok adatot megőrzött arról, hogy a gyarló és kiszolgáltatott ember hogyan igyekezett belekapaszkodni egy felsőbb misztériumba.

A hegyi beszédnek ez a része is igazolja, hogy Máté itt témaszerűen gyűjtötte össze Jézusnak különböző alkalmakkor tett megjegyzéseit, vagy elmondott beszédeit. A keresztény imát összehasonlíttja a zsidók szellemi vezetőinek, a farizeusoknak az imájával és a pogányok imájával. Az ószövetségi ima ahhoz az istenképhez igazodott, amelyet a kinyilatkoztatás adott. A zsidó nép a szövetségben élte meg az Istennel fennálló kapcsolatot. Az egy Isten az egyedüli Úr, őt szíve és lelke mélyéből szeretnie kell, és más istenség előtt nem szabad hódolnia. Ezt a köteleességet a hívőnek mindig szeme előtt kellett tartania: ha úton volt, ha fölkelt vagy lefeküdt (MTörv 6,4-6). A zsoltárok példát adtak a szóbeli imára. A hagyomány bevezette az időhöz kötött imát. Amikor a zsoltáros úgy nyilatkozik, hogy „napjában hétszer zengi az Úr dicséretét” (Zsolt 119,164), a hetes számon valószínűleg csak azt értette, hogy imája átfogja egész napját. De később a jámbor emberek már valóban hétszer imádkoztak napjában. A farizeusok és írástudók úgy kötötték magukat az időhöz, hogy az utcán és nyilvánosság előtt is imádkoztak, sőt éppen ezzel akartak feltűnni. Több volt bennük a látszat keresése, mint az Isten előtti hódolat. Jézus ennek az ellenkezőjét akarja. A magány keresése csak képe annak, hogy az imát egyedül Isten szeretete és a beléje helyezett bizalom vezesse. Isten lát bennünket a rejtekhelyen is, és megfizet érdemeinkért, azért nem kell várni az emberek elismerését.

A pogányoknál az istenkép homályos volt. Az ő isteneik csak felnagyított emberek voltak, akik szeszély szerint avatkoznak be az emberek életébe, ezért úgy gondolták, hogy sok szóval és nagy ajándékkal lekötelezhetik őket. Jézus imája a mennyei Atyára irányul, aki tudja, mire van szükségünk, mielőtt még kifejeznénk kéréseinket. Őt nem kell figyelmeztetni, hanem inkább gyermeki bizalmunkat kell kifejezni előtte. Amikor Jézus felhatalmaz, hogy Istent Atyának szólítsuk, új síkra emeli az ember és Isten kapcsolatát. Az imának ez az élmény ad tartalmat és formát.” A „Miatyánk” ennek az új imának a mintája. Lukács közelebbről megmagyarázza a Miatyánk keletkezését. A tanítványok látták Jézust imádkozni, s akkor kérték, hogy tanítsa meg őket is az imára, mint ahogy Keresztelő János is tanította hallgatóit. A tanítványok bizonyára észrevették, hogy Mesterük nem köti magát

hagyományos kötött szöveghez és formákhoz. Neki van közvetlen mondanivalója, és mindazt keresettség nélkül fejezi ki. Lukács egyébként rövidebben közli a szöveget. Valószínűleg ez a régebbi változat. Máténál a „mennyei” Atyát szólítjuk meg, s nála még ez a két kérés szerepel, mint többlet: legyen meg a te akaratod és szabadíts meg a gonosztól.

Az egyház a mindennapi életben Máté szövegét használja, amely egy megszólításból és hét kérésből áll. Forma szerint hasonlít a Tizenkilenc kérés című imához, amelyet a zsidók akkor is használtak, és ma is használnak, de megkülönbözteti attól az egyszerűség és az közvetlen szabadság, amellyel Istent megszólítja. Az „Atya”, az arám Abba az a megszólítás, amelyet a gyerekek a családban használtak. De ez az Atya a mennyben van, tehát ő a teremtető Isten, és akinek mindig hódolat jár. Az első három kérés Isten országa körül forog. Jöjjön el, valósuljon meg az ő országa. Isten adja azt nekünk úgy, mint ajándékot, és tegyen bennünket alkalmassá annak befogadására. Isten uralma azáltal valósul meg, hogy szentnek mondjuk a nevét, vagyis őt magát, és kívánjuk, hogy akaratja legyen meg a földön, ahogy megvalósul az égben. Igazában azt kérjük, hogy mi magunk megtehessek az akaratát, és ez az engedelmesség tegyen bennünket országának hordozóivá.

A mindennapi kenyér kérésével alapvető teremtményi függésünket fejezzük ki, és egyben az Atya gondviselésére is gondolunk. A mai nap számára kérjük a kenyeret, illetve mindazt, ami életünk fenntartásához szükséges, nem pedig egyszer s mindenkorra. Ahogy a gyermek mindennap kéri táplálékát, és nem akar magának külön élelétarat felállítani, úgy akarunk mi is állandóan Istentől való függésben élni. Teremtett létünk miatt ezt a függést nem is szüntethetjük meg, hiszen bármit is gyűjtünk, egyik napról a másikra mindent elveszíthetünk. A hitben azonban a függést átalakíthatjuk a gyermek bizalmas kapcsolatává. A kenyér adomány-jellegét a mai fejlődés sem szüntette meg. Külsőleg ugyan azt látjuk, hogy élelmünk és javaink inkább a szervezett munkától függenek, nem a természet erőitől és az időjárás szélységeitől. A természetet azonban még ma sem hajtottuk uralmunk alá. Szárazság, katasztrófák, szennyeződés, egyoldalú kihasználás és tékozlás nem csökkentette a jövő gondjait. Főleg ha

az emberiség rohamos szaporodását is figyelembe vesszük. Amikor ma a mindennapi kenyérért imádkozunk, belefoglaljuk azt is, hogy Isten adjon az embereknek találékonyságot, megfontoltságot és igazságérzetet, mert a föld javaiban csak így részesülhetünk mindnyájan. Az ószövetségi írásokban is megvolt az a kijelentés, hogy az ember nemcsak kenyérrel él (MTörv 8,3). Jézus azt akarta, hogy az „élet kenyéréért” is imádkozzunk, hiszen az örök életet ez biztosítja.

A bűnök megbocsátásának kérése elsősorban gyarlóságunk bevallása. Ezt a vallomást az irgalmas Atya előtt tesszük. A szöveget úgy is fordíthatjuk, hogy Isten engedje el adósságainkat, mint ahogy mi is elengedjük azoknak, akik tartoznak nekünk. Vannak eltévelyedéseink, de vannak józan perceink is, amikor magunkra eszmélünk, és keressük a lélek békéjét. Isten úgy intézkedett, hogy a vele való kapcsolatunk nem lehet független embertársi kapcsolatainktól. Ő akkor és úgy bocsát meg, ahogy mi is hajlandók vagyunk megbocsátani. Irgalmassága mértékéül a mi irgalmasságunkat választotta. A kéréssel tehát magunkat is figyelmeztetjük, hogy legyünk nagylelkűek, mert csak akkor van jogunk tőle is ezt kérni. Máté számára ez a gondolat olyan fontos, hogy a Miatyánk szövege után még külön hozza Jézusnak egy, másik alkalommal adott intelmét: Ha megbocsáttok embertársaitoknak, Isten is megbocsát nektek, de ha nem, akkor ti sem találtok irgalmat.

A „ne vigy minket kísértésbe” tulajdonképpen ószövetségi fogalmazás. Az apostolok tudták, hogy Isten nem kísért senkit (Jak 1,13), hanem legfőljebb megengedi a kísértést. Régen a nyelv és a teológiai kifejezés csiszolatlansága miatt fejezték így ki magukat. A kérés tárgya az, hogy Isten mentsen ki az olyan helyzetekből, amelyek bűnre vihetnének, illetőleg adjon erőt a kísértés legyőzésére. Maga az élet nem gondolható el kísértések nélkül, hiszen állandóan töltekezni akarunk testi-lelki javakkal, s megvannak az ösztönös és szellemi kívánságaink. Csak a kegyelem adhat kellő világosságot és erőt, hogy okosak legyünk a választásban, és a rosszat határozottan elutasítsuk. A kérés természetesen meddő marad mindaddig, amíg mi magunk kísértünk és botránkoztatunk másokat.

A „szabadíts meg a gonosztól” kérésben benne van a gonosz

lélek erkölcsi ártalmától való szabadulás és minden rossznak, bajnak a távoltartása. Mivel Jézus egyetemes érvényű imádságot adott, azért bizonyára a földi élet minden veszélyeztetettségére gondolt. Azért járulunk Isten elé bizalommal, mert feltételezzük, hogy atyai gondoskodása kiterjed gyermekeire.

A Miatyánkot azóta is úgy imádkozzuk, mint amire Jézus hatalmazott fel. Érezzük, hogy benne van mindaz, ami kifejezi fogadott gyermekségünket. Megdicsőítjük az Atya nevét és kívánjuk üdvöztető tervének megvalósulását. Jézus a felvázolt kéresekkkel nem korlátozta szabadságunkat, hiszen nem azt mondta, hogy csak ezeket kérhetjük. Mintaszöveget adott a kezünkbe, amely saját lelkéből fakadt, és amelyen keresztül átvehetjük az ő érzelmeit és magatartását. Tükröződik benne ez a másik figyelemztetés is: Keressétek először az Isten országát, és minden egyebet megkaptok hozzá.

Lukács a Miatyánkhhoz kapcsolja a kérőimáról szóló tanítást. A kérdésbe nem szabad belefáradni. De valójában ő is Isten atyását világítja meg, mert csak ez bátorít fel a kérésre. Az emberek általában nem szeretik, ha alkalmatlankodnak nekik. Egy-egy kérést csak azért teljesítenek, hogy megszabaduljanak a zaklatástól. Jézus az életből veszi hasonlatát. Ha valakihez éjjel bezörget a barátja, hogy adjon neki kölcsön kenyeret, mert vendége érkezett, a házigazda inkább teljesíti a kitartó kérést, mert nem akarja feláldozni a maga és a családja nyugalomát. Ha tehát az ember, akiben a jó mellett sok önzés és szeszély is van, kenyeret kérő gyermekének mégsem ad követ, mennyivel inkább jót tesz gyermekeivel a mennyei Atya. A példabeszédből elsősorban azt kell kiéreznünk, hogy Jézus nem átallja az Atyát úgy bemutatni, mint a zaklatást megúno férfit. Sőt Lk 18,1-7-ben még élesebb a hasonlat. Az igazságtalan bíró is teljesíti a kérést, ha valaki állhatatosan kitart kérése ismétlésében. A bizalomban és az állhatatosságban odáig kell menni, hogy valóban feltételezzük Isten végtelen irgalmát és leereszkedését.

A meghallgatás kifejezésénél Lukács ezt írja: Mennyivel inkább adja mennyei Atyátok a Szentlelket azoknak, akik kérik tőle. Az ő stílusában — főleg az Apostolok Cselekedeteiben — a Szentlélek a nagy ajándék, amely Isten gyermekeivé tesz bennünket és biztosítja örökbefogadásunkat. Ha valaki ezt a leg-

nagyobb ajándékot megkapja, bizonyos lehet, hogy az Atya a kisebbeket sem tagadja meg tőle. Viszont a Szentlélek megvilágosít arra is, hogy mit és hogyan kérjünk, továbbá erőt ad a kitartásra.

A negyedik evangéliumban — főleg az utolsó vacsora beszédeiben — egyre inkább ismétlődik az a felhívás, hogy Jézus nevében kérjünk. Ez akkor már az egyház liturgikus gyakorlata volt. Jézus, a Közvetítő és a Főpap az Atyánál van, és közbenjár értünk. Bennünket képvisel, tehát jogunk van az ő nevében imádkozni. A keresztségben őt öltöttük magunkra, s azért vagyunk az Atya gyermekei, mert az ő vonásait hordozzuk. Imádságunk is folytatása annak a hódolatnak, amelyet ő a földön megkezdett.

A SZERETET TÖRVÉNYE

Lk 10,25–37; Mt 22,34–40; Jn 15,9–1z

A szeretet parancsának értelmezése szintén azt igazolja, hogy Jézus tökéletesítette a régi törvényt, illetve ezen a vonalon is a kinyilatkoztatás teljességét hozta. Az egyházi hagyomány az Istenre és az emberekre vonatkozó szeretetet mint főparancsotat emlegeti. Az evangéliumi jelenetek azt igazolják, hogy az ószövetségi kinyilatkoztatáson nevelődött zsidók is ezt tartották legfontosabbnak. Bár meg kell jegyeznünk, hogy ott a kettő még nem volt egymás mellé helyezve. A kettő összekapcsolása és egymásból való értelmezése minden valószínűség szerint magára Jézusra megy vissza.

Lukács azzal adja meg a keretet, hogy egy írástudó felteszi Jézusnak a kérdést: Mit tegyen, hogy elnyerje az örök életet? Az örök élet reménye ebben az időben már hozzátartozott a zsidók vallásához, legfőképpen a szadduceusok vonták kétségbe. Jézus újabb kérdéssel válaszol: Mit mond a mózsei törvény? Mi az ember legfőbb kötelessége? Jézus más alkalommal is ezt a módszert alkalmazza. Amikor a gazdag ifjú fordul hozzá hasonló kérdéssel, ezt mondja neki: Tartsd meg a parancsokat! (Lk 18,20). De ott inkább csak az emberek iránt való kötelességekre céloz. Itt az írástudó idézi a MTörv 6,5 szavait: Szeresd Uradat,

Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből, teljes erődből és teljes elmédből. A felelet könnyű volt, hiszen ezt a szöveget a zsidók naponta ismételték magukban, vagy kis lapra felírva maguknál hordták. A felebaráti szeretet azonban nem volt ennyire fontos.

Máté és Márk úgy hozzák a jelenetet, hogy Jézus a farizeusokkal vitázik, s egyik írástudó teszi fel neki a kérdést, hogy melyik a főparancsolat. Jézus is idézi az előbbi ószövetségi szöveget, és hozzáfűzi a második legfontosabbat: szeresd embertársadat, mint magadat. Ez szintén olvasható az Ószövetségben (Lev 19,18). Lukács célja nem a történeti esemény pontos elmondása, hanem a szeretet parancsának megvilágítása, azért ezt a másodikikat is a törvénytudó számára adja. Később a két parancs összekapcsolása jellemző volt az apostoli egyházra. Legszebben János levele (I, 4,20) fogalmazta meg: „Aki nem szereti testvérét, akit lát, az nem szeretheti Istent sem, akit nem lát”.

Az ószövetségi törvény Isten szeretetének kötelezettségét sajátos fokozással adta meg: teljes szívedből, teljes lelkedből stb... A próféták Jahvét a pogányok isteneivel állították szembe. Jahve az élő Isten, a Teremtő, a szövetség szerzője, népének királya. A tőle való függést, az előtte való hódolatot egész lényükkel át kell élni. Jézus a kizárólagosságot így alapozta meg: senki sem szolgálhat két úrnak. Az ő tanításában az Isten szeretetének veszélye sem a bálvány, hanem a világ ösztönös javainak a vonzása. Istent csak szellemi szabadsággal és öntudattal lehet szeretni. A szeretet abban nyilvánul meg, hogy megteesszük akaratát, ahogy Jézus elénk tárta.

A zsidó hallgatók számára a nagyobb probléma az *embertárs* szeretete volt. A megfelelő arám és görög szó közelít, szomszédot, honfitársat jelent, mint a régies magyar fele-barát. A zsidóknál a szeretet igazában csak a nemzet és a vallás tagjaira vonatkozott. Az idegenektől vallási okokból is elzárkóztak. Hasonló beszűkülés volt a pogányok felfogásában is. A kölcsönösség csak a család és a törzs tagjaira és a lakóhely polgáira vonatkozott. A hellenizmus ugyan már kiszélesítette az emberek felfogását, de emberbaráti hatása ennek sem sok volt. Jézus tanításában azonban már világos a tétel, hogy mindnyájan a mennyei Atya gyermekei vagyunk. Ezért tisztázni kellett a gondolatot, hogy a kötelező szeretet kikre terjed ki. Ki az a közelálló, az a felebarát, akit úgy

kell szeretnem, mint magamat? Jézus ezt világítja meg egy példabeszéddel.

A Jeruzsálemből Jerikó felé tartó út elhagyatott, hegyes vidéken át vezetett, s a rablótámadás nem volt ismeretlen. A pap és a levita szerepeltetését nem kell okvetlenül célzatosnak venni, hiszen a példabeszéd csak mint egész történet jelképez egy gondolatot. Legfőljebb arról van szó, hogy mulasztásuk révén a samariai ember erénye még jobban kitűnjék. Samaria lakosai zsidók és pogányok leszármazottai voltak. Mózes törvényét elfogadták, de vallásukba sok pogány elemet is belekevertek. Áldozatot a Garizim hegyen mutattak be, s állandó vitában álltak a zsidókkal, hogy az ő hegyük vagy Jeruzsálem az igazi szent hely. Ők arra hivatkoztak, hogy vidékükön imádkozott Ábrahám és Jákób is. A pap és a levita elkerüli a sebesültet. Vagy azért, mert félnek, vagy pedig azért, mert ha egy halottat megérintenek, tisztátalanná válnak. Az idegennek nincsenek ilyen megfontolásai, őt csak a jóérzés vezeti. A bort használták a seb lemosására, fertőtlenítésre, az olajjal pedig a fájdalmat akarták enyhíteni. Ezenkívül a samariai ember biztonságba helyezi a sebesültet, és a fogadós fáradozását is megfizeti.

A történet tehát tisztázza a felebarát fogalmát. S szeretetnek az idegenre is ki kell terjedni, azaz ha bajban van, segíteni kell rajta. Vallási, faji vagy nyelvi különbség nem korlátozhat bennünket. Szolgálatunk jutalmát egydül Istentől kell várni. A szövegben a „menj és tégy hasonlóképpen” már a keresztyény küldetést fejezi ki. Jézus nemcsak az elméleti vitát döntötte el, hogy kit kell igazi embertársnak tekintenem, hanem azt akarja, hogy legyenek készen a szeretet követelményeinek teljesítésére. A példabeszéd megvilágítja azt az arany szabályt is, amelyet Máté a hegyi beszédben leközöl: „Amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is azt tegyétek velük” (Mt 7,12). Az egyház úgy látta, hogy a szeretet parancsának teljesítése összefoglalja mindazt, amit a mózesi törvény és a próféták tanítottak, illetőleg megköveteltek.

Amikor a szeretet törvénye az egyház életének középpontjába került, olyan *motivumokra* is szükség volt, amelyek a hívőt megmozgatták. Már a próféták is hivatkoztak arra, hogy Isten jósága és irgalma megelőzte a nép erényeit, tehát a szeretet és az engedelmeskedés csak az ő leereszkedésének viszonzása. Jézus taní-

tásában az ember mint fogadott gyermek áll az Atya előtt, fel kell ismernie atyai gondoskodását, amelyet az üdvörtörténetben kinyilvánított, és a szeretetnek erre kell épülnie. Az Atya a kiválasztásban, a meghívásban, a megigazulásban és az üdvözítésben mutatja meg szeretetét. Tőlünk pedig azt kívánja, hogy az evangélium szellemének átélésével válaszoljunk neki. Jézus mint fiú tudta, hogy őt szereti az Atya, s biztosított bennünket, hogy amikor a hiten keresztül azonosítjuk magunkat övele, az Atya szeretete minket is átfog. Ennek a szeretetnek a bizonyítéka volt a Fiú elküldése és áldozatul adása (Jn 3,16), továbbá a Szentlélek kiárasztása. Az iránta való szeretet azért lehetséges, mert felismerhetjük kegyelmi jótéteményeit. János apostol levele (I, 4,16) szerint, az üdvörtörténet, különösen Jézus élete, halála és feltámadása azt igazolja előttünk, hogy „Isten a szeretet”, mi hihetünk ennek a szeretetnek.

Jézus külön parancsban adta, hogy az egyház a szeretet tanúja legyen: „Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. Ha teljesítitek parancsaimat, megmaradtok szeretetemben. . . Az a parancsom, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek benneteket. Senki sem szeret jobban, mint az, aki életét adja barátaiért” (Jn 15,9—15). Jézus nemcsak parancsot adott, hanem főleg példáját állította elénk. Azonkívül tudnunk kell, hogy az ő szeretete hatékony, hiszen benne van a természetfölötti kisugárzó erő. Ezt a belénk áradó hatást nevezzük kegyelemnek, s ezzel képesít bennünket hitre, reményre és szeretetre. Akit szeret, azt magához emeli és magához hasonlónak teszi. Az apostoli ígérvetés ezt az összetartozást ószövetségi szóhasználatból kiindulva jegyesi szeretetnek mondja (Ef 5,25). Jézus a szeretet legnagyobb bizonyágát akkor adta, amikor az egyházra kiárasztotta a Szentlelket, azt a Lelket, akiben az Atya és a Fiú szereti egymást. Főpapi imájában azt kérte, hogy az a szeretet, amellyel az Atya órá tekint, legyen benne övéiben (Jn 17,26). A Szentlélek eljövetele óta tudjuk, hogy az Atya ugyanazzal a szeretettel fogja át a megváltott világot, mint amelyet a Fiúval érvetett. Az emberek mindig gyarlók maradnak, azok is, akik hisznek, de Jézus éppen azt akarja, hogy a gyarló ember belőle táplálkozzék, és így váljon meg a földön az ő gondolata.

AZ ATYA ÉS A FIÚ

Mt 11,25-30; Lk 10,21-24

Az evangélisták többször utalnak Jézus imájára, amely az Atya és a Fiú párbeszédének különleges és bizalmas megnyilatkozása. De arra is hivatkoznak, hogy az Atya Jézust Fiának ismeri el, és rábízta titkainak kinyilatkoztatását. Jézus emberileg is tudatában van fiúságának. Már azáltal is fiúnak mutatja magát, hogy Istent kizárólagosan atyjának nevezi. Máté és Lukács összegyűjtötték Jézusnak néhány olyan kijelentését, amelyek az Atya és a Fiú belső kapcsolatára világítanak rá, és érintik a Fiú küldetését. Az elbeszélés kerete itt is különbözik a két evangélistánál. Máté komor színt ad a jelenetnek. Előrebocsátja a galileai falvakhoz és városokhoz intézett feddő szavakat, amelyek azt a benyomást keltik, mintha Jézus működése csődbe jutott volna. De aki bepillant Isten titkaiba, az tudja, hogy az ő gondolatai másképpen valósulnak meg, mint az emberi tervek. Lukács is közli a galileai feddő szavakat, de utána még megemlékezik a hetvenkét tanítvány visszatéréséről és örömteli beszámolójáról. Jézusról pedig azt írja, hogy „kitörő örömmel dicsőítette Istent a Szentlélekben.”. Lukács máskor is hangsúlyozza, hogy Jézus földi élete a Szentlélek különös irányítása alatt állt, ezért az imáját is úgy fogja fel, mint a Szentlélek jelenlétének megnyilatkozását. Különbözik Pál apostol a hívők imáját is kapcsolatba hozza a Szentlélek ösztönző hatásával (Róm 8,26).

Az első mondat azonos Máténál és Lukácsnál. Jézus dicsőíti az Atyát, mert országának titkait elrejtette a bölcsek és okosak elől, de a kicsinyeknek kinyilatkoztatta. Érezzük, hogy Jézus öszörvetségi formulába öltözteti érzéseit. A zsoltárok, továbbá Mária és Zakariás éneke Isten erejét és bölcsességét ellentétek szembeállításával érzékelteti, pl. ledönti a hatalmast trónjáról és felemeli az alázatost. Az ilyen kifejezés mód csak azt világítja meg, hogy Istennek megvannak a saját útjai, az ő bölcsessége nem mérhető a mi mértékünkkel, sőt a földi erők nem befolyásolják. Magatartását irgalma szabja meg. A kicsinyek itt azok az egyszerű emberek, akik hisznek Jézusban, és nem saját bölcsességükben bíznak. Isten szavát keresik, tőle várnak irányítást.

Jézus kijelentésében benne van az az állítás is, hogy a hit az Atya ajándéka, amit szabadon osztogat. Az Isten országának terjedése tehát nem természetes tényezők függvénye. A korabeli zsidó irodalomban a titok főleg Izrael jövőjére vonatkozott. Jézus más értelemben használja a szót. Úgy, hogy a próféták is használták: Isten gondolatai mások, mint a mieink. A titok lényege az, hogy az Atya felfoghatatlan: őt csak a Fiú ismeri, hiszen az Atya mindent átadott neki, életét, létét, hatalmát, egész lényegét. Ezért ugyanilyen titok a Fiú is, hiszen ő az Atya képe, önmagát kimondó Szava. Mi az Atyát csak a Fiú kinyilatkoztatásából ismerjük, viszont a megtestesült Fiú kilétét is csak az Atya megvilágítása által fogjuk fel, mint ahogy azt Jézus Péternek nyilván megmondta (Mt 16,17).

Az Atya titkának kinyilatkoztatásával Jézus az ember üdvösségét készíti elő, és reményt önt belénk, hogy az üdvösség lehetséges. Az Atya titka az, hogy elküldte Fiát, s általa kifejezte irgalmasságát. Jézus az eleven biztosíték arra, hogy az Atya szeretettel fordul az ember felé, és atyaságát soha nem tagadja meg. Ezért Jézus ittléte öröm és vigasztalás. Csak ő állhatott az élet terhét hordozó ember elé azzal a kijelentéssel, hogy nála enyhületet találunk. Ő nem szép szavakkal bátorít, hanem segít a terhet hordozni, és erőt ad, hogy a hordozás érdemszerző legyen. A törvény igájáról az Ószövetségben is szó esik (Jer 2,20; 5,5; Óz 10,11), az Isten törvényét jelezték vele (Sir 6,24—30). Máskor dicsekedtek, hogy ez az iga kedvessé teszi életüket Isten előtt (Sir 51,26). De ahogy a rabbik magyarázták a törvényt, úgy már teherre vált. Jézus nem a törvény igáját rakja ránk, hanem a szeretet kötelezettségét. Az ilyen iga vonzó, az ilyen teher könnyű. Aki a szeretet szolgálatába állítja életét, az vigasztalást és kárpótlást kap minden csalódásért. Ezt a boldogító kinyilatkoztatást csak Jézustól lehet megtanulni. Ő nem úgy tanít, mint az írástudók. Elsősorban arról világosít fel, hogyan kell az Atya elé állni, hogyan kell az ő szavát fogadni. A szelídségre és alázatra azzal mutat példát, hogy aláveti magát az Atya akaratának. Abban látja nagyságát, hogy eszköz lehet az ő kezében. Ugyanezzel az alázattal és szelídséggel áll hallgatói elé is. Nem uralkodni akar rajtuk, hanem segíti őket. Működése szolgálat, meggyőzés, példaadás, figyelmeztetés és kérés. Ő az igazság bir-

tokában van, ezért tud határozott, kitartó, türelmes és elnéző lenni. Ha így vesszük magunkra az ő igáját, azt érezzük, hogy eljutottunk Isten gyermekeinek a szabadságára.

Nem az a döntő, hogy Jézus a saját igáját vonzónak mondta és a terhet könnyűnek, hanem az, hogy ilyennek élte meg. Életével igazolta, hogy az Atya tükrözése, akaratának teljesítése, a tőle kapott küldetés elvégzése emelkedett tartalmat, célt, erkölcsi értéket és természetfölötti öntudatot ad. Alakja azért vonzó mert érezzük benne ezeknek a magasztos értékeknek a megtestesülését. A teher könnyűségét azzal is igazolta, hogy nem panaszkodott miatta. Soha nem uralkodott el rajta olyan hangulat, hogy sziszifuszi munkát végez. Az Atya tervébe bele van iktatva mindaz az áldozat, amelyet küldetéséért meg kellett hoznia. Az áldozat egyrészt őt tökéletesítette, másrészt helyreállította a jó és a rossz mérlegének egyensúlyát a világban.

Lukács közlése szerint Jézus az Atya dicsőítése után tanítványaihoz fordult ezekkel a szavakkal: Boldog a szem, amely látja, amit ti láttok. A próféták és a királyok itt egyszerűen a régi szövetség nagyjai. Nekik nem jutott osztályrészül, hogy lássák és hallják azokat a dolgokat, amelyeknek a tanítványok tanúi lettek. A kijelentésnek Jézus földi működése idején is volt jelentősége, hiszen aki hitt benne, az felismerte, hogy ő a Messiás. De igazi értelmét az apostolok is csak Jézus feltámadása után ismerték fel. Isten meghirdette legnagyobb művét, a megváltást, és kitarta előttünk az üdvösség kapuját. A hívő egyház mindig örvendező egyház marad. Hitünk akkor erősödik, ha felismerjük Jézus igazi nagyságát, illetőleg ha megérzünk valamit abból, hogy őbenne az Atya valóban elkötelezte magát nekünk.

AZ ATYA GONDVISELÉSE

Mt 6,25–36; Lk 12,22–32

Jézus tanításában az Isten országa olyan szellemi és kegyelmi berendezkedés, amely már itt meghatározza az életet, de végleges állapota csak a túlvilágon valósul meg. Az ország tagjai azok, akik elismerik Isten uralmát, és tudják azt is, hogy uralma

nem jogi felsőbbtség, hanem atyai felelősség és gondoskodás. Azért az előtte való hódolat megköveteli a gyermeki lelkületet, a bizalmat, a ráhagyatkozást. Életünk azonban földi és anyagi tényezőktől függ. Belőlük szerezzük táplálékunkat, ismereteinket, általuk keressük boldogulásunkat. De megéljük azt is, hogy minden földi érték múlandó, s az élet esékénységét nem tudjuk megszüntetni. Milyen tehát a kapcsolat az Isten uralmának elismerése és a földiekhez való ragaszkodás között? Mi az a többlet, amit az Istenbe vetett hit ad az élet gondjai és aggodalmai között?

Jézus olyan választ ad, amely egyenesen következik Isten atyaságából, de Máté és Lukács a választ eltérő színezettel közlik. Máté hű a hegyi beszéd alapgondolatához, és azt emeli ki, hogy az Atyába vetett bizalom legyen alapvető tényező életünkben. A gondviselés elfogadása azt igazolja, hogy nem akarunk két úrnak szolgálni: Istennek és a mammonnak. Az arám mamone a földi gazdagságot jelenti. Lukács az esztelen gazdagságról szóló példabeszéd után hozza a gondviselésre vonatkozó tanítást. Ő azt hangoztatja, hogy az Istenbe vetett bizalom legyen alapja a földi javak helyes felhasználásának. Amit birtokolunk, azt használjuk fel az egymás iránti felelősség és a szeretet kötelezettsége szerint.

Vegyük most alapul Máté szövegét. Az ember nem szolgálhat Istennek és a mammonnak. A mammon a korabeli nyelvben bizonyos megbélyegző színezettel jelentette a gazdagságot. A hívő ember Istennek akar szolgálni, mert meglátja benne az Atyát, és ez a szolgálat magával hozhatja a gyermek biztonságérzetét. El is kell jutni odáig, hogy félretegyük a jövőért való aggodalmat. Jézus szerint az aggodalmat nemcsak azért kell kerülni, mert zaklatottá teszi életünket és gátolja a lélek nyugalma, hanem inkább azért, mert kizárja Istent az életből, illetve akadályoz atyaságának elismerésében. Félreértene a szöveget, aki azt gondolja, hogy Jézus a tevékenységet és az igyekezetet kifogásolja. A munka, a kenyér megszerzése, a javak előteremtése, az emberhez méltó egyéni és közösségi élet kialakítása olyan feladat, amelyet már az Ószövetségben Isten teremő akarataából és az ember természetéből vezettek le. Emberi kötelesség az is, hogy a magunk és a közösség jövőjét biztosítsuk, illetve, hogy a

jelenben mindent megtegyünk, amiből a holnapunk is kinőhet. Jézus azt hirdeti, hogy a földi élet munkája, végessége, veszélyeztetettsége mellett bízzunk az Atyában. Érvelése meggyőző azok számára, akik hisznek a teremtető Istenben és az örök életben. Aggódásunk akörül forog, hogy meglesz-e a táplálékunk, ruhánk, nyugalmunk. De gondoljuk meg, hogy az élet több, mint az eledel, és a test is több, mint a ruházat. Aki az életet adta, aki test szerveinek csodálatos berendezkedését, összhangját, együttműködését meg tudta alkotni, az képes élelmünkről és ruházatunkról is gondoskodni, hiszen ura a természetnek. A teremtető Isten a természetben is bölcsességének, erejének és szeretetének csodáit alkotta meg. Az ég madarai nem vetnek, nem aratnak, nem gyűjtik be a termést, mégis találhatnak táplálékot. A mezei liliom olyan pompás öltözetet kapott, hogy Salamon király pompája elhalványodik mellette. Pedig ezt a szép virágot már esetleg holnap lekaszálják és elégetik. Isten pazarolja ötleteit és erejét a világban a növényekre és az állatokra, tehát mennyivel inkább gondol a mi életünkre. De ő az életet úgy veszi, ahogy elgondolta: az örök élet távlatában. A földi lét a bevezetés, az érés ideje, hogy eljussunk a célba, az örök életbe.

A mai ember számára Jézus érvelését ki kell egészíteni. A régi nomád és földműves ember közvetlen kapcsolatban volt a természettel, s meg volt győződve, hogy a természet járását Isten közvetlenül irányítja. Ma azonban már jó darabon kifürkésztük a természet törvényeit, s tudjuk irányítani őket. Ma az élelmet, ruházatot, a használati cikkeket az emberi tevékenységnek, a technika alkalmazásának és az együttműködésnek köszönjük. Az Istenre való hivatkozás tehát nem látszik olyan közvetlennek. Pedig tudnunk kell, hogy a természetben csak olyan erők és törvények működnek, amelyeneket a Teremtető belevitt, s mi magunkban is csak azokat a képességeket bontakoztatjuk ki, amelyeket kaptunk. Az emberi alkotás ma is függ a természet titkaitól, s az emberi közösség kiszámíthatatlan erőitől. Az energiaforrások kihasználása és igazságos elosztása függ az emberek jószándékától és felelősségétől, s azt is csak Isten tudja befolyásolni. A jövő tehát bizonytalan marad, mint régen. Nem látjuk, hogy az aggodalmaskodás kísértése a mai ember számára kisebb lenne, mint őseink számára volt. Ma, amikor az emberektől függünk, sokkal

inkább arra kell gondolnunk, hogy Isten az ő akaratukat, érzésvilágukat és elhatározásaikat is irányítani tudja. Ilyen értelemben ő a jövő ura. Jézus a hasonlatával éppen arra hívta fel a figyelmet, hogy Isten az egyetlen úr, az egész természetet ő tartja kezében, s ha előttünk feltárta atyai gondoskodását, minden okunk megvan, hogy bízzunk benne.

Jézus nem abban látja az Atya gondviselését, hogy minden nehézségtől és bajtól megóv. A két hasonlat nem költői kép, hanem valóság. Az ég madarainak élete küzdelmes, a mezei virágot is fenyegeti mindenféle veszély, Isten teremő gondolata mégis megvalósul bennük. Jézus azt hangsúlyozza, hogy Isten előtt mi kedvesebbek vagyunk, mint a madár és a virág. Lukácsnál az érvelés még szembetűnőbb. Ő a mezei liliumról és a hollóról beszél. A holló a zsidóknál tisztátalan állatnak számított, Isten mégis gondoskodik fennmaradásáról. Mennyivel inkább gondja van az emberre, hogy elérje célját. Az aggodalmaskodás különben sem segít rajtunk: ami véges és esendő bennünk, azt nem tudjuk megváltoztatni. Bízzunk inkább a mennyei Atyában, aki tudja, mire van szükségünk. Az aggódás és a panaszkodás annak a jele, hogy nem tudunk kitekinteni a tér és idő szűk kereteiből. Aki nem hisz a mindenható Istenben, az úgy érzi, ki van szolgáltatva a végzetnek, s nincs mibe vagy kibe kapaszkodnia.

Mi tehát a hívő ember magatartása? Először keresse Isten országát és annak igazságát. Az aggódástól csak akkor szabadulhatunk meg, ha látjuk, hogy életünknek van biztos támasza. Jézus azért jött, hogy Isten országának jelenlétét igazolja. Nemcsak az ingatag természet részei vagyunk, hanem Isten országának polgárai is. Ez az ország pedig győzedelmeskedik a halálon és a szenvedésen. Isten megígérte, hogy nála megtaláljuk a teljes életet. Jézus pontosan „Isten országát és igazságosságát” említi, mint ahogy az Ószövetség Isten közbelépését mindig kapcsolatba hozta az ítélettel, az igazságosság teljes győzelmével. Hogyan fest tehát a gyakorlatban ez a keresés, ez a keresztény életfelfogás? Napjaink ne csak azzal teljenek el, hogy élelmünkről gondoskodunk vagy a kényelem hiánya miatt panaszkodunk, hanem alkítsuk ki magunkban és környezetünkben Isten országának vonásait. Körülbelül úgy, ahogy a hegyi beszéd előadta.¹ Aki tud lélekben szegény lenni, aki szelíd, türelmes, aki megbocsát, aki

jót tesz ellenségével, aki azt teszi másnak, amit tőle elvár, abban, az Isten országa valósul. Aki így viselkedik, az reméli, hogy élete célhoz ér, és tudja, hogy Isten maradék nélkül igazságot szolgáltat. Ha ilyen reményre támaszkodunk, nem érezzük, hogy ki vagyunk szolgáltatva a végzetnek vagy a semminek. A gondviselésben való bizakodás tehát nem jelenti földi kötelességeink elhanyagolását, még kevésbé azt, hogy Istentől várjuk, amit nekünk kellene elvégeznünk. Isten atyasága és ígérete inkább figyelmeztet az élet magasabb hivatására. Arra, hogy úton vagyunk az örök élet felé. Javaink felhasználása és az erények gyakorlása ebből kapja meg fontosságát. Végző fokon meg kell látnunk és el kell fogadnunk, hogy ez az élet minden baja és keserve ellenére sem méltatlan Isten atyaságához. Feltételezve természetesen, hogy ő igazi természetet és igazi, szabadsággal rendelkező embert alkotott, aki személyes döntésekben és személyes igyekezettel valósítja meg személyiségét és válik Isten gyermekévé.

Ha így olvassuk Jézus szavait, akkor érzünk valamit abból a melegségből, amit az Atyától hozott, s amellyel bennünket is meg akart erősíteni. Ő mert az emberek elé állni azzal a kijelentéssel, hogy közeledjenek hozzá mindnyájan, akik az élet terhét hordozzák, s nála enyhületet találnak. A gondviselés titka elsősorban azt tartalmazza, hogy Isten — bár különböző utakon — de biztos kézzel vezet az örök cél felé, ezért életünk nem merülhet ki sem a siker keresésében, sem a sikertelenség miatt való panaszkodásban. Ha őszintén törekszünk az evangélium szerinti életre, akkor remélhetjük, hogy Isten megad minden szükségességet. Arról is meg vagyunk győződve, hogy a betegség 'a csapás, a sikertelenség is javunkra válik, hiszen ezekkel szemben kell a reményt és a bizalmat tudatosítanunk.

A gondviselés titkával tehát összeegyeztethető az, hogy az életben megmaradnak a nehézségek. Ha ezek nem lennének, megállana a küzdelem, az igazság keresése és képességeink kifejtése. Sőt éppen a bajok és igazságtalanságok adnak alkalmat arra, hogy a hitből kiindulva gyakoroljuk a szeretetet, segítsünk másoknak, adjunk jó példát, vállaljunk valamit mások terhéből és csillogtassuk meg a reményt, mint a türelem forrását. Ha így rendezzük be életünket, megérezzük, hogy elég a napnak a maga baja; a holnap majd gondoskodik magáról. A holnap is ilyen

lesz: hoz kísértést, megpróbáltatást, munkát, felhívást és alkalmat az Isten országának valósítására. De lesz egy végső holnap, amely megoldja a problémákat. Ezzel a hittel mindig érezzük, hogy Isten atyai kezében vagyunk és az ő küldetésében járunk. Lukács még egy figyelmeztetést hozzáfűz. „Ne félj, te maroknyi nyáj, hiszen Atyátok úgy látta jónak, hogy nektek adja országát.” Akkor még a hívők csoportja maroknyi közösség volt a pogányság tengerében. Az egyház még nem tekintett vissza kulturális alkotásaira, a népek történetében lejátszott szerepére, azért csak a hitből meríthetett erőt. De tudta, hogy az Atya elkötelezte magát neki és általa megvalósítja országát. Az elkötelezettséget Jézus kereszthalála és feltámadása pecsételte meg. Azóta állíthatjuk Pál apostollal „Aki saját Fiát nem kímélte, hanem mindnyájunkért áldozatul adta, hogyne ajándékozna nekünk vele együtt mindent? (Róm 8,32).

BESZÉLGETÉS NIKODÉMUSSAL

Jn 3,1–36

Jézus szavaiból és tetteiből hamar ki lehetett olvasni, hogy az Isten országa, amelyet ő hirdet, az emberben valósul meg, amikor aláveti magát Isten akaratának. Jézus azt is kiemelte, hogy Isten atyságának elismeréséhez nem elég a természetes jóakarat. Isten maga változtat át bennünket azzal, hogy gyermekeivé tesz, s belső kegyelmével segít akaratának elismerésére. Isten országának ez a belső és kegyelmi oldala az apostolok előtt is csak a Szent Lélek eljövetele után világosodott meg. De úgy látszik, már Jézus nyilvános működése elején is akadtak törvénymagyarázók, akik megsejtettek valamit Jézus tanításának mélységeiből, és szerettek volna bővebb magyarázatot kapni. Igaz, hogy Jézus nem úgy viselkedett, mint ahogy az általuk várt messiásnak viselkednie kellett volna, de tettei olyanok voltak, amelyeket Isten közbejövete nélkül nem lehet magyarázni. Ez a megfontolás vezeti Nikodémust, a főtanács tagját Jézushoz.

Az evangélium más alkalommal is említi őt. Egyszer arra figyelmezteti társait, hogy legyenek igazságosak, ne gyűlöletből cse-

lekedjenek, hiszen a mózesi törvény senkit sem ítél el addig, amíg ki nem hallgatják és bűnösségét nem bizonyítják (Jn 7,50). Valószínűleg az ő óvatosságára utal a Jn 12,42 is. Jézus temetésénél azonban már bátran közreműködik, és segít Arimateai Józsefnek (Jn 19,39). Az evangéliumi szöveg nem az éjszakai beszélgetést írja le, hanem abból kiindulva katekézist ad a keresztségről és a Szentlélek működéséről. A fejezet közepétől kezdve nem is tudjuk megkülönböztetni, hogy mit mondott Jézus Nikodémusnak és mi az evangélista szava, amellyel értelmezi az Isten országát, ahogy azt Jézus megdicsőülése után felismerték és hirdették.

Nikodémus kérdése az lehetett, hogyan valósul meg az Isten országa, amelyet mindnyájan várnak. A szöveg összefüggéséből azt látjuk, hogy az evangélista olyan választ ad Jézus szájába, amelyet ilyen kifejezetten csak az apostoli prédikációban fogalmaztak meg. A szinoptikusoknál is szó van a megtérésről, a megfelelő lelkiület kialakításáról, de a keresztségre való felhívást csak a feltámadt Krisztus adja. Itt, a negyedik evangéliumban azonban a történeti összefüggésnél fontosabb a végső kinyilatkoztatott igazság, amelyet már hirdetni kell. Jézus itt úgy beszél Nikodémushoz, mint ahogy a század második felében az apostolok beszéltek az evangéliumot visszautasító zsidókhoz. Isten országába a belépést a keresztség adja meg, mert általa az ember ujjászületik, és magára ölt egy új természetfölötti létmódot. A görög szót lehet ujjászületésnek és felülről való születésnek fordítani. Az ujjászületés azt a változást jelzi, amely a gyermekkéfogadás által végbemegy bennünk. Isten nemcsak a vele fennálló „jogi” helyzetünket változtatja meg, amikor a teremtmény állapotát felváltja a fogadott gyermek állapotával, hanem a kegyelem által saját természetének is részesévé tesz. Tehát a megtérés sem egyszerűen az akarat átállítása, hanem az egész ember belső átalakulása. Az ujjászületés sokszor szerepel az apostoli iratokban (Tit 3,5; 1Pet 1,23; 1Jn 2,29; 4,7; 5,1). A természetfölötti változást nem szabad valamilyen testi folyamatnak tartani. Nem a természetes születést kell megismételni, hanem vízből és Szentlélekből kell ujjászületni. Aki megkeresztelkedik, azt a Szentlélek alakítja át Isten gyermekévé. Ahogy a Szentlélek a Fiú emberré levésénél közreműködött szellemi hatásával, úgy ad erőt a kereszt-

ségnek is, hogy az ujjászületés fürdője legyen. A természetfölötti folyamat Isten titka. A régiek az isteni tettek titokzatos jellegét szívesen hasonlították a szél keletkezéséhez (Préd 11,5; Péld 30,4; Sir 16,21). Ezt a titokzatosságot követi az is, aki a „Lélektől születik.” Új elhatározások, képességek jelentkeznek benne. Azt a változást, amit a bűnbánat, a hit, a remény és a szeretet létrehoz, nem lehet természetes okokból kiolvasni.

Jézusnak és az apostoli egyháznak megvolt a jogos kifogása a zsidó törvényt magyarázattal szemben. Ha igazán ismernék a szentírást, megértenék Isten országának kegyelmi arculatát is. Hiszen a próféták beszéltek a belső átalakulásról, új szív és új lélek teremteséről, az Isten lelkének kiáradásáról. De Jézus nemcsak a jövődölések teljesedésével igazolja magát, hanem azt hirdeti, amit lát és hall: ő a közvetítője és tanúja az isteni kinyilatkoztatásnak. Az evangéliumban szokatlan jelenség, hogy Jézus fejlődmi többszámot használ (beszélünk, látunk) azért arra kell gondolnunk, hogy az evangélista itt már az apostoli egyházat is beleérti ennek az igazságnak a hirdetésébe.

Aki a hithez közeledik, annak tudomásul kell vennie, hogy a kinyilatkoztatásban is vannak fokozatok. Jézus eddig csak földi dolgokról beszélt, vagyis a Lélek szerinti ujjászületésről, amely a keresztségben megy végbe. Ennél nagyobb titkok is vannak, mint pl. Jézus istenfiúsága (3,13) és a kereszten való felmagasztaltatása (3,14—15). Ezek már kifejezetten égi dolgok. Jézus nyilvános működése is tanúságtétel volt arról, hogy ki ő és miért jött. A végső tanúságtétel kereszthalála, feltámadása és megdicsőülése lesz. Mennybemenetelével igazolni fogja, hogy felülről jött, mert csak annak van joga oda fölmenni, aki oda való. Ő az Emberfia, akiről Dániel (7,14) említi, hogy az Örökkévaló trónjánál kapja hatalmát. Felmagasztaltatása kereszthalálával kezdődik, és ez nemcsak egyéni dicsősége lesz. Azért jött, hogy gyógyulást, megváltást, üdvösséget szerezzen. Megváltói művének előképe volt az a bronzkígyó, amelyet Mózes a pusztában a fára feltűzött. Aki rátekintett, mint az Istentől küldött szabadulás jelére, az meggyógyult a kígyómarástól (Szám 21,4). Aki a megfeszített és feltámadt Jézusban hisz, az nem vesz el gyalóságai miatt, hanem örökké él. A megváltás hátterében Isten szeretete áll, aki úgy szeretete a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte. A Fiú elküldése és

áldozati sorsának elviselése az Atyának azt a személyes szeretetét érintette, amellyel a Fiúra néz. Ha mégis vállalta az áldozatot, azzal kinyilvánította, hogy üdvösségünk ugyanezzel az atyai szeretettel áll kapcsolatban. Az evangélista itt kifejezetten a prófétai nyelvet használja, amely az embert meg akarja győzni Isten gondolatáról. Azért az előbbi állítást negatív formában megismétli. Isten, az Atya nem azért küldte el a Fiút, hogy elítélje a világot, hanem azért, hogy megmentse. Aki hisz a Fiúban és hite által azonosítja magát vele, az nem esik ítélet alá, hanem az Atya szeretetének tárgya lesz. Viszont aki nem hisz benne, az kizárta magát ebből a szeretetből, így nem részese az örök életnek, és magára vonta az ítéletet.

Az ítélet tehát már itt megkezdődik. Jézussal a világosság a világba jött, s őbenne megkaptuk az erkölcsi mértéket, amelyhez hozzá kell mérni magunkat és tetteinket. De akik a gonoszságot keresik, azok nem akarnak a világosságban járni, sőt gyűlölik a világosságot. Gyűlölik azokat is, akik a jót követik, mert a jónak mint eszménynek és mértéknek a jelenléte módot ad az összehasonlításra, s így tetteik gonoszsága kinyilvánul. Az evangélista ezt már az üldözések alapján mondja. A bűnös ember nem viseli el Isten szentségét, amely Jézusban megjelent, s akik őt követik, számolhatnak azzal, hogy ellentmondásba ütköznek. Ellenben aki jót tesz, annak nincs rejtegetni valója. Keresi a Jézustól hozott világosságot, mert szeretné, hogy tettei még tökéletesebbek legyenek, és mások is kövessék azokat. Aki jót tesz, az kapcsolatban áll Istennel, s még teljesebb találkozásra vágyik. Nem túlzás az a megállapítás, hogy jótetteinket Istenben műveljük, hiszen kegyelmi segítsége mindenütt jelen van, s minden jótettben az ő országa bontakozik ki.

Ha mai szemmel olvassuk ezt a fejezetet, bennünket is megragad a keresztség szentségének kegyelmi mélysége. Erre szükség is van, hogy ennek a szentségnek az élményszerűségét újra visszahozzuk. De érdemes a másik két gondolaton is elmerengeni, amelyeket az evangélista érint. Az egyik az, hogy az Atya egy szent cél érdekében áldozatul adja a Fiút, a Fiú pedig vállalja ezt az áldozatot, hogy kifejezze engedelmisségét. Ezáltal az Atya megdicsőíti a Fiút, a Fiú pedig az Atyát (Jn 17,1). A szeretet tehát nemcsak összefér az áldozattal, hanem valamiképpen feltételezi

a szenvedést, önmagunk háttérbeszorítását. A mai teológia egyre inkább beszél arról, hogy a Szentháromság titkát sem lehet megérteni a szeretetből fakadó szenvedés átélése nélkül. Azért nem csodálkozhatunk azon, ha az Atya úgy rendelkezett, hogy a fogadott fiúság teljessége bennünk is csak a földi küzdelmek árán és a halál ridegségében alakuljon ki. A másik vigasztaló gondolat pedig az, hogy jótetteinket, kötelességünket „Istenben visszük véghez”, azért azok értéke maradandó. A fogadott gyermekek öröksége egyre gyarapszik.

BŰNBOCSÁNAT ÉS SZERETET

Lk7,36-50

Lukács enyhébb képet fest a farizeusokról, mint Márk és Máté. Az utóbbiak inkább csak ott szerepeltetik őket, ahol ki-tűnik az ellentét az ő felfogásuk és Jézus felfogása között. Lukács, talán Pál befolyására, utal olyan jelenetekre is, ahol keresik az igazságot és töprengenek azon, amit Jézus mond és tesz. Főleg Galileában akadhattak ilyenek, ahol a leírt mostani esemény is lejátszódik. Egy Simon nevű farizeus meghívja Jézust étkezéssel összekötött beszélgetésre. Nyilvánvalóan jelen vannak barátai is, és Jézus néhány tanítványa, akik legtöbbször kísérték útjain. Az ilyen összejövetelre a háznak egy nagyobb termét használták, s az volt a szokás, hogy az ajtót nyitva tartották, és külső bámészkodók szabadon beléphettek. Az asztal körül kereveten fekvé helyezkedtek el, ahogy ezt a hellén életformából átvették, s fejüket bal kézre támasztva ettek. Közben belépett egy asszony akinek a környéken rossz híre lehetett. Megállt Jézus lábánál, talán le is borult, s könnyei a Mester lábára folytak. Amikor észrevette, hajával törölte meg és megcsókolta a lábát.

Mindez a bánatnak és egy emelkedettebb élet keresésének jele volt. Tudatosan készült erre a találkozásra, hiszen a kezében szorongatott egy alabástrom edényt, megtöltve illatos olajjal, amivel a haját szokták bekenni. A megtisztelt vendég fogadásához hozzátartozott, hogy a házigazda egy kevés ilyen olajat öntsön a fejére. Jézus az asszony buzgólkodását türelemmel tudomásul vet-

te. Simon és a jelenlevők azonban ismerték az asszonyt, s rögtön jelentkezett bennük a farizeusok elkülönülő magatartása. Ők nem engedték volna, hogy egy bűnös asszony a közelükben álljon, vagy hogy megérintse őket. A törvény előtt tiszta vagy tisztátalan állatok és tárgyak kezelését átvitték az emberre, s úgy gondolták, hogy az erkölcsi fogyatékoság testi érintésen keresztül másokat is megfertőz. Valójában azonban a szekta büszkesége állt a magatartás mögött, amit Jézus másutt úgy bélyegezett meg, hogy csak a külsőre, a látszatra adnak, de a benső tisztasággal nem törődnek. Szerintük Jézus a türelmével és engedékenységgel azt árulta el, hogy nem próféta és nem tudja megítélni, ki közeledett hozzája.

Az asszony viselkedésében semmi kihívó vagy sértő vonás nem volt. Tisztelet és bűnbánat tükröződött benne. Ezért Jézus felhasználta a jelenetet, hogy folytassa az Isten országáról szóló tanítást. A házigazdához fordult és összehasonlította az ő viselkedését az asszonyéval. Simon vendégül látta ugyan Jézust, de megmaradt tartózkodó farizeusnak. Jézus a két személy között a párhuzamot egy példabeszéddel vonja meg. Egy hitelezőnek két adósa van: az egyik ötszáz dénárral tartozik, a másik ötvennel. Egyik sem tud fizetni, azért könyörületből mindkettőnek elengedi adósságát. Melyik szereti jobban a jószívű hitelezőt? Simon érzi, hogy az, akinek többet engedett el. De most jön a gyakorlati alkalmazás. Ő mint házigazda nem hozott vizet a vendég lábára. Az igazi megtisztelés az volt, ha a vendéglátó maga mosta meg a vendég lábát. Ez az asszony könnyeivel jelképezte ezt a keleti megtisztelést és szeretetet. Simon nem üdvözölte csókkal a vendéget, az asszony Jézus lábát csókolta meg. Olajat sem adott a hajára, ez pedig a lábára pazarolta a drága illatszert. Ezért a sok bűne bocsánatot nyer, hiszen egész lelkével kimutatta szeretetét. Akinek kevesebbet bocsátanak meg, az esetleg sokkal kevésbé szeret. Az asszonyt ezekkel a szavakkal bocsátja el: „A hited meggyógyított, menj békével”. A béke itt nem lélektani megnyugvás csupán, hanem az Istennel való kiengesztelődés kifejezése. Mindenki tudta, hogy a bűnt csak Isten bocsáthatja meg. Jézus legalább is azt érezteti, hogy Isten nevében gyakorolja a jogot, tehát tehet ilyen kijelentést. De amikor az evangélisták a jelenetet leírták, ők már úgy akarták bemutatni

Jézust, mint az Isten Fiát, akinek valóban megvan a hatalma a bűn megbocsátására.

Lukács a szeretetre való hivatkozás kiaknázását ráhagyja olvasóira és az egyházi igehirdetésre. Csak azt jegyzi meg, hogy a vendégek Jézus kilétéről sugdolóztak: Ki ez, hogy bűnöket bocsát meg?

A történet felkelti mind a történeti, mint a teológiai érdeklődést. Történeti síkon megkérdezhetjük, hogy ez a vendégség azonos-e azzal a betániai vacsorával, ahol Lázár nővére, Mária kente meg Jézus lábát illatos olajjal (Mk 14,3—9; Mt 26,6—13; Jn 11,1—2). A vendéglátó ott a „leprás” Simon. Lehet, hogy Jézus gyógyította meg, és háláját akarta így kifejezni. De a Simon név elég gyakori volt, tehát annak azonossága nem hatalmaz fel semmire. Különbözik is ezt az utóbbi fölkenést a három evangélium a szenvedés előtti napokra teszi, s Betániában játszódik le, nem pedig Galileában. Azonos-e az itt szereplő bűnbánó asszony Lázár nővérével? Semmi bizonyíték nincs rá, és még csak valószínűnek sem tartjuk, hiszen nemcsak a környezet, hanem a lélektani beállítottság is egészen más. A hagyomány a megtérő nőt inkább a Lk 8,2-ben említett magdalai Máriával azonosítja, „akiből hét ördög ment ki”. A megszállottság lehetett valamilyen betegség régi megnevezése, vagy ha valóban démoni hatásra gondolunk, az sem jelentett okvetlenül bűnös életet. A „hét ördög”, mint általában a hetes szám, jelentheti egyszerűen az állapot súlyosságát. Lukács szövege semmiképpen sem utal arra, hogy ez a magdalai Mária azonos lenne a bűnbánó asszonnyal. A liturgia azonban Nagy Szent Gergely pápa óta a három említett nőt egynek vette, de amint láttuk, az azonosításnak nincs komoly alapja.

A történetben meghúzódó teológiai kérdés annál fontosabb. Jézus küldetése az volt, hogy végérvényesen kinyilatkoztassa az Atya irgalmasságát. Tanítása és viselkedése olyan volt, hogy az igazi törődött lelkű emberek nem féltek tőle, hanem inkább remény töltötte el őket és bizalommal közeledtek. Ahogy Lukács a jelenetet megfestette, érezzük, hogy a bűnbánó asszonynak volt hite, igazi istenfogalma és reménye. Jézusban megsejtette a betegek orvosát és annak keresőjét, ami veszni indult. Biztos, hogy már előzetesen hallott Jézusról, talán hallgatta is beszédeit vagy

tanúja lehetett egy-egy gyógyításának. A bűnből való felemelkedés általában nem megy egyik percről a másikra. Megelőzi a tépelődés és a lelki szomorúság. A döntő lépéssel vállalata a rizikót is: mi lesz, ha elutasítják, ha durva szavakkal illetik. A bűnbánat mindig együtt jár az alázattal. Sőt, az alázat vezeti be a bűnbánatot. A megtérő úgy érzi, hogy nem méltó a visszafogadásra, de mégis bízik Isten irgalmában.

Isten tud egészen megbocsátani, és ő adja az erőt a bűnbánatra. Jézus itt azt hangsúlyozza, hogy a bűnbánat lehet egészen őszinte és lehet egy teljesebb élet kiindulása. Akinek sokat bocsátanak meg, az esetleg jobban tud szeretni, mint az, aki nem ment át nagy lelki megrázkódtatásokon. A bűn okozhat nagy lelki ürességet és éhséget. Aki sokáig sötétben volt, az tudja értékelni a napfényt, aki nélkülözte a szeretetet, a lelki békét, az állandósítani akarja az őszinte bizalmat, s aki érzi, hogy sok mulasztást kell jóvátennie, mert visszaért a szeretettel, azt mindig ösztönzi a vágy, hogy megfeleljen a beléje helyezett bizalomnak. Amikor tehát Isten meghirdette a bűnbocsánatot, amikor kimutatta atyai irgalmát, nem azt látta, hogy országának meg kell elégednie a félrecsúszott vagy részben és egészben eltékozolt életek maradékával, hanem az esendő emberhez mérte az üdvösség útját. Tudta, hogy lesz beünnünk sok könnyelműség és szenvedély, de lesznek olyan fordulatok is, amelyek egészen kialakítják Istennel az atya és a gyermek viszonyát, és amelyeknél Jézusra úgy találunk rá, mint megértő barátira, aki nem szánakozásból tűr bennünket maga mellett, hanem a szeretet tapintatával emel magához.

AZ ÉLET KENYERE

Jn 6,22-71

A próféták arra hivatkoztak, hogy Isten ügyét képviselik. Személyes nagyságuk abban nyilvánult meg, hogy mennyire azonosították magukat küldetésükkel. Jézusnál az azonosítás teljes. De még másik irányban is felülmúlja a prófétákat: ő nemcsak üzenetet hoz, hanem Isten minden ígérete, áldása és követelménye benne jelent meg. Ő az üdvösség szerzője. Nélküle senki sem

érheti el örök célját. Azért osztogathatja az örök életet, mert maradék nélkül birtokolja. Mivel ilyen egyetemes a jelentősége, azért egyedülálló követelményeket is támaszthat. Őbenne úgy kell hinni, mint ahogy Istenben hiszünk, érte mindent el kell hagyni, s aki őt befogadja, az magát az Atyát fogadja be. Ez a *befogadás* először a hit által megy végbe. Aki hisz benne, az azonosítja magát vele, rábízza magát, és elfogadja őt üdvössége szerzőjének. De ez a hit által való befogadás nem fejezte volna ki eléggé azt, hogy ő is azonosítja magát velünk és mindent nekünk ad, amit az üdvösség rendjében megszerzett. Ezért határozta el, hogy hatékony jelkép formájában áldozati adományunkká és lelki táplálékunkká válik. Megígérte és megadta az eukarisztiát, az oltáriszentséget, állandósította, benne keresztdozatát és önközlő szeretetét, s ennek ünneplése azóta is az egyház istentiszteletének középpontja. János szövegéből kiérezzük, hogy itt valóban a hit titkát ünnepljük.

Jézus kafarnaumi beszédében ígérte meg az oltáriszentséget. Tudta, hogy tanítása szokatlan és új lesz, s hogy erősen próbára teszi hallgatóinak hitét, azért előzetes jelekkel vezette be. Egy nappal korábban a kenyérszaporítás csodájával igazolta, hogy hatalma van a kenyér fölött, utána a vízenjárással pedig azt tanúsította, hogy saját testét is kiveheti a földi tárgyak törvényszerűsége alól. A kenyérszaporítás csodáját a szinoptikusok is megemléstik, sőt úgy látszik, hogy két ilyen csodáról tudnak. János kitér a részletekre is, de inkább azt akarja megvilágítani, hogy Jézus szellemi és természetfölötti javakat hozott, nem pedig olyan földi messiási országot alapít, amilyenre kortársai vágyakoztak. A nép a csoda után királlyá akarta tenni, mert úgy látta, hogy Isten teljesítette vágyukat, s olyan messiást küldött, aki a földön boldoggá teszi őket. Jézus azonban következetesen tartja, hogy országa nem ebből a világból való, azért tanítványainak is meghagyja, hogy keljenek át a tavon, szakadjanak el a tömegtől, ő maga viszont visszavonul a szomszédos magaslatra.

Éjjel a tanítványok már 25–30 stádiumnyit eveztek (5 km), és a tó közepe táján jártak, amikor látják, hogy Jézus a vízen közeledik feléjük. Csak akkor ismerték fel, amikor közelről köszöntötte őket: Én vagyok, ne féljetek. A köszöntés olyan, mint amelyet feltámadása után használ. Az „én vagyok” pedig emlékeztet

a Mózesnek adott kinyilatkoztatásra: én vagyok, aki vagyok (Kiv 3,14), — tehát megláthatjuk benne a célzást Jézus istenségére. Máté (14,22—33) még beiktatja a Péterrel kapcsolatos jelenetet, mert jelezni akarja, hogy Pétert, az egyház fejét is Jézus szava tartja a történelem hullámai felett. Máté különben az egész jelenetet Jézus istenfiúságának igazolására használja fel s úgy adja elő, hogy ők azt már a húsvét fényében megértették. Márk (6,45—52) csak annyit említ, hogy a tanítványok akkor még nem fogták fel a csoda értelmét, éppúgy nem, mint a kenyérszaporításét sem. János elbeszélése azonban egészen az oltáriszentségre irányul, azért még egy újabb csodát is említ: a tanítványok fel akarták venni a Mestert a bárkába, ám az azonnal partot ért. Jézusnak tehát hatalma van a természet erői fölött, s ezt a hatalmát majd érvényesíti a kenyér és a bor átváltoztatásánál.

A kenyérszaporítás színhelye a tó keleti partja volt. Jézus reggel mégis a nyugati oldalon tűnik fel. A nép látta, hogy a tanítványok előző este Jézus nélkül indultak el, ezért joggal kérdezik, hogyan került oda. De Jézus nem erre felel, hanem hamis buzgóságukat bélyegzi meg. Nem azért keresik őt, mert csodajelet láttak, amelyet Isten küldött művelt, hanem csak azért, mert ettek a kenyérből és további ilyen adományt várnak tőle. Inkább fáradozzanak olyan eledelért, amely megmarad az örök életre. Az Emberfia ilyen eledelt nyújt nekik, s joga van hozzá, mert őt az Atya igazolta. Ebben a gondolatmenetben már benne van az apostoli egyház ígéhirdetése is. Az egyház joggal ragaszkodik az élet kenyéréhez, mert hite az Atya végső tanúságán nyugszik.

A zsidók a törvény megtartásától várták az ígéretek teljesedését, azért így teszik fel a kérdést: Mit tegyünk, hogy megnyerjük Isten tetszését? Nem is gondolnak arra, hogy valami olyat kellene tenni, ami kívül áll a mózesi törvényen. Jézus éppen ezt az újat követeli, amikor magára irányítja a figyelmet: Hígyetek abban, akit az Isten küldött. A zsidóknak azonban nem elég az a bizonyíték, amit Jézus eddig adott; még a kenyérszaporítás sem. Ellenvetik, hogy Mózes is táplálta őseiket a pusztában valamilyen állandóan szaporodó étellel. A Messiásnak nagyobb és feltűnőbb jelet kell mutatnia. Jézus kijavítja felfogásukat: Nem Mózes adta a mannát, hanem a mennyei Atya, s ez az Atya

küldte őt a világba, mint mennyből alászállott kenyeret. Ezért mondhatja magáról, hogy ő az élet kenyere, vagyis a magasabbrendű és végérvényes táplálék. Aki hozzája közeledik, az nem éhezik, aki benne hisz, az nem szomjazik többé. A beléje vetett hit és az ő bírása, már itt megadja az üdvösség reményét, azért a boldogságra vonatkozó alapvető vágyunk kielégülést talál. A teljes bírás csak a túlvilágon következik be; ott már nem kínozz az éhség és a szomjúság. A Jézusba vetett hit azonban az Atya ajándéka. Csak az ismeri fel és követi őt, aki megkapta ezt a kegyelmi megvilágosítást.

A következő szavakba (36. vers) az evangélista minden valószínűség szerint már belevitte azokat a meglátásokat is, amelyekkel az apostoli igehirdetés a megdicsőült Krisztust értelmezte. Igaz, hogy a hit az Atya ajándéka, de ő nem szűkmarkúan osztogatja ajándékait. Viszont az ajándékot el is kell fogadni, mert az Atya senkit nem kényszerít. Jézus maga is úgy viselkedik, hogy felismerése és követése könnyű legyen. Akit az Atya kegyelme feléje irányít, azt ő nem utasítja vissza, hiszen nem a saját akarátát keresi, hanem az Atyáét. Az Atya pedig éppen atyai nagylelkűségéből kiindulva mindenkit el akar vezetni az igazságra. A Fiú mindenben igazodik az Atya akaratahoz. Akiket neki adott, azokat meg akarja tartani, nem elveszíteni. Még a halál sem szakíthatja el őket tőle, mert az utolsó napon fel fogja támasztani őket. Ez következik abból, hogy aki hisz a Fiúban, az azonosítja magát vele, ezért az Atya is gyermekének tekinti, s akarja, hogy a Fiúval együtt birtokolja az örök életet. Jézus tehát az élető kenyér azok számára, akik hisznek benne.

A hallgatók fülét először nem az sérti, hogy Jézus magát kenyérnek mondja, hanem az, hogy mennyből alászállott kenyérnek nevezi magát. A köztudatban úgy szerepel, mint Józsefnek, az ácsnak a fia. Mit akar tehát a mennyei eredettel? Ugyanaz a lekicsinylés csendül ki ezekből a szavakból is mint a Jn 7,41-ből: Jöhet-e a Messiás Galileából? A hallgatók értelmét megragadta Jézus isteni és emberi természetének egysége. Az Ószövetség beszélt ugyan arról, hogy a Messiásnak isteni és emberi sajátságai lesznek, de ezt a kérdést az akkori hit soha nem elemezte. A két természet egységét a jövődölésekben megadott vonásokból nem is lehetett kidolgozni. Az egyházi teoló-

gia is évszázadokig küzdött a problémával, amíg a Kalkedoni zsinaton (451-ben) megfogalmazták a tételt, hogy a Fiú személyében egyesül az isteni és az emberi természet, azért Jézus Krisztus egy valóság.

Jézus itt még ismételten csak arra hivatkozik, hogy a beléje vetett hit az Atya adománya: csak az közeledhet hozzá, akit az Atya vonz. Aki így hisz benne, annak megígéri a feltámadást és az örök életet. A feltámasztásra való hivatkozás érv akar lenni égi eredete mellett. Másutt is bizonyítja, hogy isteni hatalmának végső igazolása az egyetemes feltámadás lesz, amely az ő szavára megy végbe (Jn 5,25). Hogy a hit Isten adománya lesz, azt a próféták is jelezték. Iz 54,13-ban lehet olvasni, hogy az új Jeruzsálem fiai mind az Úr tanítványai lesznek. Jézus tanításában Isten kezdettől fogva az Atya volt, ezért joggal mondhatja, hogy aki az Atyára hallgat, az a Fiút is felismeri és csatlakozik hozzá. De magától senki sem állíthatja, hogy őt az Isten tanította, mert az Atya nem látható. Egyedül a Fiú látta. Az Atya a megvilágosító kegyelmet láthatatlanul adja. Azok sem látják őt, akik hisznek. A Fiú viszont látja, mert tőle jött, tehát joggal ígér örök életet annak, aki hisz benne.

Az 51-ik versnél a beszéd fordulatot vesz. Jézus eddig csak átvitt értelemben mondta magát égből alászállott kenyérnek, amelyet a hit által kell befogadni. Most azt állítja, hogy áldozatul adott teste lesz a kenyér, s aki ebből a kenyérből eszik, örökké él. Jézus a vallási liturgia nyelvén fejezi ki magát, mert ezen a liturgián keresztül akarja tervét megvalósítani. A vallás ismerte az áldozatot és az áldozati lakomát. A feláldozott ételt vagy italt úgy vették magukhoz, mint az Istentől megszentelt adományt, illetőleg mintha Isten maga látná vendégül az embert. Jézus ilyen áldozati lakomára gondol. A zsidók azonban csak a szavakat hallják és azokon akadnak fenn. Az arám bishra és a görög sarx húst, testet jelent. Ezért kérdezik botránkozva: Hogyan adhatja a testét eledelül? Az evangélista bizonyára nem akarta Jézus egész beszédét és az egész vitát leírni, hanem csak azt örököltette meg, ami az egyház hitéhez fontos volt. Az 53—58 versek úgy hangzanak, hogy bennük összefoglalva megtaláljuk az eucharisziába vetett hitet. A „bizony, bizony mondom nektek . . .” sajátos szemita nyomatékozás. Ami utána következik, annak kü-

lönös jelentősége van, mert a beszélő egész meggyőződését beleviszi.

Az Emberfiának áldozati teste és vére az élet forrása. Aki visszautasítja, az elzárja magát ettől a forrástól. Aki ellenben részesedik benne, az biztosítja a feltámadását. Hiszen testének és vérének vétele a legnagyobb azonosulás személyével. Ezért ha Jézus feltámadt, az is feltámad, aki hozzá csatlakozott. Az 55-ik verset is csak az egyház liturgiája alapján lehetett megérteni: „A testem valóságos étel, a vérem valóságos ital.” Jézus igazi étel és ital alakjában adja testét és vérét. De megfordítva is érvényes: az általa adott étel és ital az ő teste és vére. Tehát János szövege is tartalmazza a kenyér és a bor valóságos, természetfölötti átváltozásának hitét, éppúgy, mint Pál apostol kijelentései (1Kor 11,27).

Jézus megmagyarázza, hogy teste és vére miért válik az élet forrásává. Az élet végső forrása az Atya, a mindenség szerzője. A Fiú tőle kapja az életet, s embersége szerint is ezt az isteni életet hordozza. Aki magához veszi testét és vérét, azzal ő belső kapcsolatba lép: „bennem marad és én őbenne”. A belső kapcsolat következtében kiáraszthatja rá mindazt, amit az Atyától kapott: „Amint engem az élő Atya küldött s általa élek, így az is élni fog általam, aki engem eszik.” Az ősatyáknak adott manna csak testi táplálék volt, s a halált nem tudta ellensúlyozni. Ez az új kenyér az örök életet táplálja. Az egyházi hagyomány később majd a „halhatatlanság orvosságának” fogja nevezni, s gondja lesz rá, hogy a haldoklók részesüljenek ebben az útravalóban.

Akik Jézusban csak az embert látták, s akik a földi test evésére gondoltak, azok számára mindez „kemény beszéd” volt. Az üdv-történet folyamán gyakran előfordult, hogy az ember Isten „balgaságáról” nyilatkozott. Isten gondolatait és terveit csak akkor kezdjük megérteni, ha természetfölötti síkjuknak megfelelően értelmezzük. Jézus ilyen segítséget ad, — nem annyira hallgatóinak, mint inkább az egyháznak. Mennybemenetelének tétele is botrány lesz egyesek szemében, de a hívőket eligazítja. Teste majd átmegy megdicsőült állapotba, s ezt már adhatja lelki eledül. Míg az ember csak földi és testi valóságuk szerint ítéli meg a dolgokat, addig nem képes a hit tikaiban behatolni. Jézus szavai olyanok, mint a „lélek és élet”, azért szellemi oldalról kell

megközelíteni őket. Végső értelmüket csak az Isten Lelke, a Szentlélek tárja fel, s az egyház valóban csak pünkösöd után kezdte az eukarisztiát ünnepelni. De az oltáriszentség azóta is a „hit titka” maradt. A kafarnaumi hallgatók hitének ez volt az első nagy próbatétele, sőt az apostolokénak is. Az evangélista utal arra, hogy a tanítványok között is elkülönült a testi és a lelki szemléletmód. A lelki szemlélet kiindulása az, hogy a hívőnek bíznia kell az Atyában, aki a Fiú elküldésével szeretetét mutatta meg, azért nem fog félrevezetni bennünket titkaival. Ebből a bizalomból kiindulva le lehet küzdeni a hit elleni kísértést. Jézus tudatos hívőket akar, azért szögezi a kérdést az apostoloknak: Ti is el akartok menni? A választ és a hitet Péter fogalmazza meg, amely ugyan még homályos, de a bizalomra épül: Uram, kihez mennénk? Tied az örök életet adó tanítás! Nekünk elég az, hogy te vagy az Isten szentje, a Messiás. Érezzük, hogy az evangélista a Péter szájába adott szavakkal az egyház hitét is jellemzi és kifejezi. Mást azóta sem mondhatunk. Ha az élet végső értelméről, az üdvösségről van szó, sehol másutt nem találhatunk kielégítő és megnyugtató választ, csak Krisztusnál. Ha ő nem támadt volna fel, még az ő ígéretei is csak szép szavak maradtak volna.

A tanítványok közül valószínűleg Júdás fejezte ki legjobban elégedetlenségét. Ő képviselte a gyakorlati, számító embert, aki mindenből hasznot akar húzni, s akinek számára a természetfölötti dolgok fölösleges ábrándok. Jézus azért választotta ki őt is, mert az Atya vonzotta, de később hitetlenné, sőt ellenséggé vált. Ezért kapja a megbélyegzést: Egy közölet az ellenség, az ördög, az ördög eszköze. A szinoptikus evangélimok nem említik a kafarnaumi beszédet. De a század végén, amikor a negyedik evangélium keletkezett, az eukarisztia ünneplése már az egyház megjelenési formája lett, azért minden oldalról igazolni kellett rendeltetését és a reá vonatkozó ígéreteket.

AZ APOSTOLOKRA ÉPÜLT KÖZÖSSÉG

Mt 16,13-20; 18,15-20; Jn 21,15-17

A kinyilatkoztatás hordozója mindig a kiválasztott közösség volt, amely magát Isten népének tekintette. A népet az Ábrahám-tól való származás tudata, a közös hit és a vallásos meggyőződés fogta egybe. Ennek a szervezett közösségnek kellett tanúskodni a világban az egy Isten létéről és üdvöztető akaratáról. De az ószövetségi népnek még nem volt valódi küldetése az emberiséghez. Küldetésről csak akkor lehetett szó, amikor Isten már kimondta a végső szót, és kinyilvánította, hogy atyai irgalmában minden embert üdvözíteni akar. Isten régi népének át kellett alakulnia új néppé. Ki kellett lépni elszigeteltségéből, s a nemzeti kiváltság helyébe az egyetemes emberi érdeket kellett tenni. Az új közösség feje Krisztus. Ő a tagokat úgy kapcsolja magához, hogy átadja nekik az Atyától hozott tanítást és kegyelmi javakat. A kapcsolat szellemi és természetfölötti lesz, de olyan bensőséges, mint a családi közösség: „Aki teljesíti mennyei Atyám akaratát, az nekem mind testvérem, nővérem és anyám” (Mt 12,50).

Az Isten népének ezentúl is az lesz a feladata, hogy tanúskodjon Istenről és üdvöztető szándékáról. Mégpedig úgy, ahogy az Jézus Krisztusban kinyilvánult. Ez a közösség már magát Krisztust hordozza, róla tanúskodik. Ezért ismernie kell Jézust és üdvszerző művét. A tizenkét apostol kiválasztása ezt a célt szolgálta. Jézus megadta nekik, hogy megértsék Isten országának titkait (Mt 13,12), barátainak nevezte őket, mert mindent elmondott nekik, amit az Atyától hallott (Jn 15,15), azután küldetést adott nekik, hogy tegyenek tanítványává minden népet (Mt 28,18). Az új közösség lesz Jézus egyháza. Elküldi neki a Szentlelket, a Vigasztalót, hogy így felvértezve tanúskodjék mellette a világ végéig. Pál apostol majd ezt a képet rajzolja meg az egyházzal: „Már nem vagytok idegenek és jövevények, hanem Isten országának polgárai és családjának tagjai. Apostolokra és prófétákra (azaz Istentől ihletett tanítókra) alapított épület vagytok, s a szegletköve maga Jézus Krisztus” (Ef 2,19–20).

Igazi próféta évszázadok óta nem lépett fel, s a nehéz időkben a messiás-várás egyre erősödött. Már Keresztelő Jánossal kapcsolatban felmerült a kérdés, hogy ki ő (Jn 1,19). Jézus hosszabb ideig tanított, mint János, csodákat is tett, tehát az ő kiléte méginkább izgatta a lelkeket. Egy-egy csodája után az emberek hajlandók voltak úgy nyilatkozni, hogy ő a várt Messiás, de azért egész viselkedése mégsem elégítette ki nemzeti reményüket. A tanítványok ismerték a Jézus körül kialakult feszültséget, hiszen maguk is részesei voltak. Ezért Jézusnak gondja van rá, hogy nekik több világosságot adjon.

Ahogy az evangéliumokból megállapítható, Jézus működésének utolsó évét nagyrészt az apostolok nevelésének szentelte. Gyakran vonult vissza velük csendes, nagyrészt pogányok által lakott részekre, ahol kevésbé voltak kitéve a nép zaklatásának. Egy alkalommal északon vannak, közel a Jordán forrásához, ahol Fülöp, Nagy Heródes fia Augustus császár tiszteletére Cezáreát alapította. A tanítványokkal való beszélgetés közben ráterelődik a szó Jézus küldetésére és kilétére. Jézus tisztázni akarja övéi nézetét, azért felteszi a kérdést: Kinek tartják az emberek az Emberfiát? Lukács és Márk így hozzák: Kinek tartanak engem?... Az Emberfia mint messiási cím szerepel az evangéliumokban, s minden valószínűség szerint Jézus maga is használta, mert emlékeztetett Dániel 7,14-re, ahol az ítéletre jövő Emberfiáról van szó. Az apostolok válasza az, hogy legtöbben Keresztelő Jánosnak vagy Illésnek tartják, akik újraéledtek, hogy a Messiás érkezését előkészítsék. Máté szerint az apostolok úgy tudták, hogy egyesek Jeremiás visszatérését látták benne. Neki ugyan a hagyomány nem tulajdonított szerepet a Messiással kapcsolatban, de emléke úgy élt, mint aki „sokat imádkozik a népért és a szent városért” (2Mak 15,14). A vele való azonosítás gyökere ez lehetett.

Elképzelhető, hogy Jézus bővebb magyarázatot adott ezekre a szóbeszédre, hiszen saját küldetése felől akarta tájékoztatni tanítványait. Az Illés-varással kapcsolatban más alkalommal is megtette (Mt 17,12). De aztán őket készíti állásfoglalásra: Ti kinek tartotok engem? Az evangélista nemcsak azért örököltette meg ezt a kérdést, mert a Péternek adott megbízatás ehhez kapcsolódott, hanem azért is mert ez volt mindig a keresztyén hit

lényege: Kinek tartom én, és kinek tartja az egyház a názáreti Jézust? Az apostoli igehirdetés később kifejezte, hogy itt nem szabad bizonytalankodni. A hitnek olyan erősnek kell lenni, hogy rátehessük életünket. Jézus valóban úgy jelent meg, úgy működött, s ma is olyan hatása van, hogy kilétének kérdése méltán felmerül. A tanítványok nevében Péter válaszol, s Márk és Lukács szerint ezt mondja: Te vagy az Isten Fölkentje, vagyis a Messiás. Kétségtelen, hogy Márk és Lukács is az egyháznak a Jézusba vetett hitét akarták Péter szájába adni, hiszen a mindenkori tanítás számára az volt a fontos. De Jézus olyan ünnepélyesen elismeri Péter válaszát, és annyira hivatkozik a kegyelmi megvilágosításra, hogy az biztosan a tárgyi igazságot fejezi ki. Vagyis azt, hogy Jézus az, akinek az ígéretek szerint el kell jönnie. Ha Péter nem ezt mondta volna, akkor válasza semmiben nem különbözött volna a nép felfogásától, és az egész jelenetet nem kellett volna megörökíteni. Máté itt is ünnepélyesebb, mint a másik két evangélista. Ő már a húsvét utáni egyház egész hitét viszi bele Péter szavaiba, ti. hogy Jézus a megígért Messiás, az Isten Fia. Az istenfiúság végső kifejezése és bizonyítéka Jézus feltámadása volt. Előtte erről a fiúságról az apostoloknak is csak olyan fogalmuk lehetett, amilyen értelemben az ószövetségi jövendölések beszéltek róla. Máté szemében itt Péter már az egész jövő egyházat is képviseli. Azt az egyházat, amely a történelem végéig tanúja lesz a megtestesült Fiúnak, és az ő megváltói kegyelméből akar élni. Ez a hit nem emberi erőfeszítés gyümölcse, hanem a mennyei Atya ajándéka. Csak az jöhet Jézushoz, akit ő vonz. Péter felfogta az Atya kegyelmét és kifejezett hitté változtatta. Jézus ezt a hitvallást jutalmazza benne, s egyúttal eszközzé teszi saját tervének megvalósításában. Jézus szavának ez az értelme: Én gondoskodom róla, hogy te köszikla légy, s erre a sziklaalapra építem egyházamat, amelyen a pokol hatalma sem vesz erőt. Hatalmat adok neked az oldásra és kötésre: alkotatsz törvényt, s kötelezheted a hívőket annak megtartására, vagy felmentheted őket alóla. Hatalmad kiterjed a bűnök megbocsátására és a büntetés kirovására is. Intézkedésednek meglesz az égi jóváhagyása, vagyis azt a mennyben is érvényesnek tartják.

A szavak összefüggését helyesen kell látnunk. Péter elsősor-

ban nem a hatalom révén az egyház alapja, hanem azon a címen, hogy ő a Jézusba vetett hit rendíthetetlen alapja és forrása. A mindenkori egyháznak arra van szüksége, hogy valaki tévedés nélkül őrizze és tanítsa a hitet, hogy a vitás kérdésekben döntőbíró legyen, továbbá, hogy összefogja a hívőket és a hit hirdetőit. Péter ezt a kiváltságot és feladatot kapja, s ez foglalja magába a lelki hatalom teljességét is. Péter tehát Jézus egyházának látható feje lesz, s lelki hatalma arra terjed ki, hogy az igaz hitet őrizze, terjessze, védelmezze, s az egész hívő közösséget az evangélium szellemében vezesse. Kétségtelen, hogy az egyháznak ilyen alapra és ilyen főre a világ végéig szüksége lesz, tehát a szavak Péter utódaira is vonatkoznak. Az egyház azért tart ki a pápaság intézménye mellett. Tudjuk azt is, hogy a hitet az egész evangélium alapján kell megfogalmazni, nemcsak egyik vagy másik kijelentés szerint. Péter mellett a többi apostol, illetve az egész apostoli testület is hatalmat kapott, tehát Péter vagy az utóda velük együtt gyakorolja a lelki hatalmat. A pápát, a püspököket és az egész egyházat terheli a felelősség, hogy Jézus ígéletét úgy értelmezzük, mint az igaz hitnek, a keresztyén erkölcsi tanításnak és szeretet közösségének a biztosítását, nem pedig mint személyi kiváltságot. Az egyház Jézus szavaiból azt olvasta ki, hogy Péter utóda valóságos joghatóságot gyakorol az egész egyház felett. Főleg akkor világos ez, ha még hozzá vesszük a Jn 21,16-ban megőrzött megbízatást: Legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat. Jézus más alkalommal is kimutatta, hogy Péter hitére gondja van: Imádkoztam érted, hogy a hited ne inogjon meg, s hogy meg tudd erősíteni testvéreidet (Lk 22,32).

A Mt 16,16 szavait a katolikus egyházon kívül a legtöbben vagy betoldásnak veszik, vagy úgy értelmezik, hogy csak Péter személyes kiváltságát tartalmazza, amely nem száll át utódaira. A keleti egyház megáll a tiszteletbeli elsőbbség gondolatánál, de jogi elsőbbséget nem olvas ki belőle. Ezek a magyarázatok mind történeti helyzetekre és tényezőkre vezethetők vissza. Természetes, hogy az egyházi hatalom gyakorlásának sok módja lehet, s az a történelem folyamán változott is. Elvben mindig világos volt, hogy „aki első az egyházban, az legyen mindenkinek a szolgálója” (Lk 22,26). Amellett Jn 21,15 alapján még egy szempontra felhívhatjuk a figyelmet. Jézus először a szeretetet, a ra-

gaszkodás nyilatkozatát veszi ki Pétertől, s utána teszi meg nyája főpásztorává. Ebből következik, hogy Péternek a Krisztus iránti eleven szeretet fenntartása is kötelessége. Példát kell rá adni, és az egész kereszténységet ebbe az irányba ösztönözni. Ezért a pápai tekintély nem öncélú. Minden képességét és hatalmát, minden kiváltságát és kegyelmét arra kell felhasználnia, hogy az egyházban gyarapodjék a Krisztus iránti szeretet, amely a hitből táplálkozik, s ez lesz az embertársi szeretetnek is a forrása.

Mt 18,18 arról tanúskodik, hogy Jézus az oldás és a kötés hatalmát az egész apostoli testületnek megadta. A testület feje Péter, ezért ő külön is rendelkezik a hatalom teljességével, de mindig úgy, mint a testület feje és képviselője. Hit és erkölcstani döntése akkor mentes a tévedéstől és akkor visszavonhatatlan, ha mint az egész egyház feje hivatalosan szól, egységben a püspökök testületével illetve az egész hívő egyházzal. Jézus tehát a jogrend mellett meg akarta tartani egyházában az eleven családi közösséget. A kettőnek együtt kell érvényesülnie, mert az egyház csak így marad mentes a veszélytől, hogy egyes korok divatos felfogásának áldozatává váljék.

A SZINEVÁLTOZÁS JELENETE

Mk 9,2–10; Lk 2,28–36; Mt 17,1–13

A hagyomány a Tábor-hegyhez fűzi ezt a jelenetet, amelyről mind a három szinoptikus evangélista megemlékezik. A kép leírása egyszerű és eleven, tehát könnyen magunk elé képzelhetjük. Raffael meg is festette, és Jézust úgy állította a középpontba, mint az Isten Fiát. Az egyház a liturgiában is megemlékezik róla. A keleti egyház jelentős ünneppé tette a benne lévő szimbólum miatt. A megdicsőült Jézus ugyanis képe és szerzője annak a kegyelmi átalakulásnak, amely a megigazulásban bennünk is végbemegy. A hagyományos ünneplés ellenére a szentírási hely teológiai magyarázata mégsem könnyű, s ezt a teológusok az atyák ideje óta érezték.

A szentírásmagyarázók úgy látják, hogy Máté és Lukács elbeszélése Márkra nyúlik vissza, s legfőjebb a részletek alkalma-

zásában térnek el tőle. A mai exegéták természetesen itt is felvetik a műfaj kérdését: egy megtörtént esemény leírásával van-e dolgunk vagy csak olyan képpel, amelyet az apostoli katekézis rajzolt meg, hogy bizonyos teológiai igazságokat kifejezzен? Az irodalom azt mutatja, hogy sok katolikus magyarázó is az utóbbi megoldás felé hajlik. Nem lehet azonban tagadni, hogy a szöveg történeti keretbe ágyazza a jelenetet. Márk és Máté előtte elmondják Péter vallomását, a szenvedés bejelentését, a Jézus követéséhez szükséges önmegtagadást, s utána idézik Jézus kijelentését, hogy „az itt állók közül néhányan nem hálnak meg, amíg meg nem látják az Emberfiát, amint eljön országában.” Azután úgy folytatják, hogy „Jézus hat nap múlva maga mellé vette” három tanítványát, és fölment velük egy hegyre. Lukács itt mintegy nyolc napot mond. De egyikük sem említi, hogy mihez méri a hat vagy a nyolc napot. Azt sem tudjuk eldönteni, hogy a színéváltozás annak a kijelentésnek az igazolása akar-e lenni, hogy „egyesek addig nem hálnak meg, amíg meg nem látják Isten hatalommal bíró országának eljövetelét” (Márk). Hasonló kérdéseket a jelenet egyes részleteinél is feltehetünk. Ezekből nyilvánvaló, hogy az evangélisták célja itt sem egy esemény pontos leírása volt, hanem a benne levő hitbeli tartalom közlése. Ezt könnyebben belátjuk akkor, ha arra gondolunk, hogy az evangéliumok annak az élő tanításnak az írásbeli lecsapódásai, amely két-három évtized alatt kialakult az apostoli egyházban. Meg kell látni azt is, hogy a színéváltozás jelenetében az a Krisztus áll előttünk, akiben már igazolódott az örök fiúság, akit a szenvedés is a megdicsőülésbe vezetett, s aki az üdvösség rendjében az egyetlen mester és tanító, tehát őrá kell hallgatni. A szentírásmagyarázók mindig is vallották, hogy a jelenet nem Jézus istenfiúi öntudatát akarta felébreszteni vagy megerősíteni, hanem a *tanítványok hitét*. Az evangélisták úgy írták le a jelenetet, hogy az a mindenkori olvasónak, illetve a mindenkori egyháznak a hitét táplálja. Ennek a célnak megfelelően színezték ki a történeti magot, amely alapul szolgált az igehirdetéshez.

Márk szövegét követve a következő megjegyzéseket tehetjük. A hat nap nem akar különleges időmeghatározás lenni, hiszen ilyet az evangélisták másutt sem adnak. A francia ökumenikus

bibliafordítás azt a magyarázatot adja, hogy a hat nap utalás lehet a sátrak ünnepére, hiszen a sátrakra Péter is hivatkozik a jelenetben. A sátrak ünnepe az engesztelés napja után a hatodik napon kezdődött és hét napig tartott. Ezért a jelenet kapcsolódhat az ünnep első napjához vagy az utolsóhoz. Jézus Pétert, Jakabot és Jánost veszi maga mellé. Ők szerepelnek Jairus lányának feltámasztásánál és az Olajfák-hegyén is. Jézus „egy magas hegyre” viszi fel őket, de a helyet közelebbről egyik evangélista sem nevezi meg. A Zsolt 89,13-ban előforduló költői kép szerint „a Tábor és a Hermon Istent dicsőíti.” A Tábor hegye valószínűleg ezért válhatott a hagyományban a megdicsőülés helyévé. A Hermon messze északon van, s több mint kétezer méteres magasságával nem éppen volt az alkalmi félrevonuló imádság helye. A hegyet azonban másképpen is értelmezhetjük. A sínai kinyilatkoztatás óta vallási fogalom lett, hogy Isten a döntő jelentőségű kinyilatkoztatást a magaslaton adja, s akkor a hegy itt is inkább csak az ünnepélyesség kelléke. Erről különben már szóltunk a hegyi beszédnél is. Jézus a feltámadása után is „egy hegyre gyűjti össze tanítványait” és ott adja nekik a küldetést a világhoz (Mt 28,16 kk). A színeváltozás hegye végül még a Golgota hegyének ellenképe is akar lenni, s egyben előképe annak a természetfölötti megdicsőülésnek, amely végbement Jézus feltámadásában.

Az evangélista itt Jézus alakját úgy jellemzi, hogy az emlékeztet a feltámadás utáni állapotra: átváltozott előttük, ruhája olyan fehér volt, amilyet ember nem is készíthet. Máté még hozzáteszi, hogy arca fénylett mint a nap. Az átváltozás szó másutt a lelki átalakulásunkat jelöli (Róm 12,2; 2Kor 3,18). Raffael képe nyomán hajlandók vagyunk a fényesen megjelenő Jézust a föld fölött lebegve elképzelni, de a szöveg erről sem mond semmit. Ellenben közli, hogy megjelent neki Mózes és Illés, és Lukács szerint haláláról beszéltek vele. A tanító célzat itt nyilvánvaló, s ezt a szempontot az apostoli igehirdetésnek ki kellett emelnie. Jézus halála a zsidók szemében azt jelentette, hogy Isten elhagyta őt, tehát nem volt messiási küldetése. Az egyház viszont azt hirdette, hogy halála az ószövetségi jövendölések értelmében engesztelő áldozat volt. Mózes Izrael nagy törvényhozója, Illés pedig az Isten ügyéért buzgólkodó próféták mintaképe. Megjele-

nésük azt jelképezi, hogy az egész Ószövetség, a törvény és a próféták írásai Jézus mellett tanúskodnak. Péter kijelentése emlékeztet a sátrak ünnepére, bár ő is tudhatta, hogy az égi lényeknek nincs szükségük földi hajlékra. Péter szavai inkább az ellentét szemléltetésére valók. Amikor felajánlja a három sátor készítését, Jézust felhő takarja el szemük elől. Mesterük tehát olyan valaki, aki az isteni szférába tartozik, s akinek kijár az a megjelenési forma, ahogyan Jahve az ószövetségi leírásokban közeledik: az ég felhőiben, mennyei udvartartással. Közben felhangzik a mennyi tanúskodás: „Ez az én szeretett Fiam, őt hallgassátok”. Jézus istenfiúságát hasonló kijelentés igazolta a Jordán partján is. Itt hiányzik az a betét, hogy „akiben kedvem telik”. A hangsúly azon van, hogy *őt kell hallgatni*. A szózat nem szűkíti le Jézus tekintélyét és küldetését valamilyen üzenet átadására, hanem általánosságban követeli, hogy *őt kell hallgatni*. Mindent el kell fogadni, amit tesz és mond. Ő az egyetlen tanító tekintély, a kinyilatkoztatás megfellebbezhetetlen forrása. A közvetítők majd az apostolok lesznek. Ebből is kitűnik, hogy a jelenet és a mennyi szózat címzettje a hívő egyház, nem maga Jézus. Mózes és Illés a hívők számára tanúskodnak, s az Atya is az emberek előtt igazolta Jézust jelekkel és csodákkal. Nekik bizonyította, hogy benne a Fiút küldte el. Azt látjuk tehát, hogy az egész jelenetben a tanítás szempontjai fontosabbak, mint az esemény egyes részleteinek a leírása. A három apostol is tanúvá válik. Ők a Getszemáni kertben látták Mesterüket emberi kiszolgáltatottságában, de tanúskodhatnak arról, hogy szenvedése és halála ellenére mégis ő a dicsőséges Fiú, aki igazi léte szerint a mennyi világhoz tartozik.

Húsvét után ez a meggyőződés már a hit kiinduló pontja. Azt azonban igazolni kellett, hogy Jézus földi működése idején is a Fiú volt, aki egy az Atyával. Ha a jelenetet csak történeti szempontból nézzük, akkor a három apostol kiválasztásában megtalálhatjuk a különleges gondoskodást. Nekik nagy szerepet szánt, tehát betekintést engedett szenvedésének és dicsőségének misztériumába. Péternek a főpásztori szerep jutott, Jánosnak a hosszú életen át megvalósított küzdelmes tanúskodás, Jakabnak az első vértanúság. Nekünk az is sokat mond, ha látjuk, hogy Jézus mennyi gonddal készítette elő övét a feladatokra. De az

ilyen alkalmazott értelmezésnél sokkal fontosabb az egyetemes mondanivaló. A hit csak akkor lehet valódi, ha Jézusban felismerjük az Atya örök Fiát, aki a mi üdvösségünket munkálja.

Jézus tilalma, hogy a jelenetről addig ne beszéljenek, amíg a halálból fel nem támad, összhangban van más szentírási helyekkel. Gyógyításai után is intette az embereket, hogy ne híreszteljék csodáját. Szenvedése, halála és feltámadása előtt úgyszemint szerezhettek igazi képet messiási küldetéséről, tehát a széleskörű propaganda csak ártott volna a hit kialakulásának. Akik a jelenetben csak teológiai képet látnak, azok így magyarázzák ezt a részletet: Az apostoloknak húsvét után megvolt a hitbeli tapasztalatuk arról, hogy Jézus valóban az Isten Fia. Különösen megvolt Péternek, Jakabnak és Jánosnak, akik legtöbbet voltak együtt vele, a legbensőbb köréhez tartoztak. Ők az egyház oszlopai, Jézus maga igazolta őket, tehát ők tévedés nélkül közvetítették a kinyilatkoztatást. Azt a Krisztust adják tovább, aki már megdicsőült, s aki valóban az üdvösség szerzője, s aki mellett az Ószövetség is tanúskodik. Ezt a hitet öltöztetik képbe.

A mondanivaló az ilyen értelmezésben is megvan, de jobban megfelelünk a tényeknek, ha feltételezzük, hogy a három apostolnak volt valamilyen objektív élménye az imádkozó Mesterrel kapcsolatban, amelyet ők ezzel a képpel fejeztek ki.

A színeváltozás nem maradt elméleti teológiai tétel. Jézus a maga dicsőségét átadta nekünk. Ő maga több volt, mint ami külsőleg látszott rajta. Az ember is több, mint amit megjelenése, munkája, tevékenysége elárul; hivatva van arra, hogy eljusson a Fő dicsőségére, s a kegyelmi erők már benne működnek. Ezt az istengyermeki többletet bele kell és bele lehet vinni az emberi relációkba is. Egymás számára is több vagyunk, mint testvér, barát, szomszéd vagy munkatárs. Legjobban igazolja ezt a házasság, ahol a felek egymásnak kegyelmi partnerei is. Jézus mindenkiel azonosította magát, s ezt a szemléletmódot érvényesítenünk kell a segítségben, türelemben, megbocsátásban és megértésben.

PÉLDABESZÉDEK AZ ISTEN ORSZÁGÁRÓL

A PÉLDABESZÉDES TANÍTÁS

Mt 13,10-17; Mk 4,10-12

A képekben, hasonlatokban, elbeszélésekben kifejezett tanítás ismert műfaj volt az ókorban. A zsidók a héber *masal* szóval jelölték a különféle szóképeket, hasonlatokat, sőt az úgynevezett velősmondásokat is. Így a Példabeszédek könyve ezt a címet viseli: Mislé Selomo. A Hetvenes fordítás a héber *masal*-t a görög *parabolé*-vel adta vissza, s ebből lett a parabola szó. A tanításnak ez a formája megtalálható a rabbiknál is. Ebből látjuk, hogy Jézus alkalmazkodott kora stílusához. A szinoptikus evangéliumok megőrizték ezt a formát, mert nyilvánvalóan az apostolok is magukévá tették az igehirdetésben. Hiszen a képek és a hasonlatok jobban biztosították azt a törekvést, hogy Jézus eredeti gondolatát adják tovább, mintha ugyanazt a tanítást áttették volna új fogalmakba. A negyedik evangélium már más természetű; abban már a teológiai értékelés lép előtérbe. Jánosnál igazában csak a jó pásztorról, továbbá a szőlőtőről és szőlővesszőkről szóló tanítás tartozik ebbe a műfajba.

A képanyag és az érvelés módjának megfelelően megkülönböztetjük a szoros értelemben vett hasonlatokat és az igazi példabeszédeket. Hasonlatnak Jézus olyan képeket használ, amelyeket a természetből vagy a mindennapi életből kölcsönöz, pl. az elvetett mag, a kovász, a háló, az elrejtett kincs, az elveszett bárány, az elveszett pénzdarab, a tereken játszó gyermekek, a kérő barát stb. A valódi példabeszéd olyan történet, amelyben a meglepő, a szokatlan, az egyszeri fordulat fejezi ki a vallási alapgondolatot. A példabeszéd a népies elbeszélés műfajába tartozik. Vallási igazságot akart kifejezni, hangsúlyozni, magyarázni, de mindig teret engedett a hallgatóknak, hogy azt magukra alkalmazzák, illetőleg hogy kellő lelkülettel tanulmányozzák.

A példabeszédbe bele van építve a *felhívás*, hogy a hallgató saját magát annak tükrében szemlélje. Jézus mint próféta, mint isteni küldött nyomatékozta is ezt a példabeszédes elemet. Éreztetni akarta, hogy rajta keresztül Isten szól, azért az embernek állást kell foglalnia.

Az érvelés is követi az akkori beszédmodot. A történet csak annyit mond el, amennyi a közölni kívánt igazság szemléltetéséhez szükséges. Kevés személyt szerepeltet, pl. a tékozló fiú anyjáról egyáltalán nem esik szó. Sokszor a szereplők saját kijelentéseikkel jellemzik magukat, pl. az igazságtalan bíró, a farizeus és a vámos, az új csúrt építő gazdag ember stb. Ha az alapgondolat kifejeződött, a történet megszakad, mert nem maga a történet fontos, hanem az, hogy a hallgatók megragadják a vallási gondolatot és magukra alkalmazzák. Jézus példabeszédei a korabeli rabbik hasonló elbeszéléseitől abban különböznek, hogy nála mindig megtalálható a mély gondolat, a találó hasonlat, a gondolatfűzés pontossága, a fogalmazás világossága és a hallgatókra való alkalmazás lehetősége. Pedig ő mindig a természetfölötti misztériumot szemlélteti velük. Jézus arra törekszik, hogy a misztériumot, a titkot valóban megmagyarázza. Tanítványainak kijelenti: Nektek megadatott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait (Mt 13,11). A „titok” a korabeli zsidó irodalomban Istennek az idők végére vonatkozó rendelkezése volt, az apostolok prédikációjában azonban maga Jézus, akiben az Atya nyilvánította az ember üdvösségét és megalapította országát.

A példabeszédek általánosságban Isten országát világítják meg. Máté ugyanezt a mennyek országának mondja, de ő sem csak a túlvilági országra gondol, hanem a földi kegyelmi országra is. Ennek az országnak a mibenlétét Jézus halála és feltámadása új színnel gyarapította. Az apostolok ezért a régi példabeszédekét már ilyen új meglátásokkal ismételték meg és alkalmazták az új helyzetre. Így természetes, hogy más és más követelményt vontak le belőlük. Ők a példabeszédekét már nagyrészt a hívőkhöz intézték, nem a kívülállókhoz, ezért belső egyházi követelményeket is belevittek, pl. a menyegzős ruha a királyi lakománál. Mi nem azt keressük, hogy Jézus milyen formában mondta el ezeket a történeteket, és mit változtattak rajta az apostolok, hanem az evangéliumban meglevő szöveget elemezzük, hiszen

ez a sugalmazott tanítás, Isten ezekben adta a végleges kinyilatkoztatást.

A példabeszédek nem egyszerűen magyarázó példák, hanem tükrözik Jézusnak a néppel való küzdelmét, hogy elfogadtassa velük saját küldetését. A történetek eredetileg nem a tanítványoknak szoltak, hanem annak a népnek, amely még nem hitt benne. Jézus előttük, és méginkább a vallási vezetők előtt igazolja, hogy ő a megígért Messiás, s hogy a Messiásról olyan értelemben kell gondolkodni, amelyennek ő magát mutatja, mert az Isten országa övele érkezett el. Mindenütt érezzük, hogy Jézus a tanításán keresztül saját személyét akarja elfogadtatni. Tehát a példabeszédek nem időtlen igazságokat öltöztettek korabeli külsőbe, hanem úgy kell nézni őket, mint adott helyzetben megfogalmazott kijelentéseket és követelményeket. Értelmezésükhöz hozzátartozik a helyzet ismerete. Az örök igazságot utólag kell belőlük kikövetkeztetni. Az egyes evangélisták is könyvük céljának megfelelően csoportosítják és alkalmazzák őket. Az erkölcsi célzatot Lukács domborítja ki legjobban. Máté és Márk jobban megmaradnak az Isten országának titkainál.

Jézus tanítása inkább tartalma szerint volt új, nem formája szerint. A lényeg az volt, hogy őbenne az Atya a Fiút küldte el, mint megváltót, s a megváltás az ember természetfölötti felemelését s az örök életet hozza, nem pedig valamilyen földi jólétet. Ezt a természetfölötti tanítást csak hasonlatokkal lehetett érthetővé tenni. A hallgatóknak alkalmat kellett adni, hogy a mély titokról elmélkedjenek. A kategorikus kijelentések jobban elijesztették volna őket, hiszen azoknak egyszerre kellett volna áttörni az előítéletek falát. Tartalmilag is lehet a példabeszédeket csoportosítani. Az első csoportot az Isten országáról vagy a mennyek országáról szóló hasonlatok alkotják. Ezek érzékeltetik Isten uralmának módját és közeledését, ahogy az Jézus fellépésével már megkezdődött, és majd az ítélettel teljeseedik. Ilyenek a magvető, a mustármag, a magától fejlődő vetés, a kovász, a háló, a búza és a konkoly, a királyi lakoma, a szőlőművesek stb. A másik csoportba a döntést és az ítéletet hirdető példázatok alkotják. Ezek megtérésre, hitre szólítanak fel, mint pl. a tereken játszó gyermekek hasonlata, a terméketlen fügefá sorsa, a talentumok felhasználása, a gazdag ember és a szegény Lázár, a két

fiú, a tíz leány stb. Ezek egyúttal virrasztást, állandó készenlétet követelnek. Harmadik csoportnak vehetjük azokat, amelyek az Isten iránti magatartást tisztázzák, mint az új csúrt építő gazda, a kérő barát, a bíró és az özvegy, a farizeus és a vámos, a tékozló fiú.

Végül a negyedik csoport az embertársak iránti kötelességet világítja meg, mint az irgalmas szamaritánus, a szívtelen szolga, a hűtlen vagyonkezelő stb. De minden példabeszédnek közös sajátága az, hogy az örömhírt közli: Isten irgalmas uralmának megérkezését. Az üdvösség ideje itt van, azt meg kell ragadni. A példabeszédek tehát nem törvényt magyarázatok.

Az értelmezésnél figyelembe kell venni annak a kornak az elbeszélő stílusát. Az egész kép vagy történetet csak egy gondolatot akar megvilágítani. A szoros értelemben vett példabeszédben az egyes részleteket külön nem kell alkalmazni magunkra. Pl. a hamis vagyonkezelő megcsalja urát azért, hogy barátokat szerezzon. De Jézus csak az okosságot emeli ki, nem a csalást. A hasonlat tehát csak az, hogy amilyen megfontoltan járnak el a világ fiai a maguk jövőjének alakításában, éppen olyan gondot fordítsanak a világosság fiai is az örök jövő megszerzésére. A gyakorlatban azonban a kifejező műfajok nem ilyen elszigeteltek. Az elbeszélőnek joga van a példabeszédbe allegorikus elemeket is belevinni, s akkor azoknak a részeknek is külön jelentésük van. A magvetőről szóló példabeszédben pl. Jézus maga értelmezi az utat, a köves talajt és a tüskés bozótot, hasonlóképpen a búzát és a konkolyt is. Ahhoz nincs jogunk, hogy az allegorizálással önkényes következtetéseket vonjunk le a példabeszédekből.

Máté és Márk még külön megemlítik, hogy a példabeszédes tanítás nem volt mentes a problémáktól. A hallgatók úgy gondolták, hogy a képek nem elég világosak. A Messiástól azt várták, hogy nyíltan mondja meg, ki ő és mi a szándéka. Az apostolok meg is kérdezik a Mestert, hogy miért tanít példabeszédekben. Jézus olyan választ adott, amelyet tanítványai is csak halála és megdicsőülése után értettek meg, „Nektek megadatott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait, de a többieknek nem. Akinek van, annak még adnak, hogy bőségesen legyen neki, de akinek nincs, még azt a keveset is elveszik tőle, amije van”.

Azért beszél nekik úgy, mert szemük és fülük van, de nem látnak és nem hallanak. Jézus a nép magatartásában ismétlődni látja Izajás esetét, aki szintén arról panaszkodott, hogy a nép szíve megkérgeződött, nehezen hallanak a fülükre, szemüket pedig behunyták, hogy ne lássanak.

Ezek a szavak Izajásnál egyben jövendölések is, és a Messiás nehézségeit jelzik előre. A népnek a próféta idejében is, Jézus idejében is megvoltak az előítéletei. Az Isten küldöttének szavai-ból csak azt hallották meg, ami megfelelt vágyaiknak, a többit pedig bírálták. Ezért mondja róluk, hogy fülük van, de nem hallanak. Márk úgy idézi Izajás szövegét, mintha Jézus azért szólna példabeszédekben, hogy az emberek ne lássanak és ne halljanak, s így a megtérésig se jussanak el. Ez a szóhasználat azonban csak olyan ószövetségi nyelvezet, mint pl. az ilyen kérés: Ne vigy minket kísértésbe, vagy hogy Isten megkeményíti valakinek a szívét. A rossz mindig tőlünk van, Isten maga a jót kezdeményezi, de előre látja a rosszat is, amit az ember elkövet. A felhívást ennek ellenére megadja, sőt a kegyelmi segítséget is. Az ember tehát az ilyen találkozásokor jobb is lehet, meg rosszabb is, mint eddig volt. A példabeszédes tanítás Márknál is úgy szerepel, mint ami megvilágítja az Isten országát. Aki elfogadja, az újabb magyarázatot kap, aki elzárkózik, az nem tud mit kezdeni azzal sem, amit hallott.

Az elméleti válasz mellett azonban figyelni kell a példabeszédekben adott kinyilatkoztatás formájára is. A példabeszéd valójában gazdagabb, mint a tételes tanítás, és aki hittel fogadja, az kimerítheti egész gazdagságát. A képek szemünk elé vetítik Isten irgalmát, türelmét, nagylelkűségét, bőkezűségét, gondoskodását. Vagyis olyan Istenről beszélnek, akiben lehet bízni, akit lehet szeretni, akire rá lehet hagyatkozni. Ezért tévedés volna azt hinni, hogy Jézus a példabeszédekkel próbára akarta tenni az embereket. Tanítása a teljes isteni irgalom és szeretet megnyilvánulása volt. De Isten minden közeledése próbatétel számunkra, hiszen szabadon kell döntenünk arról, hogy elfogadjuk-e és engedelmeskedünk-e neki. Csak akkor sikerül, ha az előítéletet és az önzést háttérbe szorítjuk.

A MAGVETŐ

Mt 13,1-7; 18-23; Mk 4,3-9,13-20

A gépesített mezőgazdaság korában emlékeztetünk arra, hogy régen kézzel szórták a magot a felszántott földre, és boronálással segítették mélyebbre a talajba. Ezért megtörtént, főleg ha fújt a szél, hogy a mag egy része veszendőbe ment. Jézus itt a palesztinai viszonyokat veszi figyelembe. A hegyes-dombos vidéken a termőtalaj közepette kifehérlik egy-egy köves folt, másutt olyan gyér a talajréteg, hogy nem lehet felszántani, s csak tövises bogáncs terem rajta. A magvető bármennyire vigyáz, a mag egy része a kitaposott útra hull, ahonnan a madarak felcsipegetik. Másik része a köves foltokra, ahol ha ki is kel, nem tud gyökeret verni, és elszárad. Egy harmadik rész a tövises bokrok közé esik, ott pedig a nálánál erősebb gaz fojtja el. Ami viszont jó földbe hull, az sokszoros termést hoz. A jó termés mindig megsokszorozza az elvetett magot. A keleti elbeszélésben azonban a nagy szám inkább csak arra utal, hogy ha Isten magot hozott, gondoskodik olyan termésről, amely megfelel céljának.

Ha az elbeszélést szoros értelemben vett példabeszédnek vesszük, akkor úgy kell értelmeznünk, hogy csak egy alapvető gondolatot világít meg: Isten országa nem úgy jön el, ahogy a zsidók várták, ti. hogy a Messiás csodálatos jelek kíséretében megjelenik, övéit felmagasztalja s ellenségeit megalázza, hanem úgy, hogy tanításával elveti a magot az emberek lelkében, s annak növekedése függ az emberek egyéni magatartásától, hitétől és szeretetétől. A termés, a végső aratás azonban biztosítva van. A Jézus által hozott kinyilatkoztatás nem vész el, hanem gyümölcsöt terem.

Az evangélisták azonban arra hivatkoznak, hogy itt Jézus allegorikus elemeket is beleszótt a példabeszédbe, tehát a mondanivalóját ennek alapján kell felfognunk. A mag az Isten ígéje, a kinyilatkoztatott tanítás, a magvető az Emberfia, vagyis Jézus. Ő a magot olyan bőségesen szórja, hogy mindenüvé jut belőle. A kitaposott útra hullott mag azt jelenti, aki hallgatja a tanítást, de nem érti meg, nem is keresi az értelmét, azért hamar el is felejt. A köves talajra hullott mag pedig az olyan embert, aki szí-

vesen hallgatja ugyan a tanítást, de mély gyökeret nem ver benne, mert nem igyekszik életté váltani. Amikor hite áldozatot kíván tőle, akkor meginog. A tövisbokrok közé hullott mag pedig annak az embernek a képe, aki valahogyan hisz is, de tulajdonképpen két úrnak szolgál. A világi gondoknak, az élvezeteknek olyan fontosságot tulajdonít, hogy a magasabb szempontokat csakhamar elfelejti. Végül a jó földbe hullott mag az, amelyet hittal fogadnak és életté válnak.

Isten tehát országát hozzámérte az emberhez. Ez az ország bármennyire kegyelmi ajándék és bármennyire az örök életre mutat, földi alakja mindig tükrözni fogja az emberek sokféleségét és állhatatlanságát. A hívő közösség képe is más és más lesz az egyes korokban, s az egyes ember sem éli át ugyanazzal a buzgósággal a hitét. Az egyháznak van emberi arca. Amikor Jézus felsorolja a különféle helyekre esett magvak sorsát, nem akar teljes képet festeni az emberek lelkiületéről vagy magatartásáról. A példabeszédhez ez nem is szükséges. Jézus nem az emberek természetét akarja megvilágítani, hanem az Isten országának titkait. Az apostolok és az egyház így is értelmezték szavait. Tudták, hogy a Jézustól megkezdett vetést nekik kell folytatniuk, és azt is tudták, hogy Isten országának terjedése, növekedése nem lesz egyenesvonalú emelkedés. Az emberi szabadakarat és az irracionális tényezők mind befolyásolják.

De megértettek két más igazságot is: azt, hogy a fő magvető mindig Jézus marad, és azt, hogy nekik, akik Mesterük művét folytatják, ismerniük kell azt a szántóföldet, amelybe az isteni magot vetik. Hogy az igazi magvető Jézus marad, az bizalmat önt az egyházba. Egyedül ő képes az embereket kiválasztani és meghívni az evangélium hirdetésére, s egyedül ő világosíthat meg mindenkit, hogy a hit szemével lássa életét. Ezért az egyház számára nincs reménytelen helyzet. Pál apostol fogságában, akadályoztatásában is arra gondol, hogy az Isten ígéje nincs megbilincselve (2Tim 2,9). Ami a másik felismerést illeti, abba is Jézus adott példát. Ő maga számolt az emberek különböző felfogóképességével, s ennek megfelelően igyekezett az érdeklődést és a jóakaratot felébreszteni. Az egyház igehirdetésének is rendelkeznie kell a szellem felsőbbrendűségével és alkalmazkodó képességével. Csak azok lehetnek tanítók, akik már ismerik az

„Isten országának titkait”, s akik megfelelő érzékkel is rendelkeznek. Az egyházi tanítás hirdetőinek saját koruk szellemi nívójának megfelelően mindig figyelembe kellett venniük azt, amit ma mint új tudományágakat kifejtene, vagyis a lélektani és szociológiai tényezőket. Számolnunk kell azzal, hogy az emberek lelkében is akad keményre taposott út, rideg, köves folt és gazzal benőtt terület. Az ilyen ugar feltöréséhez sok türelemre és időre van szükség, főleg pedig megértésre és szeretetre. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a hit leginkább személyes hatásra terjed. Döntő jelentősége annak van, hogy rajtunk meglátszik-e az a természetfölötti többlet, amit a hit ad. Miután Jézus kitért arra, hogy példabeszédes tanítása milyen fogadtatásban részesül, a tanítványoknak ezt mondja: A ti szemetek boldog, mert lát, s a fületek is az, mert hall. Ti azt látjátok és halljátok, amit sok próféta és igaz ember szeretett volna látni és hallani. A keresztény tanítást és általa a hitet át kell hatni az örömmel. Mi a kinyilatkoztatásban olyan dolgokat tapasztalunk meg Istenről, amit a világ nem adhat. Tudjuk, hogy sorsunk az irgalmas Atya kezében van, s hogy Jézus közbenjár értünk, ő közvetíti az üdvösséget. Arról is biztosít, hogy az igazi szeretet soha meg nem szűnik, s az igazság is győzedelmeskedik. Akit ez a remény tölt el, az tetteivel arról tanúskodik, hogy benne az elvetett mag bő termést hozott, s ennek kifelé is lesz vonzóereje.

A NÖVEKVŐ VETÉS

Mk 4,26–29

Ez a rövid, szoros értelemben vett példabeszéd csak Márknál található. Allegorikus részek nincsenek benne, az egész kép csak egy gondolatot világít meg. Jézus azt akarja megmagyarázni, hogy az Isten országa az Atya örök tervén nyugszik, s megvalósulását semmi sem tartóztathatja fel. A kijelentésre szükség volt, mert a zsidók úgy gondolták, hogy a Messiás az ő segítségükkel alapítja meg országát, elsősorban úgy, mint hadvezér, akinek szüksége van katonákra. A Messiás őket szólítja fegyverbe, s általuk biztosítja uralmát a világ felett. Véleményük szerint Jézus

azért nem lehet a Messiás, mert semmit nem mutat abból az erőből és tekintélyből, amelyre ők vártak. Ezért kellett rávilágítani az Isten országának belső, kegyelmi erejére. Jézus megjelenésével az Isten uralma kibontakozik, országa tehát itt van, élete megkezdődött. Ahogy az elvetett mag belülről csírázik, és belső erői révén bontakozik ki, úgy lesz az Isten országa is. A kép egyúttal a fokozatos megvalósítást is hirdeti. A magból először szár lesz, azután kalász, azután termés. Az aratást akkor kezdik, amikor a mag már beérett a kalászban.

Jézus a végső aratást máskor is emlegette. Isten azért vet, mert aratni akar, s azt akarja aratni, amit elvetett. Jézus evangéliumának földi sorsát így kell szemlélnünk. Pál apostol úgy jellemzi az evangéliumot, mint Isten üdvösséget hozó erejét (Róm 1,16). Az evangélium hatását abban kell látnunk, hogy az emberek millióiban ébreszti fel a bűnbánatot, az Istenbe vetett bizalmat, a hitet, a reményt, és sarkall a szeretet tetteire. Ilyen értelemben a történelem már Isten aratása is. De a példabeszéd egyúttal Isten országának rejtettségét is hirdeti. Belső erők éltetik, gyarapítják, de teljes alakjában csak a végső aratáskor, a végítéleten mutatkozik meg. Ezért jelenléte mindig a hit tárgya marad. Az általa véghezvitt változásokat, a bűnbánatot, a hitet, az Istenbe vetett bizalmat kívülről lehet pusztán emberi megnyilatkozásnak tekinteni. Csak a hívő ismeri fel, hogy Isten valóban működik az emberi történelemben és mindnyájunk életében. Hatását érezteti mind a természet törvényein keresztül, mind természetfölötti beavatkozás által. Számunkra vigasztaló, hogy az Isten országa, — ha egyszer befogadtuk — bennünk is belső erőire támaszkodva kezd bontakozni. Belülről ösztönöz, hogy követelményeihez alakítsuk gondolatainkat, érzelmeinket, tetteinket.

A BÚZA ÉS A KONKOLY

Mt 13,24-30. 36-43

Az Isten országáról szóló példabeszédek Jézus szájában egyúttal jövődölések is voltak. Hiszen ez az ország ővele jelent

meg, s általa kezdett kibontakozni, de a jövő felé mutatott. Később az apostolok megértették, hogy az ország a hívő közösségben realizálódott, bár azt is tudták, hogy végleges alakját csak az örök életben éri el. Az apostoli egyházat ugyanaz a nehéz kérdés gyötörte, amelyet már átélt az ószövetségi prófétai igehirdetés is: Isten jó és szent, tőle csak jó származik, honnan van mégis a rossz a világban? Jézusban az Atya irgalma, szentsége, bölcsessége jelent meg, ő a kegyelem forrása, saját életét sugározza övéi felé, honnan van mégis a rossz az egyházban, a hívő közösségben? Ha Isten ennyire kinyilatkoztatta akaratát, sőt bejelentette az Isten uralmát, országát, miért tűri mégis, hogy a rossz annyi jót megakadályozzon?

Máté úgy adja elő a példabeszédet, ahogy azzal az apostoli egyház már érintette a választ ezekre a kérdésekre. A magvető jó magot szór a földbe, de amíg alszik, jön az ellenség és ráhinti a konkolyt. A példabeszéd cáfolat akar lenni azok hiedelmére is, akik a Messiást úgy várták, mint a mózesi törvény abszolút érvényesítőjét. Ha megjelenik, ítéletet tart ellenségei fölött, s következik a jók uralma a földön. Jézus ezzel szemben azt tanítja, hogy az Isten országa küzdelmek árán alakul ki. Az üdvörtörténetben helye marad az „ellenségnek” is. Az ellenség, a sátán az ószövetségi hagyományban a bukott angyalt, és általában a rossz megszemélyesítését jelentette. A kísértés és a bűn lehetősége megmarad, mert Isten titokzatosabb világot alkotott, mint ahogy mi elgondoljuk. Már az őstörténet a kígyó alakjában személyesítette meg mindazt a világban, ami kísértésül szolgálhat. Az Isten országa még nagyobb titok, s a kísértésnek ott is megvan a szerepe. Az itt említett konkoly lehet egy meghatározott növény (*lolium temulentum*), de lehet mindenféle gyom közös neve is. A hívő ember is természetesnek tartaná, hogy Isten azonnal szüntesse meg a rosszat és fékezze meg az ellenséget. A szolgák ilyen értelemben kérdezik urukat, hogy kigyomlálják-e a konkolyt.

Az apostolok megtapasztalták, hogy a gyarlóság és a bűn együtt van az egyházban is az erénnyel és a jóval. Az ember nehezen érti meg az Isten türelmét, főleg azért, mert a rossz emberek jelenléte gyakran testi és lelki gyötrelmet okoz. Jézus további türelemre int: Ne gyomláljátok ki, mert a konkollyal

együtt a búzat is kitépnének. A szétválasztás majd aratáskor, vagyis az ítéleten történik meg. Amikor sarlóval arattak, könnyen ki lehetett választani a búzát a gabka közül.

A tanítványok kérésére Jézus külön megmagyarázta a példabeszédet, és rámutatott a benne levő allegorikus elemekre. Ő, az Emberfia jó magot hozott a földre, de a gonoszság hatalma is érezteti befolyását, és Isten azt nem akadályozza meg. Az ítéleten azonban angyalai szétválasztják a jókat és a rosszakat. Szó szerint azt olvassuk, hogy „összeszednek minden botrányt és minden törvényszegést.” A botrány említése érezteti, hogy a példabeszédet a keresztény közösségben már erkölcsi figyelmeztetésnek is szánták. Botrányt ugyanis az okoz, aki jószándékú embereket szavával és viselkedésével bűnre vezet. Ez az erkölcsi célzat magyarázza, hogy a példabeszéd értelmezésében az ítélet olyan erős hangsúlyt kap. Bár a példabeszéd a búza és a konkoly együtt létéről szól, Máté a szövegben csak úgy emlegeti, mint a „konkolyról szóló hasonlatot” (36. vers). A végén a büntetés nagyságát is jelezni akarja azzal, hogy együtt hivatkozik a tüzes kemencére, a sírásra és a fogak csikorgatására. Ezeket az öszö-vetségi kifejezéseket Jézus máskor rendszerint külön-külön használja. Viszont Máté is enyhíti a képet azzal, hogy Dán 12,3 alapján az igazak megdicsőíttetését is beleszövi: ragyogni fognak, mint a nap Atyjuk országában.

A példabeszéd alapgondolata mégis az, hogy a jó és a rossz együtt marad a megváltott emberi történelemben. Az egyháznak és a hívő embernek erre kell berendezkednie. Nem tudjuk sem magunkból, sem a világból egészen kiiktatni a bűnt, a félreértést, az elhamarkodottságot, tehát türelemre szükség van. De a türelem nem a rossz elleni küzdelem abbahagyását jelenti. Jézus más helyen eléggé figyelmeztet az elszántságra, a kísértés és a botrány leküzdésére. Éppen ez a küzdelem járul hozzá erkölcsi éréssünkhöz. Ha Isten azonnal lesújtana a bűnösökre, nem adna nekik alkalmat a megtérésre, nem tenné lehetővé, hogy a konkolyból is búza váljék, s így valójában a búzát is kitépné. Az emberi személynek időre és ismételt állásfoglalásra, próbálkozásra van szüksége, hogy kiteljesedjék. Csak így ismerjük meg erőnket, s így leszünk óvatosak és körültekintők a jó és a rossz megítélésében. Isten azért rendezte be úgy a világot, hogy az

ember igazi emberi fejlődéssel érjen meg az üdvösségre, illetőleg hogy alkalma legyen újra és újra visszatérni a helyes útra. A kárhozat mindig a megátalkodottság büntetése, s annak kialakulásához is idő kell. A hit akkor erősödik, ha birkózik az ellenvetésekkel és mások rossz példájával. A remény akkor válik szilárdná, ha le kell győznie azt a véleményt, amely ostobaságnak tartja, hogy a jövőndő javakért áldozatot hozunk. A szeretet akkor nagy, ha méltatlanokra és ellenfelekre is irányulhat. Hasonló a helyzet minden erkölcsi erénynél. A példabeszéd tehát azt hirdeti, hogy Isten országa bármennyire természetfölötti és láthatatlan, mégis történeti tényezővé válik, s a végső kifejelet felé viszi az emberiséget. Természetes síkon nem is tudunk megjelölni olyan végső célt, amely felé az emberiség haladna. A jövő mindig nyitva marad, illetve megvan a lehetősége az általános pusztulásnak. A kinyilatkoztatás következetesen az üdvösség és a kárhozat szempontjából ítéli meg az egyes ember és az egész emberiség útját.

A SZŐLŐMUNKÁSOK

Mt 20,1–16.

Máté itt is mennyek országát mond Isten országa helyett, pedig világos, hogy arról az országról van szó, amely itteni munkánkat követeli, és itt ad alkalmat arra, hogy érdemeket szerezzünk az örök életre. A kép a mindennapi életből való. A munkanélküliek és az alkalmi munkások kimennek a város vagy a falu főterére, és várják, hogy valaki felfogadja őket. Akadnak szorgalmasok, akik már napkeltekor jelentkeznek. Egy szőlősgazda felfogadja őket, és megállapodik velük egy dénár napi bérben. Azután még délelőtt, délben, sőt napszállta előtt egy órával is kimegy, s felfogadja azokat, akiket ott talál. Az utóbbiak említése egészen szokatlan dolog, hiszen általában az emberek nem azért fogadnak napszámosokat, hogy napi egy órát dolgozzanak. De itt éppen ez a szokatlanság hívja fel a figyelmet a különleges jelentésre. Aratáskor esetleg még megtörténhet, hogy minden órát ki akarnak használni, de a szőlő megművelésénél ez ritka eset.

Akiket a gazda délben állít munkába, azokat még megnyugtatja, hogy megkapják, ami jog szerint megilleti őket. Az utolsónak azonban előre semmit sem ígér, s azok sem kötik ki bérüket. Itt már csak a kölcsönös bizalom, illetőleg a gazda nagylelkősége lehet alapja bármilyen egyezkedésnek. Ezek különben azzal mentik magukat, hogy egész nap senki sem hívta őket. Tehát ha nem is testesítik meg a szorgalmas munkás alakját, nem is egészen hibásak abban, hogy egész nap ögyelegtek.

Napszálltakor következik a bér kifizetése. A mózesi törvény előírta a napi bér azonnali kifizetését, hogy a munkás élelmet vásárolhasson (MTörv 24,25). Maga a gazda is jelen van, de a kifizetést a vincellér végzi. Kifejezett parancsot kap, hogy az utolsókon kezdje az elszámolást, mert a történet mondanivalója így lesz világos. Akik csak egy órát dolgoztak, azok is az egész napibért kapják: egy dénárt. A gazda viselkedésében ez a szokatlan és meglepő. A többi munkás látja ezt a bőkezűséget és reménykedik, hogy ők a kialkudott egy dénáron felül is kapnak még valamit. Amikor azonban csalogódnak, felébred bennük az irigység. Igazságtalansággal nem tudják vádolni a munkaadót, de fáj nekik, hogy egyenlővé tette velük az utolsókat, pedig ők hordozták a nap hevét és terhét. Ebben az utalásban megtaláljuk a történelmi célzatot. Jézus egész működése Isten atyai irgalmának bemutatása volt. Az üdvösség abból fakad, hogy az Atya szereti a világot (Jn 3,16). Irgalma mindenkire kiterjed, mindenkit hív, hogy az ő szolgálatában töltse életét. Ahogy a példabeszéd Jézus szájából elhangzott, annak éle közvetlenül a farizeusok és írástudók ellen irányult. Ők úgy érezték, hogy azonnal meghallgatták a hívást, s a törvény egész terhét magukra vették. Saját érdemeikben bíztak, nem Isten irgalmában, s következőleg le is nézték azokat, akik ilyen „érdemeket” nem tudtak felmutatni. Jézus máskor is adott nekik ilyen figyelmeztetést: „Eljött hozzátok János, hogy az igazság útjára vezessen benneteket, de nem hittetek neki. A vámosok és cédák hittek neki. De ti ennek ellenére sem tartottatok bűnbánatot és nem hittetek” (Mt 21,32).

Az apostolok idejében már szélesebb értelmezést adtak a példabeszédnek. Az első meghívottak Ábrahám utódai voltak. Az ószövetségi prófétáknál az Isten népe gyakran szerepel úgy, mint

szőlő, amelyet az Úr ültetett. A pogány népek a későnjövők. Ők nem is kötik ki a bért, hanem rábízzák magukat Isten irgalmára. Az egyház a megkereszteltek között meg is szüntette azt a különbséget, amelyet a zsidók annyira hangoztattak a pogányokkal szemben. A keresztség mindenkit Isten gyermekévé, és az ő országának teljes jogú polgárává tesz.

A példabeszéd tehát tele van célzásokkal, s élesen szembeállítja egymással Isten jóságát s az ember szűkkeblűségét. De alapgondolatát a gazda szavai fejezik ki, aki megszólítja az egyik zúgolódót, sőt barátjának nevezi, tehát olyan valakiről van szó, aki jó ismerőse, mert már sokszor dolgozott nála. Ő személyesíti meg a farizeusokat és az írástudókat. A gazda tekintélyi módon kijelenti, hogy senkivel sem történik igazságtalanság. A kialakított bért mindenki megkapta. De neki ezen felül joga van a sajátját úgy osztogatni, ahogy akarja. Ha az utolsónak is annyit akar adni, mint az elsőnek, senki sem vonhatja érte felelősségre. Jóságát mindenki iránt gyakorolhatja. A példabeszéd tehát nem azt tanítja, hogy a túlvilágon mindenki egyenlő jutalmat kap, hanem csak azt, hogy a megváltás és a kegyelem kiáradása természetfölötti adomány, s Isten szabadon rendelkezik vele. Irgalmát nem engedi megkötni emberi elgondolásoktól. Az is adomány és személyes hívás, ha valaki eljut a kifejezett hitre és tudatosan szolgálhatja Istent. Aki erre a kiváltságra eljutott, az örüljön annak, hogy Isten legalább az utolsó órában felkarolja azokat, akikkel senki sem törődött.

Ma az igehirdetésben a történeti utalásokon túl az egyetemes tanítást ragadjuk ki a példabeszédből. Azért a következő tételre hivatkozunk. Isten az üdvösség rendjében mint gondoskodó atya mutatja meg magát, s mindenkinek lehetőséget ad, hogy örök célját elérje. Kegyelmi hívását irgalmasságának megfelelően újra meg újra megismétli, egészen az utolsó alkalomig. Ennek az irgalomnak a megértése és az érte való hálaadás elsőrendű kötelességünk. Ha ez nincs meg bennünk, akkor rossz szemmel nézzük, hogy mások is tárgyai Isten gondviselésének. A hitnek és az egyháznak a jövőjét ugyanaz az atyai irgalom biztosítja. Az emberek vallásos érdeklődése nemcsak attól függ, hogy érdekes téma marad-e számukra Isten léte és az üdvösség kérdése, hanem elsősorban attól, hogy Isten minden embert megszólít

lelkiismeretében, vagy az igehirdetésen keresztül, s mindig lesznek, akik az élet értelmét a neki adott válaszban keresik.

Az utolsókra és az elsőkre vonatkozó szavakat Jézus minden bizonnyal más összefüggésben mondta. Sokkal inkább a helyén van Mk 10,31-ben, ahol azt fejezi ki, hogy akik elhagytak mindent az Isten országáért, azok nagy jutalomban részesülnek és elsőkké válnak. Itt inkább az az értelme, hogy akik már elfogadták a meghívást, de méltatlankodnak Isten irgalmának meglepő megnyilvánulásai miatt, azok is utolsók lehetnek.

Látszólag a példabeszéd azonos jutalmat ígér mindenkinek bármennyit fáradozott is Isten szolgálatában. Különösen érezhető ez akkor, ha Máté szövege alapján kimondottan a „meny-nyek országára” gondolunk. De jeleztük, hogy ez csak arám szóhasználat. Jézus inkább azt akarja mondani, hogy Isten országának teljes tagja lesz mindenki, akár korán, akár későbbben követte a hívó szót. A túlvilági jutalmazás mértékét a kinyilatkoztatásnak azokból a helyeiből kell levezetni, ahol az egyéni tettek és erények értékeléséről van szó. Jézus és az apostolok azért buzdítanak több szeretetre, nagyobb odaadásra, több jóságra, mert ezek által érdemeink is növekednek.

A GYILKOS SZŐLŐMÍVESEK

Mt.21,33-46; Mk 12,1-12; Lk 20,9-19

Mind a három evangélista a szenvedés előtti napokra teszi ennek a példabeszédnek az elmondását. Valóban nagyon jól tükrözi azt a kiélezett helyzetet, amely kialakult Jézus és a vallási vezetők között. A nép vezetőrétege már véglegesen elvetette a messiási országnak azt a formáját, amelyet Jézus képviselt és hirdetett. Az egyes evangélisták elbeszélésében nincs nagyobb eltérés, legföljebb egyes vonásokban van különbség. A példabeszéd egészen célzatos. Jézus a gondozott szőlő képét Izajás 5. fejezetéből veszi, ahol a próféta Isten kérdését közli: Mi többet adhatott volna még szőlőjének, vagyis a választott népnek? De az ennyi gondoskodás ellenére sem hoz termést. A példabeszédnek ebben a végső megfogalmazásában, ahogy előttünk

áll, már benne érezzük a történeti eseményeket is. A zsidók elvetették Jézust, megölték, s evangéliumát is visszautasították. Jézus mégis szegletkő maradt, s Isten új népe őrá épült. Jézus a beszédben talán csak odáig ment, hogy a zsidók őt elvetik és megölik. Az apostoli igehirdetés azonban már a nép büntetésére is céloz. Főleg Lukács szövegében találjuk ezt a fogalmazást. A büntetés Jeruzsálem pusztulásával következett be.

Izajás 5. fejezete csak képe volt annak a tudatnak, hogy Izrael Isten népe, amelyet kiválasztott magának, s amelyen keresztül az üdvösség tervét meg akarja valósítani. A példabeszédben a szőlő az Isten országa, a nép csak „bérel”, s a bér az Isten akarata szerinti élet, illetve a benne való hit. A hagyományos zsidó tanításban szokásos volt a történeti visszatekintés. Ennek példáját látjuk még az ApCsel 7. fejezetében István vértanú beszédében, vagy a 13,13 kk-ben Pál apostol pizidiai beszédében. Jézus itt a múltból csak azt emeli ki, hogy Isten minduntalan prófétákat küldött népéhez, akik a Fiúhoz mérten szolgák voltak. Ezeket azonban megverték, megkövezték, megölték. Itt az evangélista talán már nem is a prófétákra gondol, hanem arra, ahogy a zsidók az apostolokkal bántak. Nemsokára az első pünkösd után megverték őket, Istvánt megkövezték, Jakabot megölték. A gazda végül fiát küldi el, hátha azt majd megbecsülik. A Fiú elküldése Isten részéről a zsidó nép megtisztelése volt. Főleg azért, mert Jézus igazolta is magát előttük, de ők még ennek a kegyelemnek is ellenálltak. Ellenszegülésüket így fogalmazza meg: Itt az örökös, öljük meg, s miénk lesz az öröksége. Ebben a fordulatban megláthatjuk azt a célzást, hogy a farizeusok és az írástudók a Messiás országát saját elgondolásuk szerint várták. Ott valóban ők akartak lenni az örökösök, illetve a nyertesek. Elgondolásuk szöges ellentétben állt azzal a lemondással és önfegyelmezőssel, amelyet Jézus hirdetett. Ők tulajdonképpen nem Istennek akartak engedelmeskedni, hanem saját akarataikat rákényszeríteni Istenre. Abban a részletben is van célzás, hogy az örököszt „kidobják a szőlőből és megölik”. A nép valóban megtagadta Jézust, elvetette és a városon kívül ölte meg. De visszhangzik benne a Lev 24,14—16 emléke is, amely szerint a halálraítéltet, nevezetesen a káromlót a táboron kívül kellett megkövezni.

Mi lesz a szőlősgazda felelete erre a viselkedésre? Megbünteti a bérlőket és szőlőjét másoknak adja bérbe, akik megfizetik a járandóságát. Isten ugyanis hatalmasabb, mint az ember, az ő terve nem hiúsul meg. Itt a szöveg már ószövetségi idézettel igazolja, hogy ami történt, az benne volt Isten tervében: A kő, amelyet az építők elvetettek, szegletkövé lett. Az Úr tette azzá, s csodálatos a szemünkben (Zsolt 118,22–23). Valószínű, hogy ezek a szavak és a zsoltár idézése már az apostoli prédikációból való. Ők már látták a beteljesedést, azért annak fényében adhatták elő a példabeszédet. Isten országának szegletköve tehát Jézus marad, s az ország azoké lesz, akik Jézust elismerik megváltójuknak. A zsidók elutasították, azért elveszik tőlük az Isten országát és más népnek adják, amely majd leadja a termést. Ez a nép Máté szövegében már az egyház (ethnos, egyes számban), az új nemzetség, Isten új népe. Az Istentől adott szegletkö — elvetése ellenére — a legnagyobb hatalom lesz: aki ráesik, összezúzza magát, akire viszont rázuhan, azt szétmarcangolja. A szavakban benne van az apostoli egyház hite, hogy a feltámadt Krisztus minden hatalmat a kezében tart, s ő lesz az egyetemes bíró, aki mindenkit felelősségre von.

A vallási vezetők megértették, hogy Jézus a pogány népek megtérésére és az ő elvetésükre céloz. Megbélyegzésüket Isten elleni támadásnak vették. Azt tartották, hogy a földön az ő népük képviseli Istent, azért azzal szemben senkit nem lehet előnybe helyezni. Azt már elfelejtették, hogy az ószövetségi próféták is hasonló nyíltsággal vetették a nép szemére bűneit. Rögtön el is fogták volna Jézust, ha nem félnek a néptől, amely még mindig várt valamit tőle, mint prófétától.

A példabeszéd történeti mondanivalója tehát világos. De mit mond a mindenkori egyháznak és hívőnek? Mi az igazi teológiai alapgondolata? Az, hogy Isten a saját kegyelmi adományait rábízza az emberre. Megad neki minden segítséget, s ha az ember időnként hűtlen vagy esékeny lesz, akkor is türelmesen figyelmezteti újra meg újra. A Fiú elküldésével megmutatta, hogy az ember üdvössége érdekében képes a legnagyobb áldozatra. Tudja, hogy az ember nehezen emelkedik ki földhözköötöttségéből, azért feltűnő jelekre, sok türelemre és megértésre van szüksége. De ha visszaélünk türelmével, akkor nélkülünk is meg tudja valósítani

akarátát. Mindig talál embereket, akik engedelmeskednek neki, s akik nagyságukat az ő szolgálatában keresik, nem az önzésben. Jézus pedig mint szegletkő azt fejezi ki, hogy az Atya örök terve órá épült. Csak annak van örök jövője, amit hozzámértünk az ő evangéliumához.

A KIRÁLYI LAKOMA

Mt 22,1-14; Lk 14,16-24

Az ókorban az ünnepi és a menyegzői lakoma több napig is eltartott. Salamon a templom felszentelésekor hét napon át látta vendégül a népet (1Kir 8,65). A vallási hagyományban a lakoma előképe lett az Istennel fennálló boldog együttlétnek. Ezt a példabeszédet Lukács egyszerűbb alakban közli. Nála még a történeti helyzet a döntő. Bár az ő könyve valószínűleg később keletkezett, mint Mátéé, de ő a forrásokból az igehirdetés korábbi formáját illesztette könyvébe. Mondanivalója az, hogy első sorban a zsidó nép volna hivatalos az Isten országába, de mivel előítéleteik és földi reményeik miatt nem jönnek, azért Isten idegenekkel tölti meg a házát.

Máténál már fontosabb a példabeszéd egyházi alkalmazása. Ő már királyról beszél, aki fia számára rendez menyegzős lakomát. A király az ószövetségi vallási nyelvben Isten hasonlata. A Fiú itt Jézus Krisztus, aki új népet szerzett magának, azért lehet rá alkalmazni az ószövetségi képet, a vőlegény és a menyasszony kapcsolatát. Az evangélistánál tehát ez a menyegzős lakoma Isten országának megvalósulása az egyházban. A király szolgálai keresztül értesíti a meghívottakat, hogy minden készen van, jöjjenek késedelem nélkül. Máténál magyarázkodás nélkül visszautasítják a meghívást, Lukácsnál különféle okokat hoznak fel, de a példabeszédben nem kell minden részletet külön magyaráznunk. A szövegben „meghívottak” szerepelnek. Nem azért, mert a szolgák már előbb is jártak náluk, hanem azért, mert így világosabb, hogy az ószövetségi népről van szó, amelyet a próféták jövődölései figyelmeztettek a Megváltó eljövetelére. Lukácsnál szolgák bántalmazásáról nem esik szó, Máténál azonban a meg-

hívtak nemcsak mentetőznek, hanem durván bánnak a szolgálkával, sőt egyeseket megölnék közülük. A mondanivalót itt az ellentét jelzi. A király örömnépre hívja őket, ők viszont gyászt okoznak. Josephus Flavius Hiszkija király idejéből említ hasonló esetet. Lukács nem beszél a meghívottak megbüntetéséről sem. Máténál ellenben a király elküldi csapatait, a gyilkosokat felkoncoltatja és városukat (nem városaikat) felégetteti. Ebben egyesek Jeruzsálem pusztulásának, mint a kirótt ítéletnek a képét látják. A király közben arról is gondoskodik, hogy háza megteljen vendégekkel. Szolgáit kiküldi a „keresztutakra”, vagyis a különböző irányból jövő utak kereszteződésére, hogy hívjanak be mindenkit, akit találnak. Ez pedig itt már a külső misszió képe. Isten országába meg kell hívni a pogányokat is, illetve mindenféle embert, „jókat és rosszkat.” A szolgálk végrehajtják a parancsot, s a ház megtelik vendégekkel.

A történet eddig Máténál is kerek egészet alkot. A benne levő tanítás az, hogy Isten országa megvalósul akkor is, ha a zsidók nem fogadják el Jézust megváltónak. Lukács nem is keres más következtetést. Máté szövegében azonban újabb fordulat áll be. A király bejön és megnézi a vendégeket. Észrevesz egy embert, akin nincs menyegzős ruha. Amikor felelősségre vonja, az csak hallgat, s nem tud semmit felhozni mentségére. A király kidobja a külső sötétségre, ahol sírás és fogcsikorgatás az osztályrésze.

A rész már fölvet néhány kérdést a magyarázó előtt. Hogyan legyen menyegzős ruhája annak, akit az utcáról hívtak be? Mivel követett el olyan hanyagságot, hogy ekkora büntetésben részesül? Nincsenek olyan emlékeink, amelyek igazolnák, hogy Jézus korában a lakomára vagy menyegzőre meghívottaknak ünnepi ruhát osztottak volna ki. A Szentírásban egyszer van szó arról, hogy a fáraó József apjának és testvéreinek ünnepi ruhát ajándékozott (Ter 45,22). Lehet, hogy ez a Máténál talált többlet eredetileg külön példabeszéd volt, s az evangélista a kettőt igehirdetési célzattal összevonta. Az egyházban ugyanis már nemcsak az volt fontos, hogy a zsidókon kívül a pogányok is tagjai lehetnek az Isten országának, hanem az is, hogy akik tagjai lettek az Istennel fennálló életközösségnek, amelyet az eukarisztikus lakoma is jelképez, azoknak meg kell őrizniük a keresztségben kapott isten-gyermeki lelkületet. Ilyen értelemben az egyházban minden meg-

hívott új ruhát kap, s ezt nem szabad elveszítenie. Istennek joga van, hogy bármikor ellenőrizze és számonkérje lelkünk állapotát. A külső sötétség és a fogcsikorgatás a kárhozat képe. A veszély azt fenyegeti, aki tudatos bűnökkel kivetkőzik a megigazultság állapotából, s így méltatlanná válik az Istennel fennálló közösségre.

A példabeszéd záradéka is magyarázatra szorul: Sokan vannak a meghívottak és kevesen a választottak. A megállapítás inkább Máté szövegének 10. verse után kíváncskodnék. Az ószövetségi népből sokan vannak a hivatalosak, de kevesen fogadták el az evangéliumot. Ha oda gondoljuk, értelmezése nem okoz nehézséget. Máté azonban a méltatlan vendég elítélése után hozza. Mindenesetre a „választottak” kifejezés nem okvetlenül jelenti az üdvözülteket. Az egyház soha nem akart arról nyilatkozni, hogy az ilyenek sokan vagy kevesen vannak. Krisztus maga sem nyilatkozott (Lk 13,23). A szavakat inkább úgy kell értelmeznünk, hogy a meghívás mindenkinek szól, s az evangélista saját korának helyzetét vázolja. Vagyis azt, hogy a tudatos hit elfogadása és az evangélium terjedése sok akadályba ütközik. Isten természetfölötti öröme, lakomára hívja az embereket, de itt a földön a külső kép mégis olyan, mintha kevesen hinnének. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Isten nem tudja üdvözíteni azokat is, akik csak burkolt hittel, vagy csak tapogatózással válaszolnak a benső kegyelmi hívásra.

AZ OKOS ÉS BALGA LÁNYOK

Mt 25,1–13

Ez a példabeszéd Máténál az ítéletről szóló tanítás után áll, s arra figyelmeztet, hogy a bíró érkezésére mindig készen kell lenni. A Szentírásból kiolvasható, hogy Jézus a világ végéről, illetve második eljövételéről semmi időbeli meghatározást nem akart adni. Másrészt viszont az apostolok úgy beszélnek, mintha a jelzett esemény még az ő életükben bekövetkeznék. Mindenesetre az apostoli egyház két-három évtized alatt megélte, hogy Jézus újra eljövételéről még kevesebbet mondhat, mint közvetlenül a menny-

bemenetele után. Azt is tapasztalták, hogy egyesekben a kitartás és a remény megfogyatkozott. Különösen az üldözések idején volt erre példa. Azért a készenlétre, a virrasztásra irányuló figyelmeztetés nem hiányozhatott.

Maga a példabeszéd elénk tárja a keleti lakodalom képét. A vőlegényt várják a menyasszony házába. A menyasszony barát-női, a meghívott vendégek, eléje mennek, hogy ünnepi menetben kísérik a házba. A példabeszéd külön kiemel egyes szereplőket és mozzanatokot, hogy a mondanivaló feltűnőbb legyen. Itt tíz leány szerepel, akik közül egyesek okosan, mások balgán viselkednek. A vőlegény házában is folyik a mulatság. Az ő barátai oda mentek, hogy elkísérik a menyasszony házába, de az indulással nem sietnek. A lakodalom úgyis hét napig tart, tehát nem kell sietni. A menet csak éjfél felé indul el, s ezen senki sem csodálkozik. A lányok okos vagy balga viselkedését az jelzi, hogy vittek-e tartalékoltat a lámpájukhoz. Az okosak számítottak a késésre, azért kellően felszerelték magukat, a balgák nem voltak ilyen előrelátók. Olyan szembeállítás ez, mint a Mt 7,24—27-ben említett kétféle ember: aki a házát sziklára vagy homokra építi. A szövegben az eredeti kifejezés jelenthet lámpát vagy fáklyát. Keleten a legújabb időkig szokás volt a fáklya-tánc, amelyet a jelenlévő lányok jártak. A fáklyát is át kellett itatni olajjal. A hosszú várakozásban a lányok elalusznak. Éjfél tájban kiáltás ébreszti fel őket: Jön a vőlegény! A balgák akkor veszik észre, hogy lámpájuk kialvóban van, s nincs tartalékuk. Kérnek az okosaktól, de azok a kereskedőkhöz irányítják őket. Ha megosztják velük a sajátjukat, nekik sem marad elegendő. Az éjféli vásárlás nem idegen jelenség a példabeszédben. Ilyen mulatság idején az egész falu talpon volt, s mivel mindenki ismerte egymást, segítségére lehettek egymásnak. De amíg odajárnak, a menet bevonul a házba, s az ajtót bezárják. Kopogtatásukra és kérésükre csak azt a választ kapják, hogy nem ismerik őket.

A történet hasonlít a virrasztó szolgákról szóló példabeszédhez. Vannak benne olyan részek, amelyek csak a történet egészét szolgálják, tehát nem kell külön keresni a jelentésüket. Pl. az öt okos és öt balga megosztás nem akarja azt mondani, hogy az emberek fele így viselkedik az örök élet kérdésében. Annak sincs külön szerepe, hogy az okos lányok látszólag szívtelenek, amikor társaik

nehéz helyzetét látják. A példabeszéd csak a készenlétet akarja hangsúlyozni. Az örök bíró késhet, de ez nem ok arra, hogy a hűség várához abbahagyjuk. Az üdvösségből csak saját hibánk miatt maradhatunk ki, s akkor nincs orvoslás, és másokat sem hibáztathatunk. Az egyház így értelmezte a példabeszédet. Amikor Jézus eljövedele nem következett be az első nemzedék életében, az nem vezetett a hit kríziséhez. Tudták, hogy akik eltávoztak az életből, azok úgys vele találkozhatnak. Számukra már megtörtént az örök bíró eljövedele. Egyébként is Jézus újra eljövedelét nem úgy kell értelmezni, hogy a mi világunkba jön vissza. Ő már áment az üdvösség rendjébe, s valójában nekünk kell elérkezni öhozzá. Második eljövedele csak kifejezés arra, hogy a földi történelem lezárul, s ő megtartja az ítéletet.

A TALENTUMOK

Mt 25,14–30; Lk 19,12–27

¶ A készenlét, Jézus várása önmagában még nem ad tartalmat az életnek. A virrasztás és a hűség ajánlása feltételezi, hogy Isten országának alakulása hosszabb időt vesz igénybe. Jézus feltámadása után úgy gondolták, hogy az időt az ő második eljövedele fogja lezárni. Később megértették, hogy mindenkinek megvan az egyéni ideje, amely saját halálával záródik le, s neki erről kell számot adni. De hogyan kell ezt az időt kihasználni? Mi legyen a hitből fakadó magatartás? Az Ószövetségben a vallásos élet tartalma adva volt a törvény megtartásával. Jézus korában a törvény magyarázói annál értékesebbnek tartották az életet, minél aprólékosabban alkalmazták a törvény betűjét az egyes helyzetekre. Jézus nem az írott törvényben látja az ember tökéletességét, hanem abban, hogy életét az Isten iránt és az emberek iránt való szeretet irányítja. Az Isten országa nem új jogrend lesz, ahol a törvény kifejezi az Istentől való függést, hanem elsősorban a kegyelmi adományok kiáradása. S az embernek ezeket az adományokat kell kamatoztatnia.

Feltételezhetjük itt is, hogy Jézus eredeti elbeszélését az apostoli igehirdetés az egyház helyzetének megfelelően kiszínezte. Erre vall

az is, hogy Máté és Lukács eltérő változatot hoznak. Mindkettőnél egy előkelő emberről van szó, aki elutazik, és a pénzét kiosztja szolgálai között, hogy kamatoztassák. Lukács még hozzáteszi, hogy az ember utazásával királyságot akar szerezni. Így a történet emlékeztet Heródes fiának, Archelausznak római útjára, amelyen Augusztustól megszerezte a királyi címet. A zsidók azonban ismerték kegyetlenségét, s ők is követséget küldtek Rómába, hogy fejedelmük szándékát megghiúsítsák. Archelausz azonban elérte célját, s visszatérése után vérfürdőt rendezett Júdeában.

Máté talentumokról beszél, Lukács minákról (mna). Igazában mindkettő súlymérték, s főleg a fémek mérésénél használták. A mina kb. fél kiló, a talentum kb. 34 és fél kiló, tehát az ilyen mennyiségű arany vagy ezüst nagy gazdagságnak számított. Lehet, hogy a talentum szó Máténál is csak a természetfölötti adományok nagyságát és értékét akarja szimbolizálni. A szolgák rátermettségük mértéke szerint kapják a pénzt: az egyik többet, a másik kevesebbet. Amikor Lukács a megszerzendő királyi címről és az alattvalók áskálódásáról említést tesz, bizonyára azt érzékelteti, hogy az Isten országának javaival való gazdálkodás bátorságot, elszántságot és hitet követel. Az üldözések meg is mutatták ezt.

A jutalom kiosztásánál is megvan a különbség Máté és Lukács között. Lukács csak arról beszél, hogy a hűséges szolga részesedik ura királyságában. Aki újabb tíz mintát szerzett, az tíz város felett kap uralmat, aki ötöt, az öt város felett. A megokolás az, hogy a kicsiben hűek voltak, azért bízza rájuk a hatalmat. A kicsi és a nagy itt is a földieknek és az égieknek a szembeállítása. Végül aki elrejtette a pénzt és kamat nélkül hozta vissza, attól elveszik és az első szolgának adják. Az eljárás kifejezésre juttatja az örök élet törvényét: akinek érdemei vannak, az még kap hozzá, hogy bővelkedjék, akinek nincs, azt is elveszik tőle, amije volt. A kárhozatban tehát minden kegyelmi adomány és minden szerzett érdem elvész. A régi előadásmódot és a szemléletes képet át kell tennünk a mai nyelvünkre. Az örök élet nem tárgyi adományokban való bővelkedés, hanem az emberi élet kiteljesedése és részesedés az isteni életben. Aki üdvözül, az éppen ezt a teljességet éli meg, azért érvényes rá, hogy akinek van, az még kap. A kárho-

zatban viszont az élet értelme és célja vész el, tehát az a teljes megghiúsulás.

Máté hasonlóan kiemeli a földi és az égi dolgok közötti különbséget: aki kevésben hű volt, arra sokat bíznak. Bár Máté talentumokról beszél, azaz igazi gazdagságról, azok mégis elenyésznek az égi javak mellett, ezért lehet szó a kicsiben való hűségről. Nála az igazi jutalom „az Úr öröme”, a hűséges szolga ebben részesedik. Ugyancsak érdekes Máténál az is, hogy a hanyag szolga esetében Isten abszolút uralmára hivatkozik, amit ellentéttel fejez ki: aratni akar ott is, ahol nem vetett. Ezzel nem azt állítja, hogy Isten lehetetlent kíván az embertől, hanem csak akaratának feltétlen érvényességét hangoztatja. A teremtésnek és az üdvrendnek az ő dicsőségét kell hirdetni. A fel nem használt talentumot itt is annak adják, aki legtöbbet gyűjtött, a félénk és hanyag szolgát pedig kivetik a külső sötétségre.

Mi a példabeszéd alapgondolata? Máté az ítéletről szóló beszéd után hozza, azért ő a számonkérés gondolatát hangsúlyozza. Ha Jézus eljön, látni akarja kiárasztott kegyelmének gyümölcsét, s mindenkit tettei szerint fog megítélni. A példabeszéd érzékelteni azt is, hogy az adományok különféleképpen: mindenki képességeihez mérten kapja. A hűséget aszerint állapítják meg, hogy a kapott lehetőségeket hogyan használja fel. Aki többet kapott, attól többet is várnak. A jutalom is olyan lesz, amilyet a szolga be tud fogadni. Aki tíz minát gyűjtött, az tíz várost kormányoz. Máté inkább a jutalom túláradásáról beszél, amikor „az Úr örömet” emlegeti.

Lukács más összefüggésből indul ki. A szenvedés napjai előtt sokan úgy gondolták, hogy az Isten országa most jön el, mégpedig az általuk elképzelt módon. A Messiás megsemmisíti Isten népének ellenségeit, s boldogságot hoz a földre. Ezzel az elképzeléssel szemben a hívőnek tudnia kell, hogy az Isten országa kitartó fáradozással, kötelességteljesítéssel és az evangélium szerinti élettel valósul meg. Isten ránk bízta országának javait, s azokat nekünk kell kamatoztatni. Életünkért tehát felelősséggel tartozunk Istennek, s ezt a felelősséget semmiféle emberi szempont nem homályosíthatja el. A hit szerinti élet, az erények gyakorlása olykor bátorságot követel, hiszen Isten uralma mellett kell tanúskodni. Lukács erre tér ki, amikor a végén megjegyzi, hogy a király leszá-

mol ellenségeivel is, akik nem akarták uralmát elismerni, s akik miatt a félénk szolga elrejtette a rábízott javakat. A hűséget, a szeretetet kockázat nélkül nem lehet igazolni.

A mindennapi vallásos életben olyanok is akadnak, akik úgy gondolják, hogy ők semmiféle talentumot nem kaptak, legfőljebb sikertelenséget és szenvedést. Jézus kereszthalála és feltámadása után azonban ezek sem maradnak vigasztalás nélkül. Jézus bemutatta, hogy a szenvedés elvállalása is lehet „talentum”, lehet belőle engedelmességet tanulni (Zsid 5,8), s lehet úgy fogadni, mint áldozatot. Az apostoli igehirdetés már arról beszél, hogy szenvedésünkkel ki lehet egészíteni, ami hiánya van Jézus szenvedésének (Kol 1,24). A benső kegyelmi adomány éppen arra segít, hogy a nehézségek közepette is gyakoroljuk a kersztény erényeket.

AZ ELVESZETT BÁRÁNY ÉS AZ ELVESZETT DRACHMA

Lk 15,1-10; Mt 18,12-14

Lukács 15. fejezete az Atya irgalmasságáról akar meggyőzni. A példabeszédeket a helyzet váltotta ki. A törvény ismerői és magyarázói, akik a farizeusi szektához tartoztak, lenézték az egyszerű embereket, mert azok nem tudták a törvényt az élet lehető és lehetetlen helyzeteire alkalmazni. Bűnösnek nézték azt, aki étkezés előtt nem végezte el a szertartásos mosakodást, vagy aki megevett olyan gyümölcsöt, amely szombaton esett le a fáról. Aki ilyen alapon ítéli meg embertársa viselkedését, az nem tud megértő és irgalmas lenni. Jézus ellenben mindenkit bűnbánatra és az Atya iránti bizalomra akart vezetni. Jól érezte magát a csetlő-botló emberek között, mert tudta, hogy a betegeknek van szükségük az orvosra. Ezért viselnie kellett a megbélyegzést, hogy a bűnösök barátja, s együtt eszik a vámszedőkkel, akik közvetve mégis a megszálló pogány hatalom kiszolgálói voltak. A vallási vezetők legfőljebb ostromozták a „bűnösöket”, de nem mutatták az utat, ahogyan a bűnből ki lehet emelkedni. Azért sem tehették meg, mert az ő Istenük csak a törvény Istene volt, aki a betűt nézi, nem pedig az ember szívét. A példabeszéd tehát nekik szól,

de Jézus egyúttal saját eljárását is igazolja. A későbbi hívők számára pedig képet fest az irgalmas Atyáról, hogy szavaiból mindig bizalmat merítsünk.

Az első példabeszédben a pásztor hasonlatát használja. Tanítása azért meggyőző, mert a kép nem erőltetett, és van ószövetségi alapja. A próféták is emlegetik Istent úgy, mint népének pásztorát. (Iz 40,11; Ez 34,13; Zsolt 23,1), Jézus pedig magát mondja jó pásztornak, aki az életét is kész odaadni juhaiért (Jn 10, 11). Az elveszett bárány hasonlatát Máté is közli, de más összefüggésben. Ő az egyházi vezetők felelősségét illusztrálja vele. Nekik kell utánamenni annak, aki testi vagy lelki veszélyben forog. Az előadási forma Máténál és Lukácsnál ugyanaz: Jézus közvetlenül szólítja meg hallgatóit: Ha van száz juhótok, és egy elcsatangol közülük, nem mentek-e utána? A hangsúly azon van, hogy Isten az egész népet magáénak vallja, tehát a tévelygőket is. A pásztor és a nyáj az Ószövetségben is hagyományos kifejezője Isten és a nép viszonyának, s az elveszett bárány megtalálása is előfordul (Mik 4,6—7; Jer 23,1—4; Ez 34,11—16). Isten tehát nem fél az esendő embertől, hanem megkönyörül rajta és utána megy. A példabeszéd kulcsszava nem is az irgalmasság, hanem az *öröm*. Ha a pásztor megtalálja az eltévedt bárányt, örömében a vállára veszi, és úgy viszi vissza a nyájhoz. Azután elbeszéli barátainak, hogy azok is örüljenek vele együtt. Isten nem esik kétségbe az ember gyarlósága miatt. Szabadságot adott neki, s ezzel együtt jár az eltávolodás lehetősége, de kegyelmével követi és bűnbánatra ösztönzi. Az irgalom nagyságát ez a kijelentés mutatja: Nagyobb öröm lesz a mennyben egy megtérő bűnös miatt, mint kilencvenkilenc igaz miatt. A szemita stílusban az éles szembeállítás egyszerűen fokozást, kiemelést jelent. A példabeszédben különben sem kell minden részlet kapcsolatba hozni az alapgondolattal. Jézus nem akarja mondani, hogy a kilencvenkilenc igaz értéktelenebb előtte, mint az egy megtérő. A szokatlan fordulattal inkább csak a figyelmet akarja felhívni a mondanivalóra. Amikor Isten ilyen leereszkedő, irgalmasságot gyakorol, és önmaga előtt dicsőül meg, hiszen a szeretetben elment a végső határig. A szívtelen farizeusok is jobban tennék, ha örülnének az isteni irgalom megnyilatkozásának, hiszen csak az irgalmas Atya képe lehet vonzó, nem a

kérlelhetetlen törvényhozóé. Az irgalmasság gyakorlása igazolja, hogy Isten személy szerint kezel bennünket, s felfogja azt a hálát és ragaszkodást is, ami a megtérésből feléje árad.

A bánat értékét jelzi a másik hasonlat is. Ha egy asszonynak csak tíz drachmája van, akkor egynek az elvesztése is elszomorítja. (A drachma ugyanaz volt, mint a római dénár, kb. 4 és fél gr. ezüst pénzdarab.) Az asszony bizonyára átkutatja a házát és kisépri, csak hogy megtalálja a pénzt. Ha megtalálja, eldicsekszik szomszédainak, hogy milyen nagy az öröme. Jézus nem idegenkedik attól, hogy ezt a naiv örömet tulajdonítsa a mennyei Atyának. A párhuzamot abban is meg kell látni, hogy Isten éppúgy számontartja az egyes embereket, jókat és tévelygőket, mint ahogy a szegény asszony a pénzdarabjait. Lukács itt az angyalok örömét említi. Valószínűleg csak a stílus változatossága miatt, meg azért is, hogy az öröm nagyságát jelezze. Hiszen a másokkal megosztott öröm többet jelent számunkra. Isten is így osztja meg örömét az angyalokkal.

A HAZATÉRŐ FIÚ

Lk 15,11–32

Az Atya irgalmát legmeghatóbb színekkel a hűtlen és hazatérő fiúról mondott példabeszéd ecseteli. Amellett rámutat az üdv-történet néhány sajátságára is. Egyedül Lukács evangéliumában található. Máténál van egy hasonló rövid példabeszéd a két fiúról, akiket apjuk a szőlőbe küld dolgozni, de az inkább az emberek viselkedést példázza, nem Isten irgalmát (Mt 21,28–32).

Egy apa két fia közül a kisebbik elkéri örökségét, mert a maga útját akarja követni. Bár keleten az apa hatalma nagy volt a családban, a kérés mégsem lehetett egészen szokatlan. Sir 33,20–4-ből látjuk, hogy ilyen eset előfordulhatott. A fiú elmegy idegenbe, és léha étellel eltékozolja pénzét. Jézus külön nem nevezi meg a bűnt. Közben szárazság és inség sújtotta a vidéket, azért a fiúnak munkát kellett vállalnia. Beállt egy gazdához a sertéseket őrizni, és legalább a sertések eledeléből, a

„szentjánoskenyér” nevű termésből szeretett volna jóllakni, de abból sem kapott eleget. A tisztátalan állatra és az éhségre való hivatkozás a bűn állapotának, az Istentől való eltávolodásnak és a lelki ürességnek a képe. A bűn magában hordozza a megaláztatást: az ember a szabadság útját kereste, s kiköt a szolgaságban. Ekkor eszébe jut az apai ház. Ott a szolgák és a béresek jól élnek, ő pedig itt éhen pusztul. Jézus nem idealizálja a megtérő érzelmeit. A példabeszéd az *At a szeretetéről* szól, nem a bűnös lelki átalakulásáról. Ezt csak mellékesen érinti. A fiú tudja, hogy már kivette örökségét, jogait eljátszotta, de apja talán még befogadja a béresek közé.

Az apa azonban nem a sérelemre gondol, hanem a szenvedő és megalázott fiút látja, akinek a bűne egyúttal büntetés is. Amikor hazafelé indult, már kivetkőzött gőgjéből, tehát nem ellenszenves. A példabeszéd lényege az apa viselkedése. Megesik a szíve a fián, eléje siet, nyakába borul és megcsókolja. Ez a sietés keleten szokatlan, főleg a férfiaknál. Viszont Jézus ezzel is kiemelte mondanivalóját. Az apa úgy köszönti a megtértet, mint fiát, s nem is várja, hogy elmondja mentegetőzését, főleg azt nem, hogy a béresek helyét kérje. Nem akarja még jobban megalázní. Intézkedései inkább örömét fejezik ki. A legdrágább ruhát adja rá, ujjára gyűrűt húz, a lábára sarut, s az egész ház számára lakomát rendez. A hizlalt borjút különleges alkalomra tartogatták. A felöltöztetésben és a jogok visszaadásában az egyházi hagyomány bizonyítékot látott arra, hogy a megtéréssel az előbbi érdemek mind felélednek. Az ember tehát újra jobbik enjével és az örök élet reményével állhat Isten előtt. Az apa meg is magyarázza örömét: a fiú meghalt, de életre kelt, elvesztett, de megkerült.

A példabeszéd itt váratlan fordulatot vesz, és jellemzi a szívtelen farizeusokat. Ebből a háttérből az apa szeretete még jobban kiemelkedik. Az idősebb fiú a mezőről jön haza, s csodálkozik a nagy vidámságon. Az egyik szolga ad felvilágosítást: öcséd jött meg, s apád leölette a hizlalt borjút. Az idősebb fiú nem akarja látni öccsét, nem is akar bemenni. De apja előtte is megalázkodik. Meghallgatja szemrehányását is, amely egyúttal vád öccse ellen: Én mindig hűséges voltam, de te még egy gödölyét sem adtál, hogy barátaimmal elkölthettem volna. Ez utalás a fari-

zeusok magatartására, akik a törvény betűjét aprólékosan igyekeztek megtartani, s elvárták, hogy Isten itt a földön jutalmazza őket. Az apa akkor sem vesztí el türelmét, amikor a vádaskodás felhangzik: Most, hogy visszajött a fiad, aki vagyonedat rossz nőkre pazarolta, ilyen ünnepet rendezel. A válasza az, hogy figyelmezteti fiát arra a jó sorsra, amelyet házában élvezhetett. A testvéri érzés felébredhetne benne, hiszen öccse már olyan volt, mint akit elveszítettnek és halottnak lehetett tartani. Ha most előkerült, az elég ok az öröme.

Az apostoli egyház felismerte a példabeszéd üdvtörténeti jelentőségét is. A kisebbik fiú a pogány népeket jelképezte. Válásuk és erkölcsi felfogásuk lezüllött, s remény nélkül éltek. Az evangélium hirdetésekor azonban kezdtek hinni, s a bálványoktól áttértek az igaz Istenhez. A zsidók viszont éppen azért maradtak távol, mert nem ismerték fel, hogy Isten a pogányokhoz is irgalmas lehet. A példabeszéd mindenkori tartalma azonban az Atya jóságának megvilágítása. Tud örülni a bűnös megtérésének, s mindenkit arra szólít fel, hogy örüljenek irgalmasságának. A kereszténység nem lehet a búslakodók és panaszkodók gyülekezete. Egyéni hibáinkból is azért lehetséges a kiemelkedés, mert Isten irgalmas. Ő maga segít, hogy felismerjük a tökéletesség útját. Nagylelkűsége és türelme nem tesz tág lelkiismeretűvé és elbizakodottá, hanem arra indít, hogy a jövőt nála biztosítsuk.

AZ ÜGYES INTÉZŐ

Lk 16,1-13

Ez a példabeszéd is Lukács sajátja. Az elmondás körülményeiről nem tájékoztat. De ennek a történetnek és a következőnek, amely a szegény Lázárról és a szívtelen gazdagrólszól, a témája közös. A földi javakat úgy kell felhasználni, hogy általuk eljussunk az örök életbe. Az ügyes intézőt hamis intézőnek is lehet mondani, mert valójában abban ügyes, hogy megcsalja urát. A példabeszéd azonban olyan műfaj, amelyben a hasonlat csak egyoldalú, tehát csak abból a szempontból kell ismertetni. Ezért pl. Jézus nem átalítja Isten irgalmát az igazságtalan bíró visel-

kedésével párhuzamba állítani (Lk 18,1–8), vagy az apostoloknak a kigyó ravaszságát ajánlani (Mt 10,16).

Jézus nem askétikai szempontból akarta megvilágítani a földi javak felhasználásának módját, hanem azért, mert a farizeusok helytelenül értelmezték az Ószövetséget. Ott a túlvilági igazgatszolgáltatás gondolata csak a késői könyvekben merül fel. A régebbi korban arról van szó, hogy Isten hosszú élettel, békességgel, a földi javak gyarapodásával jutalmazza az igaz embert. A farizeusok ezt úgy magyarázták, hogy aki szerencsés, aki bővelkedik, azt Isten megsegítette, megjutalmazta. Gazdagsága igazában erényes életének, igaz voltának a bizonyítéka.

Az ember a földi javakkal kapcsolatban olyan, mint az intéző: valójában az Istentől rábízott javakat kezeli, és szolgálatáról számot fog adni. Ezért törekedjék arra, hogy javait a szeretet törvénye szerint használja fel. Az intéző észreveszi, hogy ellenőrzik gazdálkodását, ezért minden igyekezetével menti a jövőjét. Kapálni nem bír, koldulni szígyell. Ezért arra törekszik, hogy legyenek barátai, akik hálásak lesznek neki, ha majd elveszti állását. Aki száz korsó olajjal tartozott urának, annak adóslevelét kijavítja ötvenre. A szövegben szereplő mérték, a *bát* kb 45 liter volt. Aki száz mérő búzával tartozott, annak adósságát nyolcvanban állapítja meg. Az itt szereplő mérték, a *kor* az előbbinek a tízszerese, tehát kb. 450 liter. A gazda kénytelen belátni, hogy az intéző a maga nemében ügyes ember, az ilyet meg kell nyerni, nem elveszteni. A példabeszéd alkalmazása ez: a világ fiai a maguk módján okosabbak a világosság fiainál. A világ fiai és a világosság fiai megkülönböztetés benne volt a hagyományos vallási nyelvben. A qumráni szekta tagjai magukat nevezték világosság fiainak. A megkülönböztetést Pál apostol is használja leveleiben.

A hívő embernek az a kötelessége, hogy „szerezzen barátokat a hamis mammonból.” A „mammon” a gazdagság, a bőség, itt egyszerűen a földi javak múlandóságát fejezi ki. Ezek egyszer elfogynak, az ember pedig megmarad az örökkévalóságra. Akkor szüksége lesz arra, hogy befogadják az örök hajlékokba. A szöveg „örök sátrakról” beszél, s ez a kifejezés nem volt szokásos az örök haza megjelölésére. De úgy látszik, elvértve használták, mert a sátrak ünnepén a szőlőben felállított sátor a vígság és öröm helye volt (lásd Zak 14,16–21).

A példabeszéd tehát a kellő okosságot kívánja meg a hívő embertől. Addig kell az örök javakról gondoskodni, amíg élünk. Az értelmezésnél külön figyelniünk kell erre a felhívásra: Szerreztetek magatoknak barátokat, hogy egykor befogadjanak benneteket az örök hajlékokba. A példabeszéd annak a kornak az adottságait tükrözi. A szegény, a nincstelen rá volt szorulva a gazdagabbak megértésére, jóságára, hiszen a társadalom gazdaságilag nem volt megszervezve. A prófétáknál Isten sokszor szerepel úgy, mint a szegények, elhagyatottak segítője, szabadítója. Az üdvösséget is elsősorban azoknak ígéri, akiknek nincsenek földi reményeik. A példabeszéd szószerint azt mondja, hogy ezek közül kell barátokat szerezni úgy, hogy segítünk rajtuk, s majd ők fogadnak be maguk közé a túlvilágon. A régi képnek ma is megvan az egyetemes jelentése. Az ítéletről szóló beszéd első helyre teszi a szeretet erényét. Aki azt gyakorolta, az Istent lekötelezte a visszafizetésre. Hiszen Jézus, a bíró, azt állítja, hogy amit embertársaiknak tettek, azt neki tették. Természetesen a szeretetet nemcsak alamizsnával lehet kifejezni. A szeretet ott van minden közös munkában, vállalkozásban, a közjó munkálásában, a betegek gondozásában, egymás elviselésében, az igazságosság érvényre juttatásában, sőt a példaadásban is.

Lukács magyarázatul még ide kapcsol néhány megjegyzést, amelyek más alkalommal hangzottak el. Aki a kicsiben hű, az a nagyban is hű. Ez lehet általános elv, de itt inkább a földi és az égi dolgok szembeállítását kell meglátni benne. Ilyen alapon lehet beszélni hamis mammonról és igazi mammonról, a máséról és a magunkéról. A földi javak nem maradnak örökre a mieink. Az örök életben ellenben Isten azt adja, ami örökre a mienk lesz. Természetesen a szeretet törvényét nem a világ fiainak ravaszságával, hanem a világosság fiainak felelősségével kell gyakorolni. Az egyik ember jogát nem úgy kell támogatni, hogy az a másik számára nyilvánvaló jogsértés legyen.

A SZÍVTELEN GAZDAG ÉS A SZEGÉNY LÁZÁR

Lk 16,19–31

A téma ugyanaz, mint a ravasz intéző esetében. A földi javak helytelen felhasználása, illetve a mögötte meghúzódó szeretetlenség kiteszi az embert a kárhozat veszélyének. Itt a szembeállítás még élesebb. Lázár példájában azt mutatja be, hogy Istennek gondja van olyanokra is, akiktől a földön megtagadnak minden részvétet és segítséget. Az örök élet egyetemes igazságszolgáltatást és orvoslást hoz. Egyébként ez az egyetlen eset, ahol a példabeszéd szereplőjének neve van. A Lázár az Eleazár név rövidítése, és a jelentése: Isten a segítség. A példabeszéd valójában képek sorozata. Látjuk az elbizakodott gazdag életét, aki élvezi javait, és nem zavartatja magát mások nyomorának gondolatával. Azután látjuk az elhagyatott keleti koldust, aki a gazdag háza előtt üldögél, és várja hogy valami maradékot dobjanak neki. De csak annyi enyhülete van, hogy néha a kutyák nyaldossák sebeit. A kutyák említése szándékos: a szívtelen gazdagban annyi részvét sincs, mint az állatban. Jézus nem ok nélkül tett ilyen kijelentést: Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak bejutni az Isten országába.

A vallásnak mindig problémája volt a földi igazságtalanság. Miért van jó sorsa a rossz embernek, és miért szenvednek az igazak? A végleges választ csak Jézus tanítása hozta. A természet egészen természet, megvannak a maga anyagi, élettani és szellemi törvényei. Az embernek is megvan a személyi szabadsága, tehát képességeit jóra és rosszra használhatja. Ez az élet úgy, ahogy van a kipróbálás, a személyes kibontakozás és az érdemszerzés ideje. Éppen fonákságai és megpróbáltatásai adnak módot arra, hogy az erényeket gyakoroljuk. Aki ezt elmulasztja, az a túlvilágon is megkaphatja büntetését, aki viszont megküzdött a feladatokkal, az elnyeri jutalmát. Jézus zsidó hallgatókhoz beszél, azért a túlvilágot úgy említi, mint „Ábrahám kebelét”, azaz Ábrahám asztaltársaságát, a kárhozatot pedig úgy, mint a Gehenna tüztét. A Hinnon völgyében égették el a szemetet, s az a régi Moloch-kultusz óta különben is a tisztátalanság helyének számított, azért

lehetett képe a kárhozatnak. A többi kép csupán szemléltetést szolgál. Valójában a kárhozottak nem láthatják Ábrahámot, és nem is kérhetik segítségét. Jézus inkább arra az elbizakodásra céloz, amely élt kortársaiban, hogy nekik Ábrahám miatt Isten előtt is kiváltságaik vannak (Jn 8,33).

A példabeszéd a kárhozat kínját sem akarja részletezni. A kárhozottak lelkülete a megátalkodottság, a gőg. Ők már nem keresnek közbenjárót, és főleg nem akarnak megalázkodni. A példabeszéd itt is csak egy gondolatot világít meg: a szegény Lázárt felmagasztalták, a gazdagot megalázták, s most már senki sem érez részvétet iránta. A nagy úr az üdvözültek és a kárhozottak között a jutalom vagy a büntetés örök voltát szemlélteti. Egyik állapotból a másikba nincs átmenet.

Az Ábrahámban való bizakodás a példabeszéd második felében is visszatér. Ha már a kárhozottak nem élvezhetik segítségét, talán még vigyáz azokra, akik a földön élnek. Küldje el ezért Lázárt a gazdag ember testvéreihez, és figyelmeztesse őket, hogy térjenek jobb útra. De Ábrahám ezt sem vállalja: Ott vannak számukra Mózes és a próféták könyvei, merítsenek hitet azokból, és életüket szabják hozzá. A mindennapi hiedelem és a csodavárás azonban új utat keres: Ha valaki a holtak közül elmenne hozzájuk, akkor bizonyára hinnének és bűnbánatot tartanának. Jézus és az egyház meggyőződése azonban ez: Ha a kinyilatkoztatásnak nem hisznek, akkor annak sem hinnének, aki a holtak közül visz hírt nekik. Az emberek valóban sokszor megkérdézik, hogy Isten miért nem ad több jelet, miért nem hívja fel jobban magára a figyelmet, miért engedi, hogy az emberek elfeledkezzenek róla? A válasz az, hogy Isten a kinyilatkoztatásban és a lelkiismeret szavában eléggé figyelmeztet az igazság keresésére, s egyetemesen kiáradó kegyelmével elég segítséget is ad hozzá. A csodákat és a jeleket csak úgy adja, mint segítő eszközöket, nem pedig úgy mint készítő bizonyítékot. Az igazság elfogadása és az erkölcsi döntés szabad állásfoglalás marad, amelyet a meglevő motívumok alapján kell kialakítanunk. Shakespeare mutat rá Hamlet alakjában az emberben levő kettősségre. Hamlet beszélget apja szellemével, de egy koponya tanulmányozása közben kétségbevonja, hogy van-e még valami a halál után. Az egyház is a meglevő kinyilatkozta-

tást hirdeti és védelmezi, s igyekszik a felmerülő nehézségeket eloszlatni, de nem imádkozik külön csodákért.

Amikor a javak helyes elosztásáról, felhasználásáról a szeretet kötelességeiről és a szociális felelősségről van szó, mi már nemcsak Mózesre és a prófétákra hivatkozunk, hanem Jézus tanítására és példájára. Ő nem gyűjtött olyan kincseket, amelyeket megemészt a rozsdá és a moly, vagy amelyeket a tolvajok ellopnak, s arra is hivatkozott, hogy amit a szenvedő embereknek adunk, az annyi, mintha neki adnánk.

A FARIZEUS ÉS A VÁMOS

Lk 18,9–14

Lukács nagy segítséget ad a példabeszéd értelmezéséhez azzal, hogy rámutat a keletkezés körülményeire. Ő különben az ilyen megjegyzésekkel igazolja, hogy az apostoli igehirdetés már az egyház számára aknáztá ki a példabeszédeket. Jézus azokhoz intézte szavait, akik a — farizeusok és írástudók gondolkodásának megfelelően — magukat igaznak tartották és másokat megvetettek. Különösen azokat, akik nem ismerték a törvényt magyarázat útvesztőit. A farizeusok úgy gondolták, hogy Isten előtt nagy érdemeik vannak, mert a törvény előírásait az élet minden helyzetére alkalmazzák. Vallásos tanításuk nagyrészt abból állt, hogy eseteket gondoltak ki, és azon vitáztak, hogyan kell ilyen helyzetben alkalmazni a törvényt. Különösen idegenkedtek a vámszedőktől, akik egy-egy adóbérő vezetője alatt szedték be az adót. A hatóságok ugyanis egy-egy terület adóját bérbeadták egy vállalkozónak. Ilyen volt pl. Jerikóban Zakeus, akiről Lukács a 19,1—10-ben megemlékezik. Természetesen így a zsarolásra és a visszaélésre maradt elég alkalom. A vállalkozó maga fizetett a rómaiaknak, ő viszont embereket alkalmazott, s azok szedték be a néptől a pénzt. Úgy intézték a dolgot, hogy a vállalkozónak is meglegyen a haszna és az egyes vámszedőknek is. A vámosokat tehát két okból nézték rossz szemmel. Egyrészt azért, mert végül is az idegen uralom kiszolgálói voltak, másrészt azért, mert sokszor igazságtalanul jártak el. De bizonyára voltak jóhiszemű

és jóakarató emberek is közöttük. Máté-Lévi apostol is közéjük tartozott, mielőtt Jézushoz szegődött.

Jézus ezt a két embertípust választja ki, hogy az Isten előtti igazi magatartást megvilágítsa. A szembeállítás nagyon is éles. A farizeusok képviselték a nacionalista törekvést, kiválasztottság hagyományát és a törvényhez való hűséget. A vámosok pedig mindennapi, földhözkött emberek voltak. Jézus az igazi vallásos lelkületet a két ember imájában mutatja be. A farizeus imája csupa dicsekvés. Hálát ad Istennek, hogy ő nem olyan mint a többi ember: rabló, igazságtalan, házasságtörő, mint ez a vámos is. Kétszer bőjtöl hetenkint, és minden terméből tizedet ad a pap-ságnak és a templomnak. A buzgó farizeusok hétfőn és csütörtökön bőjtöltek. Lehetőleg úgy, hogy mindenki lássa. Jézus a hegyi beszédben meg is bélyegezte képmutató viselkedésüket (Mt 6,16). Az első század végéről fennmaradt keresztény iratban, a Didachében olvassuk ezt az intelmet: „Ne bőjtöljete azokon a napokon, amelyeken a képmutatók bőjtölnek, vagyis hétfőn és csütörtökön, hanem inkább szerdán és pénteken.” A farizeus tehát nemcsak felhívja magára Isten figyelmét, hanem azt igyekszik bizonyítani, hogy nálánál jobb ember nincs, többet igazán senki sem várhat tőle, Isten le lehet neki kötelezve. Érdemeit még fokozza azzal, hogy megveti a bűnösöket. Természetesen az ilyen imádság az ószövetségi hitnek is a kiforgatása volt. Ott már a zsoltáros is tudta, hogy „az alázatos és töredelmes szívet Isten nem veti meg” (Zsolt 51,19).

A vámos minden gyarlósága mellett is ezt a régi hagyományt képviseli. Csak hátul áll meg, szemét sem meri fölemelni, hanem alázatosan könyörög: Istenem, légy irgalmas hozzám, bűnhöz! Jézus a tanulságot ebben foglalja össze: a vámos megigazulva ment haza, a farizeus nem. Mert aki magát felmagasztalja, azt megalázzák, de aki megalázza magát, azt felmagasztalják. Ez egyúttal a példabeszéd alapgondolata is. A vallásosság nem abban áll, hogy igazoljuk magunkat Isten előtt. Ez a farizeusoknál valójában a szövetség gondolatának eltorzítása volt. A szövetség eredetileg Isten leereszkedését, az ingyenes kiválasztást jelentette. Azt, hogy Isten felemelte magához a népet és elkötelezte magát neki. A farizeusi vallásosságban ez már számító szerződéssé vált: én ennyit adok neked, tehát te is tégy velem kivé-

telt. Jézus a vámos alakjában azt mutatja meg, hogy nekünk Isten irgalmát kell kiolvasnunk a kinyilatkoztatásból és abba belekapaszkodni. Ez a meglátás bűnbánatra és bizalomra hangol.

Természetesen Jézus a megigazulást nem úgy gondolta el, hogy szavakkal mindent elintézhünk. Az őszinte bánat magába foglalja a jóvátételt, és az élet megváltoztatásának szándékát. Lukács éppen a következő fejezetben egy vámosnak, Zakeusnak a példájában mutatja be a tettekben való megtérést: Nézd, Uram, vagyonom felét a szegényeknek adom, és ha valakit valamiben megcsaltam, négyannyit adok helyette (Lk 19,8).

A példabeszéd arra is rávilágít, hogy Jézus mennyire emberi mivoltunk szerint vezet bennünket az Atya elé. Ne azt keressük, hogy többek vagyunk-e embertársainknál, hanem rakjuk le lelki terheinket az Atya előtt, és az ő segítségével igyekezzünk előre haladni az igazi úton. Sokszor lever ugyan a gondolat, hogy fogadkozásaink ellenére is visszaesünk hibáinkba. De mi lenne akkor, ha nem is fogadkoznánk, illetve nem igyekeznénk Isten színe előtt magunkba szállni? A töredelmes ima és az Istenbe vetett bizalom ismétlése erősen befolyásolja jellemünk, egyéniségünk kialakítását, s ez a legjobb eszköz a bűn kerülésére is.

A CSODÁK AZ EVANGÉLIUM ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

AZ ATYA TANÚSKODÁSA

Jn 5,19-38

Jézus csodáit több szempontból tanulmányozhatjuk. Kérdezhetjük, hogy az evangélium szövegei megtörtént dolgokat beszélnek-e el, vagy csak képeket vetítenek elénk, hogy azokkal felhívják figyelmünket Jézus nagyságára? Kereshetjük azt is, hogy a csodák mennyiben természetfölötti jelenségek, illetőleg valóban felülmúlják-e a természet törvényeit? Mindenek előtt azonban azt kell meglátnunk, hogy maga Jézus és az apostoli egyház milyen értelemben beszélt ezekről a csodákról. Már említettük, hogy Jézus működésének teológiai szemléletét leginkább János evangéliumában találjuk meg, amely legkésőbb keletkezett, tehát a hit igazolásának kérdései itt már elmélyültek. De mindenütt azt látjuk, hogy a csodákat nem szabad elszigetelten szemlélni, s nem szabad őket elválasztani Jézus személyétől és működésétől.

A csodák jelentőségének és céljának legszebb összefoglalását kapjuk az utolsó vacsora beszédében: „A szavakat, amelyeket hozzátok intézek, nem magamtól mondom, s a tetteket is az Atya viszi végbe, aki bennem van. Higgyétek, hogy én az Atyában vagyok, s az Atya bennem. Ha másképpen nem, legalább tetteimért higgyétek” (Jn 14,10-11). Itt tehát a csodák úgy szerepelnek mint amelyekben az Atya tanúságot tesz Jézus mellett, s amelyekben az Atya egyben magát is kinyilatkoztatja. Ez a felfogás végigvonul az egész evangéliumon. A csodák tehát nem egyszerűen bizonyítékok Jézus küldetése mellett, hanem a vele megjelent természetfölötti rendnek, az Isten országának is jelei. Belőlük is azt kell kiolvasni, hogy milyen az az üdvösség, amelyet Isten az embernek ígért, s amelyet Jézus megvalósított.

Ezt a gondolatot fejti ki bővebben az a szöveg, amelyet most elemezünk. Ha a csodákat alulról fölfelé nézzük, akkor meg-

magyarázzák az *Atya és a Fiú kapcsolatát*. Viszont ebből a kapcsolatból újabb fényt meríthetünk a csodák tartalmának és céljának felismeréséhez. Jézus egyetemesen kijelenti, hogy a Fiú magától nem tehet semmit, csak azt teheti, amit az Atyánál lát. Viselkedésében és tetteiben nem is tapasztalunk semmit, ami összeegyeztethetetlen volna az ószövetségi egyistenhittel, Isten atyaságával és irgalmával. A csodák elsősorban azt jelzik, hogy Isten irgalmommal fordul népe felé. Erejét, hatalmát, irgalmát az ember üdvössége érdekében akarja latba vetni. Jézus jogosan nevezi magát fiúnak, mert egészen az Atya akaratát keresi, őt dicsőíti meg, őt akarja kinyilatkoztatni, őrá bízta magát, tőle várja jutalmát, őt tekinti élete forrásának és céljának. Itt most azt halljuk tőle, hogy ez nem is lehet másként. Ebből tudjuk meg, hogy a Fiú egészen az Atya képe, tőle kapja a tudást, az erőt, az isteni lényeket. A Fiú az örökkévalóságban az Atyától születik, mint önmagáról kimondott szava, képe. Jézus embersége egészen ennek a fiúságnak a földi megnyilatkozása. Az Atya szereti a Fiút, mint saját képét, azért megadta neki, hogy emberi elméjével is szemlélje őt. Atyai szeretettől indíttatva megmutat neki mindent, amit tesz, illetve amit a világnak nyújtani akar, vagy a világtól elvár. Jézus embersége szerint is ezért tudja életét egészen az Atyára irányítani. Tudja, hogy az Atya szereti őt és rábízta titkait. Viselkedésében észre kell vennünk, hogy ő maga is az Atya módszerét követi: szereti az embereket, ezért feltárja előttük küldetését, s részesíti őket azokban az ajándékokban, amelyeket az Atyától kapott. A csodák tehát csak úgy érthetők, ha meglátjuk bennük az Atya szeretetének továbbadását. Jézus nem tart meg magának semmit, hanem továbbadja az embereknek.

Jézus földi működése alapján is fel lehet ismerni az Atya és a Fiú kapcsolatát. De ennek lesz egy végső kinyilvánítása is. Ott az Atya már a teljes hatalmat átadja neki, s ezzel a hatalommal feltámasztja a halottakat és ítéletet tart a világ felett. A halottakat azért támaszthatja fel, mert az Atya megadta a Fiúnak, hogy élete legyen önmagában, mint ahogy az Atyának is megvan az élete. A feltámadás egyetemes lesz, de már az ítélet is hozzá kapcsolódik. Akik a sírokban vannak, meghallják az Emberfiának szavát, s akik jót tettek, életre támadnak fel, akik gonzságot műveltek, azok kárhozatra. Az ítélet tehát egészen a Fiú kezében

van. Az Atya nem ítél senkit, a Fiú ellenben úgy ítél, ahogy az Atyától hallja. Ennek alapján a Fiúnak ugyanaz a tisztelet jár ki, mint az Atyának. Tekintélye azonban bármilyen nagy, hatalmával soha nem fog visszaélni. Az ítéleten is érvényesíteni fogja az Atya irgalmát és leereszkedését: olyan ítéletet hoz, amelyet az Atyától hall.

Ez az összefoglalás mutatja, hogy Jézus földi működése az egyetemes üdvösség megszerzésében, a holtak feltámasztásában és az ítéletben teljesedik ki. Tanítása és csodái erre a végső állapotra mutatnak. A csodák nagy része gyógyítás. De Jézus nem úgy lép fel, mint aki a földi betegség ellen küzd. Megsokasítja a kenyeret, a vizet borrá változtatja, de nem jelenti ki, hogy gazdasági megújulást hoz. Lecsendesíti a vihart, de nem specializálja magát a természeti katasztrófák leküzdésére. Csodáinak háttre mindig vallásos. Az Atya azért küldte őt, hogy általa és benne kinyilvánítsa ígéretét, s az emberek higgyenek a végső megoldásban: a földi élet után következik az örök élet, amely végleg megszabadít a bűntől, a betegségtől, a félelemtől és a haláltól. A csodák tehát Isten országának kegyelmi erejét tárják fel.

Hogyan értelmezzük ezt a kijelentést: Ha magam tennék tanúságot magam mellett, az nem volna érvényes? (31. vers). A zsidó hallgatók tudják, hogy a próféták is tettek csodákat, de nem saját erejükből, hanem isteni segítséggel. Náluk a csoda csak azt igazolta, hogy ők valóban próféták. Jézus alakja azonban rejtélyesebb, mint a prófétáké volt. Kritikus hallgatói minduntalan ezt a kérdést teszik fel: ki ő, kinek tartja magát? Lehet-e őt úgy tekinteni, mint messiást? Jézus a fenti kijelentéssel erre a kérdésre válaszol. Ha ő mondaná magát messiásnak, az csak egyéni kijelentés volna. Amellett magyaráznia kellene, hogy milyen értelemben tartja magát messiásnak. De a beszéd helyett hivatkozhat tetteire. Csodát csak Isten erejével lehet tenni. Csodáiból kiolvashatják, hogy Isten milyen messiást küldött, s ezek a csodák egyúttal az Atya tanúságtételei. Hallgatói és a szemtanúk még nem tudtak ezekből a jelekből olvasni. Úgy gondolták, hogy ezek a csodák legfőljebb bevezetések azokhoz a nagy jelekhez, amelyekkel a Messiás feltűnően kinyilvánítja magát és szabadulást hoz népének. Nem tudtak felemelkedni arra a szellemi magaslatra, hogy Isten nem akarja kiiktatni az életből a küzdel-

met, a kísértést és a szenvedést. De biztosítékot ad az üdvösségről, és segítséget nyújt az eléréséhez.

Az evangéliumok sejtetik, hogy Jézus sokkal több csodát tett, mint amennyiről olvashatunk. Főleg a gyógyítások nagy számára hivatkoznak. De Jézus sohasem kovácsolt tőkét magának tetteiből. A betegektől inkább azt követeli, hogy ne híreszteljék gyógyulásukat, hanem titokban adjanak hálát Istennek. Ennek ellenére azok, akik másfajta messiási szerepet vártak tőle, csodái iránt is előítélettel voltak. Irigységüket és ellenszenvüket azzal fejezték ki, hogy ördögi hatalmat tulajdonítottak Jézusnak (Mt 12,24). Az ilyen ellenfelekkel szemben csak egy módszer lehetett hatásos: nagy türelemmel felvilágosítani őket, hogy tetteiben nincs semmi ördögi, hanem azok egészen az Atya szentségét és irgalmát tükrözik. Jézusnak megvolt a lehetősége arra is, hogy János tanúságtételére hivatkozzék. De a vallási vezetők talán éppen ezért Jánost is agyonhallgatták. Azért mondja Jézus, hogy az Atya tanúskodása mellett tulajdonképpen nincs szüksége Jánoséra.

Jézus kitér arra is, hogy a zsidók miért nem látják az összefüggést az ő csodái és az Atya akarata között. Ezek a szavak, hogy „sem szavát nem hallottátok, sem színét nem láttátok, s a szava sem marad meg bennetek” (37. vers), jelzik a különbséget közöttük és Jézus között. Jézus mint fiú hallja az Atya szavát, látja őt és szava is megmarad benne, ezért aki benne hisz, aki őt elfogadja, az rajta keresztül az Atyát is felismeri. A zsidóknak más elképzelésük van Istenről. Ki akarják maguknak sajátítani földi céljaik érdekében. Ezért aki igazi képet fest az Atyáról, azt elutasítják. Jézus szavai azonban nekünk is szólnak. A benne hívőket megnyugtatja, hogy amikor őrá hallgatnak, teljes képet kapnak Istenről. Az egyház meglátta azt is, hogy a csodák összhangban vannak Jézus szavaival. A tettek ugyanazt árulják el az Atyáról, mint a példabeszédek vagy a többi tanítás.

A csodák tehát olyan tettek, amelyek feltűnnek, bámulatba ejtenek, a figyelmet magukra fordítják, de az érdeklődés előterében nem az áll, hogy felülmúlják-e a természet törvényeit. A protestáns teológiában van olyan irányzat, amely ezt az utóbbi kérdést hajlandó egészen kikapcsolni. Azt mondják, az esemény nem ritkasága és rendkívülisége által válik csodává — mint ahogy az

Ószövetség sem keresi a természetes és a természetfölötti közötti különbséget — hanem azáltal lesz csodává, hogy Isten szól általa. Nem is az a döntő, hogy mindig a rendkívüli utat válassza. Szerintük igazában csak egy nagy csoda van: az, hogy Isten szól, személyesen közeledik és szava elér bennünket. — De érezzük, hogy ilyen megfogalmazás mellett a hitnek nincs semmilyen tárgyi bizonyítéka. Isten a maga szavának hitelességét éppen azzal akarta kimutatni, hogy olyat is tesz, ami az embertől nem telik ki. A szentírási szövegek általában három szóval jelzik a csodákat: a *semeion*, a jel, amelyről fel lehet ismerni az isteni szándékot, a *dynamis* az erő, amely mutatja, hogy Isten hatalma kozmikus arányokat öltött és befolyásolja a történelmet, s végül az *exousia*, a hatalom, az erő, a tekintély, amely az embert feljogosítja arra, hogy Istent képviselje. Jézus úgy beszél, mint akinek hatalma van, és aki tudja igazolni küldetését.

A természet törvényének felfüggesztése azonban nem volt probléma az akkori emberek számára. Ők úgy nézték a világot, mint Isten teremtményét, amely mindenben neki engedelmeskedik. Az evangéliumban a csoda nem természettudományos, hanem teológiai és vallási kérdés. A régi ember azt mondta: Isten jó termést adott, a mai gondolkodás szerint azt mondjuk: megfelelő időjárás volt, a termés sikerült. Itt tehát két különböző szemlélettel találkozunk. Milyen értelemben mondhatjuk mégis, hogy a csodában van valami rendkívüli, valami természetfölötti? Kétségtelen, hogy a természet törvényei nem olyan értelemben szükségszerűek, hogy a Teremtő nem függeszthetné fel őket. De őt világfelettsége miatt nem állíthatjuk a másodlagos okok helyére. Ő létében és működésében mindig világfeletti marad, azaz nem válhat evilági fizikai okká. Egyedül a semmiből való teremtésben van sajátos isteni okság. Egyébként ő mindig a másodlagos okokon keresztül érvényesíti akaratát, hiszen az egész természet az ő kezében van. Neki nem kell a természetet kifürkésznie vagy meghódítania. A másodlagos okok szerepét a csodáknál is el kell fogadnunk. Ha ismernénk minden természeti törvényt, és valahol igazolni tudnánk, hogy Isten közvetlenül belenyúlt a természet folyásába, az teológiailag a hit számára egyáltalán nem volna nyereség. Az ilyen evidens eredmény egyszerű logikai belátás lenne, és fölöslegessé tenné a szabadakara-

tú hitet, az Isten előtti tudatos engedelmességet. Márpedig ő az üdvrendet nem fizikai és logikai kényszerre építette. Isten a csodákban felajánlja azt a meglátást, hogy felénk fordul, szeretettel közeledik. Így módot ad arra, hogy személyes kitérülését felismerjük és elfogadjuk.

A természettörvények felfüggesztése helyett inkább azt kell meglátnunk, hogy mi áll a tapasztalati valóság mögött? Vak véletlen, vagy olyan általános törvényszerűség, amely nem enged semmiféle kivételt, vagy olyan mindenható személyes szabadság, amely mindent a maga helyére tud tenni, s az alacsonyabb rendszereket be tudja illeszteni a magasabbakba? Az igazi kérdés tehát az Isten és a világ viszonya. Ha elfogadjuk a Teremtő és a teremtmény közötti különbséget, akkor marad hely a csoda számára. A csodában Isten szándéka, jóakarata ölt testet. De ugyanakkor ő nem rontja le a természetet, hanem felemeli. Ha egy dolgot felhasznál jelnek, vagy egy embert eszköznek, annak növeli természetes kifejező képességét, erejét és hatósugarát. El kell fogadnunk, hogy amint nő az isteni hatás, úgy nő a teremtmény önállósága és benső ereje is. Ha egy szabadakaratú személy lesz az eszköz, akkor annak éppen személyes értékét és szabadságát is növeli. Ezért Jézus emberségében több a személyes szabadság, a lelki erő, a világos látás, az akarat ráhatás, mint bárki másban. Saját meggyőződését, gondolatát, lelki békéjét, szeretetét sokkal inkább tudja sugallni, mint mások. Ezért amikor gyógyított vagy más csodát tett, abból nem szabad kihagyni emberi képességeit sem. De van valami többlet is, ami igazolja, hogy itt és most Isten a mi érdekünkben lépett közbe. Jézus éppen ezt akarta kimutatni, hiszen Isten országának eljöveteléről beszélt. Ez a rendkívüliség, ez a közbelépés a teljességét érte el feltámadásában.

Itt teljessé lett az a remény, amelyre már előbbi csodái is felhatalmaztak.

A HATALOMMAL VALÓ TANÍTÁS

Mk 1,21-31; Mt 8,14-17; Lk 4,31-39

A csodák leírását tehát úgy kell értelmeznünk, hogy azok igazolják a hit jogosultságát, és egyben tükrözik is a Jézusba vetett hitet. A bibliai forrásokról általában az a megállapítás, hogy a múltat akarják elélni tární, nem pedig bennünket a múltba visszavezetni. Ezért nem a részletes leírás a fontos náluk, hanem a történeti eseményen nyugvó hit. A csodák elbeszélése azt jelzi, hogy az apostoli egyház milyen alapon hitt Jézusban, és mit hitt róla. Az eseményeket nem szabad kiragadni összefüggésükből, mert akkor esetleg elvesz a lényeges mondanivaló, s az értelmezésben legfőljebb majd arról vitatkozunk, hogy valódi isteni erő szerepelt-e a csodában vagy ismeretlen természeti hatások játszottak közre.

Hogy az evangélisták stílusában a csoda mennyire kapcsolatban van Jézus tanításával és megváltói működésével, arra jellemző példa ez a két gyógyítás, amelyet Márk úgy mond el, mint Jézus bemutatkozását Kafarnaumban. Lukács teljesen Márkot követi. A hangsúly Jézus tanításán van. „Tanításával ámulatba ejtett mindenkit, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, nem úgy, mint az írástudók.” Ezeknek az utóbbiaknak a tudománya arra terjedt ki, hogy a törvény hol, mikor és milyen mértékben kötelez. Jézus pedig úgy beszélt Istenről, mint akit egészen ismer, akit Atyának nevez, az ő nevében ad ígéreteket vagy állít fel követelményeket. Ő tehát több, mint az írástudók, s ezt a többletet csodáival mutatta ki. Márk két csodát említ, s ezek egyszerűen azt az állítást illusztrálják, hogy Jézusnak valóban isteni küldetése van. A szombatot itt csak azért említi, mert az volt az istentisztelet napja, akkor gyűltek össze a zsinagógában.

A csoda leírása különleges figyelmet érdemel. A szöveg szerint a zsinagógában volt egy „tisztátalan lélektől megszállott ember”, s ilyeneket kiabált: Mi közünk egymáshoz, názáreti Jézus? A vesztünkre jöttél. Tudom, hogy ki vagy, az Isten Szentje. A „mi közünk egymáshoz” a kellemetlen meglepetés kifejezése másutt is (Bir 11,12; 2Sám 16,10; 1Kir 17,18), a további szavak pedig Jézus messiási szerepét jelzik. Jézus elhallgattatja a tisztátalan

lelket és az embert megszabadítja tőle. Az előbb ide-oda ráncigálja, és úgy megy ki belőle.

Az esemény magyarázatát azzal kell kezdeni, amire az evangélista különlegesen felhívja a figyelmet, illetve ami a jelenlevőknek is feltűnik. Mindnyájan azt kérdezik: Ki ez az ember? A tanítása egészen új, s olyan hatalma van, hogy parancsol a démonoknak is. Az első kérdés itt az, hogy Márk egyszeri eseményt ír-e le, vagy általában Jézus gyógyításainak sémáját tünteti-e fel? Hasonló gyógyításokat másutt is említ.

Megkérdelhetjük azt is, hogyan értelmezzük a megszállottságot? A „tisztátalan lélek” valóban a bukott angyalt, a gonosz lelket jelenti-e, vagy egyszerűen csak a betegség akkori megjelölése? A zsidóknál és a pogányoknál egyformán megvolt a hiedelem, hogy a betegséget démoni hatás okozza. Különösen azokat, amelyek ideges jelenségekkel jártak (epilepszia). Az evangélisták minden rendszer nélkül hol egyszerűen betegséget említene, hol meg hasonló esetben megszállottságot vagy démoni hatást. A három első evangélistánál a gyógyulás nagyon sokszor kapcsolatos az ördögűzéssel. Ezzel Jézus csak a hagyományos elnevezéshez és felfogáshoz igazodik, vagy ő is feltételezi a megszállottságot? Úgy látszik, hogy általában elismeri a gonosz lelkek ártó szerepét, de az evangéliumi leírások alapján ezt egyes esetekben nem tudjuk eldönteni. Az evangélisták úgy beszélnek, mint koruk gyermekei. Mi az ő beszámolójukat kapjuk a gyógyításokról, s ezek a beszámolók már egyúttal a feltámadt Krisztusba vetett hit kifejezései, aki „minden erő és hatalom” fölött győzedelmeskedett. Ezt a győzelmet pedig jól lehetett a démoni erők feletti diadallal jelképezni. Maguk az evangélisták nem akarták a betegséget és megszállottságot egymástól megkülönböztetni. Az ilyen eljárás sem őket, sem korukat nem érdekelte. Ők csak azt tanítják, hogy nincs az a baj, bűn, betegség és ártalom, amiből Jézus nem ragadhatna ki, és nem biztosíthatná számunkra az örök életet.

Ha a „tisztátalan lélek” jelenlétét valóságnak vesszük, akkor megmarad a kérdés, hogyan engedték maguk közé az istentiszteleti helyre a zsidók az ilyen embert? A szöveg értelmezésénél látni kell még azt is, hogy az evangélista a tisztátalan lélek félelmét írja le, nem pedig a megszállottságról akar beszélni. A fel-

kiáltások, amelyeket a beteg szájába ad, annak a felismerését tükrözik, hogy a gonoszság hatalma megtört, mert az Isten Szentje megérkezett. Ez a szembeállítás is csak Jézus feltámadása után lett világos az apostolok előtt. Márk és Lukács ezzel a stílussal félreérthetetlenül jelzik az egyház meggyőződését, hogy Jézus gyógyításai kezdettől fogva a rossz hatalmának megtörései voltak. Ő földi működése idején is hatalsabb volt mindennél, ami az ember üdvét veszélyezteti, de hatalmát csak fokozatosan nyilvánította ki. Az Isten Szentje annyi, mint a Fölkent, a Messiás. Magyarázatra szorul az is, hogy éppen a megszállottak tesznek ilyen vallomást Jézusról. Ő Péter hitét is az Atya adományának mondta, nem emberi meglátásnak (Mt 16,17). Hogyan kaptak éppen a „tisztátalan lelkek” ilyen adományt? Helyesebb tehát ha arra gondolunk, hogy a leírásban benne van a húsvét utáni meggyőződés visszavetítése: Jézus olyan hatalommal érkezett, hogy előtte az üdvösség minden ellensége megtorpant.

Márk a másik csodát is azzal a célzattal közli, hogy Jézus hatalmát igazolja. Az összefüggést ezek a szavak jelzik: A zsinagógából jövet Péter és András házába ment. . . Bár Péter és András Betsaidába valók voltak, úgy látszik, itt is volt házuk. Talán éppen Péter felesége révén, akiről nem történik említés, tehát valószínűleg már előbb meghalt. Péter anyósa lázas beteg volt. Márk és Lukács kiemelik, hogy a jelenlevők szóltak Jézusnak a beteg érdekében. Az előzmények alapján tudták, hogy Jézus visszaadhatja az egészségét. A szentírásmagyarázók megjegyzik, hogy az evangélista itt nem utal Jézus szavaira. Márk és Máté arra hivatkoznak, hogy Jézus megfogta a beteg kezét, Lukács pedig azt mondja, hogy föléje hajolt és parancsolt a láznak. A leírás nem akar pontos beszámoló lenni, hanem csak annak feltüntetése, hogy Jézusnak valóban hatalma van, s minden erő, minden kegyelem belőle árad ki. Nem varázsigékkel és tettekkel gyógyít, hanem istenfiúi hatalmával. A kéz megfogása és a föléje hajlás különben a segítségnek és az együttérzésnek is a kifejezése. Az evangélistákat tehát itt sem az érdekelte, hogy Jézus áttörte a természet törvényeit, hanem az, hogy őbenne itt van az élet szerzője. Jelenléte, közelsége Isten áldását közvetíti, s ajánlékait ingyen osztogatja. Lehet kérni tőle magunk és mások számára, s ő nem tér ki a segítség elől.

Péter anyósának meggyógyítása egyike azoknak a csodáknak, amelyeket az apostoli ígehirdetés a maga egyszerűségében őrzött meg. Különleges teológiai utalást nem fűztek hozzá. Ellenben mind a három evangélista megjegyzi, hogy az asszony fölkelt és kiszolgáltatta a vendégeket. Az egyházban ez a mozzanat már fontos volt. A testi betegség gyógyítása előképe volt annak a lelki tisztulásnak, amelyet a megigazulás adott. Aki így megtapasztalta Jézus ajándékát, annak vállalnia kellett a szeretet szolgálátát. A hit és az Isten iránti bizalom csak ezen az úton terjed. Ez így volt már Jézus működése alatt is. A két gyógyítás híre ezen a napon is hamar elterjedt. Azért amikor beesteledett és a csillag feljött, vagyis elmúlt a szombat, az emberek odahozták betegeiket az ajtó elé. Jézus meggyógyítja őket, de a messiasági titkot fenn tartja: nem engedi, hogy kilétét saját elképzelésük szerint talál gassák vagy hirdessék. Egyelőre még a tettnek van előjoga a szó fölött. Hellyel-közzel ugyan ő is magyarázta tetteit és magatartását, de a végleges magyarázatot átengedte egyházának.

A BÉNA MEGGYÓGYÍTÁSA

Mk 2,1-12; Mt 9,18-8; Lk 5,17-26

Márk Jézus kafarnaumi működésének elején közli ezt a csodát, s az bele is illik ebbe az összefüggésbe. Az evangélisták megegyeznek abban, hogy Jézus prédikációjának első témája a bűnbánat és a hit volt. Isten országának követelménye az, hogy az ember térjen meg éshiggyen az ő küldetésében. Az Ószövetségben is nyilvánvaló volt, hogy a bűnbánat szükséges, és hogy Isten nem veti meg a töredelmes szívet. Jézussal azonban valami új jött el. Az Isten országát ő képviseli, s annak kegyelmi ajándékait is ő osztogatja. A csodák már eddig is jelezték, hogy az Atya őrá bízta mindenhatóságának és irgalmának kinyilvánítását. Jézus küldetésének tisztázásához az is hozzátartozott, hogy ő hozta a bűnök bocsánatát. A témát szóban és tettben azért is fel kellett vetni, mert messiási módszere különbözött attól, amit a nép általában várt. Ez volt tehát a helyzet Jézus működése elején.

De az apostoli ígehirdetés kezdetén is ezek a kérdések voltak a

legidősebbek. A felhívás az maradt, hogy „keresztelkedjétek meg Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára” (ApCsel 2,38). Ezért igazolni kellett, hogy az ő nevében valóban el lehet nyerni a bűnök bocsánatát. Ehhez a lényeges bizonyíték az volt, hogy rámutattak a kereszthalál áldozati jellegére, de a teljesség kedvéért vissza kellett nyúlni a nyilvános működés eseményeihez is. Úgy látták, hogy ez a csoda alkalmas módon tartalmazza az összefüggést Jézus kiléte, küldetése és a bűnbocsánat között. A leírás egyébként egyszerű, közvetlen és mentes minden túlzó vonástól. Beillik abba a környezetbe, amelyben Jézus működött. A hely Kafarnum, ahol Jézus Péter házába vonul vissza. A szöveg jelzi, hogy Jézus hosszabb körútról tért vissza. Közben a híre egyre növekedett, s amikor meghallották, hogy megérkezett, a tömeg újra körülvette. Márk szerint még az ajtó előtti téren sem fértek el. Jézus pedig hirdette nekik a tanítást. Márk itt a „logos” szót használja, amely az egyházban már szakkifejezés lett, s ugyanazt jelentette, mint az „evangélium”. Lukács talán nem is az adott helyzetet jellemzi, hanem Jézus általános viselkedését, amikor ezt írja: „Az Úr ereje gyógyításra ösztönözte.” Az Úr ereje az a természetfölötti hatás, amelyben Isten mindenhatósága és szeretete nyilvánult meg az emberek javára.

Az evangélista csak vázlatosan rajzolja fel a képet, hiszen neki csak a hitbeli tanítás a fontos. A helyzetet úgy képzelhetjük el, hogy Jézus vagy bent a házban beszélget az emberekkel, vagy pedig a tornácon tartózkodik és a tömeg körülfogja. A ház teteje lefektetett rudakból és szalmakötegekből állt, amit évente agyaggal betapasztottak. Ez a tető kinyúlott a tornác fölé is. Négy ember hordágyon egy beteget hozott, de a tömegtől nem tudtak Jézus közelébe férkőzni. A ház végében álló létrán azonban fölmentek a lapos tetőre, egy helyen kibontották azt, s a beteget leengedték Jézus lábához. Ha a kezdetleges építkezési módra gondolunk, ezzel semmi kárt nem okoztak. A rudakat és a szalmát vissza lehetett helyezni, s agyaggal újra betapasztani. A leírás-ban tehát nincs semmi valószínűtlen.

Jézus az emberek buzgóságát úgy veszi, mint a beléje vetett hit megnyilatkozását. Kétségtelenül ugyanezzel a lelkiülettel közeledett a beteg is. Azért azt mondja neki: „Fiam, a bűneid bocsánatát nyertek”. Nem kell arra gondolnunk, hogy az embert

különleges bűnök terhelték. Olyan lehetett, mint a többi botladozó és jószándékú ember. Jézus csak azért tereli a szót a bűnbánatra, hogy felhívja a figyelmet igazi küldetésére. De a jelenlevő írástudók fennakadnak szaván. A bűnt csak Isten bocsáthatja meg. Ha egy ember ilyen hatalmat követel magának, azzal Isten jogait csorbítja, ez pedig káromlás. Az evangélista Jézus messiási küldetését emeli ki azzal is, hogy „belelátott gondolataikba.” Jézus úgy érvel, mint aki az igazság és a hatalom birtokában van: Mi könnyebb, ha azt mondom, hogy bocsánatot nyertek a bűneid, vagy ha azt mondom, hogy kelj fel és járj? Ellenfelei hallgatnak, mert tudják, hogy emberi erő egyikhez sem elégséges.

A csoda és a tanítás összefüggését Jézus egész tekintélyével monja ki: Tudjátok meg, hogy az Emberfiának hatalma van a bűnök megbocsátására! A bizonyíték a beteg gyógyulása. Ez a tekintéllyel való fellépés az egyház hitének a képe. Biztos, hogy Jézus igazi küldetése az apostolok előtt is csak feltámadása után világosodott meg. De tudták, hogy olyan valakiben hisznek, aki meggyőzően igazolta magát, illetve aki mögött a mindenható Isten tanúskodott.

A leírás úgy végződik, mintha a gyógyulás a szemtanúkat egyformán meghatotta volna, azaz mindnyájan Isten beavatkozását látták volna Jézus tettében. Valószínű azonban, hogy ezek a szavak: „mindnyájan dicsőítették Istent”, csak az egyszerű nép hangulatát fejezik ki. Az írástudók és a farizeusok kezdettől fogva tartózkodók voltak, s bizalmatlanságuk olyan mértékben nőtt, mint Jézus népszerűsége. Inkább az a benyomásunk, hogy Márk itt már az egyház érzéseit is belekapcsolja az elbeszélésbe. De annyiban hű a történeti valósághoz, hogy a nép szájába csak a csodálkozást adja, nem pedig annak a megvallását, hogy Jézus a Messiás.

Teológiai szempontból még azt fűzhetjük a történethez, hogy figyelemre méltó Jézus én-tudatának a kiemelése. Először még harmadik személyben beszél magáról: az Emberfiának van hatalma . . . De a csodánál, a bizonyításnál már kimutatja, hogy a természetfölötti hatalom az övé, s azzal szabadon rendelkezik: Mondom neked, kelj fel! Az apostoli egyház az ilyen kijelentésekben visszacsengeni hallotta a Teremtés könyvének kijelentéseit:

Isten szólt . . . Jézus feloldozó szavának visszhangzani kellett az egyházban az idők végéig. A bűnbánat szentségében az ő nevében mondjuk ki a szavakat: Feloldozlak bűneidtől. S meg vagyunk győződve, hogy a szónak ma is hatékony ereje van.

A VIHAR LECSENDESÍTÉSE

Mk 4,35–41; Mt 8,23–27; Lk 8,22–25

Márk ezt az eseményt a példabeszédek napjának estéjére teszi. A példabeszédek az Isten országáról szóltak, annak erejét és bontakozását ismertették. Az Isten országa az emberek lelkében és az emberi közösségekben valósul meg, s az akadályai túlnőnek az egyes személyek akaratán. Azért szükség volt arra, hogy Jézus a hatalmát kozmikus arányokban is megmutassa. Az előző tanítással való kapcsolatot az evangélista azzal jelzi, hogy Jézus hallgatói közül többen csónakkal követték őket, s tanúi voltak a jelenetnek. Egyébként Márk a csoda leírásánál azt a sémát használja, mint a megszállottak gyógyításánál. A lényeges mondanivaló itt is az, hogy Jézus ereje mindennél nagyobb, s azzal teljes szabadulást, teljes üdvösséget hozhat.

A fárasztó tanítás után Jézus felszólítja tanítványait, hogy menjenek át a túlsó partra. Ő maga a bárka végében levő padon ledőlt egy szénával kitömött zsákra vagy vánkosra. A görög szó azt sejteti, hogy a feje alá tette. Míg a tanítványok eveztek, ő elaludt. A Genézreti-tavon nem ismeretlenek a hirtelen keletkezett viharok. Nyugatról, a tenger felől áramló hideg levegő lezúdul a mélyebben fekvő tó tükrére, s ott találkozik a sivatagos keleti part felmelegedett légáramlatával, s könnyen kialakul a forgószél. Ennek most olyan ereje van, hogy a hullámok becsapnak a bárkába, és a tanítványok nem győzik kimerni a vizet. Félelmükben felébresztik Jézust az ilyenkor szokásos kérdéssel: Nem félsz, hogy elveszünk? A kérdés inkább az ő félelmüket tükrözi, nem a bizalmukat. Említettük, hogy Márk a leírásban a megszállottak gyógyításának modelljét használja. A régi ember gondolkodásában az ember elleni ártalom mögött valamilyen démoni hatás lehetett. A felkorbácsolt tó képe lehet az istenellenes hatal-

maknak. Ezért adja az evangélista Jézus szájába ezeket a szavakat. Csendesedj el! Némulj el. Máté és Lukács csak annyit mondanak, hogy Jézus parancsolt a szélnek és a víznek, s erre nyugalom támadt. A vihar és a víz az Ószövetségben is a fenyegető hatalmat ábrázolja (Zsolt 65,8; 69,2; 107,23; Iz 43,2).

A jelenetből elsősorban a tanítványoknak kellett tanulniuk. Jézus megkérdezi tőlük, hogy miért félnek, miért nincs több hítük. Az evangélisták tudják, hogy Jézus csodáinak jelentősége nem merül ki magában a történet elmondásában, hanem abból mindig következik a hitre vonatkozó magyarázat. Itt a magyarázat bele van foglalva a szemtanúk kérdésébe: Ki lehet ez, hogy még a szélvész és a víz is engedelmeskedik neki? A felelet még várat magára. A tanítványok majd csak Mesterük feltámadása után fogják kijelenteni, hogy ő a Messiás, az Úr, az Isten Fia.

Máté a történetet Jézus követésének feltételei után hozza. Aki hozzá akar szegődni, az vállalja vele együtt a hontalanságot, ne kösse magát a földi javakhoz és ha kell, legyen ereje elszakadni rokonságától és barátaitól is. Máténál a csoda Jézus hatalmát abból a szempontból illusztrálja, hogy ő ura az egész természetnek, tehát aki vállalja az evangélium terjesztését, az ne féljen se éhségtől, se ellenségtől, se hontalanságtól. Isten mindenütt tud csendességet parancsolni. Jézus kellő időben „felébred”. Illetőleg kérésünkkel, imádságunkkal befolyásolhatjuk, hogy jöjjön segítségünkre.

Lukácsnál a történetet Jézus rokonainak a látogatása előzi meg. Érkezésük alkalmat ad neki erre a kijelentésre: Az az én anyám és rokonom, aki hallgatja és tetté vájtja az Isten szavát. Itt a bárkában a tanítványok vannak mellette, akik követik őt, és meg akarják tenni az Atya akaratát. Elsősorban nekik kell tudniuk, hogy kihez kötötték sorsukat, kinek a szolgálatába szegődtek. Ha valaki kiszakadt a keleten annyira szoros családi és törzsi kapcsolatból, és ha külsőleg inog is lába alatt a talaj, tudnia kell, hogy Jézus mindenkinél hatalmasabb, s mellette biztonságot találhat.

Az egyházi hagyománynak is kedves képe maradt a vihart lecsendesítő Jézus. De a kép jelentése kiszélesedett. Péter hajója az egyház, amely a történelem széles tengerén hányódik. Akárhányszor az a látszat, hogy Jézus ha benne is van, de alszik.

A hívők és a vezetők maguk küzdenek a szellemi és hatalmi viharokkal, s olyan helyzet is előáll, ahol a hajó süllyedni látszik. Ilyenkor sem szabad kishitűnek lenni. Ki kell tartani az imában, mert Jézus velünk együtt vállalta a történelmi sorsot. Dicsőséget, kegyelmének kiáradását hozzákötötte egyházához és a hívők közösségéhez. Rajta keresztül igazolja, hogy minden hatalom az övé a mennyben és a földön.

A GERÁZAI MEGSZÁLLOTT

Mk 5,1–20; Mt 8,28–34; Lk 8,26–39

Mind a három evangélistánál ez az egyik legkülönösebb és legvalószínűtlenebbnek látszó elbeszélés. A színtér a Genezáreti-tó keleti oldala, a Tízváros környéke, ahol a lakosság nagyrésze már pogány. A sertésnyáj jelenléte is ezt igazolja, hiszen a zsidók nem tartottak sertést, mert tisztátalan állatnak számított. Márk és Lukács szerint a gyógyítás Geráza mellett történt, amely a tó partjától kb. 50 km-re fekszik. Máté Gadarát említi, amely a tótól 10 km-re volt, s ő két megszállotról beszél, nem egyről. Mindkét távolság túl nagy ahhoz, hogy az említett sertésnyáj töba rohanását megértsük. Azért egyesek úgy gondolták, hogy valamelyik közelebbi falu nevének elírásáról van szó. Ma már a név kérdését nem tudjuk eldönteni. Szokatlan dolog még a démonok légiónak említése egy megszállottban. A légiónak hat-ezer katonája volt. Még különösebb az, hogy egy kis galileai faluban kétezres sertésnyáj található, s hogy Jézus közreműködik a pogány lakosság anyagi tönkretételében azzal, hogy a démonok az ő beleegyezésével viszik pusztulásba a sertéseket. Ennek ellenére a lakosság nem követel kártérítést, és senkit sem izgat az, hogy kétezres sertés hullája mennyire megfertőzné a tó vizét, amely a környék lakosságának ivóvize is volt. Mindez azt mutatja, hogy megoldhatatlan nehézségekbe ütközünk, ha úgy olvassuk a gyógyítást, mint történeti beszámolót.

A nehézség eloszlik, ha tekintettel vagyunk a műfajra. Az igehirdetés nem a megszállottsággal, nem a betegséggel akart foglalkozni, hanem az akkori nyelven mutatta be Jézust, a Meg-

váltót. Az ige hirdetésnek *több volt a mondanivalója*, mint hogy megelégedett volna az eseményekre való egyszerű visszaemlékezéssel. Az apostoli egyház Jézus szavaiból és tetteiből a saját küldetését is kiolvasta, és ezt a küldetést sokszor szintén képekben fejezték ki. A visszaemlékezésben tehát már benne van valamilyen hitbeli reflexió is. A magyarázatnál itt is abból kell kiindulni, hogy az apostoli egyház Jézus szavainak és tetteinek értelmezésénél a saját helyzetét is alapul vette, nem pedig egyszerűen csak a múltba nézett. Mármost az apostolok idejében a kritikus fordulat a pogányok evangélizálása volt. Jézus maga a zsidók között működött, nekik ajánlotta fel Isten országát, hogy beváltsa az ősatyáknak adott ígéreteket. Amikor az apostolok a pogányok felé fordultak, eljárásuk helyességét csak az ószövetségi jövendölésekkel és Jézus tetteivel vagy kijelentéseivel igazolhatták. A jelen csoda, a pogány területen véghezvitt gyógyítás nagyon is alkalmas volt erre az igazolásra. Főleg azért, mert a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyítása után ez volt az első csoda amelyet pogány területen és pogány emberen vitt végbe. A Tízváros területe ugyanis Pompeius óta bizonyos önállóságot élvezett, és közvetlenül a rómaiaknak volt alárendelve. Az esemény kiszínezésével tehát be lehetett mutatni a pogányság szomorú lelki helyzetét és Jézus erejét, amellyel kiemeli őket reménytelenségükből. Az evangéliumi elbeszélésnek minden bizonynyal megvolt a történeti magva. Az ige hirdetés azonban egyes vonásokat úgy domborított ki, és úgy színezett, hogy a Jézussal beköszöntött kegyelmi korszakot megvilágítsa.

A megszállott ember nem hordott rendes ruhát, nem lakott házban, hanem sírboltokban tanyázott. Ez is mutatja, hogy pogányról van szó, hiszen a zsidók számára a sírbolt tisztátalan hely. Elfogadhatjuk, hogy ez a leírás a pogányság lelki állapotának a képe. Emlékeztet Iz 65,2—4 szavaira: Isten kiterjeszti kezét az olyan nép felé is, amely haragra ingerli őt, amely tömjént éget a téglákon, sírboltokban tanyázik és disznóhúst eszik. A képet kiegészíti még az, hogy a megszállottban a démonok légioja lakik. Az ördögűzésnek a zsidóknál megvolt a hagyományos szertartása, s az evangélista ezt a párbeszédes formát használja. A szertartásba beletartozott a név megkérdezése is. A név ismerete bizonyos hatalmat jelentett a dolgok és személyek

felett. A pogányság lelki és vallási süllyedését az akkori felfogásban csak e démonok seregének ártó jelenlétével lehetett szemléltetni. Ez egyébként a zsidó felfogásból is következett.

A kép másik oldala Jézus hatalma. A megszállott a földre veti magát előtte, és ilyeneket kiabál: Mi bajod van velem Jézus, a magasságbeli Istennek a Fia? Könyörgök, ne bánts! Az Isten Fia kifejezés bizonyára csak az apostoli prédikáció betéte, azaz a húsvét utáni hit visszavetítése a múltba. A kép tehát világos: Jézus hatalmát az jelzi, hogy a gonosz lélek ereje megtört, és kénytelen megalázkodni a Megváltó előtt. Másutt arról van szó, hogy a démonok hazája a pusztaság, ahol nincs élet (Mt 12,43). Itt a megaláztatásukat az jelzi, hogy a pusztaságba sem térhetnek vissza, hanem csak a tisztátalan sertésnyájba. Sőt, ez is kegynek számít, amit külön kérniük kell. A nyáj hanyatthomlok berohan a tóba és elpusztul. A démonok légiójának ez a felszámolása annak a képe, hogy az Isten országa győzedelmeskedik. A légió katonai kifejezés. Ha a hadsereg elvész, az ország összeomlik. Az egyház tehát ilyen meggyőződéssel nézte a megváltást és a jövőt. Tudta, hogy bármilyen mélyre süllyedt a pogányság, Jézus kegyelme fölemelheti. Ezért mondtuk, hogy a leírásban nem a képek fontosak, hanem az a tanítás, amit jelképeznek.

Az elbeszélésben figyelemre méltó az is, hogy a jelen levő pásztorok milyen egykedvűen veszik tudomásul a nyáj pusztulását. Figyelmük Jézusra terelődik nem a nyájra. Hasonlóképpen viselkednek a falu lakói is. Senki sem teszi szavá az anyagi kárt, hanem csak a meggyógyított embert látják, és az isteni beavatkozás félelemmel tölti el őket. Akkor még értelmetlenül álltak az Isten országának titka előtt. Jézus személyes küldetése nem nekik szólt. Mindez abban jut kifejezésre, hogy kéri, hagyja el határukat. A pogányok ideje akkor még nem jött el. A meggyógyult ember további sorsa is ezt fejezi ki. Követni akarja Jézust, de ő nem fogadja el, hanem visszaküldi övéihez, hogy beszélje el nekik, milyen nagy dolgot tett vele az Úr. De ha a sertésnyáj pusztulása valóság lett volna, lehetett volna-e jótéteményről beszélni? A mondanivaló tehát az, hogy bár Jézus tanításával közvetlenül nem fordult a pogányokhoz, de jótéteményeivel, csodáival és a szeretet kimutatásával az ő figyelmüket is Isten felé terelte. A megváltással pedig kiszabadította őket a gonoszság

hatalmából. Nincs is olyan vallási vagy erkölcsi süllyedés, ahol az evangélium hirdetése reménytelen volna. A kegyelem gyógyító erejében bízni kell.

JAIRUS LEÁNYA ÉS A VÉRFOLYÁSOS ASSZONY

Mk 5,21-43; Mt 9,18-26; Lk 8,40-56

A két csoda az elbezelésben művészi módon összekapcsolódik. Mindkettőt az jellemzi, hogy Jézus az emberek kérésére veti latba karizmatikus erejét, s a kiindulás mindkettőnél az emberi betegség, a földi reménytelenség. Egyedül a hit készíti az embereket arra, hogy Istentől kérjenek segítséget, s ez a hit nem is téveszti el a hatását. Arról kapunk képet, hogy Jézus hogyan viselkedik akkor, amikor az emberek meglepetésszerűen mennek hozzá bajaikkal, mert a fájdalom űzi őket. Jézus mindkét esetben megértő, együttérző ember, de egyúttal tudatában van isteni hatalmának is.

Márk úgy állítja be az eseményt, hogy Jézus tanítványival a tó keleti partjáról visszatér Kafarnaum környékére és ott azonnal körülvesszi a tömeg. Egy Jairus nevű férfi siet hozzá kérésével. Márk a zsinagóga előjárójának mondja, de ezt az elnevezést használták olyanokra is, akik a közösségben valamilyen vezető szerepet játszottak. Egyébként a zsinagóga előjárója gondoskodott a szombati istentisztelet menetéről. Ő kérte fel alkalomról-alkalomra azokat is, akik felolvasták a szentírási szöveget és végezték az igehirdetést. Jairus leborul Jézus előtt. Ezt a tisztelt nyilvánítást megadták előkelő hivatalnokoknak és neves rabbinoknak is, tehát ez itt csak az apa megtörtségére és a kérés fontosságára mutat. Kérése az, hogy Jézus menjen és gyógyítsa meg a lányát, aki már halálán van. Azt is kéri, hogy „tegye rá a kezét” és úgy gyógyítsa meg. A kézrátétel áldást, megerősítést jelentett. A papok az áldás szövegét is a nép fölött kiterjesztett kézzel mondták el. A kérésben tehát nem volt semmi rendkívüli. Itt gondolhatunk arra, hogy a kafarnaumi százados hite nagyobb

volt. Ő megelégedett azzal, hogy Jézus csak egy szót szóljon, s szolgálja attól is meggyógyul. Márk azonban itt úgy beszél Jézusról, mint akinek emberi alakjából árad ki az isteni erő és a kegyelem. Ezért emeli ki a vérfolyásos asszony viselkedéséből is az érintést: Ha csak ruhája szegélyét érintem is... Az egyház már tudta, hogy Jézus embersége a Fiú földi megjelenési formája, azért az élet adományát különös módon hordozza.

Jézus elindul Jairussal, de a tömeg nem tágit mellőle. Márk nyomán magunk előtt látjuk a jelenetet, amint az emberek kéréseikkel és kérdéseikkel ostromolják a Mestert. Közben egy asszony is a közelébe furakodik. Megjelenése bizonyítja hitét és bizalmát, hiszen már tizenkét év óta vérfolyásban szenved, s egész vagyonát orvosokra költötte. Állapota mégsem javul, sőt rosszabbodott. Másrészt megjelenésével késleltette Jézust, s addig a leány meghalt. Viszont a halott feltámadása jobban igazolta Jézus természetfölötti erejét, mint a beteg meggyógyítása.

A vérfolyás tisztátalan betegségnek számított (Lev 15,28). Az ilyen asszonynak vissza kellett vonulnia, mert érintése másokat is tisztátalanná tett. Innen érthető a szerénysége és félelme. De bizonyára sok jót hallott Jézusról, főleg türelméről és irgalmáról. Jézus nem utasította el eddig sem olyan ridegen a kérő asszonyokat, mint a rabbik tették, hogy a tekintélyüket ezzel is kimutassák. Mivel a beteg asszony tudja, hogy neki nem szabad másokat megérinteni, csak lopva, hátulról közeledik, hogy megérintse azt a bojtot, amely a zsidóknál a felsőruha négy sarkáról lógott le, hogy figyelmeztesse őket a törvény megtartására. Jézus egy alkalommal a farizeusok képmutatását ezzel kapcsolatban is megbélyegzi: meghosszabbítják köntösükön a bojtokat, hogy ezzel is vallásosabbnak tűnjenek fel.

Az asszony érezte, hogy meggyógyult, de ugyanakkor Jézus is észrevette őt. Az evangélista szószerint így ír: Jézus észrevette, hogy „erő ment ki belőle”. Ez már az egyház nyelve, ahol tudják, hogy Jézus minden kegyelem forrása. A fő, a szőlőtő árasztja szét a tagokba. Jézusnak földi működése idején is megvolt a különleges tudása mindarról, ami hozzátartozott messiási küldetéséhez. Ennek alapján látott bele az asszony gondolataiba. De amellett egészen emberi módon viselkedik és megkérdezi, hogy ki érintette meg. Kérdésével felhívja a figyelmet az asszony

hitére. A tanítványok, — Lukács szerint elsősorban Péter — csak azt látják, hogy a tömeg minden oldalról szorongatja, tehát nem értik, hogy milyen érintésre gondol. Az asszonyban azonban már nemcsak a félelem dolgozik, hanem az öröm is, hiszen érezte, hogy meggyógyult. Leborult Jézus előtt és bevallotta merészségét. Feddés helyett azonban bátorítást kap: Lányom, a hited meggyógyított, menj békével és maradj egészséges. Jézus már többször igazolta, hogy a szeretetet, az Atya irgalmának kinyilvánítását előbbre helyezi, mint a tisztaságra vonatkozó ószövetségi törvényeket. Ő különben sem félt attól, hogy erkölcsileg bármi is beszennyezheti.

Amíg ez az epidzód tartott, addig Jairus lánya meghalt, és az apának meghozták a hírt. Együttal hozzáfűzték, hogy ne fárassza tovább a Mestert. Úgy gondolták, hogy Jézus prófétai ereje megáll a halál küszöbénél. Jézus látta az apa megtörtségét, azért bátorította: Ne félj, csak higgy! Lukács szerint még hozzáfűzte, hogy „megszabadul”. Nem azt mondja, hogy feltámad, hanem a megmentés, üdvözítés szót használja (sothesetai). A hitnek tehát üdvözítő hatása van. Az egyház a történet elmondásával már ezt akarta tanítani. A hitben azt fogadjuk el, ami természetfölötti, ami nem érhető el emberi erővel, vagyis azt, amit Isten ajándékoz nekünk.

Jézus csak Pétert, Jakabot és Jánost viszi magával, a tömeget visszatartja. Lehet, hogy az apostolok közül most csak ők hárman voltak mellette, vagy csak őket akarta külön megerősíteni a hitben. Ők vannak vele a színeváltozásnál is és a Getszemáni-kertben. Jairus házában már siratták a halottat. Jézus olyan képes beszédet használ, mint Lázár feltámasztásánál. „A kislány nem halt meg, csak alszik.” Az alvás lehet a halál képe önmagában is, de itt Jézus tudja, hogy a leány ebből a halálból még felébred. A jelenlevők azonban tudják, hogy a halál beállt, s ezt gúnyosan meg is jegyzik. Jézus a három apostolon kívül a szülőkkel együtt lép be a halott szobájába. Akarja, hogy az isteni jótétemények legyenek közvetlen tanúi, de a nagy tömeg messiási reményeinek nem akar tápot adni. Azután megfogta a kislány kezét, és arám nyelven szólt hozzá: Talita kum! Leány kelj fel! A tizenkétéves leány felkelt, és kezdett járni. Jézus itt sem kért vagy imádkozott, hanem parancsolt. Viselkedésében volt valami kihívó a zsidók

szemében. Embernek látták, s mégsem úgy viselkedik, mint aki csak ember. Ezért nem tudtak tisztába lenni kilétével.

A szülőket az öröm és a meglepetés elámitotta. Jézus itt sem kereste saját dicsőségét, hálát sem várt, inkább arra kérte őket, hogy ne híreszteljék a dolgot. Örüljenek a lányuknak és adjanak neki enni. Ami történt, az nem látszat, hanem valóság.

A csodának ez a keresetlen, egyszerű és emberi leírása meggyőző arról, hogy itt nem betoldott bizonyíték előtt állunk. A természetfölötti rendet, az Atya irgalmának megnyilatkozását csak Jézus tudta ilyen magától értetődően közvetíteni. A csodával kapcsolatban itt is felmerül a kérdés, hogy a kislány valóban halott volt-e. Ma beszélünk úgynevezett klinikai halálról és valódi testi halálról. Az apostolok ilyen megkülönböztetést nem ismertek. De azt tudták, hogy az egyszerű szó nem elegendő az élet visszatéréséhez és a teljes gyógyuláshoz. Jézus tette abban az adott esetben az Isten irgalmának és mindenhatóságának a jele volt. A betegek esetében még talán lehetne a szuggesztió elvetésével élni. Itt azonban Jézus legfőbb az apától követel hitet, nem a halottól. Viszont gondolhatunk arra is, hogy a hit akárhányszor nehéz helyzetben, veszélyek között ébred fel. Néha fel kell ismernünk saját tehetetlenségünket, hogy Istennél keressünk megoldást. Azt is meg lehet figyelni, hogy az evangélisták milyen keveset mondanak a csoda hatásáról. Arról, hogy a nép hogyan fogadta mindezt. Márk jobban megmarad a történeti valóságnál, mint Máté. Máté gyakrabban levonja a következtetést, hogy Jézus már ott is úgy viselkedett, mint az Isten Fia. Márknál a jelenlevők legfőbb csodálkoznak, és nem tudnak hová lenni az ámulattól. Ebben az elbeszélési módban benne van az az üdvtörténeti tanulság, hogy Jézus csodáit igazában csak a hívő egyház értékelte és tette a megfelelő helyre.

A MÁSODIK KENYÉRSZAPORÍTÁS

Mk 8,1-10; Mt 15,32-39

Márk a 6,30—44-ben is elmond egy kenyérszaporítást, ahol Jézus öt kenyérral és két hallal ötezer embert elégtett ki. Azt

követi a vízenjárás, tehát a sorrend ugyanaz, mint Jn 6,5—21-ben. Lk 9,10—17-ben ugyanerről olvasunk. A kenyér maradéka minden esetben tizenkét kosárnyit tesz ki, s az ötezres szám is egyezik. Márknál és Máténál (15,32—39) van egy második kenyérszaporítás is, ahol négyezer ember van jelen, hét kenyérből és néhány halból esznek és a maradékkal hét kosarat töltenek meg. A mai magyarázók felvetik a kérdést, hogy egy csodának két igehirdetési változatáról van-e szó, vagy két különböző eseményről. De mind Márk, mind Máté majdnem egymásután említik őket, és a különbözőségekre is rámutatnak, tehát feltételezhetjük, hogy Jézus a két csodával küldetésének két vonását akarta bemutatni. Az első kenyérszaporítás megelőzte a kafarnaumi beszédet, tehát ott az volt a cél, hogy Jézus saját magát úgy mutassa be, mint akinek hatalma van a kenyér fölött, és hogy ő maga is lehet az élet kenyere. Az első szaporítás Betsaida környékén történt, a másik a Tízváros környékén, tehát nagyrészt pogány lakta vidéken. Itt azt is jelképezni akarta, hogy övéiről mindenütt tud gondoskodni, bárhová mennek, bárhol lesznek. Az apostolok missziós feladata szempontjából ez a meglátás is fontos volt. De fontos lett az egyház számára is. Jó tudnia, hogy az élet szerzője és a természet ura mindenütt vele van. Márk előadásában az egyház missziós küldetése is kibontakozik. Előbb arról ír, hogy Jézus Tirusz környékén meggyógyít egy pogány leányt, azután a Tízváros vidékén egy dadogva beszélő süket-némát, s az itteni pogány lakosság is lelkesedéssel fogadja tetteit. Jézus most itt szaporítja meg a kenyeret. Az evangélista szándéka tehát világos: A csodáról való megemlékezés egyben azt is jelzi, hogy Jézus a maga egyházát a pogányok között is fel akarta állítani, hogy az élet kenyérének osztogatója legyen.

Az első szaporításnál az apostolok voltak a kezdeményezők. Ők figyelmeztették a Mestert, hogy bocsássa el a tömeget, mert az idő későre jár. Ott Jézus még meg is erősíti őket ebben a jótékonykodni akaró szerepben, amikor azt mondja nekik, hogy ők elégítsék ki az embereket. A tanítványok keze azonban akkor még üres. Itt Jézus kezdeményez. Látja, hogy nagy sokaság veszi körül, és nincs mit enniük. A tanítványokat közel hívja, s előttük hangsúlyozza, hogy sajnálja az embereket, akik már harmadnapja kitartanak mellette. Egyesek messziről jöttek, és

számukra az étel hiánya még nagyobb probléma. Jézus eljárásában kettős tanítás van: Egyrészt az egyénnek tudnia kell, hogy Jézus figyelemmel kíséri övéinek minden gondját és baját, s hogy ő mint fő együttérez a tagokkal. A mennybe sem úgy megy föl, hogy elfeledkezze földi megpróbáltatásainkról. Amit földi életében látható adományokban nyújtott, azt azóta belső kegyelem formájában osztogatja. Másrészt viszont kijelentésével figyelmezteti tanítványait és az egész egyházat, hogy majd őutána is lássák meg az emberek bajait, érezzenek együtt velük és nyújtsanak segítséget. Ne csak elméletben beszéljenek az evangéliumról, hanem érvényesítsék a szeretetet gyakorlatilag is. Legyenek szószólói a gyengéknek, szegényeknek, elnyomottaknak. Hitele csak annak van, aki testvéri lelkülettel mozog az emberek között.

A Mester megjegyzését az apostolok egyelőre csak azzal veszik tudomásul, hogy itt a pusztában nem vásárolhatnak kenyeret. Aki úgy gondolják, hogy csak egy kenyérszaporítási csoda volt, — s ez a második elbeszélés úgy keletkezett, hogy valahol kialakult az előzőtől eltérő katekétikai alkalmazás — azok éppen a tanítványok válaszára hivatkozhatnak. Ha Jézus előbb már ötezer embert jóllakott, akkor a tanítványok miért nem bíznak most is benne? Miért nem azt felelik, hogy neki hatalma van újra megszorítani a kenyeret? A nehézség valóban fennáll, de azt is meg kell látnunk, hogy a tanítványokban ebből a szempontból van valami feltűnő kötöttség. Jézus sok beteget meggyógyított, de azt sehol nem olvassuk, hogy tanítványai itt vagy ott ösztönözték volna őt újabb csodatevésre. Számukra, mint minden hívő számára a csoda Isten szuverén beavatkozása, amit az ember csak tisztelettel és félelemmel fogadhat, de nem követhet.

A tanítványok hét kenyeret szedtek elő. Ezeken nem nagy kenyereket kell érteni, hanem inkább afféle lapos lángost. Az ima, a megtérés és a szétoztás már emlékeztet az utolsó vacsora megünneplésére. Az evangélisták ebben a kenyérben már az eukarisztia előképét látták, azért a leírásba belevitték a liturgikus színezetet. Jézus ugyanígy tesz azzal a néhány hallal is, amely valakinek a csomagjából előkerült. A fölszedett maradékkal hét kosarat töltöttek meg. Az első szaporításnál tizenkét kosár volt. Mindkét szám valószínűleg jelkép is, mégpedig olyan,

amelynek jelentősége volt az egyház életében, hiszen a régi ember nyelvén a számoknak inkább jelképes és nem adatközlő értelmük volt. Gondolhatunk arra, hogy a Jézus által hozott, élő kenyér „maradékát”, az eukarisztiát a tizenkét apostolra és a hét diákonusra bízta. A gondolat kézenfekvő, ha nem is lehet bizonyítani. Itt a csodának semmi különleges hatásáról nem olvasunk. Márk szerint Jézus egyszerűen elbocsátja a jóllakott tömeget, maga pedig Dalmanuta vidékére megy. Máté Magadán vidékéről tesz említést. Egyik helységet sem lehet azonosítani. Az evangélisták a csoda közvetlen hatásáról valószínűleg azért hallgatnak, mert annak leírása már az egyháznak szól. Ott pedig a hitbeli feldolgozás volt a fontos, vagyis az a gondolat, hogy Jézus a kenyérben magát adja lelki táplálékul.

Az Ószövetségben is tudták, hogy az ember „arca verítékével” szerzi meg kenyerét. Ha Isten néha közbe is lépett, mint a pusztai vándorlásnál vagy Illés csodájában, az csak a hit és a bizalom ébrentartását célozta. Jézus is abban az értelemben akart az élet kenyere maradni, hogy az örök élethez vezető úton táplálkozunk vele és kitartsunk mellette.

GYÓGYÍTÁS A BETEZDA FÜRDŐNÉL

Jn 5,1–18

Ez a gyógyítás egyike azoknak a csodáknak, amelyet csak János közöl. Előzetesen beszélt a Kafarnaumban lakó királyi tisztviselő fiának meggyógyulásáról. Jézus újra fölment Jeruzsálembe, a „zsidók ünnepére”. Az ünnepet az evangélista nem nevezi meg. A helyszín egy vízmedence az úgynevezett Juh-kapunál, amely a templomtól északkeletre volt. Itt hajtották a templomhoz az áldozatra szánt juhokat. A medencét a régészek feltárták. Mivel a terület lejtős volt, a házak és a medence alapját be kellett vájni a domboldalba. Innen a városrész neve is: az arám Bezatha vágást jelent. A görög szöveg Betezdának mondja, a latin Vulgáta pedig Betsaidának. Az evangéliumi szöveg még arról tájékoztat, hogy a fürdőnek öt oszlopcsarnoka volt, amit az ásások szintén igazoltak. Sőt a későbbi korból feltártak egy

kis Serapis-szentélyt. Serapis a görögöknél gyógyító istenség volt. Ebből látszik, hogy a medence gyógyító hatásának híre Jeruzsálem pusztulása után is megmaradt, s a pogányok is használták.

A medence körül váraoztak a betegek, sánták, bénák és vakok, hogy akkor ereszkedjenek a vízbe, amikor az mozgásba jön. Egyes régi kéziratok ezt a szöveget közlik: „Az Úr angyala időnként leszállt a tóra és felkavarta a vizet. Aki a felkavarás után először lépett bele, az meggyógyult.” A legjobb és legrégebb kódexek azonban ezt a betétet nem hozzák, ezért a szentírásfordítások rendszerint zárójelben közlik ezt az utalást, mint aminek a hitelessége kétes. Arra kell gondolnunk, hogy létezett ilyen népies hiedelem. A tónak lehetett természetes gyógyító hatása, s bizonyára időszaki forrás táplálta. Amikor új víztömeg érkezett, a tó vize megmozdult. Lehet, hogy az új víztömeg által hozott új ásványi sók még fokozták a gyógyító hatást.

Jézus itt megy keresztül, és a betegek között talál egyet, aki 38 év óta béna. Jézus neki hoz segítséget, és megkérdezi, akar-e meggyógyulni. A panasz ekkor tör ki belőle: Uram-nak szólítja Jézust, de ez csak az egyház által használt cím bevetítése a múltba. Az ember akkor legfőljebb „rabbinak” mesternek szólíthatta. Elmondja, hogy elhagyatottan él, nincs segítsége, s amikor a víz megmozdul és ő odavánszorog, már más megelőzi. Jézus erre meggyógyítja: Kelj fel, fogd ágyadat és menj. Az ember valóban meggyógyult, és ágyát cipelve hazament.

Az evangélista egyrészt azért közölte ezt a csodát, mert Jézus itt különösen kimutatta irgalmas szeretetét. Olyan embert karolt fel, akivel senki sem törődött, s akit mások félretoltak az útból. Az egyház számára ennek az irgalomnak volt jelentősége. Jézusnak van szeme, hogy meglássa azok sorsát, testi és lelki szükségét, akik mások szemében jelentéktelenek, és akiket az üdvösség útján sem indított el senki.

Az evangélistának a másik oka a közlésre az lehetett, hogy az eseményben megmutatkozott a szombat törvénye fölötti összetűzés. A törvényt magyarázók úgy értelmezték a nyugalmi előírást, hogy az embernek a legkisebb terhet sem szabad cipelni. Ezért egyesek rászólnak a meggyógyult emberre, hogy miért viszi a hordágyat a vállán. Ő azzal vágja ki magát, hogy az küldte így haza, aki meggyógyította. De arról nem tudott fel-

világosítást adni, hogy ki gyógyította meg. Feltételezhetjük, hogy a csoda Jézus működésének elején történt, amikor még kevéssé ismerték, azért ez a beteg sem figyelt fel rá különösképpen. Jézus egyébként is eltávozott a helyszínről, amikor nagyobb tömeg kezdett összeverődni. A szombat megsértése fölötti vita a negyedik evangéliumban a vakonszületett meggyógyításánál is szerepel. Az evangélista valószínűleg azért emlegeti ismételten, mert még a század végén is akadtak megtért zsidók, akik egyik-másik ószövetségi törvényhez vissza akartak térni. Sőt még ma is találkozunk ilyen keresztény közösségekkel.

Később Jézus a templom valamelyik udvarán újra meglátta a beteget. Az nyilván imádkozni ment oda, hiszen hosszú betegsége után volt oka értékelni a gyógyulását. A köztük kifejlődött párbeszédből az evangélista csak Jézus figyelmeztetését közli: „Többé ne vétkezzél, nehogy nagyobb baj érjen”. A zsidóknál volt olyan felfogás, hogy minden betegség valamilyen bűn büntetése (Jn 9,2). Jézus azonban nem így érti a figyelmeztetést. Inkább arra gondol, hogy az ember a háláját mutassa meg igaz étellel. A bűn ugyanis nagyobb bajt zúdíthat rá, mint a betegség: kiteheti a kárhozat veszélyének. A meggyógyult ember most már jóhiszeműleg elmondja az érdeklődő zsidóknak, hogy Jézus segített rajta, és ő bátorította fel, hogy szombaton az ágyát hazavigye. Erre azok buzgóságukban Jézust vonják felelősségre. Itt ismét rámutathatunk a nyelvhasználat változására. A szinoptikusoknál az akadékoskodók mindig az írástudók és a farizeusok, Jánosnál már legtöbbször egyszerűen csak a „zsidók”. Ő ugyanis a század végének kifejezéseit használja, amikor a zsidóság hivatalosan már elkülönítette magát az evangéliumtól.

Jézus az Atya és a Fiú kapcsolatával felel nekik: Atyám mindig munkálkodik, azért én is munkálkodom. A választ azok meg is értették. A palesztinai rabbik ugyanis megkülönböztették Isten teremtettségét, amely a hetedik napon befejeződött (Ter 2,2), és az örök Bírónak az állandó tevékenységét, amellyel az emberiség életét a végső kifejtettség felé irányítja. Jézus tehát a maga tetteit ugyanarra a magaslatra emeli, mint az Atyáét, sőt azt állítja, hogy annak részese. Ezzel valójában saját fiúságát vallja meg. Hallgatói megértették a kijelentést, s az evangélista szerint azért törtek életére, mert az Istent atyjának nevezte, s

magát egyenlővé tette Istennel. Az egyház a hitében megoldotta az itt adódó nehézséget, mert meglátta, hogy az Atya és a Fiú személyi különbsége nem osztja meg az egy Isten létét. Az egyház a bizonyítékok alapján hitelt adott Jézus szavának, és elfogadta, hogy ő és az Atya egy Isten, s miután ezt hittel elfogadta, kereste, hogy miben áll az egység és miben a különbözőség. A zsidó hallgatók azonban inkább a bizonyítékait is elvetik, minthogy a hagyományos tételek kibővítésén gondolkozzanak. Az egyház meglátta azt is, hogy Jézus személy szerint lehet örökkévaló és lehet az Atya Fia, de embersége csak hordozója és földi kifejezője ennek a fiúságnak. Az egyház a hitében eljutott oda, hogy Jézus istensége szerint egy az Atyával, embersége szerint azonban mindenben hasonló hozzánk.

Hitünk számára még egy mondanivalója van Jézus kijelentésének. Az Atya tevékenységével együtt ő is *állandóítja a maga tevékenységét*, s ez a Megváltónak a viselkedése. Azért jött, hogy az Atya irgalmát éreztesse velünk. Ő maga a biztosíték, hogy azok a kegyelmi hatások, amelyeket ő hozott a földre, vagyis a bűnök bocsánata, a megvilágosítás, a jóra való ösztönzés, a hit és a remény felébresztése, az engesztelés és a szeretet gyakorlása állandó történelmi tényező marad. Jézus az egyházat is úgy szervezte meg, mint az ő fősége alatt élő titokzatos testet. Megváltói tevékenységét is ezen keresztül állandósította a világban.

A VAK MEGGYÓGYÍTÁSA

Jn 9,1-41

A történetet az evangélista csak úgy vezeti be, hogy Jézus útközben látott egy embert, aki születése óta vak volt. A körülmények azonban, főleg a Siloe medence említése, elárulják, hogy az esemény Jeruzsálemben játszódtott le. Az egész történetben érezzük az evangélista szándékát, hogy a csoda alapján Jézust a maga igazi messiási küldetésében mutassa be. A tanítványok abból a vallási környezetből jöttek, ahol a bűn és a testi betegség közötti összefüggés emlegetése hagyományos volt (Kiv 9,1—12; Zsolt 38,2—6; Ez 18,20). Bár már az Ószövetségben

is található utalás arra, hogy a betegség és a szenvedés nem mindig kifejezetten büntetés, hanem a természet velejárója és egyben próbatétel (Jób könyve). A rabbik írásaiban előfordul az a vélemény is, hogy a születés óta fennálló betegség oka lehet a szülők vétke, vagy esetleg a magzaté. Ennek az utóbbinak a megértéséhez tudni kell, hogy ők nem mindig tettek különbséget a tudatos rossz tett és a véletlen cselekedet között, sőt bizonyos „tisztátalan” dolgok érintését is úgy tekintették, hogy az beszennyezi, bűnössé teszi az embert. A tanítványok azért tesz fel itt is a kérdést, hogy ez az ember vétkezett vagy a szülei?

Jézus nem ad egyenes választ, de aziránt nem hagy kétséget, hogy nem minden fogyatékoság vagy szenvedés büntetés. Arra nem tér ki, hogy a vakságnak milyen természetes okai vannak. A régi ember a természetet különben sem tekintette önálló zárt egységnek, hanem olyan valaminek, amit Isten közvetlenül mozgat és ellenőriz. Jézus azt másutt is kifejezi, hogy ami a természetben történik, arról az Atyának tudomása van, tehát mindent beleilleszt terveibe. Most azt emeli ki, hogy ez a vakság alkalmul szolgál Isten tetteinek a kinyilvánítására. A tanítványok első hallásra nem sokat értettek ebből a válaszból. De a hívő ember azóta tudja, hogy Isten ismeri állapotunkat, fogyatkozásainkat, s mindent fel tud használni irgalmának és erejének megmutatására. Ezért jogunk van remélni benne, és minden helyzetben kérhetjük segítségét.

Jézus küldetésének ez a tartalma: végbe kell vinnie annak tetteit, aki küldte. Mégpedig addig, amíg nappal van. Ő azért jött, hogy világossága legyen a világnak. Saját korának nyelvezete szerint földi életét nappalhoz hasonlítja, a halált pedig éjszakához. Az érdemszerző tettek a földi élethez vannak kötve. János evangéliumában az Atyától való küldetés is különös hangsúlyt kap. Jézusnál a küldetés annyira személyes, annyira meghatározott, hogy egyenesen az Atya tetteit hajtja végre. Rajta keresztül a világnak fel kellett ismernie, hogy az Atya irgalommal fordult feléje. Világosságot azáltal áraszt, hogy meggyőz bennünket az Atya szeretetéről, gondoskodásáról, és meggyőz az élet örök céljáról. Aki hisz benne, abból eltűnik a bizonytalanság és a homály. Élete új irányt, határozottságot kap.

Ezek a magvarázó betétek különböztetik meg János evangéliumát a szinoptikusoktól. Itt a szerző már teológiailag is megvilágítja Jézus szavait és tetteit. A gyógyítás, illetve a csoda itt is Jézus kezdeményezése. Nem mások kérik rá, maga lép a beteghez. Nyálával sarat csinál, s azt a vak ember szemhéjára keni. Azután elküldi, hogy mosakodjék meg a Siloe tóban. A nyálnak az ókorban gyógyító hatást tulajdonítottak. Suetoniusnál és Pliniusnál is találunk rá utalást. A meggyőződés talán onnan eredt, hogy az állat is nyalja sebeit. A Siloe medence vizét nem tartották gyógyító hatásúnak, mint a Betezda tóét. De nevezetes volt, mert Iz 8,6-ban is szó esik róla. A medence különben úgy keletkezett, hogy Hiszkija király annak a forrásnak a vizét, amely a régi jeruzsálemi erődöt táplálta, bevezette az alsó városba. A „siloe” szó küldőt jelent, és eredetileg a csatornát jelölte, később azt a medencét is, amelyben végződött. Az evangélista egy kis szabadsággal „küldöttnek” fordítja, hogy így megvonja a hasonlatot Jézus és a gyógyító víz között. Az ő szeme előtt valójában már a keresztség lebeg, amelynek Jézus adja az erőt, és amely a lelki vakságtól szabadít meg. Aki a keresztség fürdőjében megtisztul, az Jézus felszólítását követi, és neki köszönheti a bűntől való gyógyulást.

A vak a Siloe medencénél visszanyeri a látását, s ennek azonnal híre megy. Először ismerőseinek tűnik fel az eset, s azok faggatják a történet felől. Mindjárt akadnak olyanok is, akik botránkoznak, mert Jézus szombati napon kent sarat a szemére, és kívánta tőle, hogy mossa le a medencében. Így kétszeresen is megsértette a szombati nyugalmat. Jöhet-e ilyen gyógyulás Istentől? Az eset alkalmas arra, hogy a farizeusokat, a törvény ismerőit és védelmezőit is bevonják a vitába. Az ember azonban még nem tudja, hogy ki gyógyította meg, így csak az elméleti vita folytatódik, hogy lehet-e Isten embere az, aki semmibe veszi a szombatot. A meggyógyult beteg a maga természetes eszével és hálás lelkével hajlandó gyógyítóját prófétának tekinteni. Sőt védelmére is kel: Nem lehet bűnös, hiszen neki visszaadta a látását, tehát nyilvánvaló, hogy az Isten vele van.

A farizeusok talán csalástól is tartottak, azért megkérdézik a szülőket. A huzavona időt vett igénybe, s addig a szülők megsejthették, hogy a gyógyulás mögött az a názáreti Jézus áll, akit

a vallási vezetők nem kedvelnek. Ezért nem mernek állást foglalni. Félnek, hogy kizárják őket a közösségből. Lehet, hogy az evangélista a „kizárás” szót már saját korából kölcsönzi. Akkor még legfőljebb csak szóban bélyegezték meg azokat, akik Jézussal tartottak. A szülők megállapítják a tényt: ez az ő fiuk, vakon született, és most lát. A többit kérdezzék meg tőle, hiszen nagykorú, szavaiért maga hordozza a felelősséget.

A további faggatás két új szempontból jelzi az ellentétet Jézus és a farizeusok között. De az evangélista itt is inkább a század végének felfogását vetíti vissza a párbeszédbe. A vakon született megkérdezi vallatóit, hogy miért érdeklődnek annyira gyógyítója iránt. Talán ők is a tanítványai akarnak lenni? Erre önérzettel válaszolják, hogy ők Mózes tanítványai. Abban biztosak, hogy Mózeshez szólt az Isten, de azt nem tudják, hogy Jézus honnét való. Az már nem jut eszükbe, hogy Mózes is karizmatikus tettekkel igazolta küldetését. Jézus tettei pedig nagyobbak és szentebbek, mint Mózeséi voltak. Az igazság az, hogy saját hitetlenségüket a múlthoz való értelmetlen ragaszkodással takargatják, mert ez a magatartás jobban megfelel érzelmeiknek. Az ellentét másik megalapozása az a vád, hogy Jézus bűnös, mert nem tartja meg a szombatot. A zsidók később Jézus halálát is úgy magyarázták, mint bűnének büntetését. Ha igazán a Messiás lett volna, Isten védelmére kelt volna. Azzal, hogy engedte meghalni, igazolódott a bűnössége. A bűne abban állt, hogy saját magát tette meg Messiásnak.

A meggyógyult vak érzi, hogy a farizeusok tekintélyükkel akarják pótolni a tárgyilagosság hiányát. A vallási vezetők iránt érzett kötelező tisztelet azonban visszatartja attól, hogy személyeskedjék. Nyugodt válaszában így is megnyilvánul az igazság fölénye: Ő nem tudja, hogy gyógyítója bűnös-e vagy nem, csak annyit tud, hogy neki visszaadta a szeme világát. Márpedig Isten a bűnösöket nem hallgatja meg. A párbeszédnek ez a felvázolása mutatja, hogy a vita mennyire nem vezet eredményre. Mindkét fél a maga álláspontját védelmezi, és az úr egyre szélesedik. Ezt a keresztények már az első század végén érezték, amikor az evangélium szövegét írásba foglalták. Ezért a vita helyett inkább a példaadást és a szeretet tetteivel való meggyőzést ajánlották.

A történet befejező része azt mutatja, hogy aki Jézus felé fordul, végül is megkapja a teljes világosságot. A farizeusok a hitvalló fiatalembert kiutasították a közösségből. Meg vannak győződve, hogy azért született vakon, mert bűnök terhelték, ezért mondják neki fölényesen, hogy „mindenestül bűnben születél”. Jézus azonban később találkozik vele, s megkérdezi tőle, hogy hisz-e az Emberfiában? Ki az, hogy higgyek benne? Akit a jótevője emleget, s még hozzá ez a jótevő karizmatikus hatalommal is rendelkezik, annak lehet hinni. A hithez tehát fel kell ébreszteni a rokonszenvet és a felsőbbrendű erők utáni vágyat. Amikor Jézus látja a hitre való készséget, megismerteti magát: Én vagyok az Emberfia, aki veled beszélek. Itt tehát valódi képet látunk arról, amit Jézus majd az utolsó vacsorán fog mondani: Aki szeret engem, annak kinyilatkoztatom magam (Jn 14,21). Azután megvilágítja azt is, hogy a testi gyógyulás a lelki megvilágosítás jelképe. Nem azért jött, hogy testi orvosként működjék közöttünk, hanem azért, hogy megadja a hitet, amely elvezet az örök életbe, a teljes gyógyulásba. De viselkedése próbára teszi az embereket. Csak az hisz benne, aki félreteszi önzését és előítéleteit. Ezért mondhatja, hogy akik nem látnak, azok általa látni fognak, de akik azt hiszik, hogy látnak, vagyis az igazság birtokában vannak, azok vakká válnak az isteni fény előtt. Jézus ittléte, sőt az evangéliuma is, egyúttal ítélet. Már az evangélium hirdetése is hozzájárul ahhoz a teljes elkülönüléshez, amit majd a végítélet hoz. Istennek minden közeledése a szeretet megnyilatkozása, de van benne misztérium. Csak az fogja fel, aki mindig kész arra, hogy az igazságot tisztelettel és odaadással keresse. A célzást a farizeusok is megértették, azért kérdezik sértődötten, hogy vajon őket is vakoknak tartja-e? Olyan feleletet kapnak, amely csak az örök bölcsességtől tellett ki: Ha vakok volnátok, nem volna bűnötök, de azt állítjátok, hogy láttok, ezért a bűnötök megmarad. Vagyis ha senki nem adott volna nekik elegendő bizonyítékot, ha leküzdhetetlen tévedésben volnának, akkor nem számítana bűnnek. De csak előítéletük és elbizakodottságuk miatt utasítják vissza az igazságot, s ezért felelősek. Mivel az evangélium minden kornak szóló kinyilatkoztatás, nem pedig csak a múlt eseményeinek felidézése,

azért a hit és a hitetlenség problémáját ma is így kell tekintelnünk: vannak akiket tévedés tart távol, de vannak olyanok is, akik szándékosan utasítják vissza az evangéliumot.

LÁZÁR FELTÁMASZTÁSA

Jn 11,1-54

Ennek a fejezetnek az olvasása közben az az érzésünk, hogy Lázár feltámasztása Jézusnak talán a legjelentősebb tette volt. Az evangélista arról értesít, hogy a zsidók vallási vezetői ennek hatása alatt határozta el véglegesen Jézus halálát. Miért nem említi mégsem ezt a csodát a másik három evangélista? Nagyrészt az ő hallgatásuk az oka annak, hogy ma egyes szentírásmagyarázók a történetet csupán teológiai képnek veszik, amelylyel az apostoli igehirdetés meg akarta világítani, hogy Jézus a mi feltámadásunk szerzője, mert „ő a feltámadás és az élet.” De a szinoptikusok hallgatására is lehet érveket felhozni. Jézus az ő könyvükben is támaszt fel halottakat (Jairus leánya, naimi ifjú), tehát Jézusnak erről a hatalmáról elégségesen tanúskodnak. Viszont látjuk, hogy minden eseményről nem akartak beszámolni. Magyarázatul szolgálhat esetleg az is, hogy Péter talán nem volt jelen Lázár feltámasztásánál. Az apostoli katekézis ősi formája az ő nevéhez fűződik, ő pedig érthető módon inkább olyan dolgokról beszélt, amelyeknek szemtanúja volt, János viszont később kiegészítette a Pétertől eredő hagyományt. De Lázár feltámasztásának története a beleszövött teológiai szempontok ellenére is elárulja, hogy olyan valakitől ered, aki jelen volt. Különböznék még hozzátehetjük, hogy Lázár feltámasztása azért látszik nagyobb csodának, mint a szinoptikusoknál említett hasonló csodák, mert János leírását kaptuk róla. Ha a szerző nem csinált volna a leírásból ilyen világos katekézist, akkor nem mondana többet, mint a másik két feltámasztás. A szinoptikusok idejében János leírása még nem volt meg, azért ők nem tekintették kiemelkedő csodának. Végül gondolhatunk arra, hogy a szinoptikusok által felhasznált anyag akkor alakult ki, amikor a palesztinai zsidók ellenséges szemmel nézték Jézus követőit,

tehát a személyek megnevezésével óvatosnak kellett lenni. Például amikor Lukács beszél Máriáról és Mártáról (10,38—42), nem nevezi meg falujukat, Betániát, sem pedig azt, hogy Lázár nővérei. Máté és Márk elmondják a betániai fölkenést, szintén nem nevezik meg azt, aki a kenetet hozta, pedig a negyedik evangéliumból tudjuk, hogy az is Lázár nővére, Mária volt.

Lázár Betániában lakott, Jeruzsálemtől kb. 2 km-re. Az evangélisták utalásai nyomán biztosra vehetjük, hogy Jézus Jeruzsálemi tartózkodása idején többször nála lakott (lásd Mk 11,11; Mt 21,17), tehát szerette a családot. Az időpont Jézus nyilvános működésének vége, a húsvétot megelőző valamelyik hét. Jézusnak az előző ünnep alkalmával nagy vitái voltak Jeruzsálemben, azért utána átment a Jordán keleti oldalára, Pereába, és ott tanított. Ez a terület nem Júdeához tartozott, hanem Heródes Antipás fennhatósága alatt állott, mint Szamaria és Galilea. Jézus itt kapja az üzenetet, hogy „Lázár, akit szeret,” betegen fekszik. A Lázár név az Eleazár (Isten a segítség) rövidítése.

Az eseményt úgy öröközték meg, ahogy a keresztény katekizis kiemelte benne a hitbeli tanítást. Jézus a hír hallatára még két napig ott marad, s csak akkor indítványozza, hogy menjenek vissza Júdeába. Tanítványai figyelmeztetik, hogy nemrég akarták ott megölni, s most újra oda indul? Jézus korának stílusa szerint hasonlattal felel. A nappalnak — napkeltétől napnyugtáig — tizenkét órája van, s aki addig jár, amíg világos van, az nem botlik meg. Csak az botlik a kiálló kövekbe, aki éjjel járkal. Vagyis az Atya az ő idejét éppúgy kijelölte, mint a nappalét és az éjszakáét. Ő az Atya akaratát követi, tehát nem botladozik. Ami vele történni fog, attól nem kell félnie, mert mind benne van az Isten tervében. Igazában azok botlanak meg, akik éjjel járnak, azaz nem Isten akaratát követik. Ez itt már célzás Jézus ellenfeleire.

Közben Lázár meghal, de Jézus tudja, hogy életre kelti, azért a halálát alvásnak nevezi. Ugyanezt tette Jairus leányánál is. A tanítványok viszont úgy gondolják, hogy a beteg akkor alszik el, ha kínjai enyhültek, tehát az ilyen alvás a gyógyulás jele. Azután a Mester közli velük, hogy Lázár meghalt, de ő nem vétett a szeretet ellen, amikor nem sietett hozzá. Ami ezután történik, az a tanítványok hitét jobban megerősíti, mintha a

beteget gyógyította volna meg. Az apostolok azonban még nem gondolnak ilyen természetfölötti dolgokra. Csak azt tudják, hogy Jeruzsálemben a helyzet veszélyes, és Tamás lemondóan meg is jegyzi: Menjünk mi is, hogy haljunk meg vele együtt. Úgy gondolják, hogy aki Jézushoz szegődött, annak le kell mondani életéről.

Mire Betániába érkeztek, Lázár már negyednapja a sírban volt. Az első nap megvitték Jézusnak a hírt, utána még két napig ott maradt, s most a negyedik napon megérkeznek. Jeruzsálemből sokan jöttek Máriához és Mártához, hogy részvétüket kifejezzék. Márta hallotta, hogy Jézus megérkezett, rögtön eléje sietett, és ezekkel a szavakkal fogadta: Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg a testvérem. De most is tudom, hogy bármit kérsz az Istentől, megadja neked. Az „Úr” megszólítás, már későbbi keresztény cím, s a Jézus nevében való ima, illetőleg az ő közbenjárásának kérése is a katekézis részlete. Márta nem meri remélni, hogy Jézus a halottat feltámasztja. Szavaiba bizonyára egy kis szemrehányás is vegyült, amiért Jézus nem sietett. Egyébként az evangélista úgy szerkesztette meg a párbeszédet, hogy akik olvassák, azok képet kapjanak Jézus megváltói küldetéséről. Jézus megígéri Lázár feltámadását, de Márta csak a végső feltámadásra gondol, amelyet akkor már a hívő zsidók is vallottak. Az apostolok azonban később felismerték, hogy a csoda kimondottan Mesterük küldetését világította meg. Ha képes meggyógyítani a betegeket és feltámasztani a halottakat, akkor ahhoz is joga van, hogy minden halottat feltámasszon, és megadja nekik az örök életet. Így lett ő számunkra a „feltámadás és az élet.” Ezek az elvont szavak János evangéliumának sajátos kifejezései, mint más helyen a világosság, igazság, út stb.

Márta megkapja a kérdést, hogy hiszi-e, amit Jézus ígér, s a válasz az az ünnepélyes hitvallás, amit az egyház a keresztelendőktől megkívánt: Te vagy a Messiás, az Isten Fia. Az evangélistának itt nem az a fontos, hogy a történetet visszaidézzé, hanem hogy a mindenkori hívők figyelmét ráterelje Jézusra. Benne a reménytelennek látszó helyzetben, a sírnál is bízni kell, mert ő a feltámadás és az élet. A hittel elérhetjük mindazt, amit Isten mindenhatóságában nekünk ígért.

Márta később odahívja Máriát is. A látogatók is elkísérik,

mert úgy gondolják, hogy a sírhoz indul. Mária ugyanazt ismétli, mint nővére: Ha itt lettél volna... Látszik, hogy egymás-közt gyakran ismételték ezt a kijelentést. Közben az evangélista Jézust igazi emberségében is bemutatja. Amikor látja a jelenlevők könnyes szemét és hallja a nővérek sírását, maga is mélyen megrendül, neki is könnyek jelennek meg a szemében. Az egyházi ígehirdetés meg akarta őrizni ezt a képet is, mert hozzájárul reményünk megerősítéséhez. Az Isten Fia embersége szerint lett megváltónk. Őt az emberi szeretet és részvét is arra indítja, hogy mellettünk álljon és közbenjárónk legyen. A körülállók meg is jegyezték, hogy valóban szerette Lázárt. Miért nem sietett hozzá, hogy meggyógyítsa, mielőtt meghal? Pedig Isten tervében benne volt Lázár haláltusája is és nővéreinek fájdalma is. A hitnek és a reménynek a sötét háttéréből is ki kell emelkednie.

A sír a domb oldalában vájt barlang volt, amelynek bejáratát kőlappal zárták el. Legtöbbször a zárólapot kör alakúra faragták, és csatornában lehetett ide-oda hengeríteni. Amikor a sírhoz érnek, és Jézus kéri, hogy hengerítsék el a követ, Márta azt hiszi, hogy Jézus be akar menni és megnézni a holttestet. Ezért figyelmezteti, hogy már negyednapos, és szaga van. Erre azt a választ kapja, hogy ha hisz, meglátja Isten dicsőségét. Az Ószövetségben ez a dicsőség — a kabod Jahve — rendszerint valamilyen jel, amely tanúsítja Isten erejét, segítségét, áldását, vagyis amiből reményt, bizalmat lehetett meríteni.

Bár Jézus joggal hivatkozott arra, hogy a csodákat az Atya erejében teszi, vagy a benne lakó Atya műveli azokat, azért mégis mindig saját nevében beszélt. Csak itt említi az evangélista, hogy kifejezetten imádkozott. Akkor sem a csodát kérte, hanem a jelenlevők előtt akarta kimutatni, hogy ő egy az Atyával. A szavak egyébként úgy hangzanak, hogy már az egyház hitét, illetve Jézus kilétének megvallását is tartalmazzák. Jézus tudta, hogy az Atya mindig meghallgatja. Mivel látja az Atyát, csak olyat kér tőle, ami egybeesik akaratával. De arra különös gondja van, hogy az emberek lássák meg az Atyától való küldetését. A negyedik evangélium ezt a küldetést sokkal többet emlegeti, mint a többiek. A század végén valószínűleg szükség volt rá, hogy az üldöztetések idején a hívőkben tudatosítsák az egyház természetfölötti eredetét. Jézust az Atya küldte, azért eljövele

és műve nem hiúsulhat meg. Az egyház pedig az ő művét folytatja.

Az ima után Jézus beszél a sírba: Lázár, jöjj ki! A halott engedelmeskedik, kijön úgy, ahogy zsidó szokás szerint eltemették: keze, lába bepólyálva, arca kendővel bekötve. A körülállók szabadítják meg ettől a köteléktől. Az evangélista azzal a természetes egyszerűséggel számol be az eseményről, amelyet a többi csodánál is tapasztalunk. Számára Jézus az Isten Fia, aki a hatalom teljességével rendelkezik. Neki joga van küldetését igazolni, és joga van arra is, hogy bennünk felébressze az örök élet reményét. De a hívőben a csoda valósága mellett más kérdések is támadhatnak. A halált fel lehet fogni úgy, mint a testi élet megszűnését. Az evangélista valóban erre gondol, hiszen Lázár negyednapja meghalt. Számára a csoda abban áll, hogy az ilyen halott emberi szóra nem jön vissza az életbe. Itt pedig egészségesen kijön a sírból. A további kérdés inkább teológiai. A halál ugyanis jelenti a földi élet lezárását, az ítéletet és az örök állapot megkezdését. Aki így átment a túlvilágra, az nem jöhet vissza a földi életbe, annak legfőljebb a végleges feltámadás lehet a sorsa, de ott már nem ezt az életet folytatja. Azt kell tehát mondanunk, hogy Lázár ilyen értelemben nem ment át a túlvilágra, nem esett ítélet alá, s nem is onnan jött vissza. Ő ezt a földi életet folytatta tovább. Jézus feltámadása így különbözik azokétól, akiket feltámasztott.

A csoda híre hamar elterjedt. A húsvét közeledett és zarándokcsoportok töltötték fel Jeruzsálem lakosságát. A vallási vezetőknek egyre kellemetlenebb lett Jézus szereplése. A főtanács tagjai is foglalkoztak a kérdéssel, ha egyelőre nem is tartottak formális ülést. A farizeusok csalódtak Jézusban, mert nem az ő programjukat valósította meg, és nem akart népének politikai szabadulást hozni. A szadduceusok viszont azt is soknak tartották, amit művelt. Valószínűleg ők adtak hangot annak a félelemnek, hogy a rómaiak végül is megsokallják Jézus tevékenységét, s elpusztítják a szentélyt, meg a népet. A döntést a főpap fogalmazta meg. Ő látta, hogy a többiek csak kerülgetik a kérdés lényegét. Szerinte jobb, ha egy ember hal meg a népért, mintsem az egész nép elpusztuljon. Szavaiban ott volt a válasz azoknak is, akik esetleg felvetették, hogy igazában semmi büntetésre

méltót nem tesz. A szöveg azt mondja Kaifásról, hogy „abban az évben főpap volt.” Az evangélista ezzel csak azt a nevezetes évet emeli ki, amelyben végbement Jézus kereszthalála. A rómaiak ugyan könnyen leváltották a főpapot, de az alapjában mindig életfogytiglan tartó méltóság volt.

Kaifás kijelentését az egyház másként értelmezte. Az apostolok később visszanyúltak Izajás 53. fejezetéhez, ahol a próféta Jahve szolgájáról beszél, aki népe bűneiért elszenvedi a halált, és válságot hoz. Az ő számukra tehát Kaifás tudtán kívül igazi jövőndölést tett. Jobb a népnek, az emberi nemnek, ha Jézus meghal értük, mert csak így nyerik el a megváltást. Az evangélista ugyancsak ószövetségi szavakkal utal arra, hogy Jézus halála és feltámadása fogja összegyűjteni Isten szétszóródott gyermekeit. A sorok között pedig meghúzódik az a gondolat, hogy a zsidók bár Jézus halálával akarták menteni politikai létüket, mégis szétszóródtak. Sőt az a római hatalom szórta szét őket, s az pusztította el a szentélyt, amelynek a kegyét ilyen áron keresték.

A SZENVEDÉS ÉS MEGDICSŐÜLÉS

A MESSIÁSI BEVONULÁS

Lk 19,29–44; Jn 12,14–19

A jelenet bemutatásánál Lukács szövegét vesszük alapul, mert ez a legszemléletesebb. János könyvéből pedig kiemeljük hozzá a történeti összefüggést. Tőle tudjuk, hogy a bevonulás azt a napot követte, amelyen Betániában a „leprás Simon” (Mt 26,6) házában vacsorát rendeztek számára, s azon Mária illatos kenetet öntött Jézus fejére. Lázár feltámasztása napokkal előbb történt, s feltehető, hogy Simont is Jézus gyógyította meg leprájától. Ez a vacsora talán éppen az ő hálája akart lenni. Közben már a húsvéti zarándoklat is megindult, s a galileaiak érthető módon érdeklődtek Jézus itteni csodái iránt is. Olyanok is akadtak, akik sürgették, hogy mielőbb nyilatkoztassa ki messiási küldetését (Jn 7,2).

A bevonulás hangulata csak úgy érthető, ha feltételezzük, hogy Jézus reggel Betániában csatlakozik egy zarándokcsoport-hoz, amely ott vonult keresztül. Ezek a csoportok a városba való bevonulást már ünnepélyesen végezték. A Zsoltárkönyvben találunk úgynevezett „lépcsőénekeket” (120—134), amelyeket ilyenkor énekeltek. Jézus előre látta az eseményeket, azért a bevonulást beállította messiási tervébe. Meg akart nyilatkozni a nép előtt, de úgy, hogy kitér a politikai várakozás elől. Nem akart diadalmenetet, hanem a hit megnyilatkozását. Két tanítványát előre küldte a Betfage nevű majorhoz, amely Betánia és Jeruzsálem között volt. Megbízta őket, hogy hozzák el neki azt a szamárcsikót, amelyet ott a kapuhoz kötve találnak, és amelyen még senki sem ült, azaz nem volt betörve nyereg alá. Ha valaki számonkéri tőlük, mondják azt, hogy az Úrnak szüksége van rá. Ha Jézus így mondta, akkor az Úron Istent értette, hiszen magát nem nevezte úrnak. Valószínűbb azonban, hogy ez

csak az evangélisták fogalmazása. Az egyházi igehirdetés Jézust már Úr-ként emlegette, s visszamenőleg is így beszélt róla. A szenvedés történetében többször szó van arról, hogy Jézus előre látja az eseményeket. Az apostoli igehirdetés ezzel a kiemeléssel igazolni akarta, hogy Jézus szenvedése tudatos áldozatvállalás volt, nem pedig a gonoszság felülkerekedése. Jézus egyébként az állat tulajdonosát is meg akarta menteni az esetleges felelősségre vonás veszélyétől azzal, hogy szinte önkényesen járt el.

A lovon büszkélkedő római legionárius a számaron bevonuló prófétában nem láthatott politikai tényezőt. Az ilyen bevonulás egyáltalán nem hasonlított katonai diadalmenethez, hanem inkább vallási körmenethez. Már Betániában előléptek lelkesedő emberek, akik ruhájukat a számar hátára terítették, és úgy ültették fel Jézust. A húsvét előtti napokban szokás volt, hogy a jeruzsálemiek vagy a már ott levő zarándokok kimentek az új csoportok elé, köszöntötték őket, és velük együtt vonultak vissza énekelve és imádkozva. Most is ez történik, s a hangulat lelkesedéssé változik. Lukács azt említi, hogy a nagy tömeg áldani kezdte Istent a sok csodáért, amelynek tanúja volt. Ruhájukat teregették a földre, ahol Jézus elhaladt, s az útszélén leszaggatott lombos ágakkal integettek. Éneküket Lukács így foglalja össze: „Áldott az Úr nevében érkező király. Békesség a mennyben és dicsőség a magasságban.” Márk beleveszi a zarándokok ünnepi köszöntését, a hozsannát, ami szó szerint azt jelentette, hogy „segíts meg bennünket”, de később Istent dicsőítő felkiáltásként használták. A 118-ik zsoltár is ilyen értelemben veszi. Márk a messiási vonatkozást ebben látja: „Áldott atyánknak, Dávidnak közelgő országa.” Lukácsnál a „béke és a dicsőség” emlékeztet az angyalok karácsonyi énekére. Ő már arra gondol, hogy a tanítvány a hit által kapja a békét és a hitéből kiindulva dicsőíti Istent.

Elképzelhetjük, hogy a nép mindenfélét kiáltozott, ami lelkesedésében eszébe jutott. Az evangélistáknak az a fontos, hogy itt az ószövetségi jóvendülés teljesedett. A szövegek Zak 9,9-re és Iz 62,11-re emlékeztetnek, ahol a próféták Siont bátorítják, hogy jön a szabadító, mint király. De Zakariásnál az alázatosság is hozzátartozik megjelenéséhez: számaron érkezik, mint igazi zarándok, aki kész engesztelést nyújtani népe bűneiért. Minden-

esetre a lelkesedés a nép ragaszkodásának és tiszteletének kitörése volt. A csodák alapján joggal várták, hogy most valamilyen nagy isteni megnyilatkozásnak lesznek tanúi, s ezt a megnyilatkozást siettetni is akarták. János (12,16) megjegyzi, hogy a jelenet értelmével az apostolok sem voltak tisztában. Csak Jézus feltámadása után értették meg, hogy miért hivatkozott Zakariás a Messiás szelídségére és szerénységére. Akkor már tudták, hogy Isten országa nem külső jelekkel érkezett el, hanem Jézus engedelmességével és engesztelésével.

A nyilvános működés idején a farizeusok voltak Jézus igazi ellenségei. Ők magyarázták a törvényt, ők őrizték a hagyományt. Jézust nem fogadták el, mert nem az ő felfogásuk szerint viselkedett. Jézus mégis népszerű volt, azért féltették tőle tekintélyüket és befolyásukat. Most is csalódottan állapítják meg, hogy semmi-re sem mennek, mindenki Jézust követi (Jn 12,19). Lukács szerint figyelmeztetik Jézust, hogy intse le követőit, vagyis tiltsa meg nekik, hogy Dávid fiának, azaz messiásnak nevezzék. Erre megkapják a titokzatos választ: „Mondom nektek, ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni”. A különös szembeállítással Jézus talán csak arra utal, hogy bizonyítékai meggyőzőek voltak, s ha az emberek még most sem hinnének, akkor a kövek kiáltoznának, hogy tanúságot tegyenek mellette. De szavait lehet úgy is értelmezni, hogy amikor a zsidók elhallgatnak, azaz visszavonják a hitbeli tanúskodást, akkor azok a kövek fognak beszélni, amelyek majd Jeruzsálem pusztulását jelzik. Egyébként Lukácsnál a farizeusok itt jelentkeznek utoljára kifogásaikkal. Jézus perében már inkább a főpapság, a szadduceusok játsszák a főszerepet. Lehet, hogy bármennyire szemben is álltak Jézussal, a végén nemzeti érzésük mégsem engedte, hogy kiszolgáltassák a pogányoknak.

A nép köréből tehát elindult a tanúságtétel. Ha az egyszerű emberek evilági várakozással tekintettek is az eljövendő Messiásra, Jézussal szemben nem voltak különösebb előítéleteik. Meg voltak győződve, hogy ha tud betegeket gyógyítani és más csodákat tenni, akkor meg is szabadíthatja őket. De a vallási életben a végső döntéseket a főtanács hozta. Annak a feladata lett volna, hogy Jézus bizonyítékait józanul mérlegelje, s azok alapján elfogadja őt isteni küldöttnek. De a főtanács akkor már elhatá-

rozta elvesztését. Ebben a helyzetben a jeruzsálemi bevonulást üdvtörténetileg lehet úgy tekinteni, mint kegyelmi adományt, mint nagy felhívást, hogy az eddigi bizonyítékok alapján döntenek Jézus mellett. De a vezetők izgatására a nép a kegyelmet visszautasította. Jézus látta mindezt, s ahogy közeledett a városhoz, lelki szeme előtt már felvillant a jövő büntetés. Azért jelti ki szomorúan: „Bárcsak felismerted vona, legalább ezen a napon, ami békességre lenne.” Ez a nap békességet hozott volna. De így majd más napok jönnek: Ellenségeid körülvesznek, ostromolnak és lerombolnak. Gyermekeidet elpusztítják, s nem hagynak benned követ kövön, mert nem ismerted fel látogatásod idejét.

A szavakat tekinthetjük úgy, mint a félreismert és félremagyarázott szeretet kifejezését. Jézus nem saját szenvedésére, keresztségére és felfeszítésére gondol, nem is arról beszél, hanem arról a városról és népről, amely küldetésének és szeretetének a címe. A régi templom és az oltár helyén ma az Omár-mecset áll. A jeruzsálemi templom lerombolása óta megszűnt az ószövetségi áldozat. Mi tudjuk, hogy a keresztáldozat után az emberiségnek már nincs szüksége más áldozatra. De az egyház igehirdetése és a kegyelem kiáradása továbbra is minden embert választ el a látogatás idejétől, hogy ismerje fel látogatása idejét.

JÉZUS ÉS A FARIZEUSOK

Jn 12,37–50

Az evangélista itt, a szenvedés története előtt visszatekint Jézus nyilvános működésére, s megkísérel feleletet adni arra, hogy ki tartó ellenfelei, a farizeusok miért nem hittek neki, vagy még inkább arra, hogy miért váltak ellenségeivé. Ez a kérdés könnyen problémává vált az apostoli egyházban, hiszen ők is megélték mindezt igehirdetés közben. A felelet, illetve a magyarázat elől tehát nem lehetett kitérni. Az egyház tagjai számára nehezen volt érthető a farizeusok ellenállása, hiszen Jézus a szemük láttára művelte csodáit és mutatkozott meg úgy, mint az erények képviselője. Ellenfeleinek alkalmuk volt meggyőződni csodáinak hite-

lességéről, s arról is, hogy Isten irgalmas szeretete tükröződik bennük. A probléma másik oldala az, hogy a farizeusok miért gyűlölik őt, s Jézus miért ostromozza hitetlenségüket, amikor az egyszerű néppel szemben mindig türelmes és megértő maradt? Azok a zsidó írók, akik komolyan foglalkoztak Jézus működésével és halálának okaival, rendszerint azt állapítják meg, hogy Jézus túlságosan szigorúan ítélte meg a farizeusokat. Hiszen végül is a farizeusi szellem őrizte meg a zsidóság faji és vallási egységét nemzeti létének pusztulása után is, mind a mai napig.

Itt a következő megjegyzéseket tehetjük. Jézus úgy bélyegezte meg a farizeusi szellemet, mint az igazi vallásosságtól való elhajlást, és mint olyan akadályt, amely gátolta, hogy az emberek eljussanak Isten szeretetére. Gondoljunk itt főleg Máté 23. fejezetére. A farizeusok a vallásosságot a törvény megtartásában látták. A betűhöz ragaszkodtak, s tetszelegtek abban, hogy csak ők ismerik a törvénymagyarázat rejtelseit. Igyekeztek a törvényt alkalmazni az élet apró eseteire is, de azokat nem az irgalmas Isten szempontjából nézték, hanem rideg jogi szempontból. A megigazulást saját erejükből akarták elérni. Öntudatosan hangoztatták, hogy ők tiszták Isten előtt, mert mindent megtesznek, amit a törvény parancsol. Tévedésük az volt, hogy a törvény paragrafusai hovatovább fontosabbak lettek, mint maga Isten.

Azt ők is érezték, hogy a törvény aprólékos alkalmazása szaporítja a bűnt. Ennek elkerülése végett a hagyományokra hivatkozva felsorolták azokat a körülményeket, amelyek között a törvény nem kötelez. De ezeket a kibúvókat többnyire csak ők ismerték. A vallásosságot, a nyilvános jámborságot különben is arra használták fel, hogy társadalmi tekintélyüket emeljék. Ezért nevezte őket Jézus képmutatóknak. Kívülről megtisztították a tálat és a poharat, de a belsejét nem nézték, vagyis a lélek tisztasága nem érdekelte őket.

Ahol nem az Isten iránt való szeretet irányítja a vallásosságot, ott az embertárs szeretete is kétséges. Aki nem mutatott a farizeusokéhoz hasonló buzgóságot a törvény megtartásában, azt bűnösnek tekintették. Az ilyet meg kellett inteni, sőt el kellett kerülni, mert másokat is megfertőz. Ezért marasztalják el Jézust amiatt, hogy együtt eszik és iszik az egyszerű emberekkel. A pogány sztoikus azért nem gyakorolta a részvétet, mert az megza-

varja az ember lelki nyugalját. A farizeus pedig azért, mert úgy gondolta, hogy neki gyűlölnie kell a bűnöst, mint Isten ellenségét. A Jézus kora előtt keletkezett apokrif írárok, mint a Jubileumok könyve, Hénok könyve, Salamon zsoltárai stb. már ezt a kicsinyes, szőrszálhasogató szellemet lehelik. Jézus átlátta és szóvátette ezt a farizeusi lelkületet, amelyet valójában így jellemezhetünk: nem csináltak legalizmust a vallásból, de elfojtották a vallást azzal a legalizmussal, a törvénynek azzal a hangoztatásával, amely sajátosan az övék volt.

Megértették-e a farizeusok Jézust? Vagy inkább így kérdezzük: Miért értették félre? Azért mert csak *saját elveik* alapján ítélték meg. Jézus a vallásos hitet és lelkületet ki akarta emelni a farizeusi legalizmusból, s úgy mutatta be, hogy az méltó legyen az emberhez és az Istenhez, minden ember atyjához. Meglepte őket ez a tanítás, amely mindenestől különbözött az övéktől, s amely bizonyos intuícióval tekintett Istenre, s amely a szív útján át egyenesen Istenhez vezetett. Jézus nem használta fel a farizeusok módszerét és tekintélyét, s nem folgatta el ellenőrzésüket sem. Ez az újítás gyanús volt nekik, s elejétől végig szembeszálltak vele. Először azt a kérdést vetették fel, hogy Jézus lehet-e messiás. Ezért tudni akarták, hogy minek mondja magát, kitől van a küldetése. Jézus tett ugyan csodákat, de a próféták is tettek. Szerintük Jézusnak olyan jeleket kellett volna mutatnia, amelyek igazolják messiási küldetését. Viszont ezek a jelek nagyon bonyolultak voltak. A nép harcias messiást várt, a farizeusok pedig, mint a törvény tanítói, inkább a törvény nagy mesterét és végrehajtóját várták. Úgy gondolták, ha megjelenik, a mózesi törvény alapján átalakítja a világot, és Izrael népe együtt uralkodik vele.

Jézus azonban nem adott ilyen jeleket, sőt követőit is figyelmeztette, hogy vele együtt vállalják a lemondást, a szenvedést, sőt a halált is. Izajásnak a Messiásról mondott jövendölése ismert volt. Jahve szolgája megalázottságban, szenvedésben engeszteli ki a nép bűneit. Az írástudók azonban a szenvedést úgy magyarázták, hogy a megalázottság helyére a dicsőség jeleit tették. Isten küldötte csak uralkodhat, nem szenvedhet. Ezért a szegény Jézust nem akarták elfogadni isteni küldöttnek, hiszen az ilyen megjelenés szerintük Isten nagyságának meghazudtolása lett volna. Jézus nem is követelte tőlük nyíltan, hogy ismerjék el messiásnak.

A népet is minduntalan figyelmeztette, hogy ne terjesszék róla ezt a hírt. A messiás név akkor már össze volt kapcsolva forradalmi megmozdulásokkal. Ellenben Jézus *vallásos hitet* követelts zemélye és küldetése iránt. Ez a hit azt jelentette, hogy követői az ő szemével nézzék a jövőt és az ember megváltását. János evangéliumában már nem találjuk azt a „messiási titkot”, amit Márk még hangoztat. Márknál Jézus a csodák után is hallgatást ajánl vagy parancsol. János szövegében ellenben világosan látjuk, hogy Jézus mit követel: ismerjék el őt Isten küldöttének, sőt Fiának, mert Isten nevében beszél és cselekszik. A farizeusok és az írástudók meg is értették, hogy miről van szó, de előítéleteik nagyobbak voltak.

A farizeusok nem hagyták írásban a Jézus elleni kifogásokat, azért azokat csak az evangéliumból ismerjük. De a farizeusok szelleme tovább él, azért érdekes lehet számunkra, hogy a későbbiek hogyan beszélnek Jézusról, illetőleg hogyan ítélik meg Jézusnak a farizeusokkal való összeütközését. Erre nézve jó forrás lehet J. Klausner könyve: *Jesus of Nazareth*.

Jézus életében a mózesi törvény megszűnése még nem jelentkezett a világossággal, mint Pál apostol működése idején. De a farizeusok megérezték, hogy Jézus másként értékeli a törvényt, mint ők. Nemcsak a hagyományos mosakodásokat nem tartotta fontosnak, hanem szombatot gyógyított, bátran érintkezett a bűnösökkel, s nem félt, hogy ő maga is tisztátalanná válik. Úgy beszélt tanításáról, mint új ruháról, nem pedig mint a régi ruha foltozásáról. Kétségbevonta a férfi jogát, hogy elbocsáthatja a feleségét, pedig ezt a mózesi törvény megengedte. Klausner szerint Jézus a szertartási törvényeknek csak másodlagos jelentőséget tulajdonított, amikor összehasonlította őket az erkölcsi köteleességekkel, s ezzel már mintegy hatálytalanította őket. Jézusban tehát kialakult egy bizonyos „felsőbbrendű zsidóság” (szuperhebraizmus) és ezzel elszakadt népétől.

De miért félt a zsidóság az emelkedettebb és tisztultabb vallástól? Úgy gondolták, hogy Jézus azzal vét, csak Istenre és a neki kijáró tiszteletre s az ember tökéletességére gondol. Ezzel pedig feláldozza a zsidó nép kiváltságait, hiszen náluk a nemzeti élet teljesen kötve volt a mózesi törvényhez. A törvény volt az erkölcsi, a vallási és a társadalmi élet alapja. Erre épült a polgári és a büntetőjog, a családi élet stb. A farizeusok ennek az egész élet-

nek voltak ellenőrzői, tanácsadói, tudósai, bírái. A vallási törvény kiterjedt a betegség gyógyítására, a természetismeretre, a történelemre. Ha most Jézus elválasztja a vallásosságot a törvénytől, akkor megingatja az egész életberendezkedést. Így Jézus szerintük a magasabb eszmének feláldozta a nemzeti létet. Ez ellen pedig a népnek védekeznie kellett.

A farizeusok ugyanebből a szempontból ítelték meg Jézusnak azt a magatartását, amellyel Isten Fiának mutatta magát. A merov egyistenhit ellene mondott minden sokszorozódásnak, sőt még a látszatának is. Különben is ez a szegény vidéki ember hogyan lehetne az Isten Fia. A vezetők úgy érezték, szolgálatot tesznek Istennek, ha elfojtják azt a különös mozgalmat.

Jézusnál a messiási eszme Isten győzelme a bűn és minden rossz felett, illetőleg az ember természetfölötti hazatalálásának megvalósítása. Mi már megértjük, hogy az emberré lett Isten nem törekedhet földi kiváltságokra. Gazdagság, politikai hatalom és egyéb előny, mind méltatlan hozzá. Igazi nagyság csak az lehet, hogy az irgalmat, a megértést, a leereszkedést gyakorolja, illetőleg hogy velünk *segítő közösséget vállal*. Jézust jobban ékesíti a töviskorona, mint az aranykorona. Keresztje nagyobb győzelem, mint a diadalmenet. Kétségtelen, hogy a zsidók vezetői az Ószövetség alapján felismerhették volna Jézus igazi messiási küldetését. Előítéletükben fel sem tették a kérdést, hogy Jézusnak igaza van-e, illetőleg hogy általa valóban az Isten üzen-e vagy nem. A farizeusok tehát nem voltak tanulékonyak. Ugyanakkor nem akartak lemondani arról a kiváltságról, hogy ők ülnek Mózes székében, és ők az illetékesek a vallási kérdésekben (Jn 12,43). Jézus úgy jellemzi őket, hogy elvakultak lettek. Teljesedve látja bennük Izajás jövődölését, hogy a szemük elvakult, a szívük megkeményedett, és így nem is képesek a megtérésre (Iz 6,9). A próféta ott a megátalkodottságot már úgy mutatja be, mint Isten büntetését. A farizeusok esetében is ez a helyzet. Megrögződtek a kegyelem visszatartásában, és Isten nem köteles megváltoztatni akarátukat.

Izajás saját korának a hitetlenségét úgy írta le, mint előképét annak a hitetlenségnek, amelyet majd a Messiással szemben tanúsítanak. Ezért mondja az evangélista, hogy Izajás „látta a Messiás dicsőségét, és jövődölt róla.” A farizeusok áskálódása és gyűlölete olyan nagy volt, hogy aki hitt Jézusban, még az sem

mert kiállni meggyőződésével. Pedig ilyenek még a főtanács tagjai között is akadtak. Az evangélista ezeket sem menti, hiszen „többre tartották az emberek becsülését, mint azt a megdicsőítést, amit tulajdonképpen Istentől kapnának.” A farizeusok tehát a maguk felfogásával ránehezdedtek a nép vallási életére. Olyan zárt rendszert csináltak a vallásból, hogy aki abból akár az igazság nevében is ki akart törni, arra ráhúzták a hűtlenség vádját. Jézus és az ő álláspontjuk annyira különbözött, hogy aki az egyik oldalra állt, annak meg kellett bélyegeznie a másik álláspontot. Jézus maga is figyelmeztette tanítványait, hogy óvakodjanak a farizeusok „kovászatól” (Mt 16,6).

Ilyen körülmények között Jézus világosan látja, hogy csak az követheti az ő evangéliumát, aki szakít a múltjával. Ezeket akarja bátorítani, amikor azt mondja: „Aki hisz bennem, nem bennem hisz, hanem abban, aki küldött.” Vagy más helyen: „Aki engem lát, az látja az Atyát.” Aki egyszer melléje szegődött, aki hisz benne, az meggyőződik, hogy ő az igazi világosság. Jézus nagysága az, hogy nem fenyegetőzik. Ő képviseli a fényt, az életet, a békét, s aki hittel fordul feléje, az megtapasztalja áldásait. Viszont aki szembefordul vele, az magát ítéli el. Jézust az Atya nem azért küldte, hogy eltélje a világot, hanem hogy megváltsa. Viszont a tanítása olyan, hogy az maga ítéletté válik olyanok számára, akik megtagadták. Ezt a tanítást az Atyától hozta, azért az az örök élet biztosítéka. Aki visszautasítja, magát az örök életet utasítja vissza, s ezzel az ítéletet választja.

Az apostoli egyház azért tudott szakítani a zsidó hagyománnyal, azért nem tartotta magát a mózesi törvényekhez, mert meggyőződött arról, hogy Jézusban az Atya végső akaratát nyilvánította ki. Márpedig a végső akarat minden előbbi nyilatkozatot hatályon kívül helyez. Végül Jézus feltámadása azt is igazolta, hogy az ő evangéliuma az élet útja. A keresztút viszont azt mutatta meg, hogy a konkrét emberi életben Isten akaratának követése együtt járhat drámai, sőt tragikus feszültséggel.

AZ UTOLSÓ VACSORA

Lk 22,7-16. 24-30; Jn 13,1-15

A zsidóknál a húsvét az Egyiptomból való szabadulás emléke volt. Kovásztalan kenyér ünnepének is nevezték, mert a Kiv 12,15 alapján hét napig kovásztalan kenyeret kellett enniük. A húsvétot Niszán hónap 15-ik napján ünnepelték, de mivel ők a napot előző este kezdték, az ünnep valójában 14-én este kezdődött. Egyiptomban a kivonulás éjszakáján fogyasztották el a bárányt, kovásztalan kenyérrel, s mivel útrakészen voltak, a vacsorát állva, felővezett csípővel, a lábon saruval és bottal a kézben ették meg. Előzetesen a feláldozott bárány vérével meg kellett kenni az ajtófélfát annak emlékére, hogy ők megmenekültek a tizedik egyiptomi csapástól, a gyermekek halálától. A bárány így előképe lett a Megváltónak, akinek vére szabadulást hozott a bűntől.

A három első evangélista a kovásztalan kenyér ünnepéről beszél, János pedig húsvétról, a „passah-ünnepéről”, amely a kivonulást vagy a büntető angyal átvonulását juttatta a zsidók eszébe. Jézus tanítványai körében akarta megülni a húsvéti vacsorát, hiszen ez volt az ő családi közössége. Ma egyesek úgy látják, hogy az időpont körül némi nehézség adódik. A szinoptikusok a „kovásztalan kenyér napjára” vagyis Niszán 14-ére teszik a vacsora előkészítését, s a szöveg úgy hat, mintha Jézus másnap, azaz 15-én halt volna meg a kereszten. Viszont a 15-e, a húsvét a legnagyobb ünnepnek számított, s nem tételezhető fel, hogy a zsidók mindazt a szaladgálást, tárgyalást, vádaskodást magukra vállalták volna a teljes nyugalmat parancsoló ünnepen. János evangéliuma világosabb. Ő azt írja, hogy a zsidók nem léptek be Pilátus házába, illetőleg a helytartóságra, mert aznap akarták elkölteni a húsvéti vacsorát.” Ugyancsak Jánostól tudjuk, hogy abban az esztendőben Niszán 15-e szombatra esett. Jézust tehát előtte való napon, pénteken feszítették keresztre. A húsvéti vacsorát pedig előző este, csütörtökön megtartotta. Annyi tehát bizonyos, hogy Jézus a húsvéti bárányt nem azon a napon költötte el, mint a jeruzsálemi zsidók, kereszthalála viszont egybeesett azzal az időponttal, amikor a templom udvarán megkezdték a bárányok levágását,

illetve feláldozását. Így ő lett az igazi húsvéti bárány, aki elvette a világ bűneit.

Miért tartotta Jézus előbb a húsvéti lakomát, mint a jeruzsálemiek? Az evangélisták nem említik, hogy Jézus valamilyen kivételt akart volna tenni. Az apostolok természetesnek tartották azt, ami történt. Magyarázatul fel szokták hozni, hogy a sokaság miatt a papok egy nappal előbb, tehát csütörtökön este megkezdték a bárányok leölését, főleg a vidéki zarándokok számára, s azok azt aznap el is költötték. Különbön is számukra már akkor megkezdődött az ünnep, amikor megérkeztek a szent városba. Újabban a szövegmagyarázók még arra is gondolnak, hogy az a sok tárgyalás, szaladgálás, ide-oda küldözgetés, amit az evangélisták leírnak, belefér-e a csütörtök estétől péntek délig terjedő néhány órába. Ezért feltételezik, hogy Jézus már esetleg kedden este megtartotta a vacsorát, azon az éjszakán elfogták, s a többi esemény szerdán, csütörtökön és pénteken zajlott le. Amióta a qumráni leletekben előkerültek az esszénusok iratai, látjuk, hogy ők más naptárt használtak, mint a jeruzsálemiek. Lehetséges, hogy a galileaiak vallásos életét is ez a régi naptár irányította, s akkor is ehhez tartották magukat, ha Jeruzsálemben tartózkodtak. Keleten az senkit sem zavart, hogy az egyik csoport egy-két nappal előbb kezdte az ünnepet.

Lukács szerint Jézus hozza szóba a húsvét megülését, Márk és Máté szerint a tanítványok. Úgy látszik, hogy a bevonulás óta Jézus éjszakára mindig kiment Betániába.

A húsvéti lakomát azonban a zarándokok a városban tartották meg, ezért merült fel a kérdés, hogy kinek a házába menjenek. A beszélgetés talán akkor folyt le, amikor reggel Betániából Jeruzsálem felé tartottak. Jézus előre küldte két tanítványát — Lukács szerint Pétert és Jánost — azzal a meghagyással, hogy látnak egy vizet vivő embert, kövessék azt, s ahová betér, kérjék meg a házigazdát, hogy bocsásson rendelkezésükre egy megfelelő helyiséget. A vízfordás az asszonyok dolga volt, tehát a férfit könnyen fel lehetett ismerni. Jézus egyébként meg akarta mutatni ezzel is, hogy mint próféta néz szembe az eseményekkel, s előre látja mindazt, ami rá vár. A tanítványok hitét később ez a visszaemlékezés fogja erősíteni.

Máté így rögzíti Jézus üzenetét: „Az időm közel van, nálad

tartom a húsvéti vacsorát tanítványaimmal.” Az idő közelsége földi működésének befejezésére utal. Elérkezett az az időpont, amelyet igazán sajátjának mondhat, amikor mint fiú legjobban megdicsőíti az Atyát engedelmességével. Az utolsó vacsora már ennek a rövid időnek a tartozéka, tehát amit még benne véghezvisz, különös figyelmet érdemel. Valóban az egyház nem is úgy emlékezik vissza erre a vacsorára, mint a régi törvény által előírt szertartásra, hanem mint az új szövetség áldozatának, az eukarisztiának a megalapítására. A hagyomány úgy tudta, hogy Márk evangélista apja volt a vendéglátó, s ő az emeleti tágas szobát engedte át Jézusnak erre az alkalomra. Bizonyára volt benne megfelelő asztal és kerevet is az egész csoport számára. A hellén korban ugyanis a zsidók is átvették a szokást, hogy ünnepélyes alkalomkor az asztal körül kereveten fekvé étkeztek. Péterre és Jánosra várt a feladat, hogy megvásárolják a bárányt, a templomban feláldozzák, és a vacsorát előkészítsék.

A zsidó hagyományok gyűjteményében, a Misnában megmaradt a húsvéti lakoma szertartásának leírása (Pesachim fejezet). A húsvét örömnép volt, de a reggeli étkezéstől a vacsoráig böjtölni kellett. Palesztina bortermő vidék lévén a bor minden ünnepi alkalommal szerepelt. Ezen a szertartásos vacsorán négyszer ment körül a borral teli kehely, de amellett mindenki egyénileg is ihatott. A vacsora az első kehely megáldásával kezdődött, azután hozták a fűszeres főzelékeket. A zsidók ismerték a villa használatát, de ezen az estén mindent kezükkel ettek. A főzelék után következett a húsvéti bárány, s közben a családfő megemlékezett Isten üdvtörténeti nagy tetteiről és jótéteményeiről. Ezzel megmagyarázta a húsvéti lakoma eredetét és értelmét. A bárányt keserű salátával ették, s közben sor került a második és a harmadik kehely kiürítésére. A negyedik kehely után következtek a dicsőítő zsoltárok (Hallel). Ennek befejezése az „áldott, aki az Úr nevében jön”, már jelezte a messiási reményt (Zsolt 118,26).

Az evangélisták nem hagynak kétséget afelől, hogy ez az étkezés valóban húsvéti lakoma volt, de annak szertartása már nem érdekelte őket. Ezért Jézus tetteiből és szavaiból csak azt örökölték meg, ami a jövőbe mutatott, vagyis ami az újat jelezte. Lukács szerint, amikor asztalhoz ültek, Jézus kifejezte, hogy ez a vacsora küldetésének jelentős eseménye: vágyódott

arra, hogy elköltse velük ezt a lakomát, mert több húsvéti bárányt már nem eszik velük, amíg az „be nem teljesedik az Isten országában.” Azt is kijelenti, hogy nem iszik velük többet a szőlő terméséből, „amíg el nem jön az Isten országa.” Tehát érezteti, hogy halála közel van, s éppen az nyilvánítja majd ki az Isten országát. Halála által teljesedik az az áldozat is, amit a húsvéti bárány csak jelképezett.

Közben a tanítványok arról vitáztak, hogy milyen sorrendben foglaljanak helyet az asztal körül, illetve hogy ki legyen közelebb a Mesterhez. Nem kell csupán az emberi gyarlóság és hiúság megnyilatkozására gondolni. Ők még reménykedtek abban, hogy a Messiás országa mostanában valósul meg, s abban szerettek volna jelentős helyet kapni. Jakab és János már előbb, a Jeruzsálem felé vezető úton az anyjukon keresztül kérték a két első helyet (Mk 10,35—40). Jézus alázatra inti őket. Ne uralkodni akarjanak, mint a világi nagyságok. Elsőségüket azzal mutatás meg, hogy tudnak szolgálni. Ő, a Mester, kiszolgáltathatná magát, mégis úgy van köztük, mint szolga. Amiatt viszont ne aggódjanak, hogy nem lesz részük az eljövendő messiási országban. Hiszen kitartottak mellette minden megpróbáltatásban, azért az Atya nekik adja az országot, mint ahogy ő is az Atyától kapta. Jutalmuk nagy lesz, mert ott is asztalnál ülhetnek, és vele együtt fognak ítéletet tartani.

Az alázat és a szerénység igazi példáját azonban viselkedésével adja nekik. Keleten a vendég megtiszteléséhez hozzátartozott a lábmosás szertartása, s ennek is voltak fokozatai. A gazda hozatott vizet, hogy a vendég megmossa a lábát, vagy a szolgálával mosatta meg, de akit nagyon megbecsült, annál ő maga végezte a szertartást. Jézus ezt az utóbbi fokozatot választja, s annak leírását a negyedik evangélium tartalmazza. János kifejezetten nem mondja, hogy az alkalom a húsvéti vacsora, sőt az oltáriszentség szerzését sem mondja el. De beszél annak megígéréséről (6. fejezet), tehát feltételezte az ígélet teljesedését is, amit a keresztyének akkor már olvashattak a többi evangélistánál. A lábmosás a vendéglátás bevezetése volt, tehát ha Jézus ezt megtette, akkor azt követnie kellett valamilyen rendkívüli vendéglátásnak, s ez Jánosnál is csak a húsvéti vacsora lehetett.

János így vezeti be a történetet: „Jézus tudta, hogy elérkezett az óra, amikor vissza kell térnie az Atyához, azért mivel szerette övéit, akik a világban maradtak, mindvégig szerette őket.” Jézus tisztában van azzal, hogy földi működése lezárult. A hátralevő időt arra használja, hogy kimutassa övéi iránti szeretetét. S amint később hangoztatja, az Atya szeretetét is végérvényesen ki akarja nyilatkoztatni. János leírásában Jézus egészen a szeretet törvényét követi. Jézus már tud Judás árulásáról, azt is tudja, hogy az Atya átadta neki egész hatalmát és tekintélyét, tehát teljes hódolatot követelhetne. De mindezt félre teszi, és a testvéri szeretet útján akar bizalmat és elismertetést szerezni. A lábmosást a keletiek szokása szerint végzi el. Azokat ülteti asztalához, akiknek lábáról lemosta az út porát, s a szolgálat elvállalásával nyilvánítja irántuk a tiszteletét. Péter fogja fel legjobban tettének értelmét, mert az ő hite a legnagyobb. A Mester mégsem vállalhatja a szolga szerepét, ez ellen Péter jóérzése tiltakozik. De Jézus figyelmezteti, hogy tettében olyan tanítás van, amit ő is csak később fog megérteni. Vagyis az, hogy az ő országában az elsőséget szeretetből fakadó szolgálattal kell kimutatni. Jelen tettében egyúttal kegyelemközlő erő is van. Tanítványait már az új szövetség asztalához ülteti, részescivé akarja tenni áldozatának, ezért megtisztítja őket a rájuk tapadt gyarlóságtól. Ezért mondja Péternek: „Ha nem moslak meg, nem lehetsz közösségben velem.” Az asztal közössége itt már az élet megosztása, amelyet testének és vérének vétele hoz létre. Az evangélista a görög „meros” szót használja, ami sorsközösséget jelent.

Péter a figyelmeztetésre átvágja a másikat: „Akkor ne csak a lábam, hanem a fejemet és a kezemet is mosd meg!” Jézus tettének ereje azonban a szellemi hatásban van, nem a víz mennyiségében. Azért elég az is, ha valakinek a lábát megmosta. A belső tisztulást úgyis a beléje helyezett hit adja. Van közöttük egy, aki nem hisz, s ennek következtében nem is tiszta. Valójában Judás gonosz szándéka miatt nem hisz, nem pedig azért, mert nincs módjában hinni.

A jelképes tettet tanítás követi. De János már úgy közli a szavakat, hogy érezzük, ezek a megdicsőült Krisztus szavai, a mindenkori egyháznak szólnak, annak az egyháznak, amely őt már nem Mesternek, hanem Úrnak nevezi: „Én az Úr és a

Mester megmostam lábatokat, ti is ugyanezt tegyétek egymásnak. Példát adtam nektek, hogyan kell szeretni egymást.” A szavaknak azért van különös erejük, mert minden közösség megéli, hogy a baj, a nehézség az egységnek a legnagyobb próbatétele. Ott mindenki a maga bőrét vagy a maga jussát akarja menteni. Jézus a veszély órájában is övéinek a javát keresi, és el tud feledkezni magáról. A lábmosság mint társadalmi szokás megszűnt, de az egyház őrzi a benne levő jelképet. Aki megbízatást, hatalmat kapott, az adjon példát a szerénységre, az alázatra és a szeretetre. A lábmossággal Jézus nem kegyelemközlő szertartást akart állandósítani az egyházban, mint pl. a keresztséggel, hanem csak a tanításhoz szolgáltatott hatékony képet.

JÚDÁS ÁRULÁSA

Lk 22,3-6. 21-23; Jn 13,16-30

Amikor a szenvedés története az ighirdetés tárgya lett, az apostolok már tisztában voltak azzal, hogy mi volt Jézus „órája”, s hogy Mesterük mindent úgy fogadott, mint engesztelő áldozatának kellékét. Amellett őt az események nem érték váratlanul. Tudta, hogy az ószövetségi jóvendölések reá vonatkoznak, s különleges ismerete volt az emberek belső szándékáról is; legalább is amennyiben azok összefüggtek küldetésével. A szenvedés történetében az evangélisták többször hivatkoznak arra, hogy Jézus belelát a jövőbe, s őket is előkészíti a szomorú eseményekre. Főleg arra van gondja, hogy majd később a hitük a visszatekintés révén megerősödjék.

János a lábmosság leírása után említi, hogy Jézus feltárta Júdás szándékát. Előbb csak általános célzást tett arra, hogy a Zsolt 41,10 órá vonatkozik: „Aki kenyeremet eszi, sarkát emeli ellenem.” A zsoltáros betű szerint csak arról panaszkodik, hogy ellenségei lettek azok is, akiket ő tart el. De a Szentlélek belevitte a Messiásról szóló jóvendölést is. Nem átal árulóvá lenni az, aki barátként leül a Mester asztalához. Júdás már kész tervvel érkezett. Tudta, hogy Jézus ezen az estén nem megy ki Betániába, hanem a város szélén levő Getszemáni majorban tölti az éjszakát,

s erről értesítette a főpap környezetét. Jézus nem szégyeníti meg tanítványát, de tudtára adja, hogy belelát lelkébe, tehát még lehetősége volna arra, hogy mindent jóvátegyen. De benne már végleges az elhatározás.

Az evangéliumból tudjuk, hogy tettét nem hirtelen változás okozta. Biztos, hogy annak idején őszinte szándékkal állt Jézus követői közé, s Jézus meg is látta benne a jó vonásokat. Júdás a többi apostollal szemben nem galileai volt, hanem a júdeai Qairot-ból származott. Mint júdeai, bizonyára közelebb állt a farizeusok gondolatvilágához, s talán osztotta vallási és nemzeti elfogultságukat is. Jézus észrevette, hogy közben lelkileg megváltozott, ezt kiolvashatjuk a kafarnaumi megjegyzéséből (Jn 6,70). Anyagiassága a betániai vacsorán ütközött ki, amikor képmutatóan megjegyezte, hogy az illatos kenetet 300 dénárért el lehetett volna adni, és az árát kiosztani a szegények között. Innen tudjuk, hogy ő kezelte a pénzt, s kapzsiságában meg is dézsmálta. Lehet, hogy amikor Jézus ott sem adott neki igazat, akkor fogant meg benne véglegesen a szakítás gondolata. Mivel a kapzsiság erőt vett rajta, most már csak saját hasznát kereste. Egy dicsőséges politikai messiásért esetleg hozott volna áldozatot a szebb jövő reményében, de amikor Jézus a mozgalmát mindinkább lelki és természetfölötti síkra terelte, s úgy látszott, hogy a zsidóság jogos igényeit is mellőzi, akkor már kereste a kapcsolatot a Mester ellenségeivel.

Ezért Júdás könnyen értesülhetett arról, hogy a főtanács tagjai elhatározták Jézus megölését. De mivel a húsvét közeledett, s számítottak arra, hogy a vidéki zarándokok között nagy a népszerűsége, azért lehetőleg még az ünnep előtt titokban akarták elfogni és ártalmatlanná tenni. Júdás itt ajánlotta fel a segítségét. Megígérte, hogy értesíti őket a kedvező alkalomról, ők pedig szolgálata fejében harminc ezüst dénárt, egy rabszolga árát ajánlották fel neki. Lukács úgy jellemzi Júdás lelkületét, hogy „a sátán hatalmába kerítette” (22,3). Ez lehet egyszerűen a bűnös szándék kifejezése, de az egyház mindig látott valami démonit abban, ahogy Júdás és a vallási vezetők Jézus bizonyítékaira, érnyeire és a szeretet megnyilvánulásaira válaszoltak.

János egész könyvében hivatkozik Jézus igazi emberi megnyilatkozásaira, hiszen a század végén már érezhető volt az a

gnosztikus szellemi áramlat, amely kétségbevonta, hogy Isten az anyaggal, a testtel bármilyen módon kapcsolatba kerülhet. János itt is érezteti, hogy Jézus mint ember átélte a hűtlenséget, a barátsággal való visszaélést, a titkos támadást, azért „mélyen megrendülve” tudatja tanítványaival, hogy egyikük árulója lett. Az apostolok megütközve tekintenek egymásra, hiszen a hfr számukra is meglepő. Pétert különösen érintette a kérdés, hiszen eddig is úgy szerepelt, mint a kis közösség első embere. Az asztal körüli kereveteken úgy helyezkedtek el, hogy a Jézus előtti helyen János apostol feküdt, Péter pedig távolabb, vagy szemben. Az evangélista másutt is utal arra, hogy Péter és János jó barátok voltak. Péter bízott abban, hogy Jézus neki elárulná a titkot, de feltűnés nélkül nem tudta megkérdezni. Ezért intett Jánosnak, aki odahajolt Jézus melléhez és halkán megkérdezte a Mestert. A válasz ez volt: Akinek a bemártott falatot adom. A mozdulatban nem volt semmi feltűnő, hiszen a kínálásnak ez a formája a házigazdánál az udvariassághoz tartozott. Júdás azonban észrevette a célzást, mert ez a kedvesség is fokozta benne a gyűlöletet. Az evangélista azt mondja, hogy „a falat után rögtön beleszállt a sátán.” Jézus azonban az emberi gonoszság mögött is meglátja az Atya akaratát. Ha őt a földre küldte, hogy emberi életével legyen közvetítőnk és megváltónk, akkor emberi módon, de a Fiú hűségével kellett helytállania. A rosszat nem viszonzhatta rosszal, s tanításának, tetteinek következményeitől nem rettentett vissza. Azért úgy szól Júdáshoz, mint aki belelát lelkébe, de a többiek előtt nem szégyeníti meg: „Amit tenni akarsz, tedd mielőbb!” A tanítványok azt gondolták, hogy még valamit vásárolnia kell az ünnepre, vagy adnia kell valamit a szegényeknek. Júdás el is távozott azonnal a tereméből.

Az evangélista itt megjegyzi, hogy már éjszaka volt. Talán nem is a késői órára gondol, hanem arra, amit Jézus Lukács szerint (22,52) elfogatásakor mondott a főpapok és a vének küldötteinek: „Ez a ti órátok és a sötétség hatalmáé.” Ezek a tettek a „világ bűnében” jelentős helyet foglalnak el, hiszen itt az emberi rosszakarat tudatosan gyűlöli az Isten részéről megnyilvánuló szeretetet. Az egyházi hagyomány Júdás tettét úgy tekintette, mint tudatos bűnt és mint megátalkodottságot. Márk szövegében Jézus így nyilatkozik róla: „Jaj annak az embernek,

aki elárulja az Emberfiát. Jobb lett volna neki, ha meg sem születik.”

Júdás esete egyben a hit misztériumát is magában hordozza. Ő szemtanúja volt Jézus csodáinak, hallotta tanítását, látta önzetlen életét, az Atya iránti hódolatát, s mindez nem volt elég arra, hogy a hitben megtartsa. Isten a legnagyobb kegyelmet is úgy ajánlja fel, hogy az ember szabadon elfogadhassa, vagy akár visszautasíthassa. Személyes állásfoglalásról csak akkor lehet szó, ha döntéseinkben szabadok vagyunk. Viszont a hitet csak úgy lehet megtartani, ha az ember állandóan ellenőrzi magát, és okosan, de elszántan leküzdi a kísértéseket.

AZ OLTÁRISZENTSÉG SZERZÉSE

Lk 22,19–20; Mk 14,22–24; Mt 26,26–28

Már hivatkoztunk arra, hogy az evangélistákat az utolsó vacsora leírásánál nem a régi törvény előírásai érdekelték. Arra fordítják figyelmüket, amivel Jézus kimutatja, hogy ismeri a jövőt, mert megjövendöli Júdás árulását, Péter tagadását, a tanítványok üldöztetését. Azonkívül az evangélisták arra is céloznak, hogy az utolsó vacsora új kiindulás lett. Új szertartás kezdődött, amely az egyház istentiszteletének középpontjává vált. Alig harminc évvel később Pál apostol a Korintusi levélben a régi húsvéti vacsorát egyáltalán nem említi, hanem csak arról az új lakomáról beszél, amelyet Jézus szerzett. Az ő számára az már nem is a régi húsvét volt, hanem „Jézus elárultatásának éjszakája” (1Kor 11,23). Lukács pedig az Apostolok Cselekedeteiben arra hivatkozik, hogy a jeruzsálemi keresztények kezdettől fogva „kitarítottak a kenyértörésben és az imádságban” (2,42). A húsvéti vacsora a zsidóknál is vallási szertartás volt, hiszen azt ülték meg benne, hogy Isten kiszabadította őket az egyiptomi szolgaságból, és szövetséget kötött velük. Áldozati báránynak fogyasztottak el, s az volt a hitük, hogy az áldozati eledel megszenteli őket. Jézus azért jött, hogy új és örök szövetséget hozzon létre Isten és ember között, s hogy megszentelésüket is véglegesen biztosítsa. Az örök szövetséget áldozatával hozta létre és szen-

telte meg, hiszen ott Istent, az Atyát teljes engedelmességgel urunknak vallotta. Megszentelésünkre vonatkozólag pedig már előbb ígéretet tett: „Aki eszi testemet és issza véremet, annak örök élete van” (Jn 6,54).

Az új szertartást Márk így írja le: Vacsora közben Jézus kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és ezekkel a szavakkal adta nekik: „Vegyétek, ez az én testem.” Azután fogta a kelyhet, hálát adott és így szólt: „Ez az én vérem, a szövetség, amelyet sokakért kiontanak.” Máté az áldozati jelleget jobban kihangsúlyozza: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, amelyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára.” Lukács leírása hasonlít Páléhoz: „Ez az én testem, amelyet értetek adok.” „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek ontok.” Ők már közlik a szertartás állandósításának parancsát is: „Ezt tegyétek az én emlékezetemre.” Szent Pál nem hagy kétséget aziránt, hogy a szertartást az apostoli egyház kapcsolatba hozta Jézus kereszthalálával: „Valahányszor e kenyeret eszitek és a kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön” (1Kor 11,26).

Mind a négy leírásban közös a meggyőződés, hogy a kenyér és a bor Jézus áldozati teste, illetve vére. Máté a „sokakért” való feláldozást hangoztatja, Lukács és Pál ellenben az egyházi közösséget emlegetik: értetek adom, értetek ontom ki. Az eltérést az magyarázza, hogy a palesztinai zsidókeresztényeknél szükség volt a megváltás egyetemességének a hangoztatása, míg a pogányokból lett egyházak inkább azt tették magukévá, hogy ez az új közösség Jézus művét folytatja, az ő kegyelmeit osztogatja.

A szöveg tehát azt tükrözi, hogy Jézus az utolsó vacsorán misztikus módon elővételezte kereształdozatát. A kenyeret természetfölötti módon átváltoztatta testévé, a bort vérévé. A jelképes szétválasztás jelezte a bekövetkező vérontást, vagyis a teljes feláldozást. Jézusnak megvolt a joga és a hatalma az elővételezésre. Ő kezdettől fogva benne élt az áldozat gondolatában. Az Atyának való önátadása maradéktalan volt, azért jelképekben bármikor realizálhatta. A kenyér és a bor tehát jelképezi az áldozatot, de ez a jelkép hatékony, azaz létre is hozza, megvalósítja, amit jelképez. A biztosíték Jézus abszolút kijelentése:

ez az én testem, ez az én vérem. Vagyis amit a kezében tart, ha külsőleg kenyérnek és bornak tűnik is, ettől a pillanattól fogva természetfölötti módon az ő teste és vére. Ezért az egyház az Úr testének és vérének vételéről beszél (Jn 6,54; 1Kor 11,27).

A kenyérben és a borban tehát végbemegy valamilyen változás, s ennek alapján igaz lesz Jézus szava: ez az én testem, ez az én vérem. Nem állíthatjuk, hogy ez a változás fizikai. Azt sem tudjuk, hogy végső fokon milyen az anyag fizikai összetétele. A jelenséget inkább a jelkép oldaláról kell megközelíteni. Az ajándék az anyagi értéken túl az ajándékozó személyt is képviseli és jelképezi. Minél nagyobb szeretettel adták, annál több benne a személyesség. Jézus ilyen ajándékot adott egyházának a kenyérben és a borban. Illetőleg azzal adta, hogy az ő áldozatát és megváltó szeretetét jelképezze és jelenvalóvá tegye. Istenemberi hatalmával megtehetette, hogy a jelképben megszűnjön a természetes rendeltetése, és egész lényege szerint őt hordozza. Ezért beszél a hagyományos egyházi tanítás a kenyér és a bor átlényegüléséről.

Az egyház a kenyér és a bor misztériumát az eukarisztia szóval jelölte. A szó eredetileg azt a hálaadást és áldást jelentette, amelyet Jézus a kenyértörésnél elmondott. A hívő számára ez a kenyér az élet kenyere lett (Jn 6,48), a kehely pedig az „áldás kelyhe” (1Kor 10,16). Jézus magát adja benne áldozatul és lelki táplálékul. Az utolsó vacsorán áldozati kifejezéseket használt: testének odaadásáról, vérének a bűnökért való kiontásáról beszélt. Az egyház abban a meggyőződésben ünnepli az eukarisztiát, hogy abban Krisztus keresztáldozata — vérontás nélkül ugyan — de egész kegyelmi valóságában jelenné válik, azaz megújul. Nem ismétlődik, hanem az jelenik meg a kenyér és a bor színe alatt s az egyházi közösségben, ami a Kálvárián végbement. Jézus maga hatalmazta fel apostolait és egyházát, hogy áldozatát így megújítsák. Ezzel teljesedett Malakiás jövendölése is, amely arról beszél, hogy a Messiás idejében napkeltétől napnyugtáit jóillatú áldozatot mutatnak be az Úr nevének (Mal 1,11). Azóta az egyház ezzel az eukarisztikus áldozattal áll az Atya elé. A misztikus test egygyé válik a fővel az áldozatban, kifejezi dicsőítését, háláját, engesztelését és kérését. A fővel való egyesülés az egymás közötti kegyelmi kapcsolatot és a szeretetet is növeli. Az eukarisztia

ünneplése az egyház kegyelmi életének és eszkatológikus reményének is a kifejezése. Krisztus áldozatát hordozza, azért hivatalt az örök élet lakomájára is.

AZ ATYA MEGDICSŐÍTÉSE

Jn 13,31–36

János evangéliumán végigvonul az a meggyőződés, hogy Jézus földi élete az örök fiúság kinyilvánítása. Ő emberi természetét is egyre jobban belevitte az Atyával fennálló kapcsolatba. Kifelé a szenvedés olyan képet öltött, mintha az Atya elhagyta volna, azért az evangélista arra törekszik, hogy Jézus viselkedésében itt is minél jobban kimutassa a fiúi vonásokat. Az utolsó vacsorán elhangzott tanítás átfogóan megvilágítja Jézus eljövételének célját és az Atya kitárulását. Jézus művének a Szentlélek szerez majd érvényt azzal, hogy követőit az Atya felé fordítja, és akaratának hordozóivá teszi.

A beszéd kiinduló pontja Júdás távozása. Jézus egész nyilvános működésével meg akarta győzni a világot az Atya irgalmáról és szeretetéről. Most a látszólagos eredmény mégis az, hogy a gyűlölet tetőfokra hágott. Minden jel arra mutat, hogy fáradozása sikertelen maradt. De Jézus maga nem így látja a helyzetet. Tudja, hogy még hátra van művének összefoglalása. Az Atya irgalmáról akkor fogja a legtokéletesebb képet nyújtani, ha azt a gyűlöletet szelídséggel és szeretettel viszonzja. Jézusban a szeretet győzelmének kellett megmutatkoznia, nem az ösztön és erőszak győzelmének. Ezért jelenti ki Júdás távozásakor: „Most dicsőül meg az Emberfia, és Isten is megdicsőül benne.” Ő látja, hogy a hálátlansággal, gonosszággal és igazságtalansággal való találkozás nem végzet, hanem olyan helyzet, amelyben tanúskodnia lehet és kell küldetéséről, istenfiúságáról, és amelyben kibontakoztathatja erényeit. Viselkedése az isteni gondolatnak a megvalósítása, és tanúságtétel arról, hogy a világban természetfölötti erők működnek. Ezért a szenvedés vállalása az Atya megdicsőítése lesz. De így csak az beszél, aki reméli, hogy Isten a halálán túl is tud életet adni, s többet nyújthat az embernek, mint

amit érte feláldozott. Az életnek csak ez a remény adhat teljes értelmet. Örök élet nélkül minden erény „tragikus hősiesség.”

Az evangélista az Atya és a Fiú kölcsönös megdicsőítését még kipótolja egy magyarázattal: azzal, hogy az Atya és a Fiú egymásban vannak. Jézusban megdicsőül az Atya, viszont az Atya saját magában dicsőíti meg őt, azaz embersége szerint is magához emeli. Másutt az evangélisták ószövetségi kifejezéssel azt mondják, hogy „jobbára ülteti.” Ez a megdicsőítés a halála után következik be, s oda a tanítványai egyelőre nem követhetik. Keresni fogják ugyan, mert hiányzik nekik, s talán azért is, mert egy ideig még a zsidó hagyomány szerint azt várják tőle, hogy a földön rendezze be dicsőséges országát.

Ahhoz, hogy megértsék őt és utána mehessenek, *új parancsot* kell teljesíteniük: szeressék egymást úgy, ahogy Mesterük szeretete őket. Miért új ez a parancs, hiszen az ószövetség is megkövetelte a felebarát szeretetét? Új a terjedelmében és módjában. Vonatkoznia kell minden emberre, a méltatlanokra és az ellenségekre is, továbbá türelemben, segítségben, megbocsátásban kell megnyilvánulnia. Ilyen szeretetre csak az ő példája és kegyelme segítheti az embert, azért ahol megvalósítják, ott tanúságot tesznek megváltói küldetéséről. Az egyháznak szüksége van erre a tanúskodásra, hiszen csak így mutathatja be a világnak természetfölötti működését. Érdemes kitérni arra, hogy mennyi önzetlenség és bölcsesség van ebben a rendelkezésben. Jézus nem azt kívánja, hogy távozása után az ő nagyságát és erényeit magasztalják, hanem azt, hogy egymás felé mutassanak szeretetet. Az ilyen mozgalom nem válik unalmassá és fölöslegessé. Az embereknek mindig szükségük lesz szeretetre és vágyódni fognak utána. A kereszténység újdonsága és időszerűsége kell, hogy az ilyen tevékeny szeretet legyen. Ahol ezt gyakorolják, ott lesz hitele a Krisztusról szóló beszédnek.

A tanítványok ebből a tanításból egyelőre nem sokat értenek. Pétert csak az érdekli, hogy Jézus hová megy, s hogy miért nem követheti. Magabiztosan kijelenti, hogy az életét is odaadná érte. De Jézus óvatosságra inti. Elhiszi, hogy tanítványában van hősiesség, bátorság, s hogy esetleg a politikai messiási mozgalomban az életét is feláldozná. De Jézus nem ezt akarja. Olyan követésre gondol, amelyet Péter is csak később ért meg. Az a követés

majd az Isten országának munkálása lesz és vértanú halál. Ez a lelkiület még nincs meg Péterben sem. Most csak azt fogja megélni, hogy a kortársai által elképzelt messiási mozgalom Jézus elfogatásával szertefoszlik, s akkor majd bátorsága is elhagyja. Mindez még ezen az éjszakán bekövetkezik. Mielőtt a kakas szól, tehát még hajnal előtt, háromszor megtagadja Mesterét. Jézusnak ez a jövődöleése is a szeretet megnyilatkozása volt. Péter később visszaemlékezett rá, s megvilágosodott előtte, hogy Jézus igazi próféta volt. Kitérhetett volna a szenvedés elől, igénybe vehette volna az isteni segítséget, mint Mózes vagy Illés, de nem tette. Ő a türelem, a szeretet, az engedelmisség és a hűség erején keresztül akart nagy lenni, követőitől is ezt fogja megkívnani.

Lukács (22,31—34) még kiegészíti Jézus szavait azzal, hogy rámutat a gonoszság hatalmának titokzatos megnyilatkozására. A kísértés Jézus egész művét éri. Azokat a tanítványokat is, akik eddig hűségesek maradtak, s akik azok is akarnak maradni. Péter a többiek nevében is kinyilvánította ragaszkodását, azért a figyelmeztető tanítás neki szól: „Simon, a sátán hatalmat kért fölöttetek, hogy megrostáljon, mint a búzát.” A rostálás a kísértés képe (Ám 9,9). Jézus jelzi, hogy a rostán mindnyájan áthullanak, a hitük meginog. De ő külön imádkozott Péterért, s ha majd megtér, meg fogja erősíteni testvéreit. Az ima meghallgatásra talált. A Mester feltámadása után Péter gyűjtötte maga köré azokat, akik hittek. Péter akkor már tudta, hogy megtérése és hite nem saját erejének gyümölcse, hanem Jézus imájáé. Ez az ima érvényes az eljövendő századokra is. Péter utódai is Jézus kegyelméből lesznek a hit sziklái.

JÉZUS ÉS AZ ATYA

Jn 14,1–14

A búcsúzás hangulata és a bizonytalan jövő gondolata aggodalommal töltötte el az apostolokat. Jézus azzal vigasztalja őket, hogy rátereli figyelmüket az üdvösségre. De ahogy itt kapjuk a szöveget, érezzük, hogy a szavak már mindenkori egyház-

nak szólnak. Az üdvösség biztosítója maga Jézus és az Atya, aki őt küldte. Benne is úgy kell hinni, mint az Atyában. A földi életben csak ez a hit ad világosságot és támaszt. A hívőknek tudniuk kell, hogy az Atya házában sok lakóhely van. Isten az üdvösséget saját atyaságához mérte, és irgalma szerint osztogatja. Jézus nem azért távozik körükből, mert ellenségei megölik, hanem előre megy, hogy helyet készítsen övének. Ha elkészítette, újra eljön, hogy örökre magával vigye azokat, akiket az Atya neki adott. Végső eljövételének azonban lesz egy elővételezése. Halála után feltámad és igazolja, hogy már az Atyánál van, tehát valóban helyet készít az ő házában. A ház itt családiasabb kifejezés az Atya országa helyett.

A tanítványok majd utána mennek. Eddigi működése alapján az utat is ismerniük kellene. Tamás azonban megjegyzi: „Nem tudjuk, hová megy és az utat sem ismerjük.” Pedig csak eszükbe kellett volna idézni a hegyi beszédet, ahol Jézus az erények gyakorlásáért az Atya házába, a mennyek országát ígerte. Most azonban többet mond. „Én vagyok az út, az igazság és az élet.” Jézusnak ilyen elvont fogalmakkal való jellemzése a negyedik evangélium sajátja. A kifejezések mögött már ott van a hosszú évtizedek hitbeli reflexiója. Az Istenhez vezető utat legrégebben a pusztai vándorlás jelképezte. Ott a nép megtapasztalta Isten erejét, hűségét, szentségét, s ígéreteinak teljesedését. Később útnak nevezték a múzesi törvényt, hiszen ez jelezte Isten akaratát, s mutatta az irányt a nép boldogulása felé (MTörv 32,4; Zsol 25,4). Az apostoli egyházban tovább élt ez a szóhasználat, de hamar kialakult az a hitbeli meggyőződés, hogy Jézus új és tökéletes utat mutatott az Istennel való találkozásra (Mk 8,34; Mt 16,24; Zsid 10,10), azért magát a keresztyén vallást is útnak nevezték (ApCsel 9,2; 18,25; 24,22).

Jelen esetben János mélyebb értelmet használ. Jézus nemcsak annyiban út, hogy tanítása által vezet az üdvösségre, hanem inkább azért, mert benne közvetlenül megtaláljuk az Atyát. Ő ugyanis az igazság és az élet. Igazság annyiban, amennyiben ő a megtestesült Fiú, az Atya tökéletes képe. Így csak ő tükrözheti az Atyát. Azonkívül egyesíti magával a hívőket, mint a szőlőtő a vesszőket, s így saját magán keresztül az Atyával hozza őket kapcsolatba. A cél elérését a halál sem akadályozhatja meg, hiszen

Jézus maga az élet, tehát osztogathatja az örök életet. Azért jött az Atyától, hogy ezt az életet bőségesen osztogassa (Jn 10,10). Aki elérkezik Jézushoz és azonosítja magát vele, az az Atyához érkezik.

Fülöp annyit megért szavaiból, hogy az Atya különleges hatalmat adott neki. Ezért azt kéri tőle, hogy mutassa meg nekik az Atyát. Olyanféle kérés ez, mint amelyet Mózes megfogalmazott: Mutasd meg dicsőségedet (Kiv 33,18). Keleten az uralkodó elé járulni, az arcát látni külön kegynek számított. Isten világába tekinteni azt jelentené, hogy leereszkedett hozzánk, kegyet gyakorol velünk. Jézus azzal válaszol, hogy az Atya őbenne egészen megmutatkozott. Ő egy az Atyával, azért aki őt látja, az Atyát is látja. Aki tanúja volt az ő viselkedésének, az felismerheti hogy ő az Atyában van, az Atya pedig őbenne. Ez a kijelentés később a Szentháromság titkának megfogalmazásánál az egyházi hagyományban nagy szerepet játszott. A három isteni személy bármennyire valóságos személy, mégsem osztja háromfelé az egy isteni lényeket: egymásban vannak, áthatják egymást, egylényegűek. Amit a Fiú tesz, azt az Atya műveli benne a Szentlélek által. Jézus emberi tettei is ezt bizonyítják. Csodáit az Atya erejében művelte, azért azok azt tükrözték, hogy az Atya felelősséget vállalt küldetéséért.

Az Atya azonban nemcsak a Fiúban akar megmutatkozni, hanem mindazokban, akik hisznek a Fiúban. A hit által az Atya gyermekeivé válunk. Bennünket is igazol úgy, hogy szeretetét, irgalmát rajtunk keresztül is kisugározza a világba. Ilyen alapon adja Jézus ezt az ígéretet: „Aki hisz bennem, ugyanazokat a tetteket viszi végbe, amelyeket én végbevittem, sőt még nagyobbakat is végbevisz, mert én az Atyához megyek, s amit a nevemben kértek, megteszem nektek.” Jézusnak fiúi szeretetéből folyik, hogy az Atyát ne csak a saját életével dicsőítse meg, hanem azokén keresztül is, akik hisznek benne. A keresztények küldetése és kiváltsága az, hogy életükkel, viselkedésükkel megdicsőíthetik az Atyát, tanúságot tehetnek arról, hogy az ő gyermekei. Jézus közbenjár értük, hogy ez sikeres legyen. Amikor azt említi, hogy az ő tettei ismétlődnek bennük, ne csak a csodákra gondoljunk, hanem minden olyan megnyilatkozásra, amellyel ő az Atya iránti és az emberek iránti szeretetet bemutatta. Istent az ilyen tettek jobban

megdicsőítik, mint a csodák, hiszen ezek tanúsítják az ő gyermeki-jének jelenlétét a világban, illetőleg azt, hogy kegyelme hatékony-nyá vált bennük.

KÖZÖSSÉGBEN AZ ATYÁVAL, A FIÚVAL ÉS A SZENTLÉLEKKEL

Jn 14,15–31

A Szentírás egész előadásmódjában érezhető, hogy a kinyilatkoztatás nemcsak Isten szava az emberhez, hanem valóságos kitárulása, illetőleg valamilyen életközösség megteremtése. Isten láthatatlan kegyelmi síkon már elővételezi azt, ami az örök életben tapasztalható valóság lesz. Most Isten közelségét csak a hitben éljük meg. A kinyilatkoztatásnak ezt az életszerűségét a mostani részletben sűrítve megtaláljuk. Ahogy az evangélista megfogalmazta az utolsó vacsora beszédeit, azokba már belevitte Jézusnak és a megváltás művének az értelmezését is.

Az apostoli egyházban még eleven volt Jézus emléke, s egyúttal saját világképüknek megfelelően közelinek gondolták második eljöveteletét is. A hivatalos tanítás azonban óvja a híveket attól, hogy vallásosságuk kimerüljön valamilyen felületes érzelemben. Jézus várása és a reá való emlékezés, illetve az iránta való szeretet azt követeli, hogy tartsák meg parancsát. Aki ezt megteszi, nem érzi magát elhagyatottnak, mert Jézus kéri az Atyát, hogy helyette küldjön más vigasztalót. Ez a vigasztaló az Igazság Lelke lesz, aki mindvégig az egyházi közösséggel marad.

A következő szavak már nem Jézus ígéretét fejezik ki, hanem azt a módot, ahogyan az egyház értelmezte a Szentlelket: „A világ nem kaphatja meg, mert nem látja és nem ismeri.” Jézus a Lelket azoknak ígérte, akik hisznek benne. A „világ” itt azokat jelenti, akik nem hisznek benne. A Lélek közlése a keresztségben és a bérálásban megy végbe. A hívő megláthatja, megtapasztalhatja a jelenlétét azokban a természetfölötti hatásokban, amelyek az egyház életét jellemzik. A Léleknek ez az állandó jelen-

léte az egyház számára a legnagyobb vigasztalás. Meggyőződhet arról, hogy feladataihoz rendelkezésre áll az isteni segítség.

A vigasztalásnak része az is, hogy a Szentlélek ébrentartja bennünk a Jézusra való emlékezést és az ő ígéreteit. Azt ígérte, hogy nem hagy árván bennünket. Kereszthalála azt a benyomást keltette ugyan, hogy gyenge volt és elhagyott, s a világ azt gondolhatja majd, hogy már nem is létezik. A hívő azonban tudja, hogy él és az Atyánál van, s láthatatlanul kormányozza egyházát a Lélek által. Az egyház élete a hit időszaka lesz, s a hit azt is élénk tárja, hogy az a Jézus, aki az Atyánál van, egyúttal bennünk is van, mi pedig őbenne. A feltámadt Krisztusnak ezt a szerepét különösen Pál apostol fejt ki leveleiben. Krisztussal együtt az Atya is bennünk van. Az ígélet így szól: „Aki ismeri és teljesíti parancsaimat, az szeret engem. Aki szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. Én is szeretni fogom és kinyilatkoztatom magam neki.” Vagyis az Istennel fennálló közösség megkezdődik a hitben és a megigazulásban, amit a keresztség ad, de elevenné, hatékonyá csak a tevékeny keresztény élet által lesz. A tevékenység nem külső érvényesülést jelent, hanem azoknak az erényeknek a gyakorlását, amelyeknek alapja a szeretet. Jézus ezeknek ígérte, hogy kinyilatkoztatja magát nekik. A kinyilatkoztatáson azt kell érteni, hogy az illetőknek egyre erősebb lesz a hite, reménye szeretete és hűsége. Egyre jobban meg vannak győződve hogy Krisztust képviselik a világban, s az Atya gyermekeinek számítanak. Tudják azt is, hogy életük és sorsuk hozzá van kötve Krisztushoz, a főhöz. Ha vele együtt küzdenek, vele együtt meg is dicsőülnek.

De mivel Jézus egy az Atyával, azért ahol ő kinyilatkoztatja magát, ott az Atya is jelen van: az Atyával együtt lakást vállalnak abban, aki teljesíti parancsait. A vallásos élet tehát nem Isten tekintélyétől való jogi függés, hanem a meggyőződés arról, hogy Isten házanépe vagyunk, s ilyen szellemben élünk. Az Isten iránt való szeretetről csak az evangéliumi parancsok teljesítésével lehet tanúságot tenni. Aki nem tartja meg őket, abban nincs szeretet. Ezt a tanítást Jézus az Atyától hozta, s jelzi vele, hogy nem a szavak, nem az érzelmek üdvözítenek, hanem az élet komoly alakítása.

Ezek a gondolatok már benne voltak Jézus nyilvános tanításában, de ő tudta, hogy apostolai akkor még nem értik. A Szentlel-

ket azért ígérte meg és azért küldte el, hogy semmi ne merüljön a feledés homályába. A Szentlelket az Atya küldi az ő nevében, tehát azért jön, hogy Jézus tanítását és művét vigye győzelemre. Az egyház megértette azt is, hogy ha a Lélek az Atya a Fiú nevében küldi, akkor a Szentháromság benső életében a Lélek az Atyától és a Fiútól származik.

Az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel fennálló lelki közösség egyben a béke ígérete. Aki hisz, az Jézus békéjét kapja. Elsősorban az ő emberi lelkét töltötte el az Atya jelenléte és a Szentlélek ereje. Ahol a mindenható Isten ilyen kapcsolatba lép az emberrel, ott az aggodást félre kell tenni. Elcsüggedni a bajban sem szabad. A kegyelmi jelenlét a biztosított arra, hogy Isten ad erőt a kitarításra, s hogy Jézus felelősséget vállalt üdvösségünkért. Azért jön vissza újra, hogy az üdvösséget aktualizálja. A tanítványok tehát ne búsuljanak azért, mert testileg nem marad köztük, inkább örüljenek annak, hogy elment az Atyához. Ottléte annak a biztosítéka, hogy az Atya érdemeiért felmagasztalta őt. Az ő esetében igazolást kaptunk arról, hogy a földi érdemekért örök jutalom jár. A jutalmat az Atya osztogatja, mégpedig atyái megértése és irgalma szerint. A Szentháromságban ugyan a három személy egylényegű, ott nincs nagyobb és kisebb. Jézus tehát csak embersége szerint mondja, hogy az Atya nagyobb nála, s emberségének igazi megdicsőülése az, ha elérkezik az Atyához.

Ezek a kijelentések egyúttal jövődölések is voltak. Amikor az apostolok visszaemlékeztek rájuk, tudták értelmezni Mesterük szenvedését és halálát. Szenvédése először úgy hatott, mintha a „világ fejedelme” győzött volna fölötte. Pedig a győztes Krisztus lett. Ellenségei csak azt érték el, hogy Jézus szenvedése idején még főnségesebben gyakorolta erényeit. Végleges győzelme azonban feltámadása volt. A szenvedést, mint a helytállás következményét azért vállalta, hogy megmutassa, mennyire szereti az Atyát, és mennyire engedelmeskedik neki. Ez a hűség és engedelmesség volt az az érték, ami kiengesztelte az Atyát a világ bűneiért.

A 14-ik befezet befejező szavai — Keljetek fel, menjünk innen — azt jelzik, hogy a negyedik evangélium első összeállításában az utolsó vacsora beszédeiből csak ennyit közöltek. Később azonban még beillesztették a 15, 16 és 17. fejezetet.

A SZŐLŐTŐ HASONLATA

Jn 15,1-17

Az előző fejezet már tisztázta, hogy Jézus nemcsak jogi keretet adott a vallási közösségnek. Akik hozzá szegődnek, azok a Szentháromság életében részesednek. Az itt következő beszéd ezt a gondolatot fejti ki részletesen. Ismételten hangoztatjuk, nem az a döntő, hogy Jézus ezt így szószerint elmondta, hanem az, hogy az evangélista a Szentlélek sugalmazására így fejti ki Jézus kegyelmi jelentőségét. Az alap Jézusnak a tanítása, amit akkor ők nem nagyon értettek, de feltámadása és a Szentlélek eljövetele tisztázta az összefüggéseket.

Először azt világítja meg, hogy milyen kapcsolat van Jézus és a hívő ember között. Eddigi tanításában is hangoztatta, hogy a nyájjal szemben ő a pásztor, az országnak ő a királya, s aki engedelmeskedik az Atyának, az olyan, mintha neki testvére, nővére vagy anyja volna. Itt most a belső kegyelmi kapcsolatra hivatkozik. Visszanyúl egy ószövetségi hasonlathoz. Izajásnál a választott nép Isten szőlőjének számított, amelyre nagy gondot fordít, és elvárja tőle, hogy termést hozzon. Jézus a szőlőkertet összevonja egy tőkévé: magát tekinti szőlőtőnek és a benne hívőket vesszőknek. Ezek belőle sarjadnak és belőle táplálkoznak. A hit tehát az ő adománya, s az életető kegyelem is belőle árad. Az Atya a szőlőműves. Ő vonzza az embereket Jézushoz, de aki nem hoz megfelelő termést, azokat lemetszi róla. A termő vesszőket is megtisztítja, hogy még többet teremjenek. A Jézushoz való tartozás tehát küldetés: folytatni kell az ő művét az Atya akaratának megvalósításával.

Sajátos kijelentés ez: „Ti már tiszták vagytok a tanítás által, amelyet hirdettem nektek.” Nem áll ellentétben az előbbi mondással, hogy az Atya tisztítja meg a vesszőket, hiszen a tanítás az Atyától van. A kijelentés inkább a régi zsidó felfogással van ellentétben. Ők ugyanis azt tartották, hogy az ember a mózesi törvény tettei által tisztul meg. Jézus arra a tanításra gondol, amelyet hittel kell fogadni. A hit vezeti el az embert a bűnbánatra, a reményre és a szeretetre. Aki így hisz, az azonosítja magát Krisztussal, tehát hozzá tartozik, s ezt a kapcsolatot ápolnia kell: „Ma-

radjatok bennem, s akkor én is bennetek maradok.” A hívő úgy marad Krisztusban, hogy átveszi lelkületét és szeretettel fordul feléje. Krisztus pedig kegyelmi hatásai révén marad bennünk. Pál apostol a keresztséget Krisztusba való beöltözésnek nevezi (Gal 3,27). Ez a kapcsolat az érdemszerző élet feltétele. A szőlővessző csak akkor hoz termést, ha a szőlőtővön marad. A keresztyén élet is akkor érdemszerző, ha Krisztushoz tartzunk. Csak így lehet az örök életet kiérdemelni. Nélküle nem vagyunk képesek semmi olyan természetfölötti tetre, amely az Atyát lekötölezné. Lehetnek bennünk természetes emberi jótettek, de nem olyanok, amelyek révén Isten gyermekeivé és az üdvösség örököseivé válunk. Az elszáradt vesszőt levágják és eltüzelik, s ez az élet meghíúsulásának a képe. Jézus viszont nem közömbös aziránt, hogy tagjai elevenek-e a hitben, vagy nem. Ahogy az Atya szereti őt, úgy szereti ő is övéit. Közli velük életerejét, hogy teljesíthessék kötelességüket. Ő úgy maradt meg az Atya szeretében, hogy teljesítette akaratát. Mi is akkor maradunk meg az ő szeretetében, ha evangélium szerint élünk.

Aki így vállalja a keresztyén életet, az átélheti Krisztus *örömet*, sőt örömének teljességét. Az emberek az örömet rendszerint, azért keresik, hogy meneküljenek a munka és a felelősség terhétől. Pedig az ilyen öröm csak szórakozás, és csak az érzékek síkján marad. Igazi, maradandó öröm csak az lehet, amely egész valónkat áthatja. Ilyenre pedig csak akkor számíthatunk, ha magát az életet és a feladatot értéknek tekintjük. Mi a legnagyobb érték, mi vezet leginkább örömhöz? A szeretet parancsának megvalósítása. Úgy kell szeretni egymást, ahogy Jézus szeret bennünket. Nem érzelemmel, hanem értékeléssel, jóakarattal, türelemmel és segítséssel. Ő elment a szeretet végső fokáig: életét adta övéiért: A szeretet magasabb fokát mi is csak áldozatvállalással mutathatjuk meg.

Az egymás iránt való szeretet Krisztus barátaivá tesz. Ő másutt is azt hangoztatta, hogy amit embertársainknak teszünk, az annyi, mintha neki tennénk. Az emberek felé irányuló szeretet tehát a Krisztussal fennálló barátságot táplálja. Ő hozzánk hasonló ember lett, tehát hozzánk hasonlóan vágyódik a barátságra. A barátság megnyilvánulása volt az is, hogy a kinyilatkoztatás

teljességét hozta nekünk. A szolga nincs beiktatva a család titkaiba. Ő viszont mindent elmondott, amit az Atyától hallott.

Az egyház iránti szeretetnek van még egy magasabb motívuma. Nem az apostolok választották Krisztust, hanem ő hívta meg őket. A kezdeményezés tőle indult ki. Arra rendelte őket, hogy maradandó gyümölcsöt teremjenek. Az apostolok ott az egyházat jelképezték. Az egyház minden tagjának az a rendeltetése, küldetése, hogy maradandó gyümölcsöt hozzon. Tanúságot kell tenni az igazságosságot kereső, a türelmet megmutató szeretet erejéről, s ezzel igazolni, hogy Krisztus működik bennünk. Az ilyen küldetéstudatnak nem szabad meggyengülni. Különben elvész az egyháznak, mint Istentől adott jelnek a szerepe. Keveset gondolunk arra, hogy Krisztus az *ima meghallgatását* is ehhez a feltételhez kötötte. Itt az összefüggés világos. Ha teljesítjük a Krisztustól kapott küldetést, akkor jogunk van az ő nevében kérni az Atyát, s az Atya teljesíti kérésünket, mert Fia művének hordozóit látja bennünk. Az ima legtöbbször csak bajainknak, keserőségünknek és vágyainknak a kifejezése. Ez is értékes lehet, ha őszinte. De aki küldetésben jár, az megtanul szent célokért isimádkozni. Kérni kell azt is, hogy a szeretet parancsát teljesíthessük, vagy hogy Isten segítsen azokon, akiknek mi nem tudunk hasznára lenni. Hajlandók vagyunk a szeretetet leszűkíteni azokra, akik érzelmeinket táplálják. Pedig a keresztény szeretet sokkal szellemibb. Az akkor is meglehet, ha érzelmek nem kísérik. Akkor is tartalmazhatja a jóakaratot, az együttérzést, a szolgálatot. Nem jutunk el mindig odáig, hogy érzelmeink megváltozzanak. Azt azonban mindig nézni kell, hogy adott helyzetben mi a keresztény feladat.

GYŰLÖLET ÉS SZERETET

Jn 15,18–16,4

Az első század végén az evangélista már visszatekinthetett az egyház 50–60 éves történetére. Az időszak elegendő volt arra, hogy felismerjék a párhuzamot Krisztus földi működése és az egyház élete között. Krisztust az Atya küldte, hogy tegyen tanúságot az igazságról és a szeretetről. Tanúskodása állandó ellent-

mondásba ütközött. Az apostoli egyház ugyanezt megtapasztalta saját életében. Azért jó volt visszagondolni Jézus szavaira, illetve jövődőlésére. Tőle meg lehetett tudni, hogy a győzelem szellemi és természetfölötti, tehát akkor is bekövetkezik, ha földi viszonylatban minden elveszni látszik. „Ha gyűlöl benneteket a világ, gondoljatok arra, hogy engem előbb gyűlölt.” A világ itt nem a fizikai világ, hanem annak a bűnös állásfoglalásnak az összessége, amely szembenáll Isten üdvöztető akaratával. A gyűlöletben van valami titokzatosság. Ha az apostolok evilági célokat követnének, akkor nem ütköznének olyan mérvű ellentmondásba. De Jézus arra választotta ki őket, hogy az Isten országát a tőle való függésképviseljék. Ez a cél pedig szembenáll az ösztönösséggel. Ezért a feszültség végigvonul az egész üdvőtörténeten.

Saját magunkban is megtapasztaljuk a kettősséget. Sokszor nehéz a lemondás, az összeszedettség, a szellemi célok követése. Érzéseink akaratlanul átcsapnak elégedetlenségbe és a szent dolgok iránti ellenszenvbe. Nem csodálkozhatunk, ha mindez méginkább megnyilvánul olyanokban, akik nem a hit szemszögéből nézik az életet. Ilyen emberi alkat mellett mindig lesz feszültség a szent és a profán között, az isteni és az emberi között. Amellett mi nem is képviseljük a természetfölötti igazságot olyan tiszta formában, mint Krisztus. Minden jószándékunk ellenére is egyoldalúak maradunk, és viselkedésünk sem mindig meggyőző. De vígasztalásunkra szolgál az, hogy a szolgál nem nagyobb az uránál. Ha Krisztusnak ellene mondtak, nekünk is ellent mondanak. De az ő győzelme biztosítva van. Ha órá hallgattak, ránk is hallgatni fognak. Az ellentmondás végső oka mindig az lesz, hogy az emberek nem ismerik az Atyát, sem Krisztust. Nincs fogalmuk arról, hogy Isten valóban atyai módon kezeli az embert: türelmes iránta, előbb ösztönzi kegyelmével, a lelkiismeret szavával, s csak utána támaszt követelményeket.

De a tévedés nem ment mindenkit. Az evangélista itt elsősorban azokra gondol, akik Krisztussal szembefordultak. Krisztus igazolta magát és küldetését, tehát joggal mondhatta hogy ha nem tanította volna őket, és tettei nem tükrözték volna az isteni jóállást, akkor volna mentség hitetlenségükre. De így a bűnük megmarad. Főleg gyűlöletüket nem lehet menteni. A Krisztus elleni gyűlölet az Atya ellen is irányul.

A két tábor között az ellentmondás olyan nagy, hogy természetes eszközökkel nem lehetne legyőzni. Isten országának nem volna történeti esélye, ha csak emberi eszközökre támaszkodna. A *tanúságtétel* azonban folytatódni fog az egyházban, mert Jézus elküldi a Szentleket. Jézus mint Fiú küldi őt az Atyától, s ezek lesznek a sajátságai: vígasztaló lesz a kiválasztottak számára, azonkívül mint az igazság lelke jön el, tehát érvényesíteni tudja az igazságot a tévedéssel szemben, s végül tudjuk róla, hogy az Atyától származik, tehát nem teremtmény. Isteni hatalommal működik, ezért jelenléte hatékony lesz. Egész hatása össze van foglalva abban, hogy tanúskodik Krisztus mellett. Nem engedi feledésbe merülni az ügyét, a tanítását, s ezzel eléri, hogy Jézus és az üdvösség kérdése állandó probléma maradjon az emberiségben. A Szentlélek hatása lesz az is, hogy az apostolok és az egyház kötelességnek érzik majd a Krisztus melletti tanúskodást. Az apostolok azt adják tovább, amit láttak és hallottak Mesterük közelében. Az evangélium tehát nem válik legendává, amit elmondanak, de amiért nem vállalják a felelősséget. Az egyház igehirdetése tanítás és tanúskodás egyszerre. Amellett átadja azt a kegyelmi tartalmat is, amiről a tanítás szól.

A tanúskodásra ellenséges környezetben is lesz alkalom. Sőt ott lesz igazi értéke. Az apostoli egyház hamar megtapasztalta, hogy Jézus jövődölése teljességedt. A zsidók kiutasították őket saját közösségükből, a római birodalom pedig üldözte őket, mint istenteleneket és a közrend ellenségeit. Az üldözés tehát vallásos színezetet öltött. A zsidó zelóták szektájával kapcsolatban fennmaradt olyan hagyomány, hogy aki egy istentelennek a vérért ontja, az hasonlít ahhoz, aki áldozatot mutat be. Krisztus tehát nem túlzott, amikor ezt a kijelentést tette: Aki megöl titeket, azt hiszi, hogy szolgálatot tesz az Istennek. Természetesen olyan istenfogalom nevében cselekszenek, amelyet maguk gondoltak ki. Ezt felhasználhatják saját hatalomvágyuk igazolására. Azt az istenképet azonban, amelyet Jézus hirdetett és képviselt, nem lehet önző célra használni. Ezt is meg lehet ugyan másítani, mint ahogy sokszor meg is tették, de az már visszaélés volt az evangéliummal.

Az üldözések megjövődölése is a tanfványok későbbi hitét erősítette. Nehéz körülmények közepette se gondolják, hogy Is-

ten elhagyja őket. Az üldözés valóban mindig erősen próbára tette a keresztények hitét, s csak azok maradtak állhatatosak, akik meglátták, hogy az ilyen helyzet az igazi alkalom a hűség igazolására.

A LÉLEK SZERINTI SZEMLÉLET

Jn 16,5-33

A megismerésnek és az értékelésnek vannak fokozatai. Ha új színben, új szempontok szerint látjuk a dolgokat, akkor új ítéletet mondhatunk róluk. A gyermek azt várja a szülői háztól, hogy gyermekes vágyait kielégítse. A felnőtt úgy gondol rá vissza, hogy mennyire készítette elő az élet küzdelmeire. Jézus jelenléte megnyugtató volt az apostolok számára. Biztak Mesterükben, hogy megvalósítja népük álmait. Mindent tőle vártak, és nem gondoltak arra, hogy az üdvösség útja más valami. Ott az embernek magát kell alakítania. Isten bennünket akar megváltoztatni, tökéletesíteni, nem a környezetünket. A világ annyiban változik, amennyi értéket beleviszünk. Jézus látja az apostolok szomorúságát és bizonytalanságát. Ezért bátorítja őket azzal, hogy jobb nekik, ha eltávozik. Amíg itt van, addig a vigasztaló Szentlélek nem jöhet el hozzájuk. Amíg ő velük van, addig őt is testi szempontok szerint ítélik meg, és evilági célok megvalósítását várják tőle. Csak akkor értik majd meg a *megváltás tervét*, ha ő meghalt és feltámadt, s ezzel saját emberségében mutatja meg, hogy mi az üdvösség. A Szentlélek ebben az átállásban segíti majd őket. Új világosságot áraszt rájuk, hogy mindent szellemi módon értékeljenek. Amíg Jézus testileg itt van, addig nem lehet őt lelki szempontok szerint felismerni, s így a Szentlélek sem fejtheti ki működését. Azért mondja Jézus, hogy amíg ő meg nem dicsőült, addig a Szentlélek nem jöhet el. Mint isteni személy mindenütt jelen van, de természetfölötti hatásait az üdvrend eseményeinek megfelelően fejt ki.

Az apostolok szellemi átállása tehát nem kényszerhelyzetből születik. Nem arról lesz szó, hogy Jézus messiási vállalkozása csődöt mondott, s most ők áttesszik az új szellemi síkba, azaz más magyarázatot adnak neki.

A Szentlelket Jézus küldi el nekik az Atyától, hogy világossá tegye előttük azt a tervet, amit az Atya örök szeretében megfogalmazott. Részletekbe menően a Szentlélek majd meggyőzi a világot a bűnről, az igazságról és az ítéletről. Miért éppen erről a három dologról? Azért, mert az apostolok később érezték, hogy igehirdetésükben és tanúságtételükben éppen ez az igazi probléma. Az evangélista tehát inkább ezt a kérdést érinti, nem pedig arra törekszik, hogy szószerint közölje Jézus beszédét.

A *bűn* kérdése felmerült Jézus elítélésénél. A zsidók azt tartották bűnnek, hogy Jézus az Isten Fiának mondta magát, és mivel Isten a kereszten nem jött segítségére, hanem engedte meghalni, azért igazolva látták eljárásukat. Ezzel szemben a Szentlélek eljövetele után az apostolok majd meggyőzik az embereket arról, hogy azok voltak bűnösök, akik nem hittek Jézusnak, és halálra adták. A Lélek tanúskodása ott lesz annak az *igazságnak* a hirdetésében, hogy Jézus halála átmenet volt az Atyához. Azért nem látjuk, mert átment az örök életbe, a természetfölötti létrendbe. Messiási küldetésének tartalma az volt, hogy magára vállalja az engesztelő szenvedést és megszerezze az üdvösséget. Azóta lehet hirdetni, hogy Isten atyai irgalommal tekint ránk, és maga felé irányít bennünket. Az igazság tehát Jézus követőinél van, nem ellenségeinél. Végül a Szentlélek meggyőzi a világot az *ítéletről* is: De ez az ítélet nem fenyegetés, hanem annak kinyilvánítása, hogy az Atya Jézus halálában és feltámadásában ítéletet tartott a „világ fejedelme fölött.” Jézus kereszthalálánál az volt a látogat, hogy a gonoszság véglegesen diadalmaskodott, s vele szemben Jézus jósága és Isten igazságossága tehetetlen volt. De amikor az Atya feltámasztotta Jézust, megmutatta, hogy terveit semmiféle hatalom nem tudja megakadályozni. Jézus a kegyelem forrása lett mindenki számára, az ő nevében megkaptuk a bűnök bocsánatát, tehát a gonoszság hatalma megtört. ²A hívőnek nem kell többé attól tartania, hogy Isten ügye elvész.

Az apostolok ezeken a meggyezéseken keresztül megsejthettek valamit abból, hogy Jézus tanítását és tetteit hogyan kell értelmezni. De az egész kérdéssel még nem tudtak megbírkózni. Ezért is mondja nekik, hogy még sok közölni valója lenne, de most nem elég erősek a befogadásához. Az Igazság Lelke azonban [majd] elvezeti őket a teljes igazságra. Jézus előbb a Szentlélek isteni sze-

mélyi mivoltát azzal fejezte ki, hogy „az Atyától származik”. Itt viszont azt állítja, hogy amit a Szentlélek hirdet, azt „tőle kapja”, a Fiútól.

Ezekből a kijelentésekből tudjuk, hogy a Szentháromság belső életében a Lélek az Atya és a Fiú „Lelke”, személyes szeretetkapcsolata.

Ami a 16-ik fejezet elején következik, azt mind Jézus megdicsőülésének fényében kell értelmezni. Eltávozása, illetőleg a tőle való elválás nem végleges. Rövid időre itt hagyja őket, de feltámadása után újra meglátják. Azután elhagyja a világot, de valójában az is csak „rövid idő”, hiszen az örökkévalóságban véglegesen találkoznak vele. Halála látszólag azt mutatja majd, hogy az apostolok a vesztesek, s a világ a győztes, ezért ők szomorkodnak, a világ pedig örül. Szomorúságuk azonban átmeneti, mint a szülő asszonyé, aki elfelejti gyötrelmeit és örül gyermekének. Ahívők örömet senki sem veheti el, hiszen abból forraszik, hogy az élet győz a halálon, a szeretet pedig a gyűlöleten és az igazságtalanságon. Jézus feltámadása és a Szentlélek eljövetele után a hit olyan világos lesz, hogy megérthetjük belőle az élet nagy kérdéseit. Ezért az egyháznak nem lesz igazi kérdezni valója, nem vár új kinyilatkoztatást. Kérnivaló ellenben mindig lesz, mert az élet küzdelmes marad. Jézus azzal is hozzájárul örömhöz, hogy biztosít közbenjárásáról: az Atyához megy, hogy képviseljen bennünket. Kéréseinket az ő nevében és az ő lelkületével kell megfogalmaznunk. A döntő a bizalom lesz. Ő nem vonja vissza ígéretét. Mi viszont sokszor úgy érezzük, hogy kéréseink nem teljesülnek. Ilyenkor is bízzuk rá magunkat Isten akaratára, hiszen ő akkor is nevel és tökéletesít, vagyis atyaként kezel, amikor elodázza a meghallgatást. Nem is beszélve arról, hogy ő az örök élet távlatában nevel és kezel bennünket, nem pedig múlandó helyzeteink szerint.

Jézus egész életével az Atyát akarta kinyilatkoztatni, de földi élete és feltámadása között ebből a szempontból is megvan a fokozati különbség. Eddigi példabeszédei és csodái képek voltak, amelyek egy-egy vonást mutattak be az Atyáról. Feltámadása után már egész világfelettségét, szentségét, mindenhatóságát tükrözi. Akkor az apostolok megélik, hogy az Atya szereti őket és mindenkit, aki hisz Krisztusban, azért bizalommal tudnak

hozzá fordulni. Akkor majd megértik azt is, hogy Mesterük az Atyától jött, a világban működött és visszatért az Atyához. Az apostolok megjegyzik, hogy ezek már világos kijelentések. Ezek alapján elfogadják, hogy valóban az Atyától jött. De Jézus tudja, hogy ez a hit még gyenge, s a nagy kísértést nem fogja kibírni. Eljön a megpróbáltatás órája, s akkor majd megijednek, szétszélednek, s őt magára hagyják. A hitük még azért gyenge, mert nem fogják fel, hogy Jézus öröktől fogva az Atyánál volt, s onnan jött el, tehát megvan az ereje, hogy minden veszélyt leküzdjön. Jézus azonban erről nem beszél tovább, hanem inkább az Atya iránti emberi bizalmát fejezi ki. Ha tanítványai el is hagyják, ő nem marad egyedül, mert az Atya vele van. Ez egyúttal üzenet mindazoknak, akik igazi hittel és engedelmisséggel helytállanak a kötelesség teljesítésében. Az Atya velük marad és erősíti őket. Az emberi látszat mindig az volt, hogy aki szenved, azt az Isten elhagyta. Krisztus mindnyájunknak üzeni, hogy az Atya akkor is vállalja az atyai gondviselést, ha minden inog a lábunk alatt. Az Atyának ez a föltétlen hűsége képesíti Jézust arra, hogy már feltámadása előtt kijelentse: legyőztem a világot. Olyan hatalomba kapaszkodik, amely erősebb ennek a világnak az erőinél. Az apostolokat is ez a tudat bátorítja majd küldetésükben.

A FŐPAPI IMA

Jn 17-1-26

János evangéliumában a húsvéti vacsora tulajdonképpen már csak keret annak az újnak a bemutatására, amit Jézus hozott, s amit övétől megkövetelt. A hangsúly Jézus beszédein van, s ezekben már megtaláljuk azt a világosságot, amellyel az apostolok a Szentlélek eljövele után a megváltás titkát szemlélték. A zsidó előírás szerint a vacsora befejező része a dicsőítő zsoltárok (Hallel) éneklése volt. Jánosnál Jézus imával fejezi be a lakomát, s ezt az, imát a hagyomány főpapi imának nevezte el. Jézus itt úgy beszél az Atyához, mint a Fiú, s egyúttal úgy, mint közvetítő és az egyház feje, aki befejezte földi küldetését, és most útban van, hogy átvegye az Atyától a neki kijáró jutalmat.

Jézus követi a régi liturgikus formát: az égre emeli tekintetét, de Istent Atyának nevezi. Imájának különleges jelentőséget ad a hely és az idő: elérkezett a döntő óra, tehát itt minden szón hangsúly van. A zsidók nyelvén ez az „óra” Isten végső beavatkozása lesz az idők végén, amikor elküldi a Messiást és megtartja az ítéletet (Dán 8,17—19). Jézus órája azonban az az időpont, amikor végső nagy elhatározásával és mindent összefoglaló tetteivel kell kinyilvánítania az Atya előtti engedelmisségét. Ő ezt az órát mindig is szeme előtt tartotta (Jn 2,4; 5,25; 7,6; 8,20; 11,9). Ezt az órát is az Atya határozta meg. A külső keret ellenségeinek a felsorakozása lesz. Jézus nem menekül a felelősség elől, hanem azt kéri, hogy az Atya *dicsőítse meg* őt, mert akkor ő is megdicsőítheti az Atyát.

A szenvedés ideje tehát az Atya és a Fiú kölcsönös kapcsolatának különleges kinyilvánítása lesz. Az Atya megdicsőíti a Fiút azáltal, hogy alkalmat ad neki a fiúság teljes kimutatására. Jézus emberileg kifejezheti teljes bizalmát, engedelmisségét, hódolatát és szeretetét, amennyiben küldetésére ráteszi a vértanúság pecsétjét. Ezért viszonzásul az Atya megadja neki a beöltöztést fiúi méltóságába a feltámadás és a mennybemenetel által. További dicsősége az lesz, hogy megváltói működése következtében életet adhat övéinek. Ennek az örök életnek az újdonságát és tartalmát is meghatározza: ott egészen megismerik az Atyát és az ő küldöttét, Jézus Krisztust. Másképpen szólva, az örök élet nem más, mint Isten színelátása, részesedés a Szentháromság életében. Jézus személyileg úgy érzi, hogy a rábízott feladatot elvégezte, s egész földi működése az Atya megdicsőítése volt, ezért jogosan várja az örök jutalmat. Nyugodtan mondhatjuk, hogy Jézusnak ez a magáért való imája az evangéliumban már a keresztyén ember reményének is a kifejezése. Életünk célját abban kell látnunk, hogy tetteinkkel, viselkedésünkkel megdicsőítsük az Istent, s akkor remélhetjük a fogadott gyermekek jutalmát is.

Az ima második része az *apostolokért* szól, de úgy, ahogy ők ott már az egyházat testesítik meg. Az apostolok azért gyűltek Jézus köré, mert az Atya adta neki őket, ők pedig Jézus tanítása alapján elfogadták Isten atyaságát. Hittek Jézus szavainak, és hitték azt, hogy Mesterük az Atyától jött, illetőleg hogy az Atya küldötte volt. Ez a kiemelés a hit szempontjából döntő fontosságú. Jézus

a hivatalos küldött, akiről a jövendölések szóltak, rajta kívül mást nem kell várni. Az evangélista itt a sorok között már nemcsak az apostolokat jellemzi, hanem az egyház mindenkori előjáróit: csak azok lehetnek a hit tanítói, akik elfogadják Jézus kizárólagos küldetését, és saját megbízhatóságukat hozzá vezetik vissza. Jézus szerepet szánt apostolainak. A szerepük az lesz, hogy a világon folytassák az ő művét. A világ ellenállást tanúsít velük szemben, azért szükségük van imájára, amely az Atya segítségét leesdi számukra.

A „Szent Atyám” megszólítást az egyházi liturgia hamar átvette, mint ahogy azt már az első század végéről ránk maradt iratban, a Didachében is olvashatjuk. A kérés itt ez: „Tartsd meg őket a te nevedben, amelyet nekem adtál, hogy egy legyenek, mint mi.” A név az Atya neve. Ennek első átélője és hirdetője Jézus volt, s az Atya őt egész istenemberi valóságában fiának tekintette. Jézus a apostolok számára azt kéri, hogy Isten legyen nekik is atyjuk, éreztesse velük atyaságát, s tartsa meg őket abban a gyermeki kapcsolatban, amellyel ő ragaszkodik az Atyához. Az Atya iránti bizalom lesz az egység biztosítéka is. Az apostolok tehát nemcsak jogi előjárók lesznek, hanem a vallásos lekület hordozói is. Amíg Jézus velük volt, ő adott nekik példát, s nem is vesztett el senki közülük, csak a „kárhozat fia.” Ez a sajátosan szemita kifejezés Júdásra vonatkozik. Jézus most visszatér az Atyához, ezért a fiúi lekületet át akarja adni apostolainak. Ha átvesszik, akkor Jézus fiúi öröme is az övék lesz. Ez a kijelentés is mutatja, hogy Isten atyaságának tudata milyen nagy szerepet játszik az igazi kereszténységben.

Jézus mint ember imádkozik, azért megokolja kérését. Tanítást átadta apostolainak, de a világ gyűlölni fogja őket, azért szükségük van segítségre. A világ nem tartja őket a magáénak, mint ahogy őt sem tekintette annak. Az Isten országának nem az válik javára, ha az Atya kiveszi őket a világból, hanem az, ha megóvjá őket a gonosztól. Akkori összefüggésben ez azt jelentette, hogy Jézus nem kéri a világ közeli végét, amely mentesítené egyházát a küzdelemtől, hanem csak azt, hogy teljesíthesse küldetését. Az Atya pozitív adománya az legyen, hogy megszenteli őket az igazságban. Az igazság itt az Atyától származó tanítás, amelyet Jézus hirdetett. A megszentelés szó összövetségi értelemben áll:

szent az, amit kivettek a profán használat alól és vallásos célra rendelték. Az apostolok így lesznek az isteni tanítás eszközei. Az Atya ezt a megszentelést elsősorban a Fiúnak adta. Ő mint Ige, az Atya szavát tükrözte. Jézus úgy küldi apostolait a világba, hogy az ő tanítását tükrözzék, ezért különösképpen „értük szenteli magát”, vagyis közbenjár értük és kiárasztja rájuk Lelkét. Előzetesen azonban áldozatul adja magát értük, s áldozata lesz minden további kegyelem forrása. Az evangélium jövője tehát Jézus imáján és az Atya irgalmán nyugszik. Irgalmát pedig az a szeretet határozza meg, amellyel a Fiút meg akarja dicsőíteni.

A harmadik rész a *hívókért* való könyörgés. Azokért, akik az apostolok és utódaik szavára hinni fognak. Az egység adományát kéri számukra. Az evangélista itt is úgy közvetíti Jézus szavait, hogy kicsillan belőlük az apostoli kor egyházának az igénye is. Az egység nemcsak békességes egyetértés és összetartozás lesz, hanem kegyelmi egység, amelynek forrása a Szentháromság életében való részesedés: „Amint te, Atyám, bennem vagy, és én benned, úgy legyenek ők is bennünk, hogy elhiggye a világ, hogy te küldtél engem.” Az egyetértést tehát itt Isten jelenléte és szeretete táplálja, azért ez az egység a hitre épül. Ellensúlyozza a szakadásra, a hatalomra, a különködésre való törekvést. Az egymás iránti szeretetet is a hit fogja erősíteni. Az egységet akarni és munkálni kell. De meg is marad mindig olyan formában, hogy fel lehet mögötte ismerni Krisztus küldetését. A széthúzó erők az egyházban is jelentkeznek, mint minden emberi közösségben. Azért ha ennek ellenére megmarad benne az egység, azt nem lehet természetes okokból magyarázni. Jézus utal a kegyelem előzetes kiárasztására is: „Megosztottam velük a dicsőséget, amelyben részesítettél, hogy egy legyenek, mint mi egy vagyunk.”

Elsősorban nem a túlvilági dicsőségre gondol, hanem arra, amely őt már földi életében is áthatotta, és amelyet a földi egyház is hordozni fog. Dicsősége az volt, hogy fel lehetett ismerni benne a Fiút, az Atya képét és küldöttét. Ezt hirdették szavai, tettei, csodái és egész magatartása. Övéinek ezt a dicsőséget adja át. Itt a földön képesek úgy élni, hogy kicsillan belőlük az Isten gyermekeinek dicsősége. Képesek hinni, szeretni és egységre törekedni. A világ ebből nemcsak arra következtethet, hogy az egyház Jézustól ered, hanem arra is, hogy az Atya szereti a hívő-

ket, akik megőrzik az egységet. Mégpedig úgy szereti őket, ahogyan a Fiút, Krisztust. A történelem folyamán ez az egység — küzdelmek árán — de megmaradt: úgy mint a hit egysége, a kormányzat és a szeretet egysége.

Ha az Atya ugyanazzal a szeretettel fogja át Jézust és a benne hívőket, akkor örök sorsuk is közös. Ha Jézus megdicsőült, akkor övéinek is része lesz a dicsőségben. Azért joggal kéri, hogy akiket az Atya neki adott, azok együtt legyenek vele örökre és lássák dicsőségét. Ez lesz művének igazi befejezése. Úgy jött el, mint próféta, főpap és király. Csak úgy érheti el célját, ha népe körében mind a három szerepében megdicsőül.

Az utolsó kérdésben Jézus az Atyát igazságosnak szólítja, mert úgy beszél hozzá, mint bíróhoz, aki egyben az irgalmasságot is gyakorlja. Ne a világ közömbösségét tekintse, amikor ítélkezik, hanem azt, hogy ő ismeri az Atyát emberi természete szerint is, és bizalommal van hozzá. Követőinek is az az érdemük, hogy ezt az ismeretet és bizalmat átvették tőle. A hívők ismerik az Atya nevét, azért tudnak gyermeki bizalommal fordulni hozzá. Az Atya a leereszkedését akkor fogja teljesen megmutatni, ha ugyanazzal a szeretettel tekint a hívőkre, mint magára Jézusra. Az Atya a Szentlélekben szereti a Fiút. A kérdés lényege tehát az, hogy az Atya küldje el a Szentlelket az egyháznak, s a Szentlélek majd biztosítja, hogy Jézus lelkileg bennünk legyen.

A főpapi ima tehát összefoglalja azt az egész kegyelmi rendet, amely abból ered, hogy az Atya a Fiú és a Szentlélek elküldésével kitárult az ember felé. Az ember a hitében ismeri meg ezt a kitárulást mint szeretetet, és a szeretetben válaszol rá. A keresztény élet annál elmélyültebb, minél inkább meglátjuk a hitben ezeket a személyes vonatkozásokat.

A GETSZEMÁNI KERTBEN

Lk 22,39–53; Mk 14,32–52; Jn 18,1–11

Az utolsó vacsora befejeztével Jézus tanítványaival együtt „szokása szerint” átment a Kidron patak völgyén az Olajfák-hegyének nevezett magaslatra. Márk a közelebbi helyet is meg-

jelöli: a Getszemáni nevű majorba. A név olajprést jelent. Úgy látszik, hogy amikor nem volt idő kimenni Betániába, más alkalommal is itt töltötték az éjszakát, abban a pajtában, amelyet a tulajdonos rendelkezésükre bocsátott. A többi vidéki zarándok is ilyen szállást választott. Lukács csak azokat a részeket emeli ki a történetből, amelyek minden hívőt érdekeltek, és amelyek az igehirdetés tárgyául szolgálhattak. Márk ellenben kitér apróbb részletekre is. Tőle tudjuk, hogy amikor odaértek, mindnyájukat figyelmeltette: vigyázzatok és imádkozzatok, mert nehéz órák következnek. Pétert, Jakabot és Jánost külön magával viszi, s kijelenti előttük, hogy a lelke halálosan szomorú. Őket külön kéri, hogy maradjanak vele és imádkozzanak. Azután tőlük is eltávolodott egy kőhajításnyira, s ott arcra borulva imádkozott. Itt az evangélisták igazi emberi mivoltában mutatják be az Isten Fiát. Tudják, hogy csak akkor lehet igazi emberi megváltásról beszélni, ha az Isten Fia a mi testi és lelki szenvedésünket magára vette és átélte. Helytállása csak így lehetett érdemszerző, csak így képviselhetett bennünket, és csak így adhatott igazi példát. A szenvedés az ő számára is gyötrelmes volt. Nem is kell külön lélektani színezésre gondolnunk. Meg szokták említeni, hogy Jézus előre látta az emberek hálátlanságát, közömbösségét stb. De ugyanúgy látta azokat is, akik alkalmazni fogják magukra elégtételt, tehát ezen a vonalon nem kell szenvedését színeznünk. A lényeg inkább ez: Ő magára vállalta a világ bűneit, azonosította magát a tévelygő emberiséggel, s a vértanúságot úgy vállalta, mint a világ bűneiért járó ítéletet. Emberi érzéseit imájában is kifejezi: „Atyám, ha akarod, vedd el tőlem a szenvedés kelyhét, de ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogy te.” Itt meg kell jegyeznünk, hogy az Atya nem a szenvedést akarta és kívánta, hanem Jézus engedelmisségét. Az engedelmisség pedig abban állt, hogy kitartott próféta küldetése mellett, s nem hátrált meg semmi nehézségtől. Inkább vállalta a halált, mint a megalkuvást. Lukács görög szóval agóniá-nk nevezi Jézus gyötrelmét. Ez a szó akkor a benső szenvedést jelölte, nem a haláltusát. Ugyancsak Lukácsnál találjuk ezt a megjegyzést: „Verítéke mint megannyi vércsepp hullott a földre.” A hagyomány hajlandó volt úgy értelmezni ezeket a szavakat, hogy Jézus lelki gyötrelme véres verítékben fejeződött ki. De a szöveg ellen az sem vét, aki úgy olvas-

sa, hogy a szerző Jézus verítékét lehulló vércseppekhez hasonlítja. Itt és a következőkben meg kell jegyeznünk, hogy a megváltás értéke nem a kínok nagyságától függött, hanem az Isten Fiának személyes emberi magatartásától, vagyis attól a lelkülettől, amellyel helytállt a döntő órákban. Ugyancsak egyedül Lukács hivatkozik arra, hogy angyal jelent meg, és megerősítette Jézust. Valamilyen természetfölötti hatásra kell gondolnunk, ami válaszként jött imájára, de annak közelebbi természetét nem ismerjük.

A szenvedés lelki elemzésénél fontosabbak Jézus szavai, amelyeket tanítványaihoz intéz, s amelyekkel be akarja vonni őket is áldozatába. Ők képviselik az egyházat, a fő mellett a titokzatos testet, tehát osztozniuk kell a fő sorsában. Azonkívül ők is ki vannak téve kísértésnek, és csak imával erősíthetik meg magukat. Márk szerint Jézus három ízben visszament a három tanítványhoz és felkeltette őket, hogy imádkozzanak vele együtt, de azok újra meg újra elaludtak. Péter előbb, a vacsorán fogadkozott, hogy akár a halálba is kész vele menni, s most megkapja a szemrehányást, hogy egy órát sem tud virrasztani vele. A szövegben már benne van az egyházi tanítás is: aki nem hajlandó vállalni a virrasztást és az imádságot, aki nem akar együtt küzdeni a Mesterrel, az nem lehet tanítvány. Márk megőrizte Jézus megbocsátó elnézését is: a lélek kész, de a test erőtlen. A kijelentés szemlélteti az emberben levő belső kettősséget: elméletileg meglátja a jót, de nehezen váltja valóra. A harmadik felszólítás után Jézus felkelti őket, mert jön az áruló. Júdás fegyveres szolgálát, a tempломórség tagjait kapta a főtanácstól, azonkívül néhány római katonát, s azokat vezette ide. Szándékát az utolsó percig titkolni akarta, azért megjegyezte: akit csókkal üdvözlől, azt kell elfogniuk. Az ilyen üdvözlés inkább a tisztelet kifejezése volt, nem a barátságé. Jézus most is megőrzi nyugalmát. Máté a szövegében „barátomnak” szólítja hűtlen tanítványát, aki a szeretet jelét árulásra használja. János megőrizte a párbeszédet, amely lezajlott Jézus és a csapat között. Feléjük fordult és megkérdezte: Kit kerestek? A názáreti Jézust. A fellépés, a nyugalom megzavarta őket. Tudomásuk volt Jézus csodáiról is, tehát nem lehettek szorongás nélkül. Ezért amikor Jézus eléjük lép, meghátrálnak és egymásba botlanak. Jézus megismétli a kérdést, azután nyugodtan kijelenti: Ha engem kerestek, itt vagyok, de a tanítványokat hagy-

játok elmenni. Azután még megpecsételte bennük és küldőikben az alattomossgot: Naponta ott voltam a templomban és tanítottam. Ott nem léptetek fel ellenem. Most pedig úgy jösztok, mintha egy rablót akarnátok elfogni. A magyarázat ebben van: Ez a ti órátok és a sötétség hatalmáé. Aki nem egyenes úton jár, az mindig leplezni akarja magát. De a kijelentésnek van mélyebb értelme is: A sötétség órája ez, mert a világ bűne, az Istennel való szembenállás elérte tetőfokát. Úgy látszott, mintha az igaz ügy teljesen homályba borulna, s a gonoszság győzne.

Jézus nyugalma ellenére mégis keletkezett egy kis zűrzavar. Péter hű akar lenni a galileai hagyományokhoz, kihúzza törét és a főpap szolgájának levágja fülét. Jánostól tudjuk, hogy a szolgát Malkusnak hívták. Jézus leinti Pétert, hogy ne használjon kardot, mert esetleg ő is kard által vész el. A kijelentést nem lehet egyetemesen a fegyver használata ellen fordítani, de az biztos, hogy ő itt nem akart vérontást, és nem akart példát adni a reménytelen emberi harcra. A szolga fülét meggyógyítja, s ezzel már utal karizmatikus hatalmára, és az Atya minden hatására, ahonnan biztos szabadulást várhatna. Az Atya az angyalok légijőjét küldhetné segítségére, de akkor nem teljesednének a jövődölések, és meghiúsulna a megváltás. Neki mint embernek azt kellett bizonyítani, hogy hű a küldetéséhez, s az igazsághoz való ragaszkodás miatt elviseli az igazságtalanságot is. Rendkívüli eszközökhöz nem folyamodik. Csak így önthetett reményt azokba a milliókba, akiknek rendkívüli eszközök nem állnak rendelkezésére.

Márk egy kis epizódot megemlít. Amikor a csapat elvezeti Jézust, egy ifjú titokban követi őket. Ott aludt a pajtában, s takarójába burkolózva kiment hallgatózni. A fegyveresek észrevették és el akarták fogni, de csak a takaróját kapták el, ő maga elfutott. A hagyomány mindig úgy tudta, hogy itt Márk saját magáról emlékezett meg. Másnak nem állt volna érdekében, hogy egy ismeretlen fiatalembről beszéljen.

Valószínű, hogy az utolsó vacsora terme és ez a kert is az ő apjáé volt. Az epizód egyúttal a könyv történeti hűségének is egyik bizonyítéka.

A FŐPAP HÁZBAN

Lk 22,54–71 .

Sokan megkísérelték már, hogy a négy evangélista adatai alapján Jézus kihallgatásának, elítélésének és kigúnyolásának eseményeit időbeli sorrendben összeállítsák, de ez teljes mértékben nem sikerült. Az evangélisták történeti adatokra támaszkodó igehirdetést közvetítenek, nem pedig a történetíró módszerével idézik fel a múltat. Nekik az a fontos, hogy Jézus, az Isten Fia hogyan viselkedett és hogyan tett tanúságot küldetése mellett, illetve hogyan teljesedtek szenvedésében is a prófétai jövendölések. Az időbeli sorrendre vonatkozólag körülbelül annyit mondhatunk, hogy Jézust elfogatása után először Annás főpap házába vitték. Ő korábban volt főpap, de Valerius Gratus helytartó megfosztotta méltóságától. Utána őt fia következett a főpapságban, most pedig a veje, Kaifás viselte ezt a méltóságot. Annásnak még mindig nagy volt a tekintélye a nép előtt, s Kaifásnak nem volt közömbös, hogy apósa milyen állást foglal el az ügyben. Hiszen Kaifás is tudta, hogy Jézus nem adott okot elítéltetésére. A zsidóknak különben is minden halálos ítélethez ki kellett kérni a helytartó beleegyezését, tehát szükséges volt, hogy a vallási vezetők egységesen lépjenek fel. János szövegéből (18,12–24) úgy látszik, mintha Annás is formális kihallgatást végzett volna, s mintha Péter tagadása az ő házában játszódott volna le. De sok régi kéziratban a mostani 24-ik verset a 13-ik után lehet olvasni, vagyis azt, hogy Annás átküldte Jézust Kaifáshoz. Az események sorrendjének ez felel meg legjobban, s így amit a 14-ik versről kezdve olvasunk, az már Kaifás házában történt.

A főtanácsnak éjjel nem volt szabad főbenjáró ügyben ítélni. Ezért a főpap csak előzetes kérdéseket tesz föl Jézusnak tanítására és tanítványaira vonatkozólag (19–23. vers). Eljárása azonban nem felel meg a jogi szabályoknak. Ha Jézust elfogták, nekik kell őt gyanúsítaniuk, és a vádat is nekik kell előadniuk, nem pedig érdeklődni kiléte és viselkedése felől. Jézus máskor felhasználta minden alkalmat, hogy az Isten országáról szóló tanítását kifejtse. Itt azonban vádlói előtt áll, ezért elsősorban az igazságos eljárásra figyelmezteti őket. Amit tanított, nyíltan hir-

dette. Ha vádolni akarják, kérdezzék meg azokat, akik hallgatták szavait. Válaszában benne volt annak a leszögezése is, hogy a nép nem talált kifogásolni valót tanításában és tetteiben. Legföljebb azért csalódott benne, mert földi és nemzeti messiást várt. A jelenlevők is érezték, hogy szavai igazában rendreutasítják a főpapot, azért az egyik szolga arcul ütötte Jézust. Ő már rálépett az áldozat útjára, a méltánytalanság elviselésére, azért türelmes, de az igazság érvényesítéséből nem enged: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, ha meg jól, akkor miért ütsz?”

Amíg mindez bent lejátszódik, addig kint teljesedik Jézus jövendőlése, amelyben előre megmondta Péter tagadását. János szövegében azt olvassuk, hogy Péter és „egy másik tanítvány” a Getszemáni-kertből kiindulva követték Jézust. Az első három evangélista nem szól arról, hogyan jutott be Péter a főpap udvarába. Jánostól azonban megtudjuk, hogy az a másik tanítvány ismerőse volt a főpapnak. Ez a tanítvány a hagyomány egyöntetű meggyőződése szerint maga János apostol, aki nem akarja magát megnevezni. Hogyan lehetett egy galileai halász a főpap ismerőse? Mégpedig olyan fokban, hogy ilyen kritikus időben is beléphetett a kapuján? Legvalószínűbbnek az látszik, hogy az anyja révén voltak jeruzsálemi rokonai. Az anyja különben sem látszik afféle bátortalan falusi asszonynak. Imerjük a jelenetet, amelyben két fia számára az első helyeket kéri a Messiás országában (Mt 20,22).

A Pétert kísérő tanítvány tehát szólt a kapunál álló szolgálnak, s az beengedte őket. Közben azonban Péterre célozva megkérdezte, hogy nem annak az embernek a tanítványai közül való-e? Az elővigyázatosságra szükségük volt, mert attól tartottak, hogy a galileaiak mozgolódni kezdenek. A három szinoptikus evangélista is egyetért Jánossal abban, hogy az első tagadás egy szolgáló szavára történt. Abban is megegyeznek, hogy a két tanítvány ahhoz a tűzhöz ment, amelynél a virrasztó szolgák melegedtek. Péter a galileai nyelvjárás különbözőségébe menekül: Nem értem, mit beszélsz (Mk 14,68). Márk szerint ekkor szólalt meg először a kakas. Péter a tűz világosságánál kellemetlenül érezte magát, ezért visszahúzódott a homályosabb előcsarnokba (Mk 14,68). Ott azonban ugyanaz a szolgáló és a jelen-

levők újra felteszik neki a kérdést, hogy nem tartozik-e Jézus tanítványai közé, amit ő ismételten tagad. Később beszélgetés közben vetik oda neki, hogy galileai tájszólással beszél, tehát nyilvánvalóan Jézus köréhez tartozik. Még kellemetlenebb annak az embernek a megjegyzése, aki ott volt a Getszemáni-kertben, s arra hivatkozik, hogy látta Pétert is. Az ember a főpap szolgájának, Malkusnak a rokona volt, akit Péter megsebesített. Erre őt végleg elhagyta a bátorsága, s fogadkozott, hogy nem is ismeri Jézust (Mk 14,71). Ekkor szólalt meg a kakas másodszer, és Péternek eszébe jutott Jézus jövődöleése. Jézust ott őrizték a közelben, mert Lukács szövege szerint „megfordult és rátekintett Péterre” (Lk 22,61). A mindig magabiztos és határozott tanítvány most ráébred gyengeségére. Egyedül akar lenni, kimegy, s a szégyen, a bánat és az önvád könnyeket csal a szemébe. Ez a bánat lett az igazi fordulópont életében. Eddig úgy érezte, hogy megtalálta önmagát, de most kezdte érezni, hogy ehhez a megtaláláshoz előbb Istenhez való viszonyát kell tisztázni. Őrá kell támaszkodni, nem magunkra.

Péter viselkedését lélektani elemzéssel is meg lehet érteni. A szokatlan helyzet, a durva hatalommal való találkozás bizonytalanná tette. De az evangélisták nem emiatt jegyezték fel, hanem üdvtörténeti tanulság miatt. Az Isten országa nem emberi tehetségen, akaratérőn és bátorságon fog nyugodni, hanem Isten irgalmán. Ő a gyengét is meg tudja erősíteni, de egyúttal figyelmeztet is, hogy ezt a kegyelmet kérni kell.

A főtanács jelenlevő tagjai most már nyíltan kifejezték megvetésüket. Tőlük bátorságot kaptak az őrség tagjai is. Szidalmazták, leköpdösték Jézust, ököllel verték és prófétai küldetését ezekkel a szavakkal gúnyolták: Találd ki, hogy ki ütött meg. Az ószövetségi nyelv a szenvedésre ezt a kifejezést használta: a keserűség kelyhét kiüríteni. Itt gondoskodtak róla, hogy a kehely tele legyen.

A FŐTANÁCS ÜLÉSE

Lk 22,66–71; Mk 14,55–64; Mt 26,59–66

János nem különbözteti meg az éjszakai és a reggeli ülést, de a szinoptikusok kifejezetten megteszik. A rómaiak a zsidóknak engedtek bizonyos önállóságot. Galilea, Szamaria és Perea fölött Heródes Antipás uralkodott, s úgy számított, mint szövetséges fejedelem, bár erős ellenőrzés alatt állott. Júdea római tartomány volt, de a vallási dolgokba a megszállók nem avatkoztak bele. Legfőbb hatóság a szinédrión, a főtanács volt, amelyben a főpap elnökölt. Tagjai között voltak papok, vének és írástudók. A vének a gazdagabb családok fejei voltak, az írástudók pedig a farizeusok szektájához tartoztak. Ők ismerték és magyarázták a törvényt, tehát a döntésekben nagy szerepet játszottak.

Jézus ügyét különös gonddal kellett kezelniük. A főtanács tudta, hogy az esetleges halálos ítéletet a helytartónak kell megerősítenie. Pilátus pedig bizalmatlan volt a zsidók iránt, hiszen már többször följelentették Rómában. Ha a zsidók valamilyen honfitársukat a vallási törvény megszegéséért halálra ítélték, azt nem akadályozta meg. Jézus esete viszont azért különleges, mert prófétának mondja magát, és küldetését rendkívüli jelekkel erősíti meg. Eddig nem tudták kimutatni, hogy szembenállana a mózesi törvénnyel. Elítélésénél viszont meg akarták őrizni a törvényesség látszatát. Úgy gondolják, Pilátus beleegyezését azzal szerezhették meg legjobban, ha úgy vádolják, mint politikai messiást, aki megzavarja a békés viszonyt a zsidók és a rómaiak között.

Befelé tehát vallási vádat kellett keresni, amely jogot ad a halálos ítéletre. Már előzetesen körülnéztek, hogy megfelelő tanúkat találjanak. Ilyenek jelentkeztek is, de vallomásuk nem volt meggyőző, márpedig a halálos ítélethez forma szerint két egybehangzó vallomás kellett. Végül kettő ezt a kijelentést tulajdonította Jézusnak: Le tudom bontani az Isten templomát, és három nap alatt újra fel tudom építeni. De ez is elferdítés volt. Jézus valóban mondott ilyen prófétai hasonlatot: Bontsátok le az Isten templomát és én harmadnapra felépítem (Jn 2,19). De ez képletes jövendölés volt saját haláláról és feltámaszásáról,

s azt jelentette, hogy ha megölik, harmadnapra feltámad. A főpap érezte, hogy ilyen tanúkkal nem megy sokra. Főleg azért, mert Jézus egyik vádra sem válaszolt, s mikor a főpap a hallgatást kifogásolta, akkor sem felelt. Azért feltette azt a kérdést, amely már eddig is ott lebegett Jézus alakja körül, s amelyre ő tulajdonképpen egész működésével válaszolt. A főpap Jézus hallgatását akarja megtörni, azért használja ezt az ünnepi formulát: „Esküvel kényszerítlek az élő Istenre, mondd meg, te vagy-e a Messiás, az élő Isten fia?” (Mt 26,63). Lukács szerint Jézus válasza ez: „Ha megmondom, nem hiszitek el. Ha pedig kérdezlek benneteket, nem feleltek. De az Emberfia mostantól fogva a hatalmas Isten jobbán fog ülni.” A főpap kérdése az, hogy ő-e az Isten fia? A „te mondd” kijelentés az „igen” nyomatékos formája: az vagyok, aminek a kérdésed nevez.

Az „Isten fia” kifejezésnek az ószövetségi könyvekben sok jelentése van. Vonatkozhat egész Izraelre, a népet képviselő királyra, s általában mindazokra, akik Isten ügyét képviselték. Mindenki tudta, hogy a Messiás különleges értelemben Isten fia lesz. De a zsidóknak nem volt fogalmuk a Szentháromság titkáról, ezért a főpap kérdésében nem lehetett szó Jézus örök fiúságáról, hanem csak arról, hogy ő valóban a megígért Messiás. Miért tartották a válaszát mégis káromkodásnak, Isten megsértésének? Egyszerűen azért, mert megvolt az elképzelésük a dicsőséges, az égi jelek kíséretében megjelenő szabadítóról, Jézus pedig a maga szegényes életével, türelmével, segítőkészségével az ő szemükben minden volt, csak nem királyi alak. Ha ez a szegényes újtó Dániel jövődölésére (7,14) hivatkozik, hogy ő az Isten jobbán fog ülni, azzal kigúnyolja a nép vallási várakozását. Innen van a főpap felháborodása. Egyúttal úgy érezte, hogy kiprovokálta a büntényt, amelyre a vádat fel lehet építeni. Az ilyen istenkáromlást halállal kell büntetni. A MTörv 13,6 szerint a hamis prófétát is így kellett kiirtani a közösségből. A jelenlévők ilyen értelemben adták le szavazatukat. Az ítélet megvolt, s csak a helytartó beleegyezését kellett kérni.

Amint láttuk, Jézus peréről csak igehirdetést kapunk, nem teljes leírást. Ezért nehéz volna utánajárni, hogy volt-e forma-hiba, illetéktelenség stb. Az apostoli egyház arról tanúskodott, hogy az ítéletet Jézus küldetése és istenfiúsága miatt mondták ki,

vagyis amiatt, amit Jézus egész működése bizonyított. A per alapvető hibája az volt, amit Kaifás már előzetesen megfogalmazott, hogy jobb, ha egy ember meghal a népért, mint, hogy az egész nép elvesszen. Jézus veszélyeztette azt a nacionalista felfogást, amely egyúttal a vallási vezetők hatalmát is biztosította, azért kellett meghalnia. Ha pedig azt kérdezzük, hogy Jézus miért nem védekezett, miért nem bizonyította rájuk a rosszindulatot és elfogultságot, arra kétféleképpen válaszolhatunk. Először azaz, hogy egész viselkedésével megbélyegezte elfogultságukat és rosszakaratukat. A szavak itt inkább mentegetőzőképpen hangoztak volna, amire neki nem volt szüksége. Másodszor arra hivatkozhatunk, amit ő előbb megjegyzett, hogy úgysem hinnének neki, és igazán nem is engednék szóhoz jutni. A figyelmeztetés azonban ott volt a főpaprak adott nyilatkozatában, amit Máté megőrzött: az Atya jobbán fog ülni és eljön az ég felhőin (Mt 26,64). Ez a Dánieltől átvett jövendölés az egyetemes ítéletre vonatkozik. Jézus tehát védekezés helyett az Isten előtti felelősséget hangoztatta, s megváltói küldetéséhez ez illett, nem egyéni életéért kifejtett védőbeszéd.

PILÁTUS ELŐTT

Lk 23,1—25; Mk 15,1—20; Jn 18,28—19,16

Nem érintjük azt a kérdést, hogy a Jézus elítélésével kapcsolatos ülésezés, szaladgálás, küldözgetés belefér-e egy délelőtti, vagy igazuk van azoknak, akik az utolsó vacsorát kedd estére teszik. Ezeket a problémákat ma már nem tudjuk tisztázni, azért megmaradunk az evangélium adatainál. Lukács szerint az ítélet kimondása után az összeverődött nép elkísérte Jézust Pilátushoz, aki a húsvéti ünnepre Cezáreából feljött Jeruzsálembé. A tapasztalat megtanította, hogy ilyenkor ébernek kell lennie, mert a zsidók körében könnyen keletkezett politikai mozgolódás. Lakása talán az Antonia várban volt, a templom közelében, s itt volt a helyőrség is, a pretorium, tehát könnyen ellenőrizhette a tömeg viselkedését. Pilátus 26 és 36 között volt helytartó (procurator), s a zsidó írók, Josephus Flavius és Philo meglehetősen

rossz képet festenek róla. Nem tartozott a római főnemességhez, hanem a lovagok osztályához, s Róma érdekeit erős kézzel képviselte. Több ízben volt összetűzés közte és a zsidók között, pl. amikor a császár képével díszített pajzsokat kifüggesztette Jeruzsálemben, vagy amikor a templom pénztárából vette el a pénzt, hogy Jeruzsálemnek vízvezetékét építsen. A politikai megmozdulásokat véres kézzel fojtotta el, azért ismételten panaszt emeltek ellene Tibériusz császárnál.

Viselkedése alapján az egyháztörténészek felteszik a kérdést, hogy az evangélisták igazi képet festenek-e róla, amikor úgy mutatják be, mint aki vonakodik Jézus halálos ítéletét megerősíteni. Méltán gondolhatnánk, hogy mit számított egy ilyen büszke rómainak, ha egy galileai férfit a saját népe halálra ad. De figyelembe kell venni, hogy a zsidók úgy vádolták előtte Jézust, mint messiás-királyt. Márpedig az eddig fellépő álmessiasok mind politikai kalandorok voltak. Jézus viszont semmi olyat nem tett, amivel a megszálló hatalom gyanúját felkeltette volna. Pilátusnak is megvolt a maga rendőrsége és kémrendszere, s nem látott semmi olyan kezdeményezést, ami miatt be kellett volna avatkoznia. Joggal tartott tehát attól, hogy a zsidók valamilyen kelepécét állítanak neki. Eddig szokatlan volt, hogy maguk a zsidók jelentsék fel azt, aki népük szabadságáért akart küzdeni. Ezért igyekszik Pilátus részletesen kivizsgálni az ügyet.

A helytartó bizonyára házának erkélyéről beszélt a tömeghez. A négy evangélista szövegéből ilyenféle párbeszédet tételeztünk fel. Pilátus megkérdezi, hogy mivel vádolják Jézust. Egyesek sértődötten válaszolnak: Ha nem volna gonosztevő, nem hoztuk volna ide. A helytartó gyanítja, hogy valamilyen vallási vita van köztük, azért hanyagul odaveti: Ítélegezzetek törvényetek szerint. A zsidók érzik, hogy szavaiban gúny is vegyül, azért mondják elkeseredetten, hogy nekik nem szabad senkit kivégezniük (Jn 18,31). De hogy nyomatékot adjanak követelésüknek, rögtön előjönnek a politikai váddal: Azt tapasztaltuk, hogy tévútra vezetí népünket. Megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak, s messiás-királynak adja ki magát. Ez elég ahhoz, hogy Pilátus külön kihallgatást rendeljen el. Bevezetetti Jézust a helyőrségre és messiási mivolta felől érdeklődik: Te vagy a zsidók királya? Ez a kérdés a római hatóság eddigi tapasztalata

alapján vádnak is számított. Azért Jézus tisztázni akarja a szavak értelmét. Magadtól mondod ezt, vagy mások állították rólam? A helytartó erre érdektelenül megjegyzi, hogy ő nem zsidó, amit tud, azt a főpapoktól, illetve a főtanács tagjaitól tudja. Pilátus a tetteket kívánja hallani, amelyre a feljelentők a messiási vádat építik. Jézus ellenben magyarázatot ad küldetéséről: Országa nem ebből a világból való. Ha földi országot akarna alapítani, alattvalói fegyvert ragadnának mellette, de Pilátus maga is tudhatja, hogy ez nem történt meg. A helytartó most talán pusztán kíváncsiságból azt kérdezi, hogy Jézus minek tartja magát, igazi messiásnak-e? „Igen annak, — válaszolja, én arra születtem és azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságból való, hallgat szavamra.” Itt feltelezhetjük, hogy az evangélista olyan választ ad Jézus szájába, amely már nem annyira Pilátusnak szól, hanem a mindenkori keresztényeknek. De mit érdekli Pilátust az igazság és a többi vallási kérdés. Neki a hatalom és a gazdagság számít. Jézus ellenben tudja, hogy mindig lesznek akik keresik az igazságot, az élet célját, azért nem tartja fölöslegesnek a kijelentését.

Pilátus kimegy a néphez és kijelenti, hogy semmi okot nem talál ennek az embernek a megbüntetésére. Erre újra kezdődik a kiabálás: Tanításával fellázítja a népet Galileától kezdve egészen Jeruzsálemig (Lk 23,5). A helytartó most már érzi, hogy ha Jézus fel is kavarta egyes zsidók vallási érzését, annak nem volt politikai színezete. Kapóra jön neki, hogy Jézus galileai, s így alattvalója Heródes Antipásznak, aki az ünnepekre éppen Jeruzsálembe jött. Ő zsidó, tehát jobban kiismeri magát ezekben a dolgokban. Átküldi hozzá a vádlottat, s gondolja, hogy ezzel kitér a kellemetlen döntés elől. Lépése egyúttal annak igazolása is volt, hogy tiszteletben tartja Heródes jogait, mert ilyen illetékességi súrlódás már volt köztük. Amellett mindketten féltékenyek voltak arra, hogy Rómához hűnek találják őket. Philó írásából tudjuk, hogy Heródesnek voltak jó emberei Tibériusz udvarában.

Galilea fejedelmének imponált Pilátus udvariassága. Jézusról különben is sokat hallott, s remélte, hogy valamilyen csodajelet is láthat tőle. Udvaroncai jelenlétében hallgatta ki Jézust. Sokat faggatta, de ő nem válaszolt. Megjelentek a főtanács tagjai is,

és elismételték vádjaikat. Jézus azonban senkit sem méltatott feleletre. Heródes nem volt vérengző, de alkalomadtán nem riadt vissza a vérontástól. Annak idején Keresztelő Jánost börtönbe vetette, mert szemére vetette házasságtörő életmódját, azután az új asszony ösztökélésére lefejeztette. Felhatalmazhatta volna a zsidókat, hogy végezzék ki Jézust, de ravaszabb megoldáshoz folyamodott. Jézus már előbb rókának nevezte őt, tehát valószínű, hogy körmönfontysága ismert volt (Lk 13,32). Hízelgett neki Pilátus udvariassága és hasonló udvariassággal válaszolt. A helytartó bizonyára közölte vele véleményét is, hogy Jézust vallási rajongónak tartja. Heródes úgy áll bosszút Jézus hallgatásáért, hogy fehér ruhába öltözteti, s ezzel gúnyolja ki királyi mivoltát. Így küldi vissza Pilátushoz, jelezve, hogy nem ártja bele magát a dologba, s a helytartó cselekedjék belátása szerint. Heródes a zsidók vezetőivel sem akart ütközési területet keresni. Lukács megjegyzi, hogy Heródes és Pilátus azon a napon barátok lettek, bár azelőtt haragban voltak. Nézeteltérésük bizonyára féltékenységből vagy illetékességi viszályból származott.

Pilátus igazi énje felismerhető az ítélet halogatásában. Nem Jézusnak akar kedvezni, hanem egyszerűen ellene mond a zsidóknak. Amit azok nagyon követelnek, azt gyanúsnak tartja. Azt válaszolja nekik, hogy sem ő, sem Heródes nem talált főbenjáró vétséget Jézusban. Ezért csak megfenyíti, hogy ne folytassa eddigi működését, s aztán szabadon engedi. Erre a főtanács-tagjai tovább izgatják a népet, hogy követelje Jézus halálát. Közben érkeztek olyanok is, akik a helytartóval szemben a nép hagyományos jogait védték. Szokásban volt, hogy húsvétkor megkegyelmeznek egy elítéltnak. Hasonló esetekről a görögöknél és a rómaiaknál is tudunk. Mivel ezek hallották, hogy a vezetők Pilátussal tárgyalnak, fölvetették a húsvéti kegyelem kérdését. Valószínűleg meg is nevezték, hogy kinek a számára kérik a kegyelmet. Egy Barabás nevű férfit lázadásban való részességért fogtak el, és gyilkossággal is vádolták. Őt a nép szemében fel lehetett tüntetni úgy, mint szabadságharcost. Pilátus azonban Jézus elbocsátására gondol. Amikor a kérdést megfogalmazza, nem tudja megállni, hogy bele ne vigye a zsidók iránti ellenszenvét. „Akarjátok, hogy szabadon engedjem nektek a

zsidók királyát?” Ha a helytartó ezt a megcsúfolt, Istentől és az emberektől elhagyott embert messiás-királynak nevezi, ezzel a nép önérzetes hitét sérti. Ezért azt kiabálják, hogy Barabást bocsássa el. Pilátus talán csak azért, hogy tovább emlegesse a messiási gondolatot, megkérdezi tőlük: Mit tegyek azzal, akit ti a zsidók királyának mondtok? (Mk 15,12). Erre méginkább tiltakoznak az ellen, hogy ilyen királyt tulajdonítsanak nekik, s követelik felfeszítését.

Amikor a szenvedélyek már így égnek, ott nem lehet számítani józan megfontoltságra. Pilátus ugyan még megőrzi nyugalmát, de a messiás-király emlegetése veszélyes terület. Ezen a téren a rómaiak sem voltak engedékenyek. Josephus Flavius könyvéből tudjuk, hogy Quintilius Varus szíriai helytartó (Kr. c. 6—4) egy alkalommal kétezer lázadót feszítettetett keresztre. Pilátusnak bár ébernek kellett lennie, arról azonban meg volt győződve, hogy Jézus nem lázadt fel a rómaiak ellen. Szabadon akarja bocsátani, de legalább azért megbünteti, hogy neki gondot okozott és a nyugalmit megzavarta. Ezzel egyúttal engedményt tesz a zsidóknak is, és talán ők is megnyugodnak.

Az ostromozást a rómaiak általában az ítélet kimondása után hajtották végre, de idegenek és rabszolgák esetében a vallatást is így készítették elő. Esetleg külön büntetés is volt olyanoknál, akiket nem ítélték halálra. Albinus helytartó később (62—64) a zelóták fenyegetésére alkalmazta. Ezek robbantották ki néhány év múlva a háborút, amely Jeruzsálem pusztulásához vezetett. Jézus esetében az ostromozást a katonák végezték. Az ilyen ostorágainak végén csont vagy vasdarabok voltak, ezért az áldozatot véresre lehetett verni vele. Üdvörtörténeti szempontból tehát itt együtt nyilatkozik meg a világ bűne és a Megváltó engesztelése. Az ostromozáshoz leszedték ruháját, s utána vörösszínű katonaköpenyt adtak rá, s ezzel utánozták a királyi bíbort. Tövises ágakat szedtek abból a gallyból, amelyet az udvaron tűzrakásra halmoztak fel, s ebből fontak királyi koszorút a fejére. Végül nádszálat adtak a kezébe, mint kormánypalcát. Térdet hajtva játszották meg az üdvözlést a messiás-király előtt. Viselkedésükben benne volt a kaszárnya durvasága, a zsidók elleni ellenszenv kifejezése, és az öröm afölött, hogy valamilyen eseménnyel változatossá tehetik az egyhangú életet. Az emberi szenvedés kül-

sőleg ilyeneken fordul, azért nehéz mögötte felismerni, illetve elfogadni a gondviselő Istent. Az alexandriai Philo leírja, hogy amikor Nagy Heródes unokája, Agrippa megkapta a királyi címet Caligula császártól, a lakosság az ottani zsidók kigúnyolására egy Carabas nevű ügyefogyott embert paláستtal, vesszőből font koronával és papirusz-nád jogarral kísért végig a városon, mint a zsidók királyának karikatúráját. Itt azonban a gúnynak más éle volt.

Pilátus nem sokat törődött a katonák durva szórakozásával. Kivezette Jézust a zsidók elé és azt mondta nekik: Értsétek meg, hogy nem találtam semmiben bűnösnek. Azután rámutatott: Íme az ember! A jelenlevők Jézus új öltözetében is messiási reményük kigúnyolását látták. Érezték, hogy megszégyenítésük csak akkor ér véget, ha a helytartótól kicsikarják Jézus keresztfeszítését. Pilátus még akkor sem engedett, hanem csak halogatta a döntést. Ekkor jönnek elő a vallási váddal: Isten fiává tette magát, ezért törvényünk szerint meg kell halnia. Pilátust közben meglepte Jézus hallgatása, nyugalma és lelki ereje. Az egyházi hagyományt és a művészeket megihlette az Ecce homo jelenet. Ez a kigúnyolt ember ott is az Isten Fia volt, telve kegyelemmel és igazsággal. Az Isten fiának emlegetése elgondolkoztatta a helytartót. Újra bevitette Jézust és folytatta a kihallgatást. A görög-római mitológia emlegette az istennek lejövetelét és emberekkel való kapcsolatát. Azért megkérdezi, hogy honnét való? Igazában azt szeretné tudni, van-e benne valami titokzatos, olyan, ami az istenek világához tartozik. S amikor Jézus nem válaszol, eddigi jóindulatára hivatkozik. „Nem tudod, hogy hatalmam van arra, hogy eltéljelek vagy szabadon bocsássalak?” Jézus ezt nem vonja kétségbe. Hogy kilétéről nem beszél, annak más oka van. Az ő igehirdetése a zsidóknak szólt, s annak ideje különben is letelt. Most már vértanúságával kell megpecsételnie azt, amit tanított. A pogányokhoz majd tanítványai viszik el az evangéliumot. Pilátust csak arra figyelmezteti, hogy a hatalom gyakorlása felelősséggel jár. Minden hatalom végső forrása Isten, neki tartozik mindenki számadással. Ezen a téren nagyobb a felelőssége azoknak, akik őt a helytartó kezébe adták. Ők ismerték Istent, és ismerték Jézus bizonyítékait is.

A helytartó meggyőződhetett, hogy Jézus ebből a magasabb

hatalomból táplálkozik. Nem védekezik, nem keresi a szabadságot, és nincs kétségbeesve. Amellett a pogány helytartó arra is gondolhatott, hogy a titokzatos hatalommal nem jó újat húzni s ez az ember különben sem vétett a birodalom törvényei ellen. A zsidók látják ezt a habozást, és most már fenyegetőzni kezdenek: Ha ezt elbocsátod, nem vagy a császár barátja. Azt akarják mondani, hogy nem lojális a császárral. Hiszen aki messiás-királynak mondja magát, az a zsidó önállóság reményét táplálja, tehát csorbítja a császár hatalmát.

Itt Máté egy kis epizódot sző bele az események menetébe. A helytartó éppen bírói székén ül, amikor egy szolga a felesége üzenetét hozza: „Ne ártsd bele magad ennek az igaz embernek az ügyébe. Éjjel álmomban sokat szenvedtem miatta.” A hagyomány szerint az asszonyt Proculá-nak hívták. Előző este már hallotta Jézus elfogatását, s talán korábban is érdeklődött tanítása és tettei iránt. Pilátus gondolhatott volna Calpurnia sejtelmére, amelyek következtében március idusán nem akarta Cézárt elengedni otthonról, hogy a szenátusba menjen. De a zsidók Pilátust már kemény választás elé állították. Ha bevádolják, hogy futni hagyott egy messiás-királyt, akkor elveszti a gyanakvó Tibériusz kegyét. Ezért győzött benne a kényelmes római hivatalnok, de a zsidók iránti ellenszenve sem csillapodott. Legalább is a hangnem ezt mutatja. Bírói széke bent volt a helyőrség kikövezett udvarán, a „gabbatán”. A főtanács tagjai és a nép kívül álltak, s követelték az ítéletet. Pilátus újra Jézusra mutatott: „Nézzétek, a királyotok!” De a felelet erre is csak az, hogy feszítse keresztre. „A ti királyotokat feszítsem fel?” S erre a főpapok tiltakoznak: „Nincs más uralkodónk, csak a császár.” Ők a hatalmuk kedvéért mindig keresték a rómaiak kegyét, tehát nem volt nehéz kimondaniuk ezt az állítást. De kijelentésükben benne volt az is, hogy lemondanak a nép reményéről és arról a természetfölötti küldetésről, amelyet Isten nekik szánt az üdvösség történetében.

Pilátus jóváhagyta a halálos ítéletet, de közben vizet hozatott, megmosta a kezét, s így jelezte, hogy ártatlan akar maradni a kiontott vértől. A víz természetesen nem moshatta le a kötelességmulasztás bűnét. Az ilyen kézmosás ősi szokás volt a zsidóknál is (MTörv 21,6). Csak a felháborodás és a pogány hatalom-

mal való szembeállítás magyarázhatja a büszke kijelentést: A vére legyen rajtunk és fiainkon. Ők, mint a nép hivatalos vezetői végleg szakítottak Jézussal. Ilyen messiást nem akartak, inkább megmaradtak saját elképzeléseik mellett. Ezután már csak a formások maradtak hátra. Pilátus szabadon engedte Barabást, és parancsot adott a katonáknak Jézus felfeszítésére.

Az elmélkedő egyház régen meglátta, hogy Jézus elítélésében jelképesen benne van az egész emberiség, illetőleg az egész világ bűne. Az ószövetségi népet és a korabeli pogányságot a hivatalos hatóságok képviselik, a küldetésükhöz hűtlen hívőket pedig Júdas. Az Atya irgalmát azonban ez az egyetemes visszautasítás sem tudta megrendíteni. Jézus éppen ebben a teljes elhagyatottságban és teljes meg nem értésben vállalta az Atya előtti engedelmességet, s ezzel több hódolatot tett az Atya elé, mint amit a világ bűne megtagadott tőle.

A KERESZTÚT

Lk 23,26—33; Mk 15,20—21

A halálos ítélet elhangzása után a katonák levették Jézusról a vörös köpenyt, és visszaadták saját ruháját. Az idegenek és rabszolgák kivégzési módja a keresztfeszítés volt. Római polgár büntetésénél nem alkalmazták. Maga a keresztfeszítés keletről származott, s a rómaiak a punoktól vették át. Cicero is úgy emlegeti, mint a legkegyetlenebb büntetést. A mózesi törvényhozás nem ismerte, Palesztinába a rómaiak vitték be. A szokásos eljárás az volt, hogy az elítéltet megostorozták, s utána magának kellett a keresztjét a vesztőhelyre cipelni. Ez néha csak egy gerenda volt, de gyakrabban kereszttrudat helyeztek rá, s így T alakot kapott. Az áldozat kezét és lábát odaszegezték, vagy kötözték, de úgy, hogy rendszerint egy odaillesztett fadarabon ülhetett, s így a test súlya nem nehezedett teljesen a szögezés helyére. Az eljárás nem az irgalom eszköze volt, hanem inkább a kegyetlenségé, hiszen ezzel meghosszabbították a szenvedés idejét. A zsidóknál a törvény megparancsolta a holtak eltemetését. Másutt a felfeszítettek a kereszten maradtak elrettentő

például és a ragadozók zsákmányául. A halált a merevség vagy a görcsös fulladás okozta. De megtörtént, hogy egy-egy szerencsétlen ember két napon át is kínlódott a kereszten.

Jézus az ostromzás következtében nyilván legyengült, ezért a katonák egy cirenei származású Simon nevű embert kényszerítették, hogy vigye a keresztet. Ő éppen a mezőről jött haza. Bár ez a nap a húsvéti előkészület napja volt, délig még dolgoztak az emberek. Márk Simont úgy említi, mint Alexander és Rufusz apját, tehát a fiai akkor már keresztények és ismert személyek voltak. A tömeg egy része hazatért, hogy készüljön az ünnepre. Megelégedtek azzal, hogy Pilátussal szemben érvényesítették akarataikat. Az elszántabbak azonban kísérték Jézust a kereszten is, s még felfeszítése után is gúnyos megjegyzésekkel illették. A kivégzés helyéül a városon kívüli kis magaslatot, a Koponya-hegyet (Golgota, Kálvária) jelölték ki. Az ősegyházban elterjedt olyan hiedelem, hogy valamikor ott temették el Ádámot, azért ott kellett az engesztelő áldozatnak is végbemennie. De ezt Szent Jeromos sem vette komolyan. A Golgotára vezető út nem volt hosszú. De a szűk utcákon a bámeszkodók miatt lassan haladtak. Egyik-másik asszonycsoport sírással fejezte ki megrendültségét. Bizonyára olyanok is voltak közöttük, akik látták Jézus csodáit, gyógyításait. De szó lehet olyan női csoportról is, amely azért alakult, hogy a nemzeti buzgóság áldozatainak szenvedését enyhítse. Legalább is a babiloni Talmud tesz említést ilyenekről. Jézusnak a gúnyolódókhoz nincs szava, de ezekhez van. A részvét bizonyára jólesett neki, s kimutatta, hogy ő is részvétet érez irántuk, hiszen rájuk és gyermekeikre nagyobb megpróbáltatás vár. Akkor az anyák majd azt ismételtetik, hogy boldogok, akik nem szültek és nem szoptattak. Unszolni kezdik majd a hegyeket, hogy omoljanak rájuk, és a dombokat, hogy takarják el őket. Mert ha a zöldellő fával így tesznek, mi lesz a sorsa a kiszáradt fának? (Lk 2,33). Jézus tehát itt sem saját szenvedésére gondol. Ő tudja hogy miért hoz áldozatot, s hogy az nem lesz hiábavaló. Jobban szenvednek azok, akiknél hiányzik ez a világosság és akiknek nincs reményük. A jövődőlés egyébként Jeruzsálem pusztulására vonatkozott.

Jézus keresztútjának követése ősidők óta kedvelt elmélkedő imája volt az egyháznak. Amikor a törökök elfoglalták Jeruzsá-

lehet, és a zarándokok útja nem volt többé biztonságos, elterjedt a szokás, hogy templomok körül állítottak fel keresztutat. Ennek egyes állomásait liturgikus szükségletből gondolták ki, de a cél az volt, hogy beleéljék magukat Jézusnak a lelkületébe és jobban megértsék a megváltás misztériumát.

A KERESZTREFESZÍTÉS

Lk 23,33—46; Jn 19,17—30

Az ősegyház még nem ábrázolta a felfeszített Krisztust. A szokás a középkorban terjedt el, s a művészet is attól kezdve tekintette tárgyának. Amíg ez a kivégzési mód érvényben volt, tehát Nagy Konstantin koráig, addig mindenki tudta, hogy a kereszten függő elítélt nem esztétikus látvány. A fájdalmas vonaglás, a jajgatás vagy sóhajtozás, a vérzés, a legyek ezrei csak szánalmat kelthettek minden jóakarátú emberben. Jézus szenvedése is ilyen volt. Esetenkint az ítélet végrehajtói irgalmasak akartak lenni, s mirhával kevert bort adtak az elítéltnak. Úgy gondolták, hogy ez a keverék kábulatot okoz, s így a szenvedést enyhíti. Jézus nem fogadta el, ő egészen vállalta a szenvedést. A pogányoknál rendszerint meztelenül szegezték keresztre az embereket, a zsidók törvénye azonban tiltotta a teljes lemezelenítést, s feltételezhetjük, hogy Palesztinában a rómaiak is alkalmazkodtak ehhez a követelményhez. Jézussal együtt végeztek ki két gonosztevőt, s az ő keresztjüket Jézusétól balra és jobbra állították fel. Az apostolok meglátták benne Izajás (53,12) jövendölésének teljesedését, hogy „a gonosztevők közé fogják sorolni”.

A kivégzettek feje fölé egy táblát helyeztek, s arra írták a bűnét. Itt a katonák Pilátus parancsára a nép nyelvén, tehát héberül vagy arámul, a hivatalos hatóság nyelvén, latinul, és a művelt emberek érintkezési nyelvén, görögül ezt írták Jézus feje fölé: A názáreti Jézus a zsidók királya. Pilátus ebbe is belevitte a zsidók iránti ellenszenvét, amelyet a nap eseményei bizonyára még fokoztak benne. Hiszen a vezetők újra feljelentéssel fenyegetőztek. Bensőleg örült, hogy királyuknak nevezheti azt a sze-

gény megtört embert, akinek messiási küldetése ellen annyi büszkeséggel védekeztek.

A vezető emberek szóvá is tették, hogy a felirat sérelmes számukra. Azt kellett volna írnia, hogy Jézus magát mondta királynak. A helytartó azonban röviden elutasította őket; Amit írtam, megírtam. Örök emberi igazság jut itt kifejezésre. Az ártatlannak az elítélése valójában nem nyugtatja meg ellenségét. Minden kis jel felébreszti félelmét, hogy az igaz ügyet nem hallgattatta el egészen.

Az evangélisták megörökölték Jézus néhány szavát, amelyeket már a kereszten függve mondott. Az első a megbocsátás volt: Atyám, bocsáss meg nekik, hiszen nem tudják, mit tesznek (Lk 23,34). Egész működésével az Atya irgalmát hirdette, s azt tartotta az ember tökéletességének, ha a rosszat is tudja jóval viszonzni. Tanítása csak emberi szó maradt volna, ha döntő órában nyomja rá a pecsétet. Számunkra azonban ez több, mint a megbocsátás példája. Mi az Isten Fiát, Krisztust látjuk a kereszten, aki üdvösségünket munkálta. Ha pedig ő ennyire ismer-te gyarlóságunkat, és ennyi jóakaratot mutatott, hogy halálos kínjai között is könyörgött ellenségeiért, akkor levonhatjuk a következtetést, hogy milyen lelkülettel jár közben értünk az Atyánál. A hívő ember ezért bízik benne, és ragaszkodik hozzá.

Az elítélt ruhája a szokásnak megfelelően a felfeszítést végző katonáknak jutott. Négyen voltak, és megosztottak a szegényes zsákmányon. A legértékesebb darab valószínűleg Jézus köntöse volt, talán valamelyik tehetősebb galileai asszony ajándéka. Ezt nem akarták feldarabolni, hanem sorsot vetettek rá, hogy kié legyen. Az evangélista teljesedni látja a 22. zsoltár jövendölését: „Elosztották maguk között ruhámat és köntösömmre sorsot vetettek.” Később az elmélkedő egyház az egybeszótt köntösben az egyház egységét látta tükröződni, amelyet sem tévtanítással, sem szakadással nem szabad megbontani.

A kereszt azt a benyomást keltette, hogy Jézus műve megsemmisült. Akik valamikor lelkesedve követték, azok nagyrészt magukévá tették a vallási vezetők irigységét, és halálát követelték. Erényeire, jótéteményeire senki sem gondolt. Tanítványai is szétfutottak, s csak egy kis hívő csoport dacolt a közvéleménnyel. Ez a kis maradék Máriát, Jézus anyját vette körül. Ott volt a

„másik Mária”, Kleofás felesége, Jakab és József anyja, aki Jézus anyjának egészen közeli rokona lehetett, hiszen a törzsi szervezetben Jakab és József úgy szerepelnek mint Jézus „testvérei” (Mt 13,55; 27,56). Ott van a magdalai Mária, Szalóme és még néhány galileai asszony. A negyedik evangélium tanúsága szerint János apostol is jelen van, s azért a későbbi tanúskodását erőteljesnek tartja. Ők sem értik az Isten titkait, de itt vannak, imádkoznak és hordozzák fájdalmukat. A katonák nem gátolják őket, hiszen ott vannak a báméskodók is, és azok is, akik kárörömmel hirdetik saját fölényüket. Jézus gondoskodni akar anyjáról, és Jánosra célozva azt mondja neki: „Asszony, íme a fiad”, Jánoshoz pedig így szól: „Fiú, íme az anyád.” Az apostol megértette a végrendeletet, s úgy gondoskodott Máriáról, mint saját anyjáról. Az „asszony” megszólítás itt is ugyanaz, mint a kánai menyegzőn: az ünnepélyességet és a fontosságot fejezte ki a családi beszédben is. Az egyházi hagyomány Origenes óta úgy értelmezte a jelenetet, hogy Jézus Máriát Jánosban minden hívő anyjául rendelte.

Ellenségei éreztetik fölényüket, s ahogy már elfogatásának éjjelén kigúnyolták prófétai küldetését, most karizmatikus hatalmát veszik célba: Azt mondta magáról, hogy lerombolja az Isten templomát, és harmadnapra felépíti. Most szabadítsa meg magát, szálljon le a keresztről. A keresztfelirata izgatta őket, azt nem távolíthatták el, azért messiási mivoltát ócsárolják. Ha Izrael királya, szálljon le a keresztről, és hiszünk neki. Azután az Atya iránti bizalmát igyekeztek nevetségessé tenni: Az Istenben bízott, mentse meg hát, ha akarja, hiszen azt állította: az Isten Fia vagyok (Mt 27,43). Ellenfeleinek külön öröm az, hogy Isten nem lép közbe, s ezzel igazolva látják magukat. Isten pedig engedi, hogy az emberi rosszaság egészen megmutatkozzék. Jézus csak ebben az egészen emberi történelemben ereszkedhetett le megpróbáltatásunk végső határáig, s csak ebben gyakorolhatta az Isten Fiához méltóan hűségét, szelídségét, engedelmisségét és szeretetét. Az áldozattá válás feltételezte a teljes kiüresítést. Lukács itt megemlíti a felfeszített két gonosztevő viselkedését (23,39). Az egyik átvette a jelenlevők gúnyolódását: Ha messiás vagy, szabadítsd meg magadat és minket is. A másikat ellenben meghatotta Jézus viselkedése. Rászólt társára és figyelmeztette,

hogy ők bűneik méltó büntetését veszik el, de Jézus semmi rosszszat nem tett. Azután hittől indítva kérelemmel fordul hozzá, hogy gondoljon majd rá, ha megvalósul az uralma. Ezt a választ kapja: „Még ma velem leszel a paradicsomban.” A paradicsom a hagyományos zsidó kifejezés az üdvösségre. Ez a jelenet is evangélium, azaz örömhír. A megtérés soha nem késő, és Isten mindig kész a megbocsátásra. De azt is mutatja, hogy a hit útja mennyire titokzatos. Egyik embert a szenvedés és mások példája jobbra tesz, mások értelmetlenül állnak előtte vagy cinikussá válnak. A döntés valahol mélyen, a személy benső alapjaiban megy végbe.

Máté, Márk és Lukács utalnak arra, hogy amíg Jézus a kereszten függött, három órán keresztül sötétség borult a vidékre. A sötétség lehet Isten ítéletének a jelképe, de jelentheti a mindenség gyászát, vagy a világ bűnének látszólagos felülkerekedését. Sokat vitáztak már arról, hogy napfogyatkozás okozta-e vagy homokvihar, vagy más időjárási jelenség. Ma sokan inkább jelképes kifejezésnek veszik, amely az üdvtörténeti helyzetet, a sötétség óráját szemlélteti. Ha természetes jelenség volt is, a hívők szemében jellé vált. Elsősorban azért, mert egybeesett az üdvtörténet fordulópontjával. A sötétség kifejezte Jézus szenvedésének mélységét, hiszen egész tudatával átélte az élet lesüllyedését a semmibe. Ekkor hangzott el fájdalmas fohásza is: Istenem, Istenem, miért hagytál el? Máté és Márk arámul is hozzák a szöveget. Annak bizonyítéka ez, hogy az egyházi liturgia kezdetben így ismételte. A felkiáltás a 22. zsoltár kezdő sora. A szenvedő igaz fejezi ki benne fájdalmát, de úgy, mint a Messiás szenvedésének előképét. Jézus imájában mindig az Atyát emlegette, de itt nem alakítja át a zsoltár szövegét. Érezteti, hogy a szenvedés alaphangulata mindig radikális elhagyatottság érzése. Ha arra gondolunk, hogy Jézus emberileg is látta az Atyát és hordozta szeretetét, nem beszélhetünk olyan elhagyásról, amelyet a zsidók emlegettek. Inkább csak arról van szó, hogy minden kegyelmi kiváltsága ellenére egészen emberi módon átélte a gyötrelmeket. A fájdalomnak az a természete, hogy minden szellemi tartalmát háttérbe szorít, és egész valónkat keserűséggel tölti be. Pál apostol ennek az engesztelő szenvedésnek a lelki mélységét azzal jellemzi, hogy Jézus „átokká lett” értünk, s így váltott meg a bűn átkától (Gal 3,13). Az Isten Fia egészen a mi

oldalunkra állt, leszállt abba a mélységbe és homályba, ami a bűn következménye, hogy új életre és új világosságra vezessen.

Az „Istenem, Istenem” — arámul „Eli, Eli” felkiáltásból egyesek Illés próféta nevét, „Elijá”-t vélték kicsengeni. Illés újra eljövetelét a hagyomány kapcsolatba hozta a Messiással. Közben Jézus más fájdalmas hangot hallatott: Szomjazom! A szomjúság természetes következménye volt a vérvesztésnek és a kínoknak. A katonák saját szomjúságuk csillapítására ecetes vizet tartottak maguknál. Egyikük megszánta Jézust, szivacsot mártott italukba, és nádszálla tűzve Jézus ajkához emelte. Másokban ennyi részvét sem volt, hanem itt is gúnyosan megjegyezték: Hadd lássuk, eljön-e Illés, hogy megszabadítsa. Jézus érezte, hogy teljesen kiüresítette a szenvedés kelyhét. Ezt jelentette a „beteljesedett” szó. Utolsó fohásza már a Fiú hazatalálása: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet.” Ez is a zsoltáros szövegéből (31,6) való, csak az Isten szó helyébe az „Atya” kerül, mert utolsó szavában és tettében a fiúi bizalmat akarja hangoztatni.

Az egyház arról tanúskodott, amit a szemtanúk láttak. Jézus úgy szenvedett és úgy halt meg, mint az Atya Fia. Erényei, magatartása a vértanúságát minden erkölcsi érdem fölé emelték, azért mint áldozati bárány valóban elvette a világ bűneit. A szinoptikusok közlik a római százados megállapítását: Ez valóban az Isten Fia volt. Lukács szerint: Ez az ember valóban igaz volt. Egy pogány szemlélő szájából inkább így hangozhatott el. Máté és Márk már az egyház hitvallása szerint beszélnek.

Máté külön említi a templom függönyének kettészakadását, a föld megrendülését, a sziklák megrepedését és a sírok megnyílását. De ő nem annyira a külső eseményre gondol, hanem inkább a belső kegyelmi történésre. Szó lehet arról a függönyről, amely a templom külső és belső udvarát elválasztotta, s akkor a szétszakadás azt jelzi, hogy a pogányok is bemehetnek a szentélybe. Ha pedig a szentély és a belső legszentebb rész közötti függönyre gondol, akkor az ószövetségi papság és áldozat végét illusztrálja vele. A többi kép olyan, mint amilyennek a próféták Jahve napját, az ítéletet jellemzik (Ám 8,3; Iz 26,19; Ez 37,12; Dán 12,2). Máté tehát valószínűleg csak azt akarja mondani, hogy elérkezett a végső idő, amelyben az Isten igazságos ítélete és az ember üdvössége biztosítva van.

A TEMETÉS

Lk 23,50-56; Mt 27,57-66; Jn 19,31-42

Jézus halála a húsvéti előkészület napján, pénteken déltájban vagy koradélután következett be. Napszálltakor a zsidók számára megkezdődött a legnagyobb ünnep, a húsvét. Az ünnepi hangulatot az is fokozta, hogy a húsvét abban az évben éppen szombatra esett. Önmagában lehetséges volt, hogy a felfeszítettek még másnap is a kereszten kínlódtak. De most nem akarták, hogy a legnagyobb ünnepen három haldokló ember ott függjön a kereszten, közel a város kapujához. Megvolt a tervük, hogy még a délután folyamán siettetni fogják halálukat. A mód az volt, hogy botokkal addig verték lábukat és testük elérhető részét, amíg elvéreztek vagy belehaltak fájdalmukba. Mindezt tudta az Arimateából származó József is, aki tagja volt a főtanácsnak, és titokban hitt Jézusban. Nem egyedül volt ilyen. Amint ki-tűnt, hasonlóképpen gondolkozott Nikodémus is. A szinoptikusok nem beszélnek a zsidók kezdeményezéséről, csak József tettéről. Márk azt írja, hogy „bátran” bement Pilátushoz, tehát nem törődött a többiek véleményével. Úgy látszik, azonnal értesült Jézus haláláról, és nyomban felkereste a helytartót. Az csodálkozott is, hogy a halál ilyen hamar bekövetkezett. Ez mutatja, hogy József megelőzte a zsidókat, akik azért akartak hozzá men-ni, hogy siettesse a halált és rendelje el a temetést. Bár Lukács és János először beszélnek a zsidókról, és csak utána Józsefről, de az események sorrendje az lehet, amit vázoltunk. Józsefet az is ösztönözhette, hogy Jézus testét a katonák ne dobják az éltéltek-kel együtt valamilyen közös sírba, hanem hogy tisztességesen el-temethessék.

Pilátus előbb a századostól meggyőződött a halál beálltáról, s utána Józsefnek ajándékozta a holttestet. Közben a zsidók kérése is befutott hozzá, tehát a katonák a két gonosztevő láb-szárát összetörték és elvéreztették őket. Mivel látták, hogy Jézus már halott, egy katona még a lándzsájával átszúrta az oldalát, s a szívéből vér és víz, azaz alvadt vér és vérsavó ömlött ki, ami a halál biztos jele volt. János evangélista itt külön hangoztatja saját szemtanúságát. Ő maga látta, hogy Jézus valóban meghalt,

tehát tanúskodhatott feltámadása mellett is. De egyben két öszövétségi jövendölés teljesülését is meglátja. A mózesi törvény (Kiv 12,46) előírta, hogy a húsvéti bárány leölésénél ne törjenek benne csontot, ezért az igazi húsvéti bárálynak, Jézusnak sem törték össze lábszárát. A másik szöveg Zakariástól (12,10) való: A próféta ott az Úr napjáról beszél, s említ egy titokzatos alakot, aki olyan mint Jahve szolgája Izajás 53-ik fejezetében, tehát a nép bűneiért szúrták át. János előtt ennek a képnek a teljeseése lebeg. Az egyházatyák Jézus oldalának átszúrását szimbolikusan is értelmezték: a szív szeretete teljesen megnyilvánult a nyitott oldalon keresztül. A vérben és a vízben pedig az oltáriszentségnek és a keresztségnek a jelképét látták.

A temetésnél már Nikodémus is segédkezett. Száz font mirrha és aloe keveréket hozott a balzsamozáshoz. Ő és József félretették a politikai szempontokat, és szívükre, illetőleg lelkiismeretükre hallgattak. Ott volt az a galileai kis csoport is, amely kitartott a kereszt alatt. Az egyházi hagyomány azonban legjobban Mária alakjánál állt meg, s a Pietá-ban megörökítve látta az anyai fájdalmat, az isteni titok előtti megrendülést és a remény mindent megoldó nyugalmát. Arra már nem volt idejük, hogy megmossák a holttestet, de legalább bekenték illatszerekkel és begöngyölték egy gyolcs lepelbe. A feltámadás történetéből tudjuk, hogy a fejét külön kendővel kötötték be. Józsefnek a közelben volt egy sírboltja, amelybe még senkit nem temettek, s Jézus testét ide helyezték. A sír a sziklába vájt üreg volt, kőpaddal a holttest számára. A sír bejáratát egy nagy kőlappal zárták el. A szomorú szertartás befejeztével hazamentek, hogy készüljenek húsvétjukra. Máté és Márk külön megemlíti, hogy Mária Magdolna és a másik Mária, Kleofás felesége, leültek a sírral szemben, és még egy ideig ott maradtak. Lukács pedig arról értesít, hogy a hazatérő asszonyok illatszereket vásároltak, hogy a szombat elmúltával pótolják, ami a kezdetleges temetésből hiányzott.

Jézus működése, szellemi hatása azonban nagyobb volt, mint hogy mindent be lehetett volna zárni a sírba. Ez eszébe jutott a főtanács tagjainak is. Mátétól tudjuk, hogy új aggodalmuk támadt. Péntek este még megették a húsvéti vacsorát, és talán tetszelegtek abban, hogy elterelték a rómaiak esetleges gyanúját,

s megmentették saját pozíciójukat. Másnap reggel azonban, amikor újra találkoztak a zsinagógában, aggodalmuk már beszédtema lett. Ez a Jézus állítólag olyat is mondott, hogy harmadnapra feltámad. Ezt ugyan nem hitték, de Lázár feltámasztása még elég trissz esemény volt. Különben is akadhatnak vakmerő követői, akik ellopják a holttestét, azután elhíresztelik, hogy feltámadt. Félelmüket közlik a helytartóval is, és őrseget kérnek tőle a sírhoz. Annál inkább sürgetőnek érezték ezt, mert a sír József telkén állott, s a temetés óta őt is gyanúsnak tartották. Pilátust azzal akarják meggyőzni, hogy egy újabb csalás még rosszabb következményekkel járna, mint az előbbi. De Pilátus már nem foglalkozik az ügygel: Rendelkezésekre áll egy katonai csoport, őrizzék, ahogy tudjátok. A pogány katonák elvállalhatták a szolgálatot és a sír lepecsételését szombati napon is. De az ember mindig saját kicsiségét és rövidlátását árulja el, amikor Isten mindenhatóságával vagy üdvöztető tervével áll szembe. Aki olyan felsőbbrendű erővel gyógyította a betegeket és hívta életre a halottakat, azt nem lehetett mindenestül bezárni a lepecsételt sírba. Ezt ugyan mi is csak utólag mondjuk, akkor még apostolai sem mertek rá gondolni.

Isten ajándékai is úgy jönnek, mint a csapások: meglepetésszerűen, lenyűgözően.

HÚSVÉT REGGELE

Lk 24,1-12; Mk 16,1-8; Mt 28,1-8; Jn 20,1-10

A húsvéti eseményeknél is meg kell látnunk, hogy egyik evangélista sem írja le Jézus feltámadását, hanem csak annak ki nyilatkoztatását. Ez a leírás egyben az apostoli egyház hitbéli tanúskodása is. Minden evangélista arról beszél, hogy Jézus feltámadásáról elégséges bizonyítékot kaptak, azért a hitük megalapozott. Joggal vallják, hogy Jézusban végbement a megváltás, és ő bemutatta az üdvösség útját. A húsvéti történetekben közös téma az, hogy a *sírt üresen* találják, *angyali üzenetet* kapnak, s utána maga *Jézus is megjelenik*. Testi valóságban mutatja meg magát, de úgy, mint aki már egy másik létrend lakója, vagyis aki

átment az örök életbe. Ez a feltámadt Jézus hívja fel az apostolok figyelmét arra, hogyan kell értelmezni az ószövetségi jövendöléseket, amelyek a Messiás szenvedéséről és megdicsőüléséről szólnak. Közös vonás az evangélistáknál az is, hogy az üres sír és az angyali jelenés első tanúi az asszonyok, akik Jézus temetésénél is segédkeztek: Mária Magdolna, Mária, Kleofás felesége, Szalóme, s még néhány társuk. Lukács névszerint említi még Johannát. Ezek az asszonyok nem várták Jézus feltámadását. Azért mennek a sírhoz, hogy a holttestet megfelelőbb vég-tisztességben részesítsék, mint ahogy azt pénteken sietve csinálták. Ők tehát a halott Jézust keresték, nem az élő.

Az eseményt legegyszerűbben Márk adja elő. Az asszonyok a hét első napján, tehát vasárnap korán reggel értek a sírhoz. Még a reggeli hűvösben akarták munkájukat elvégezni. Útközben valamelyiküknek eszébe jut, hogy a sír bejáratát nagy kő zárja el, s ők nehezen fognak megbirkózni vele. Az őrséget nem emlegetik, talán nem is tudnak róla. Amikor odaérnek, látják, hogy a kő nincs a helyén, benéznek a sírkamrába, s tépelődéseik közepette kapják a természetfölötti üzenetet, amelyet úgy fogalmaznak meg, hogy Isten angyalát, fehérbe öltözött ifjút láttak, amint a kőpadon ült. Rémülten el akarták hagyni a helyet, de az ifjú megszólította őket: „Ne féljete! A názareti Jézus nincs itt, feltámadt. Siessetek, mondjátok meg tanítványainak és Péternek: előttetek megy Galileában, ott majd meglátjátok.” Lukácsnál még meggyőzőbb a kijelentés: „Miért keresitek az élő a holtak között?” Amit az asszonyok láttak és hallottak, először a rendkívüliség és titokzatosság érzését váltotta ki belőlük. Igyekeztek minél hamarabb visszatérni szállásukra, és időbe telt, amíg összeszedték gondolataikat. Az apostolok először asszonyi fecsegésnek tartották beszédüket. Péter mégis kisietett a sírhoz, hogy maga győződjék meg a valóságról. A negyedik evangélium csak Mária Magdolnáról beszél, a többi asszonyt nem említi. Ellenben elmondja, hogy Péterrel együtt odafutott a „másik tanítvány is”, azaz János apostol. Ő előbb ért a sírhoz, de megvárta barátját, s őt engedte be elsőnek. Ott találták a gyolcsot, amelybe a holttestet belegöngyölték, továbbá a kendőt, amellyel a fejét bekötötték. Ez külön összehajtvá le volt téve a kőpadra. Ők itt nem kaptak külön kinyilatkoztatást, de János-

ban kezd valami felderengeni, hogy Jézus a halál ellenére él. Így mennek vissza társaikhoz.

A húsvéti hit kialakulásának is megvolt az emberi kerete. A hitbeli tétel nem olyan, mint egy számtani vagy természettudományos igazság bemutatása. Itt emberileg fel kell dolgozni azt az igazságot, hogy a mindenható Isten áttörte a természetes korlátokat, s megmutatta erejét és irgalmát. Az ilyen jelenség mindig üzenet is. Isten kapcsolatot teremt velünk, különös mondanivalója van. Ez a meglátás új irányt szab életünknek. Új örömet, új felelősséget jelent. De elfogadásához ki kell vetközni a régi emberből, félre kell tenni sok hagyományt, előítéletet, és vállalni egy új életstílust.

Az evangéliumi szövegek nemcsak arra utalnak, ami történt, hanem méginkább arra, *hogyan alakult ki a Jézus feltámadásába vetett hit*. Elsősorban az apostolok hitéről van szó, hiszen ők voltak a hivatalos tanúk, s a hitet nekik kellett terjeszteniük. Joggal feltételezhetjük, hogy Mária is részesült olyan élményben, amely a hit teljességét jelentette számára, s amely egyúttal anyai hűségének jutalma is volt. János evangéliuma külön említi a Mária Magdolnának való megjelenést (20,11–18). Nehéz eldönteni, hogy ez akkor volt-e, amikor az asszonyok reggel a sírhoz mentek, és Mária megelőzte őket, vagy utólag tért vissza, s akkor játszódtott le a párbeszéd. Az apostoli igehirdetés fontosnak tartotta, hogy megemlékezzék róla, mert azt látták meg, hogy itt Jézus a buzgóságot és a szeretetet jutalmazta. Keleten a nők a közéletben nem tanúskodhattak. Az egyházban azonban ők már a hit bátor megvallói és a szeretet munkálói voltak azáltal, hogy kitartottak Jézus keresztye alatt, és vállalták egy elvetett, kitaszított próféta temetését.

A Magdolnának való megjelenést elgondolhatjuk úgy, hogy Péter és János visszatérése után ő újra kiment, és sírva töprengett azon, hogy mi történhetett. Benézett a sírba és a természetfölötti üzenetet úgy érzekelte, hogy két fehérruhás alak ül a kőpadon: két ifjú, akik nemcsak isteni követek, hanem az életnek is a jelképei. Újabb félelem foghatta el, azért megfordult, hogy távozzék, és akkor Jézus áll eléje, de ő nem ismeri fel. Jézus megkérdezi: Asszony, miért sírsz? Kit keresel? Mária azt hitte, hogy a kertész, azért így szól: Ha te vitted el, mondd meg, hová

tetted. Erre Jézus nevéén szólítja, s a megszólalásában benne van a kegyelmi megvilágosítás is. Jézust most már csak az ismeri meg, akinek kinyilatkoztatja magát, s ez a kinyilatkoztatás mindig személyes megszólítás. Mária a Rabboni, Mesterem felkiáltással akar közeledni. A hódolat olyan formája lehetett ez, mint amit Mt 28,9 említ: az asszonyok leborultak és átkarolták a lábát.

Jézus válasza titokzatos: Engedj el, még nem mentem fel Atyámhoz... A szavakban már benne van az egyház reflexiója is: az imádás, a szemlélődés ideje még nem jött el. Azt majd megteszitek, ha felmentem az Atyához. Most az a teendő, hogy a kiválasztott tanúk bizonytságot szerezzenek feltámadásáról és igazi kilétéről. Mária is legyen a feltámadás hírnöke. Itt az evangélista nem is arra törekszik, hogy Jézus szavait szószerint közölje, hanem inkább azt fejezi ki, amit az egyház az ő korában hirdet és tanúsít: tudomására kell hozni mindenkinek, hogy Jézus feltámadt, felment az Atyához, aki nemcsak neki, hanem nekünk is atyánk. Az üzenet most már Jézus „testvéreinek” szól, hiszen közös atyánk van vele.

Máté sajátos színezetet ad az események leírásának ugyanúgy, mint Jézus halálánál. Nála meg lehet figyelni, hogy az evangéliumi események sok esetben az ószövetségek ellenképei. Előbb láttuk, hogy Jézus halálánál átvesz olyan képeket, amelyek a prófétáknál az Úr napját, az ítéletet jellemezték. Ezt a stílust folytatja itt is. Már a győzelmes Krisztusról tesz hitvallást, az Úr-ról, akinek angyalok szolgálnak. Máté is tudja, hogy a feltámadás természetfölötti esemény, annak nem volt emberi tanúja, hiszen Jézus nem a földi életbe jött vissza, hanem átment az örök életbe. De feltámadása az Isten országának teljes kegyelmi kiadását hozta, amit csak kozmikus színekkel lehet ecsetelni. Azért itt az ószövetségi teofániák stílusában beszél: a föld megrendül és az Úr angyala leszáll az égből. A föld megrendülése a teofánia leírásának hagyományos bevezetése (Kiv 19,16; Zsolt 114,7; Zsid 1,7). Isten hatalmát szemlélteti amellyel végrehajtja akarátát. Az angyal úgy ül le az elhengerített kőre, mint egy trónra. Természetfölötti alakját jelzik a további színek: tekintete olyan volt, mint a villám, öltözete olyan, mint a hó. Az angyal azonban csak az asszonyokhoz beszél. Az örömhír a hívőknek szól, akik keresik Jézust. Az üzenet lényegében ugyanaz,

mint Márknál: Jézus feltámadt, őt nem a sírban kell keresni. A tanítványok menjenek Galileába, ott majd találkoznak vele. Máté ennek megfelelően nem is beszél a jeruzsálemi megjelenésről, hanem csak arról az utolsóról, amelyen Jézus a küldetést adta tanítványainak.

Ellenben befejezi azt a történetet, amely kezdődött a sír lepecsételésével és az örök odaállításával. Az örök jelentették az eseményt a főtanács tagjainak. Ezek megvitatták a dolgot, és úgy találták, legokosabb, ha hallgatnak Jézusról. Az öröknek pénzt adtak, hogy híreszteljék: amíg ők aludtak, addig a tanítványok ellopták a holttestet. A főemberek vállalták azt is, hogy kimentik a katonákat, ha a helytartó felelősségre vonná őket, amiért az őrsegen elaludtak. Az egyház azonban tudta, hogy nem sikeres dolog alvó tanúkra hivatkozni. Az üres sír olyan tény volt, ami mindenképpen belejátszott a feltámadás hitébe. Természetesen a végső meggyőződést a megjelenések adták. Ezek a részletek úgy illeszkedtek össze, hogy az apostoli egyház valóban Jézus feltámadásáról győződött meg, s ezt a hitét adta tovább. Ha mi most a tanúságokon keresztül visszatekintünk, nem annak a megállapításáig jutunk el csupán, hogy az apostolok hitték Jézus feltámadását, hanem addig, hogy Jézus valóban feltámadt.

AZ EMMAUSZI TANÍTVÁNYOK

Lk 24,13-35

Lukács elbeszélése jellemző példája annak, hogyan hirdették az apostolok, illetve kortársaik Jézus feltámadását. A cél az volt, hogy hitet ébresszenek az emberekben, nem pedig az, hogy az eseményeket visszapergessék. Tudták, hogy a hit kegyelmi adomány és egyben emberi szabadakaratú döntés. Azt is tudták, hogy Jézus él, és igazában ő nyilatkoztatja ki magát az embernek a hit révén is. Utólag senki sem igazolhatta azt, hogy Jézus újra meg újra megjelent neki, mint annak idején az apostoloknak. A hitet később már az egyház tanúskodása következtében kellett elfogadni. A módszer az volt, hogy megemlékeztek a húsvéti eseményekről, azután visszanyúltak az ószövetségi jövendölésekhez,

és megülték a kenyértörést, a feltámadt Jézus lakomáját. Az emmauszi tanítványok története a legszebben foglalja össze ezt a katekétikai módszert.

Az apostolok köréhez tartozó két férfi vasárnap visszaindul falujába, Emmauszba. Az egyik tanítvány neve Kleofás, a másikat nem közli az evangélista. Emmausz a szöveg szerint hatvan stádiumnyira feküdt Jeruzsálemtől, tehát 11—12 km-re. A helységet ma már nem tudják azonosítani. A két ember azokról az eseményekről beszélget, amelyeket átéltek az utóbbi napokban. Közben egy idegen csatlakozik hozzájuk. Látja rajtuk a komolyságot, a szomorúságot, s megkérdezi, hogy miről társalognak. Szomorúságuk annál feltűnőbb volt, mivel a húsvét az öröm ünnepeinek számított. Az idegen is Jeruzsálem felől jön, azért csodálkoznak, hogyan kérdezhet ilyet. A názáreti Jézus felfeszítésénél kirívóbb esetet el sem tudnak képzelni, tehát van még, aki nem hallott róla? Kleofás és társa a további beszélgetésben úgy jellemzik Jézust, ahogy az a kis ragaszkodó csoport megismerte: szóban és tettben hatalmas próféta volt, de a nép vezetői halálra ítélték és felfeszítették. Pedig a hívek remélték, hogy ő hoz szabadságot Izraelnek. Már harmadnapja, hogy ez történt. Most már remény sincs, hogy valóra válhat mindaz, amit tőle vártak. Igaz, úgy látszik, mintha a dolog mégsem lenne befejezve. A galileaiak csoportjához tartozó asszonyok reggel kint jártak a sírnál, azt üresen találták, de őt magát nem látták. Ellenben angyali jelenésre hivatkoztak, amely szerint Jézus él. De az asszonyok beszéde legföljebb megzavarta őket.

Az emmauszi tanítványok a kereszt botrányával nem tudtak megbírkózni. Hogyan engedhette meg Isten, hogy egy ilyen próféta szegyenletesen halált haljon? Vallási dolgokban minden zsidó elismerte a főpapok és a főtanács tekintélyét, s a maga erejéből nem tudta és nem merte volna az ószövetséget másként magyarázni, mint ahogy írástudóik értelmezték. A Messiás csak azért jöhet el, hogy győzzön és uralkodjék, nem pedig azért, hogy szenvedjen. Erre Jézus balgának nevezi őket, mert nem tudják felfogni azt, amit már a próféták megjövendöltek: van ártatlan és engesztelő szenvedés is. A názáreti Jézus halála nem okvetlenül azt jelenti, hogy Isten magára hagyta. Azután a két tanítvány tanúja volt annak, hogyan fejtette ki Jézus a szenvedéséről és feltáma-

dásáról szóló jóvendölést. Az ószövetségnek az az értelmezése döntő jelentőségű lett az apostoli ígehirdetésben. Lukács később említi (24,45), hogy amikor Jézus megjelent apostolai körében, „megnyitotta értelmüket, hogy megértsék az írásokat”. A párbeszéd csattanója az, hogy a „Messiasnak ezeket el kellett szenvednie, és csak úgy mehetett be dicsőségébe”. Tehát a küldetéshez hozzátartozott az engesztelő áldozat.

Emmauszhoz érve Jézus úgy tett, mintha tovább akarna menni. Marasztalták, hiszen már esteledett, s erre elfogadta meghívásukat. Az ígehirdetés számára ez is kép volt. Jézus láthatatlanul kíséri az egyházat, érezteti is benne a hatását, de azért keresni kell, hívni kell, mert akkor még többet kapunk tőle. Ha útközben az írások olyan ismerőjének mutatta magát, illet, hogy őt kérjék meg az asztali áldás elmondására. Amikor megáldotta és megtörte a kenyeret, a kegyelmi hatás megnyitotta szemüket, és felismerték, de Jézus eltűnt előlük. Ő már csak azért jön, hogy hitet és kegyelmet közvetítsen. A kenyértörés itt nem lehetett az utolsó vacsora emlékezete. Jézus annak megünneplését az egyházra bízta, tehát maga nem akarta a szertartást megismételni. Ez a két tanítvány különben sem tartozott a tizenkettő közé, tehát ők nem is tudták, hogy mi történt a húsvéti vacsorán. De Jézus tettét figyelmeztetésnek vették: a kenyértörés, az eukarisztia ünneplése mindig hozzá fog járulni a felismeréshez és a hit növekedéséhez.

A két tanítvány csak most érti meg azt a magyarázatot, amit az úton az idegentől kaptak. A Messiás szenvedésével kiengesztelte a bűnt, s most dicsőségében él, tehát hatalmasabb, mint a földön volt. Visszaemlékeznek, hogy a szívük már akkor is lángolt, amikor útközben kifejtette előttük az írások értelmét. A hit, a tiszta látás, az öröm tettekre készíteti őket. Azonnal visszasietnek Jeruzsálembe, hogy közöljék a nagy hírt a tanítványok csoportjával, akik valószínűleg egy szálláson laktak. A lelki átalakulás azonban ott is megtörtént. Azzal fogadják őket, hogy az „Úr” valóban feltámadt és megjelent Péternek. Csak ezután tudnak ők is beszámolni élményeikről.

A Péter előtti megjelenés részleteit nem ismerjük. Lukács is és Pál is (1Kor 15,3) állítja, hogy az apostolok közül ő részesült először ebben a kiváltságban. A megjelenés igazolta Jézus megbo-

csátását, s hogy a neki adott ígéretből nem vont vissza semmit. Teljesedett az is, hogy Péter fogja majd megerősíteni testvéreit. Az emmauszi jelenés a hívők számára igazi elmélkedési téma is lett. Jézus azokhoz csatlakozik, akik keresik az igazságot, akik szeretnének eligazodni Isten útjain. Küld nekik felvilágosítást belső kegyelmével és emberekben keresztül, de a teljes hitet a kinyilatkoztatásból, az Írásokból meríthetik, mert annak értelmezését rábízta az egyházra. A történet azért örökítette meg a „szív felángolásának” kifejezést, mert tudták, hogy másokkal is megismétlődik.

AZ APOSTOLOK KÖRÉBEN

Jn 20,19–29

Máté, Márk és Lukács az apostoloknak szóló megjelenést csak általánosságban jellemzik. Céloznak arra, hogy Jézus velük együtt evett és ivott, megmutatta magát testi valóságában, szemükre vetette, hogy olyan nehezen hiszik el feltámadását, de a részletekre nem térnek ki. A fő hangsúly az apostolok küldetésén van. Máté ezt a küldetést is szembeállítja az ószövetségi törvényhozással, amely a Sínai-hegyen ment végbe. Jézus Galileában „egy hegyre” rendeli apostolait, s úgy áll eléjük, mint az Úr, aki minden hatalmat megkapott a mennyben és a földön. Az egész világra küldi apostolait, hogy tanúságot tegyenek mellette, és az embereket tegyék tanítványaivá, ő viszont megígéri, hogy velük marad a világ végéig. Márk könyve szintén a küldetéssel végződik, s Jézus a saját jelenlétéről és a karizmatikus erők kiadásáról biztosítja apostolait. A meggyőződés tehát az volt, hogy az egyház küldetése és ereje a húsvéti eseményből ered. A kegyelmi erők szemléltetésére Márk képeket használ, és azt akarja mondani, hogy a hit győzedelmeskedik a rossz minden fajtája fölött, s megszerzi az örök életet. Lukács összefoglalólag állítja, hogy Jézus igazolta előttük feltámadása valóságát, megnyitotta szemüket az ószövetségi jóindölések helyes értelmezésére, azután küldetést adott nekik, hogy hirdessék a megtérést és a bűnök bocsánatát az egész világon. Szerinte tehát Jézus műve Isten irgalmának kinyilatkoztatása és realizálása volt.

Jánosevangéliuma őrizte meg számunkra azokat a jeleneteket, amelyekből kiolvashatjuk, hogy Jézus feltámadása után ugyanazzal a szeretettel, megértéssel és közvetlenséggel kezelte tanítványait, mint előbb. Ezek a képek jelzik a mennyei közbenjárásnak módját is. Az egyház vígasztalódik azon, hogy Jézus igazi emberi szeretettel és megértéssel képvisel bennünket az Atyánál. János közelebből azt a megjelenést említi, amely húsvét napján este történt, s amelyről Lukács is megemlékezik az emmauszi tanítványok visszatérése után. A tanítványok zárt ajtók mögött vannak. Félnek a zsidóktól, hiszen reggel óta elterjedt a hír, hogy a sír üres, és hogy az asszonyok angyali jelenést láttak. Sőt Péter is azzal jön közéjük, hogy látta a feltámadt Urat. Míg ezekről beszélgetnek, megjelenik Jézus és szokásos módon üdvözli őket: békesség nektek. Ebben a „salom” szóban már benne van a megbocsátás és a természetfölötti világ békéje. Jézus az Atyánál van, és onnan közvetíti a kiengesztelődést. Azután igazolja magát előttük: megmutatja sebeit, a keresztfeszítés nyomait.

Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy a megdicsőült testen nincsenek fájó sebek. Ott már minden csak a földi élet emléke és jutalma. Miután ő átment a természetfölötti rendbe, az apostolok testi érzékeikkel különben sem foghatták volna fel jelenlétét, ha Jézus nem maga ad jelt magáról. Úgy jelent meg nekik, hogy láthatták és érzékelhették, tehát mintegy áttette magát a földi valóságba. Az evangélista hangoztatja a testi megjelenést, hogy a hitnek alapot adjon. Az apostolok Jézus valóságos megjelenésének voltak a tanúi, s az üdvösségről is azért beszélhettek, mert Jézusban testi valóság szerint megmutatkozott az üdvösség.

Ezután János is a küldetést írja le, amely Isten irgalmának közvetítésére szól. „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.” Az egyház küldetése tehát az övének a folytatása. Ő a Lélek erejében jött, emberségét a Szentlélek kente föl és hatotta át. Ezt a Léleket tovább adja az irgalom közvetítésére: Vegyétek a Szentlelket, akinek megbocsátjátok bűneit, az bocsánatot nyer. . . . Az egyház különleges természetfölötti hatalma lesz ez. Nem azzal fog diadalmaskodni, hogy a tudományt, a művészetet, a kultúrát képviseli. Ezt minden természetes intézmény megteheti. Az egyház az Istennel való kiegesztelődés intézménye lesz, s ezen keresztül az egymás közötti szeretetet és békességet is szolgálja. A meg-

bocsátó hatalom Istentől van, az apostolok és utódaik mint Jézus helyettesei adják a feloldozást. A bűnbánatnak ez az intézményesítése azt a célt szolgálta, hogy a hívő ember gyarlóságai ellenére se veszítse el reményét.

Jézus türelme és nagylelkősége a Tamással kapcsolatos epizódban tükröződik. Ő nincs jelen az első megjelenés alkalmával. Amikor hallja a többiek elbeszélését, hitetlenkedik. Szavaiban benne van minden kor kételkedő emberének a lelkiülete. Az evangélista talán nem is annyira Tamásra gondol, mint inkább ezekre a kételkedőkre. Ha csak nem látom és nem érintem, nem hiszem. Amikor egy hét múlva Jézus újra megjelenik, Tamáshoz fordul. Nyújtsd ide az ujjadat, nézd a kezemet, érintsd oldalam sebét, ne légy hitetlen, hanem hívő. Jézus eljárása a kegyelem osztogatásának a képe. Ő nem szűnik meg figyelmeztetni és rávezetni az embert a hit elfogadására. Nem fárad bele, nem sértődik meg. Tamást ez a jóság hatja meg, annak hatása alatt mondja ki a vallomást: „Én Uram, én Istenem.” Itt sem az a fontos, hogy Tamás ezekkel a szavakkal fejezte-e ki a hitét, hanem az, hogy ez az egyház hite és hitvallása. Végül Jézusnak az utókor számára is van üzenete: Boldogok, akik nem látnak és hisznek. Az egyház tanúsága alapján éppúgy lehet hinni, mint a megjelenések alapján. A megjelenés sem kötelezte hitre az apostolokat, hanem észszerűvé tette a hitet. Ugyanígy észszerűvé teszi az egyház tanúszkodása is. A hitben mi is ugyanazt a bizonyosságot szerezhettük, s ugyanaz az öröm tölthet el, mint az apostolokat.

TIBÉRIÁS TAVÁNÁL

Jn 21,1–23

A negyedik evangéliumban a 20-ik fejezet vége (30-31 vers) minden bizonnyal eredetileg a könyv befejezése is volt. A 21-ik fejezetet utólag csatolták hozzá. Kétségtelen, hogy ez a rész is sugalmazott, s a könyv ezzel együtt ment át az egyház használatába. Azért lett hivatalos kánoni könyv, mert apostoli tekintély áll mögötte. Az előadásmód és Jézus értelmezése ugyanaz itt is, mint az egész könyvben, tehát az utolsó fejezet is a János apostol

körében kialakult igehirdetést tartalmazza. Az elbeszélésben félreérthetetlenül fel lehet ismerni a képekben kifejezett tanítást: az egyház egyetemes küldetését, Péter elsőbbségét és Jézus akarátának megvalósulását.

Húsvét után a tanítványok Jeruzsálemből visszamentek Galileába. Jézus még időnként megjelent nekik és „beszért az Isten országáról” (ApCsel 1,3). Ekkor jelent meg annak az ötszáz testvérnek is, akikről Pál apostol tesz említést (1Kor 15,6). Péter társaságában van Tamás, Natánáel, Zebedeus fiai, Jakab és János, és még „két tanítvány”. Egyesek úgy vélik, hogy a „két tanítvány” kifejezés eredetileg Zebedeus két fia helyett volt a szövegben, s amikor magyarázatul a neveket is beleírták a kifejezés akkor is megmaradt.

A tanítványok a jövőre vonatkozólag még nem kaptak részletes utasítást, ezért folytatják mesterségüket. Egyik napon Péter indíttványozza, hogy szálljanak ki a tóra. Azon az éjszakán semmit nem fogtak. Az eredménytelen éjszakai halászás szerepel a Lk 5,5-ben is. Virratkor közelednek a parthoz, s Jézus ott áll, de nem ismerik fel. Megkérdezi tőlük, hogy van-e ennivalójuk? Nincs, — felelik. A jelképek itt kezdődnek. Akkor a tanítványoknak még üres volt a kezük. Nem kapták meg a világos küldetést, nem tudták, mit kell adni az embereknek. De Jézus már az örök élet szilárd partján van, onnan látja és irányítja egyházát. Az eredmény nem az emberi fáradozás gyümölcse lesz, hanem az ő kegyelmi közbelépéséé. Felszólítja őket, hogy a bárka jobb oldalán vessék ki a hálót. Hisznek neki, engedelmeskednek, és 153 nagy halat fognak. Biztos, hogy ebben a számban is van jelkép, de mi már nem értjük a régi szám-misztikát. Szent Jeromos arra gondol, hogy a régiek 153 féle halat különböztettek meg, tehát ez a szám az egész emberiséget jelentené, fajra, nemre és nyelvre való különbség nélkül.

A csoda láttán az a tanítvány, „akit Jézus kedvelt”, felismeri a Mestert és megmondja Péternek. A kedvelt tanítvány itt János, de egyben az igazi hívő jelképe, aki a jelekből mindig felismeri Isten közbelépését. Péter, aki neki volt vetkőzve, magára veszi köntösét és kisiet az Úrhoz. Az egyház tehát Jézust már mint Urat tiszteli, s imádását liturgikus cselekményben fejezi ki. Jézus már tüzet rakott és halat süt tanítványai számára. Az ő keze tehát

nem üres, fáradozó tanítványait ki tudja elégíteni. Az evangélista még megjegyzi, hogy a háló a sok hal súlya alatt sem szakadt szét. Ez a kép az egyház egysége. A széthúzó erők jelentkeznek, de Krisztus gondoskodik az egységről. A tanítványok nem merik kérdezni, hogy ki ő. Idegenként jelent meg, de tetteiről, hatásáról felismerik. A hit ilyen ismeret. Nem látjuk őt, de kegyelmi hatásaiból meggyőződünk, hogy itt van, és ő a központ.

Igazi nagy hatása az, hogy szeretetben maga felé irányítja egyháza tagjait, elsősorban azt, akit nyája pásztorává tett. Neki kell példát adni a hitben, a ragaszkodásban és a szeretetben. A jelenet egyben Péter rehabilitálása. Az ő helyzetét ugyan már az is megerősítette, hogy Jézus neki jelent meg először az apostolok közül. Itt most Jézus alkalmat ad neki, hogy gyengeségét háromszori hűségnyilatkozattal jóvátegye. A háromszori kérdés talán csak az apostoli ígahirdetés által belevitt ritmus és színezés. Péter kiválasztása megköveteli, hogy jobban szeresse Mesterét és hűségesebb legyen hozzá, mint a többiek. Ezért a kérdés így hangzik: Jobban szeretsz-e mint a többiek? Péter azonban most már szerény. Tudja azt is, hogy aki első akar lenni, az legyen mások szolgája. Azért nem hasonlítja össze magát társaival, hanem csak hitét fejezi ki, hogy Jézus úgyis olvas a szívekben: Uram, te mindent tudsz, tudod, hogy szeretlek. A háromszori megvallásra megkapja a hatalomba való beiktatást: Legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat, vagyis egész nyájamat. Jézus az Atyától küldött jó pásztor volt. Pétert ő teszi helyettesévé, s tudja, hogy működése csak akkor lesz gyümölcsöző, ha mindent iránta való szeretetből tesz.

Az utolsó kép Péter és János sorsára utalva azt világítja meg, hogy Jézus tanítványainak különféle feladatokat szánt, különböző áldozatot követel tőlük, s ő az adományok osztogatásában teljesen független. Péternek megjövendőli, hogy követni fogja a vértanúságban, a kereszthalálban: Amikor megöregszel, más kényszerít, hogy oda menj, ahová emberileg nem akarsz menni. De mivel küldetésről van szó, elvállalod. Péter megkérdezi, hogy János sorsa mi lesz. A válasz titokzatos: Ha azt akarom, hogy így maradjon, amíg eljövök, az nem a te dolgod. János hosszú élete miatt a környezetében elterjedt a nézet, hogy nem hal meg, hanem megéri Jézus második eljövételét. Pedig Jézus csak a kül-

detés különbözőségére gondolt. Ő az Úr, ő osztogatja a szerepeket országában. Nem az a lényeges, hogy ki milyen feladatot kapott, hanem az, hogy ki milyen szeretettel és hűséggel vállalja a kapott szerepet. Minden hívő ebben a magatartásban válik hasonlóná az Isten Fiához.

ISBN 963 360 118 5

A kiadásért felel: Dr. Fábíán János alelnök
80/475 Franklin Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Vágó Sándorné igazgató

